RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944. Andra kammaren. Nr 2.

Fredagen den 14 januari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 20, innefattande inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess denna dag fattade beslut, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, skulle tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition, nr 5, med förslag till lag om aktiebolag, m. m., än även de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor; och beslöt kammaren antaga berörda inbjudan.

Herr talmannen lämnade härefter på begäran ordet till herr **förste vice talmannen,** som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig föreslå, att kammaren måtte besluta att till detta särskilda utskott välja lika många suppleanter som antalet suppleanter i statsutskottet eller således aderton.

Denna hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrått med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum onsdagen den 19 innevarande januari förrätta val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, som på grund av kamrarnas samstämmiga beslut skulle tillsättas.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 12 januari 1944.

Till justitiedepartementet hade den 12 januari 1944 från länsstyrelserna i Södermanlands län och Östergötlands län inkommit fullmakter för respektive typografen *Victor Larsson* i Nyköping och hemmansägaren *Anders Stjärne* i Ramfall, vilka vid nya röstsammanräkningar blivit utsedda såsom ledamöter av riksdagens andra kammare i stället för avgångna ledamöter av samma kammare.

Vid granskning av fullmakterna, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakterna icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte de granskade fullmakterna överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Vid detta protokoll voro fogade de däri omförmälda fullmakterna för typografen Victor Larsson, Nyköping, och hemmansägaren Anders Stjärne, S. Linnekulla, Ramfall, att vara ledamöter av riksdagens andra kammare för tiden till den 1 januari 1945.

Kammaren, som lade protokollet till handlingarna, förklarade herrar Larsson i Nyköping och Stjärne behöriga till riksdagsmannakallets utövande.

Herr talmannen meddelade, att herrar Larsson i Nyköping och Stjärne intagit sina platser i kammaren.

§ 3.

Upplästes följande till kammaren inkomna skrivelse:

Till riksdagens andra kammare.

Som jag blivit utsedd till ledamot av första kammaren efter Allan Holstenson i Alversjö, Jönköpings län, och mottagit detta uppdrag, får jag härmed vördsamt avsäga mig ledamotskapet i andra kammaren.

Stockholm den 14 januari 1944.

Gust. E. Andersson.

Kammaren beslöt, med godkännande av den gjorda avsägelsen, att om den härigenom inom kammaren uppkomna ledigheten jämlikt § 28 riksdagsordningen hos Konungen göra anmälan; och blev ett i sådant avseende på förhand uppsatt skrivelseförslag, som nu upplästes, av kammaren godkänt.

§ 4.

I enlighet med kammarens därom den 11 innevarande månad fattade beslut företogos val av ledamöter i de ständiga utskotten; och anställdes först val av ledamöter i utrikesutskottet.

Därvid avlämnades 152 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Ward*,
» *Skoglund* i Doverstorp,
» *Vougt*,
» *Svensson* i Grönvik,
» *Lindqvist*,
» *Eriksson* i Stockholm,
» andre vice talmannen *Carlström* och
» *Liedberg*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utrikesutskottet.

Riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till skrivelse till Konungen med anmälan om samma val.

§ 5.

Anställdes val av ledamöter i konstitutionsutskottet.

Därvid avlämnades 121 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Hallén*,
» *Thorell*,

herr *Andersson* i Igelboda,
» *Gardell*,
» *Fast*,
» *Nordström*,
» *Mosesson*,
» *Nilsson* i Göteborg,
» *Nolin* och
» *Hällgren*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i konstitutionsutskottet.

§ 6.

Företogs val av ledamöter i statsutskottet.

Därvid avlämnades 119 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Törnkvist*,
» *Skoglund* i Doverstorp,
» *Eriksson* i Stockholm,
» *Svensson* i Grönvik,
» *Bergström*,
» *Andersson* i Prästbol,
» *Danielsson*,
» *Ward*,
» *Persson* i Falla,
» *Persson* i Tidaholm,
» *Isacsson* och
» *Pettersson* i Dahl.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i statsutskottet.

§ 7.

Anställdes val av ledamöter i bevillningsutskottet.

Därvid avlämnades 114 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Lövgren*,
» *Hagberg* i Malmö,
» *Björklund*,
» *Hammarlund*,
» *Olsson* i Gävle,
» *Orgård*,
» *Sandberg*,
» *Falk*,
» *Lundell* och
» *Kilbom*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i bevillningsutskottet.

§ 8.

Vid nu anställt val av ledamöter i bankoutskottet avlämnades 95 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Paulsen*,
» *Svedman*,
» *Andersson* i Falkenberg,
» *Mattsson*,
» *Andersson* i Munkaljungby,
» *Eriksson* i Sandby,
» *Barnekow* och
» *Sundberg*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i bankoutskottet.

§ 9.

Företogs val av ledamöter i första lagutskottet.

Därvid avlämnades 99 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Lindqvist*,
» *Gezelius*,
» *Hedlund* i Östersund,
» *Werner*,
» *Olsson* i Mellerud,
» *Berg*,
» *Björling* och
» *Lindberg*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i första lagutskottet.

§ 10.

Anställdes val av ledamöter i andra lagutskottet.

Därvid avlämnades 98 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Olovson* i Västerås,
fröken *Andersson*,
herr *Pettersson* i Hällbacken,
» *Ryberg*,
fru *Nordgren*,
herr *Hermansson*,
fröken *Hesselgren* och
herr *Cruse*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i andra lagutskottet.

§ 11.

Företogs val av ledamöter i jordbruksutskottet.

Därvid avlämnades 101 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Andersson* i Löbbo,
» *Liedberg*,
» *Andersson* i Tungelsta,
» *Gustafson* i Vimmerby,
» *Ericsson* i Sörsjön,

herr *Mäler*,
» andre vice talmannen *Carlström* och
» *Lundbom*.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i jordbruksutskottet.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag angående de i §§ 4—11 här ovan omförmälda valen.

§ 13.

Herr statsrådet *Rubbestad* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 4, med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1944/45 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

nr 9, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § 1 mom. lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården;

nr 15, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.;

nr 16, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1933 (nr 472) om förbud mot politiska uniformer;

nr 17, med förslag till lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses, m. m.; och

nr 18, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 14.

Föredrogs och lades till handlingarna Kungl. Maj:ts på rikssalen överlämnade berättelse till 1944 års lagtima riksdag om vad i rikets styrelse sig tilldragit.

§ 15.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisade därvid

till särskilda utskottet propositionen, nr 5, med förslag till lag om aktiebolag, m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 6, med förslag till lag om ändring i vissa delar av utsökningslagen;

nr 7, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff; och

nr 8, med förslag till lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga, m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 10, med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen; samt

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 12, med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, m. m.; och

nr 13, med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap. strafflagen, m. m.

Vid härpå skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 14, med förslag till lag om kastrering, m. m., hänvisades propositionen, i vad angick det under punkt 2) upptagna lagförslaget, till konstitutionsutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott.

§ 16.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till konstitutionsutskottet motionen nr 1 av herrar *Wallentheim* och *Lundberg* i Uppsala;

till statsutskottet motionerna:

nr 2 av herr *Holmgren*,
nr 3 av herr *Åkerström m. fl.*; och
nr 4 av herr *Åkerström;*

till bevillningsutskottet motionen nr 5 av herr *Holmgren;*

till bankoutskottet motionen nr 6 av herr *Hallén;*

till behandling av lagutskott motionerna:

nr 7 av herr *Åkerström;* och
nr 8 av fru *Nordgren;*

till jordbruksutskottet motionen nr 9 av fru *Rydh Munck af Rosenschöld m. fl.;* samt

till tillfälligt utskott motionen nr 10 av fru *Nordgren.*

§ 17.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet riksdagens revisorers berättelse om den år 1943 av dem verkställda granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943.

§ 18.

Föredrogos var för sig och hänvisades till bankoutskottet riksdagens år 1943 församlade revisorers berättelser

1:o) angående riksbanken;

2:o) om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 m. m.

§ 19.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott justitieombudsmannens till innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse.

Tryckfrihetskommitténs berättelse lades till handlingarna.

§ 20.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott militieombudsmannens till innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse.

§ 21.

Herr **Eriksson** i Stockholm erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1944/45, nr 2, angående utgifter i tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 och, nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaten måtte i nu nämnd ordning uppföras sist på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Denna hemställan bifölls.

§ 22.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll.

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens andra kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 12 januari 1944.

Sedan kammarens plenum denna dag avslutats, sammanträdde med herr talmannen de ledamöter av kammaren, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning.

Därvid beslöts till en början, att kanslitjänstemännen vid innevarande lagtima riksdag skulle utgöras av en notarie, fyra förste stenografer, fjorton stenografer, en förste kanslist och fem kanslister.

Herrar deputerade antogo till

notarie:

sekreteraren L. Gunnar Britth;

förste stenografer:

tullkontrollören Agnar Michal,
f. d. krigsrådet J. Lennart Norrman,
jur. kand. Magnus D. Hjertstrand och
sekreteraren Erland N. Dahlén;

stenografer:

kanslisten Ernst H. Wallin,
aktuarien, fil. kand. E. P. Einar Bergendal,
byråchefen, fil. kand. Hans A. Heimbürger,
assessorn, jur. kand. Gunnar Lidbom,
jur. kand. E. Albert Romare,
sekreteraren, jur. kand. Anders Norrman,
jur. kand. Göte Fahlin,
kanslisten Vera Karlgren,
amanuensen, jur. kand. John W. Löf,
redaktören C. O. Bertil Arborén,
A. Fritiof Klason,
amanuensen, jur. kand. Gustaf A. H. Titz,
fru Signhild Elfner och
sekreteraren, jur. kand. Bengt G. E:son Lindahl;

förste kanslist:

e. o. hovrättsnotarien, jur. kand. Nils G. H. Liliequist; samt

kanslister:

förste telegrafkontrollören A. Helmer Gärdin,
fru Ebba Ihrman,
jur. kand. Bengt C. A. Ericsson,
e. o. notarien, fil. kand. J. B. Gösta Welander och
notarien, jur. kand. Kjell B. Å. W. Sjöstedt.

Åt kanslisten Gärdin uppdrogs att föra kammarens diarier.

Det skulle åligga de hos kammaren anställda kanslisterna att vid behov tjänstgöra jämväl vid diskussionsprotokollet.

Här skulle antecknas, att på särskild anmodan följande tjänstemän redan nämnda dagar inträtt i tjänstgöring hos kammaren, nämligen den 10 inneva-

rande januari Britth såsom notarie samt Wallin och Bergendal såsom stenografer ävensom den 7 januari Liliequist såsom förste kanslist samt Gärdin och fru Ihrman såsom kanslister.

Beträffande därefter vaktbetjäningen beslöto herrar deputerade att 13 vaktmästare skulle anställas hos kammaren; och antogos därefter till vaktmästare C. Gunnar E. Carlberg, Sven W. Hellborg, H. E. Emil Eklund, Gustaf A. Zeffer, Th. Gustaf Bergman, Lorentz M. Jönsson, Emil F. Blomberg, J. A. Herman Sundell, Elis W. Älvenstrand, Gösta A. D. Jolsäter, L. Gunnar H. Westman, Jonas Olsson och Knut V. E. Sundell.

Till förste vaktmästare förordnades Carlberg, och åt Hellborg uppdrogs att ombestyra utdelning av ankommande postförsändelser. Vaktmästaren Olsson beviljades på därom gjord framställning tjänstledighet för tjänstgöring såsom portvakt inom riksdagshuset tills vidare från och med denna dag; och förordnades till hans vikarie Carl-Olof Sandberg.

Här skulle anmärkas, att Carlberg, Hellborg och Eklund redan den 3 samt de övriga vaktmästarna, utom Olsson, redan den 9 i denna månad börjat tjänstgöra hos kammaren.

Det skulle åligga de antagna tjänstemännen och vaktmästarna att vid behov och i den mån så ske kunde utföra jämväl annan tjänstgöring hos riksdagen.

År och dag som ovan

In fidem

Sune Norrman.

§ 23.

Justerades protokollsutdrag.

§ 24.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herrar *Severin* i Gävle och *Persson* i Växjö, nr 11, angående utredning om åstadkommande av centraliserad medelsförvaltning i landskommunerna;

herrar *Sundström* i Skövde och *Edberg*, nr 12, om befrielse för vissa militära befattningshavare från skyldigheten att återbetala av dem obehörigen uppburna barntillägg;

herr *Sundström* i Skövde *m. fl.*:

nr 13, angående rektorns vid högre allmänna läroverket i Skövde avlöningsförmåner; och

nr 14, om viss ändring i grunderna för beviljande av hyresrabatter för mindre bemedlade, barnrika familjer;

herrar *Sundström* i Skövde och *Nilsson* i Kristinehamn, nr 15, om nedsättning av räntan å tertiärlån till viss bostadsbyggnadsverksamhet;

herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.*, nr 16, om viss höjning av maximibeloppet för bostadsförbättringsbidrag;

herr *Jonsson* i Fjäle *m. fl.*, nr 17, om förbättring av skogsarbetarnas bostadsförhållanden;

herr *Nilsson* i Stockholm *m. fl.*, nr 18, angående utredning av vissa frågor rörande undervisningsväsendet;

herr *Jonsson* i Skutskär, nr 19, angående viss ändring av gällande grunder för statsbidrag till inrättande av pensionärshem;

herr *Lövgren m. fl.*, nr 20, om anslag till utbyggnad av Harsprånget och till utvidgning av Porjus kraftverk;

herr *Hallberg*, nr 21, om viss ändring i förordningen angående försäljning av pilsnerdricka;

herr *Olsson* i Mellerud *m. fl.:*
nr 22, om årligt understöd åt förre järnarbetaren K. O. Qvart;
nr 23, om årligt understöd åt snickaren A. A. Vestman;
nr 24, om årligt understöd åt bergarbetaren K. A. Gustafsson;
nr 25, om årligt understöd åt diversearbetaren G. V. Johansson; och
nr 26, om årligt understöd åt förre dykaren K. E. S. Lindström;

herr *Paulsen,* nr 27, angående lagstiftning om rätt för sparbanker att utlämna krediter utan annan säkerhet än den, som kan ligga i den kreditsökandes personliga kvalifikationer;

herr *Sefve m. fl.,* nr 28, angående viss ändring av gällande villkor för erhållande av understöd från erkänd arbetslöshetskassa;

herr *Edberg m. fl.,* nr 29, angående revision av gällande bestämmelser för försäljning av kyrklig jord, m. m.;

herr *Jonsson* i Skutskär, nr 30, om viss ändring i lagen om folkpensionering och i förordningen om invalidunderstöd;

herrar *Mosesson* och *Nilson* i Eskilstuna, nr 31, angående utredning om inrättande av en kyrklig högtidsdag i vårt land under höstens lopp;

herr *Hansson* i Skediga *m. fl.,* nr 32, om höjning av anslaget till befrämjande av landsbygdens elektrifiering, m. m.; samt

herrar *Hansson* i Skediga och *Carlsson* i Bakeröd, nr 33, om anslag till jordbrukets maskinlånefond, m. m.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.15 em.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 15 januari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 10 och den 11 innevarande januari.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 14 januari 1944.

Till justitiedepartementet hade den 14 januari 1944 från länsstyrelsen i Älvsborgs län inkommit fullmakt för lantbrukaren Ragnar Sveningsson i Hässelås, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för lantbrukaren Ragnar Sveningsson, Hässelås, Östra Tranemo, att vara ledamot av riksdagens andra kammare för tiden till den 1 januari 1945.

Kammaren, som lade protokollet till handlingarna, förklarade herr Sveningsson behörig till riksdagsmannakallets utövande.

Herr talmannen meddelade, att herr Sveningsson intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 19, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva visst undantag från gällande villkor för åtnjutande av rätt till varvsindustrirestitution; och

nr 20, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

I enlighet med kammarens därom den 11 innevarande månad fattade beslut företogos nu val av suppleanter i de ständiga utskotten; och anställdes först val av suppleanter i utrikesutskottet.

Därvid avgåvos 120 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Fast*,
» *Lundberg* i Hälsingborg,
» *Olsson* i Gävle,
» *Ryberg*,
» *Hallén*,
» *Wallentheim*,
» *Bergvall* och
» *Hagberg* i Malmö.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utrikesutskottet.

Riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till skrivelse till Konungen med anmälan om samma val.

§ 5.

Anställdes val av suppleanter i konstitutionsutskottet.

Därvid avlämnades 103 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Fält*,
» *Kyling*,
» *Norén*,
» *Pettersson* i Norregård,
» *Spångberg*,
» *Jonsson* i Haverö,
» *Nilsson* i Norrlångträsk,
» *Ekdahl*,
» *Sefve*,
» *Larsson* i Julita,
fru *Björck*,
herr *Nilsson* i Göingegården,
» *Gustafsson* i Bogla,
» *Hansson* i Skediga,
» *Edberg* och
» *von Friesen*.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i konstitutionsutskottet.

§ 6.

Företogs val av suppleanter i statsutskottet.

Därvid avlämnades 91 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Andersson* i Malmö,
» *Holmdahl*,
» *Mårtensson*,
» *Olsson* i Kullenbergstorp,
» *Hall*,
» *Wallentheim*,
» *Nilsson* i Steneberg,

herr *Viklund*,
» *Staxäng*,
» *Lindholm*,
fru *Alvén*,
herr *Lundberg* i Hälsingborg,
» *Åkerström*,
» *Norup*,
» *Hoppe*,
» *Malmborg*,
» *Eriksson* i Frägsta och
» *Onsjö*.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i statsutskottet.

§ 7.

Vid nu anställt val av suppleanter i bevillningsutskottet avlämnades 90 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:
herr *Karlsson* i Grängesberg,
» *Henriksson*,
» *Rosander*,
» *Jonsson* i Skedsbygd,
» *Sundström* i Skövde,
» *Nilsson* i Kristinehamn,
» *Boman*,
» *Olofsson* i Höganäs,
» *Olson* i Göteborg,
» *Ohlsson* i Kastlösa,
» *Bladh*,
» *Karlsson* i Granebo,
» *Brandt*,
» *Andersson* i Vigelsbo,
» *Forsberg* och
» *Fröderberg*.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i bevillningsutskottet.

§ 8.

Anställdes val av suppleanter i bankoutskottet.

Därvid avgåvos 93 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:
herr *Ericsson* i Kinna,
» *Westerdahl*,
» *Nilsson* i Landskrona,
» *Persson* i Norrby,
» *Svensson* i Alingsås,
fru *Humla*,
herr *Skagerlund*,
» *Hallberg*,
» *Wiberg*,
» *Molander*,
» *Sköldin*,
» *Dickson*,

herr *Persson* i Växjö och
» *Nilson* i Spånstad.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i bankoutskottet.

§ 9.

Företogs val av suppleanter i första lagutskottet.

Därvid avgåvos 76 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

fru *Gustafson*,
herr *Birke*,
» *Landgren*,
» *Gustafsson* i Lekåsa,
» *Lindahl*,
» *Sundström* i Vikmanshyttan,
» *Nilson* i Eskilstuna,
» *Andersson* i Mölndal,
» *Stattin*,
fröken *Öberg*,
herr *Skoglund* i Umeå,
» *Sundqvist*,
» *Lundberg* i Uppsala och
» *Johansson* i Mysinge.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i första lagutskottet.

§ 10.

Vid nu anställt val av suppleanter i andra lagutskottet avlämnades 76 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Holm*,
» *von Seth*,
fru *Johansson*,
herr *Wallén*,
» *Larsson* i Östersund,
» *Witzell*,
» *Johnsson* i Kastanjegården,
» *Lundgren*,
» *Hagård*,
» *Jansson* i Hällefors,
fru *Västberg*,
herr *Håstad*,
» *Andersson* i Eskilstuna och
» *Hedlund* i Rådom.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i andra lagutskottet.

§ 11.

Anställdes val av suppleanter i jordbruksutskottet.

Därvid avlämnades 84 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »Gemensam lista» och upptagande namnen på nedan nämnda personer i följande ordning:

herr *Andersson* i Surahammar,
» *Janson* i Frändesta,
» *Gustafson* i Dädesjö,
» *Pettersson* i Rosta,
» *Jacobson*,
» *Johansson* i Öckerö,
» *Svensson* i Ljungskile,
» *Andersson* i Hyssna,
» *Hansson* i Vännäsby,
» *Jonsson* i Fjäle,
» *Levin*,
» *Larsson* i Karlstad,
» *Larsson* i Mörlanda och
» *Andersson* i Hedensbyn.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i jordbruksutskottet.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag angående de i §§ 4—11 här ovan omförmälda valen.

§ 13.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner:

nr 4, med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1944/45 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

nr 9, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § 1 mom. lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården;

nr 15, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.,

nr 16, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1933 (nr 472) om förbud mot politiska uniformer;

nr 17, med förslag till lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses m. m.; och

nr 18, med förslag till lag angående forsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

§ 14.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till konstitutionsutskottet motionen nr 11 av herrar *Severin* i Gävle och *Persson* i Växjö;

till statsutskottet motionerna:

nr 12 av herrar *Sundström* i Skövde och *Edberg;*
nr 13 och 14 av herr *Sundström* i Skövde *m. fl.;*
nr 15 av herrar *Sundström* i Skövde och *Nilsson* i Kristinehamn;
nr 16 av herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.;*
nr 17 av herr *Jonsson* i Fjäle *m. fl.;*
nr 18 av herr *Nilsson* i Stockholm *m. fl.;*
nr 19 av herr *Jonsson* i Skutskär; och
nr 20 av herr *Lövgren m. fl.;*

till bevillningsutskottet motionen nr 21 av herr *Hallberg;*

till bankoutskottet motionerna:
nr 22—26 av herr *Olsson* i Mellerud *m. fl.;* och
nr 27 av herr *Paulsen;*

till behandling av lagutskott motionerna:
nr 28 av herr *Sefve m. fl.;*
nr 29 av herr *Edberg m. fl.;*
nr 30 av herr *Jonsson* i Skutskär; samt
nr 31 av herrar *Mosesson* och *Nilson* i Eskilstuna; samt

till jordbruksutskottet motionerna:
nr 32 av herr *Hansson* i Skediga *m. fl.;* och
nr 33 av herrar *Hansson* i Skediga och *Carlsson* i Bakeröd.

§ 15.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Berg,** som anförde: Herr talman! Vikten av att planera för freden är väl för en var tydlig. Det gäller särskilt att vi här i landet ha sådana utredningar och planer färdiga, att vi kunna möta den arbetslöshet, som redan är verklighet inom vissa delar av vårt land. Man bör då i första hand inrikta sig på beredskapsarbeten, nyttiga och nödvändiga och i det långa loppet räntabla. *Interpellation.*

Ett ur alla synpunkter nödvändigt arbete är elektrifieringen av ostkustbanan från Gävle till Härnösand med anslutning till stambanan vid Långsele.

Såväl ostkustbanan som dess fortsättning Härnösand—Sollefteå järnväg hava byggts såsom enskilda järnvägar.

Båda dessa järnvägar hava utan någon som helst ersättning för däri nedlagda kostnader övertagits av staten. Då det gällt tillkomsten av den för landet synnerligen viktiga förbindelseled, som dessa järnvägar utgöra, kan man sannerligen icke klaga över brist på initiativ och företagsamhet hos innevånarna i de båda norrländska län, som beröras av dessa järnvägar.

Om elektrifieringen av ostkustbanan med bilinjer nu skulle få stå efter för elektrifieringen av andra järnvägar i södra eller mellersta Sverige, kommer detta att alstra bitterhet och missmod i Norrland och alldeles särskilt i de båda län, vilkas befolkning fått vidkännas så stora ekonomiska uppoffringar för byggandet av ostkustbanan och Härnösand—Sollefteå järnväg.

Det verkar otvivelaktigt som ödets ironi, att Norrland, som förser mellersta och södra Sverige med så mycken elektrisk energi, icke skall hava en så viktig förbindelseled som ostkustbanan med därtill hörande bibanor elektrifierad, utan att man för dessa järnvägars drivande skall vara i hög grad beroende av importen av stenkol, samtidigt som man, då så låter sig göra, för lokaltrafik måste använda vedeldning.

Med hänsyn till ovanstående och rådande arbetslöshetsläge inom Västernorrlands län vore detta arbetsobjekt av största värde för denna del av Norrland. De förberedande arbeten, som befinnas vara erforderliga, innan arbetet med själva elektrifieringen kan verkställas, äro säkerligen av den storleksordning och art, att de dels bereda mycket arbete, dels ock äro såsom beredskapsarbete mycket lämpliga.

Arbetet kan givetvis uppdelas och ske i etapper beroende av läget på arbetsmarknaden och andra omständigheter.

Av utredningar framgår att detta arbetsobjekt skulle för grovarbetare ge cirka 390 000 dagsverken, bestående av kurvrätningar och bankroppens förstärkning m. m.

Med anledning av det anförda får jag härmed vördsamt anhålla om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framföra följande frågor:

Interpellation. (Forts.)

1) Anser herr statsrådet att detta arbetsföretag ur såväl kommunikations- som arbetslöshetssynpunkt är att förorda?

2) Om så är fallet har herr statsrådet för avsikt att redan nu till riksdagen framlägga proposition i ärendet för att därigenom ernå lättnad i den arbetslöshet, som är rådande?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

§ 17.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Wiberg:*

nr 34, angående viss ändring i gällande bestämmelser om besvär enligt kommunallagarna; och

nr 35, angående förtydligande av gällande bestämmelser om besvärs anhängiggörande i kommunala mål;

herr *Lundgren m. fl.*, nr 36, om överflyttning till yrkesinspektionen av frågor rörande arbetarskyddet ombord å fartyg;

herr *Andersson* i Hyssna *m. fl.*, nr 37, angående utredning om åtgärder till främjande av folkhögskolans fortsatta utveckling;

herr *Sundström* i Vikmanshyttan *m. fl.*, nr 38, om anslag till räntefria studielån ur allmänna studielånefonden;

herr *Hansson* i Skediga *m. fl.*, nr 39, om viss ändring i gällande grunder för bidrag från anslaget till fria sommarresor för barn;

herrar *Pettersson* i Hällbacken och *Hallberg*, nr 40, om pension åt förre arrendatorn K. G. Gustafsson;

herr *Jonsson* i Haverö *m. fl.*, nr 41, om pensionering av vissa arbetare och befattningshavare, som genom vägväsendets förstatligande förlorat sin utkomst;

herr *Törnkvist m. fl.*, nr 42, om pension åt kriminalöverkonstapeln D. N. Skog;

herr *Pettersson* i Norregård *m. fl.*, nr 43, om tillfälligt förbud mot avstyckning, varigenom åker och äng skiljas från jordbruksfastighets skogsmark;

herr *Spångberg m. fl.*, nr 44, om undantagande från preskription av rätt till ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen;

herrar *Andersson* i Eskilstuna och *Sundström* i Vikmanshyttan, nr 45, angående utredning rörande ersättning till personer, som på grund av bestämmelser i epidemilagen underkastats inskränkning i sitt näringsfång;

herr *Nilsson* i Landskrona *m. fl.*, nr 46, angående revision av lagen om kommunala pensionstillskott m. m.;

herr *Andersson* i Malmö *m. fl.*, nr 47, angående utredning om vissa förbättringar i folkpensioneringen;

herrar *Lundberg* i Uppsala och *Hansson* i Skediga, nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framställda förslag om anslag för bidrag till Sveriges utsädesförening; samt

herr *Hansson* i Skediga *m. fl.*, nr 49, angående införande av daglig postgång på landsbygden.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.05 em.

In fidem

Sune Norrman.

Måndagen den 17 januari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 15 januari 1944.

Till justitiedepartementet hade den 15 januari 1944 från länsstyrelsen i Västerbottens län inkommit fullmakt för hemmansägaren Magnus Nilsson i Varuträsk, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för hemmansägaren Magnus Nilsson i Varuträsk att vara ledamot av riksdagens andra kammare för tiden till den 1 januari 1945.

Kammaren, som lade protokollet till handlingarna, förklarade herr Nilsson i Varuträsk behörig till riksdagsmannakallets utövande.

Herr talmannen meddelade, att herr Nilsson i Varuträsk intagit sin plats i kammaren.

2 §.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Föredrogos för remiss till utskott i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1944/45, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44, och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaten.

Därvid anförde:

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! Jag tar till orda för att ge svar på en fråga, ett svar, som jag anser bör lämnas under denna första allmänna debatt i riksdagen om regeringens förslag och intentioner. Det är herr Hallén, som har frågat mig, om jag är i tillfälle att med det snaraste lämna kammaren en redogörelse för de propositioner, som äro att vänta under riksdagen.

Av interpellationens avfattning framgår, att man önskar redan nu inleda en ordning, för vilken konstitutionsutskottet i fjol uttalade sig i sitt yttrande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
rörande riksdagens arbetsformer. För min del vill jag gärna medverka härtill. Sättet för den framtida rapporteringen kommer väl att närmare övervägas under den pågående utredningen om arbetsformerna. Jag har nöjt mig med att söka finna den bästa utvägen för denna gång. Måhända kan den dock bli ett uppslag även för fortsättningen.

Jag har valt en kombination av muntlig och skriftlig rapport. När interpellanten önskat en redogörelse för väntade propositioner, har han säkerligen icke tänkt sig att få ett referat av propositionernas innehåll. Ett sådant referat kan icke åstadkommas, då flertalet av propositionerna ännu icke äro färdigställda och då det i åtskilliga fall ännu är ovisst, om förslag överhuvud taget kommer att framläggas. Även om ett referat hade kunnat givas, skulle man säkerligen nödgas avstå därifrån med hänsyn till den tidsutdräkt detta skulle medföra. Den enda upplysning, som i detta sammanhang kan lämnas om propositionernas innehåll, är den, som framgår av rubrikerna i inom departementen uppgjorda förteckningar. Det skulle emellertid knappast vara ändamålsenligt och icke heller njutbart att inför kammaren läsa upp hundratals olika rubriker. Jag har därför funnit det vara en bättre utväg, att förteckningarna överlämnas till kamrarnas talmän, som på lämpligt sätt kunna göra dem tillgängliga för riksdagens utskott och de enskilda ledamöter, som önska taga del av desamma. Jag vill emellertid ytterligare understryka, att flera av de i förteckningarna upptagna propositionerna inte ha varit föremål för någon slutlig prövning inom regeringen och att alltså i vissa fall upptagna förslag icke komma att framläggas. Jag påpekar detta, därför att det ju skulle kunna hända, att en enskild riksdagsman, som i dessa förteckningar såge, att regeringen diskuterade framläggandet av viss proposition, med anledning därav kunde avstå från att motionera och efteråt kunde känna sig lurad, om icke förslag från regeringens sida framlades i ärendet. Jag hoppas emellertid, att den anordning, som här antytts, skall ge den översikt, som konstitutionsutskottet ansåg önskvärd och ägnad att underlätta riksdagsarbetets organisation.

Det kan vara riktigt att giva kammaren en sammanfattning, som ger en ungefärlig bild av omfånget och tidpunkterna för regeringens förslag. De upprättade förteckningarna, som jag här har i min hand, upptaga förslag till 274 propositioner. Av dessa ha ett fyrtiotal betecknats som blott eventuella. Redan i förteckningarna angives sålunda, att det är ovisst om förslag kommer att framläggas. Ett femtiotal avse förlängd giltighetstid för sådana lagar och förordningar, som ha stiftats med hänsyn till av kriget föranledda förhållanden. Av propositionerna anses 248 kunna avlämnas före den ordinarie propositionstidens utgång, därav 45 under januari — en del av dessa ha redan kommit riksdagen till handa — 36 till 15 februari, 26 under senare delen av februari, 57 omkring 1 mars och återstående 84 senast 10 mars. 26 propositioner beräknas kunna avlämnas först efter ordinarie propositionstidens utgång. 8 av dessa anses kunna avlämnas under första hälften av april, 5 omkring 1 maj och 9 omkring 15 maj. De propositioner, som anses kunna avlämnas först efter 15 april, avse följande ärenden: prisrabattering å vissa livsmedel, förmalningsersättning, prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, fortsatt befrielse för riksbanken från guldinlösen, allmän beredskapsstat, beredskapsstat för försvarsväsendet, slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44, inkomstberäkning för budgetåret 1944/45, kristillägg, avskrivning å nya kapitalinvesteringar, ersättning för debitering av värnskatt, tullfrihet för korn och malt, värnskatten för budgetåret 1944/45 och skattespärr. De fyra propositioner, för vilka tidpunkt för avlämnande icke nu kan angivas, avse riksdagens arbetsformer, hemortsförsvaret, ny brandlag och anslag för uppförande av en anläggning för tillverkning av rör för vatten- och gasledningar.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det må vara klart, att de angivna tidpunkterna för propositionernas avgivande icke kunnat beräknas fullt exakt. Reservation måste göras för vissa förskjutningar. I stort sett kommer emellertid den angivna ordningen att kunna följas. Regeringens framställningar torde sålunda icke komma att föranleda någon försening av arbetet vid årets riksdag. Detta är dock beroende på tvenne förutsättningar. Den ena är, att icke oförutsedda händelser påkalla mera omfattande framställningar till riksdagen. Den andra är, att utredningen om riksdagens arbetsformer och överarbetningen av förslaget rörande hemortsförsvaret kunna slutföras i god tid. Skulle detta inte ske och man ändå anser, att förslag bör framläggas vid riksdagens vårsession — om höstsession veta vi ännu ingenting — kan en förskjutning av de tider, som man räknar som normala, komma att inträffa. Emellertid finnes också den möjligheten att när man har fått förslagen från de arbetande beredningarna överväga, huruvida dessa förslag nödvändigtvis böra framläggas eller kunna anstå till ett kommande tillfälle.

Herr **Hallén:** Herr talman! Jag ber att till hans excellens herr statsministern få uttrycka min tacksamhet för hans villighet att redan nu ge svar på den framställda frågan. Därav framgår, att regeringen är villig att på ett tidigt stadium ge riksdagen översikt över de arbetsuppgifter den har att motse. Detta är uppenbarligen, som herr statsministern själv erkänner, av stor betydelse, främst för utskotten, som därigenom kunna mera rationellt planlägga sitt arbete och vidtaga nödiga dispositioner, men också för de enskilda riksdagsmännen i övrigt och icke minst för den grupp av medborgare, som kan beröras av de väntade regeringsförslagen.

Herr statsministern uttalar sin förmodan, att jag icke räknat med att få höra en uppräkning av de cirka 270 propositionerna. Det är alldeles riktigt, när han säger, att en sådan nog är föga njutbar för kammaren. En förteckning bör i stället lämnas till talmännen eller kanske till talmanskonferensen för vidare befordran. Det är också uppenbart, att en bestämmelse om en dylik anordning sedermera bör införas i riksdagsordningen.

Av statsministerns svar i övrigt framgår också regeringens villighet att bättre än hittills iakttaga grundlagens bud om propositionstidens begränsning. Idealet är ju, att regeringen såsom riksdagens främste arbetsgivare så att säga matar riksdagen med propositioner med en jämn, om möjligt månatlig fördelning. Så har ingalunda hittills varit fallet. Stundom har det inträffat, att t. o. m. över hälften av propositionerna kommit efter den föreskrivna tiden. Även med kännedom om de svårigheter, som föreligga att få fram propositionerna i tid, måste man säga sig, att ett stort antal propositioner framkommit, vilka varit antingen oskäligt försenade eller i många fall kunnat anstå till en annan riksdag. I år få vi, som kammaren hörde, en bättre ordning. Under denna månad komma 45 propositioner, under februari 62, omkring den 1 mars 57, under de tio första dagarna i mars 84, och endast 20 à 25 efter propositionstidens utgång. Det ligger i sakens natur, att det måste finnas sådana propositioner, som icke kunna avlämnas före den 10 mars utan betydligt senare. Statsministern har också angivit en grupp ärenden av sådan art, att de måste komma ganska sent på riksdagens bord. Nu veta vi, att det finns en grundlagsbestämmelse, som stadgar att efter propositionstidens utgång få endast sådana propositioner framläggas, vilkas uteblivande kan lända riket till men. Men denna bestämmelse får icke tolkas så generöst som varit fallet under de gångna åren. Jag förmodar, att utredningen om riksdagens arbetsformer kommer att i sinom tid erbjuda kamrarna starkare garantier i det hänseendet än dem vi nu ha.

Statsministern uttalade också som sin uppfattning, att om den av honom angivna tidtabellen följes, kommer, i vad på regeringen beror, ingen försening av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
riksdagsarbetet att uppstå. Däri tror jag, att man måste ge honom rätt. Jag kanske också kan tillåta mig, herr talman, innan jag slutar, att uttala den önskan, att också vi i riksdagen måtte medverka till denna mera rationella ordning för att begränsa riksdagstiden. Jag vill då särskilt fästa uppmärksamheten på ett förhållande, som ingalunda varit önskvärt. Det är den på sista tiden mycket omtalade lördagsledigheten. Vi känna alla till, av vilken anledning den kom till stånd för några år sedan. Då beslöt man avstå från lördagsplena därför att diskussionsplena voro så korta på grund av samregerandet, att lördagsplena icke behövdes. Däremot var icke avsikten att riksdagen skulle upphöra att *arbeta* på lördagarna. I verkligheten gick det därhän, att även utskotten till stor del inställde arbetet, och vi fingo bevittna den icke ovanliga synen, att en stor del av riksdagen, kanske bortåt hälften av riksdagsmännen, reste hem redan på fredag middag och icke återkommo förrän påföljande tisdag. Det är klart, att mycken arbetstid på så sätt gått förlorad. Om därför åtminstone de ständiga utskottens presidier ville överenskomma om att vid denna riksdag söka se till, att det bleve arbete i utskotten lördagar och måndagar, i varje fall varannan vecka — *varje* lördag och måndag är kanske omöjligt med hänsyn till riksdagsmännens hemresa var fjortonde dag — skulle säkerligen utskottsarbetet effektiviseras och riksdagen skulle redan nu, innan vi ännu fått en reform beträffande arbetsformerna, kunna medverka avsevärt till en begränsning av arbetstiden.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Det är, herr talman, få veckor sedan riksdagen avslutade sin senaste arbetsperiod. Sedan dess ha inga händelser av mera uppseendeväckande art inträffat på det inrikespolitiska området. Icke heller på det utrikespolitiska området har inträffat något som rubbat förtroendet mellan regering och riksdag. Innan riksdagen åtskildes i december, gavs det för övrigt tillfälle till förtroliga överläggningar i den saken.

Beträffande den framlagda statsverkspropositionen bjuder icke heller denna på några mera uppseendeväckande överraskningar utom möjligen att finansministern låter ett år gå utan att förorda ytterligare skattehöjningar. Under sådana förhållanden kan man ju ifrågasätta nödvändigheten av en remissdebatt. Jag tror dock att dagens debatt kan ha två uppgifter att fylla; den ena är att bereda möjlighet till överläggningar även beträffande sådana samhällsspörsmål som mera i förbigående eller endast delvis beröras i särskilda propositioner; den andra att bereda tillfälle för en eventuellt befintlig opposition mot regeringens utrikespolitik, att komma till tals med regeringen inför öppet forum.

Konungens varning på rikssalen att läget i världen alltjämt inrymmer så mycket av ovisshet och fara, att någon eftergift icke kan få förekomma i avseende på vår vaksamhet och beredskap, var säkerligen välbefogad. Detta betyder, att vi även under det år som kommer måste kräva betydande insatser av våra vapenföra män. Jag tror det är befogat, att vi en dag som denna, då regering och riksdag mötas till gemensam överläggning, ge vår uppriktiga tacksamhet till känna till alla dessa som oftast under stor uppoffring måste gå ifrån sin dagliga sysselsättning för att vakta och värna rikets gränser. Den frivilliga försvarsverksamhet som landstormsrörelsen och skytteföreningarna m. fl. dylika organisationer under många år och ofta med stora ansträngningar och — jag skulle vilja tillägga — med föga erkännande så segt sökt hålla vid liv har numera i hemvärn och sjövärn, lottarörelse och det alltjämt livaktiga frivilliga skyttet vuxit ut till en betydande militär faktor. Det var nog icke utan beundran man den 2 januari vid hemvärnets stora övningsdag såg hur såväl unga pojkar som gamla män, trots dålig väderlek i många delar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av landet och högst olämpligt väglag, även under de mest besvärliga förhållanden dock skyndsamt fullgjorde kungjord order.

Denna sega försvarsvilja hos vårt folk som, trots att den under långa och trista beredskapsmånader varit utsatt för hård nötning och mistat mycket av sin yttre glans, dock alltjämt lever kvar, oböjlig och härdad av vad som hänt i våra grannländer, betraktar jag som vår verkligt stora tillgång.

Kristiden har ju ingalunda avskaffat den där herrn, som går omkring och ständigt är kritisk och missnöjd. Vi träffa honom på järnvägsresor, vi kunna möta honom i hemorten och kanske ibland i omedelbar närhet av riksdagshuset. I vissa fall kanske han har anledning till missnöje. Det är säkerligen åtskilligt, som vi skulle önska oss annorlunda i vårt land, både i det ena och andra avseendet, men mot bakgrunden av det fruktansvärda, som nu övergår de flesta av Europas folk, bli vi nog mest stämda till en ödmjuk tacksamhet för att vi äro så förskonade som vi äro och att vi ha det så bra som vi ha det. Trots att vi nu äro inne i det femte krigsåret är bristen på råvaror icke katastrofal och livsmedelsförsörjningen tillfredsställande. Misstag ha säkert gjorts av våra krismyndigheter både på det ena och andra området, men sett i stort så måste man nog, trots dåligt humör över all pappersexercis, erkänna att regleringarna gått förvånansvärt bra. Det har även gällt ett så känsligt område som livsmedelsregleringen. Livsmedelskommissionens högste chef har faktiskt börjat på att bli en smått populär person bland våra husmödrar, och vem hade 1939 med förra världskrigets hätska stämning i åtanke kunnat tänka sig något sådant! Det torde dock vara för tidigt att ropa hej. Vi äro ännu icke över bäcken, och vi veta ju inte vad framtiden bär i sitt sköte.

Det som oroar jordbrukarna och som fort nog återverkar även på livsmedelsproduktionen är den minskade tillgången på gödningsämnen. Knapphet råder ju även, som alla veta, på viss byggnadsmaterial, och byggnadsberedningen har icke alltid så lätt att skifta ut byggnadstillstånd så att alla bli belåtna. Jag har hört industrimän, som klagat hårt över att de icke fått tillstånd att bygga ut sina anläggningar och på så sätt rusta sig och stå beredda för att taga upp konkurrensen efter kriget. Jag förmodar byggnadsberedningen och arbetsmarknadskommissionen gå efter vissa väl övertänkta grunder. För den oinvigde förefaller det som om arbeten av det slaget vore synnerligen angelägna. Det ligger onekligen nära till hands att räkna sådana som tillhörande en effektiv fredsberedskap.

Priskontrollnämndens verksamhet förefaller, sedd på avstånd, mera oberäknelig, men det bör erkännas att den har en ingalunda lätt uppgift. Den har säkert under nuvarande förhållanden varit av stor betydelse. Jag tror mig dock kunna säga som ett helhetsomdöme om alla de olika tvångsåtgärder vi under kriget nödgats tillgripa, att vi böra se till att de icke få breda ut sig och växa in i samhället i större utsträckning än som är alldeles tvunget och att, när världen börjar friskna till, de avskaffas så fort som möjligt.

Vad det statsfinansiella läget beträffar så kännetecknas det ju av ökade statsinkomster, som dock icke förslå till de framför allt av den militära beredskapen förorsakade väldiga utgifterna. Vi få alltjämt räkna med miljardunderskott i budgeten och växande statsskuld.

Det förefaller som om underskottet skulle börja bli standardiserat. För tredje året å rad talar man om ett underskott på 1 300 miljoner.

Utgifterna för försvarsberedskapen bero i hög grad på hur det utrikespolitiska läget utvecklar sig, och en betydande del av övriga utgifter äro förhandsbestämda genom indexregleringen och avtal med de stora löntagargrupperna. Minskar man utgifterna för subventionerna stiger index, ökar man skatterna går det likadant. Utvägen som står kvar är att låna. Som jag ser det, få

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
vi leva på hoppet att det låter sig göra att komma till ett bättre förhållande, när kriget slutar. Det lyckas nog icke då heller utan en kraftig viljeyttring från finansministerns och riksdagens sida. Det kan också bli så att utgifterna för vissa ändamål gå ned avsevärt, men man ökar samtidigt andra med följd att uttaget av skattedragarna blir lika hårt som för närvarande. På den punkten vägrade finansministern i fjol att göra något uttalande. Han förmenade att frågan om skattetrycket var en politisk fråga, i vilken meningarna gå isär, och därför ville han icke yttra sig om statens utgifter i framtiden. Jag tror dock det skulle vara av betydelse att få veta något om i vilken riktning det stora majoritetspartiet strävar. Betraktar det socialdemokratiska partiet det nuvarande skatteläget såsom ett av krisen nödtvunget ingrepp eller såsom något även under en mera normal tid ur egendomsutjämnande synpunkt önskligt tillstånd?

Den utredning om skattetrycket, som bifogats inkomstberäkningen och som mötts med mycken saklig och sakkunnig kritik, ger anledning till misstankar, som det bör vara finansministern angeläget att undanröja. Det ligger väl någon avsikt bakom att skriften bifogats det officiella trycket, som ju inte plägar betraktas enbart som en studiehandledning.

Jag och flera med mig ha kommit till den uppfattningen, att riksdagsmajoriteten framför allt under det senaste året radikaliserats åtskilligt, kanske mer i vissa andra frågor än direkta anslagsfrågor. Finns det två förslag att välja på i ett utskottsutlåtande, så är det icke ovanligt att andra kammaren tar det mest långtgående, även om det går emot regeringen.

Vad som föranlett denna radikalisering, som försiggått jämsides med att vårt statsfinansiella läge blivit mera ansträngt, är kanske icke så lätt att säga. Det kan vara ett tilltagande tryck längst ut på yttersta vänsterkanten, det kan vara en förhandskänning av vindar utifrån världen och det kan också, när det blir fråga om utgifter, bero på att riksdagens direkta omsorg om var penningarna skola tagas i någon mån förringats genom vetskapen att budgeten i alla händelser icke kan balanseras utan att vi måste låna.

Finansministern är relativt optimistisk beträffande möjligheten att behärska den framtida prisutvecklingen men erkänner att de skyddsdammar, som bestå av olika slags regleringar och priskontroll jämte avtal på arbetsmarknaden och uppsugning av för riklig tillgång på köpkraft, lätt kunna genombrytas, om en förändring uppstår exempelvis i vårt försörjningsläge. Han framhåller därför vikten av återhållsamhet i fråga om det allmännas utgiftspolitik och en neutralisering av köpkraftsöverskottet genom ett på längre sikt bundet sparande. Tyvärr äro nog farhågorna icke ogrundade. Det var med stort intresse jag lyssnade till finansministerns förledande framställningskonst, när han härom kvällen talade i radio om den framlagda budgeten och samtidigt delgav det svenska folket, mot vilket penningvärde han siktade. Det är möjligt, att hänsyn till produktionens uppehållande i viss mån talar för att vi icke skola söka återvända till 1938—1939 års penningvärde utan nöja oss med en begränsad, på grund av nedgången i priserna på råvaror och frakter åstadkommen prissänkning. Men vi kunna å andra sidan icke bortse ifrån, att följden blir, att de många pensionärer, livförsäkringstagare och småsparare i övrigt, som icke ha möjlighet att få sin penninginkomst höjd, få bära en oskäligt stor del av krisens börda och i icke ringa utsträckning måste nalkas folkpensionärernas och den av de sociala organen hjälptas stora skara. Staten medverkar här med berått mod till något som ingalunda träffar bara de stora »kapitalägarna». — Jag vill inom parentes säga, att jag vill minnas, att finansministern använde ordet kapitalägare, och som exempel tog han en person, som ägde 100 000 kronor i statsobligationer. — Vi kunna icke helt förbise detta vid

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de avvägningar beträffande en framtida prisnivå, som måste ske. Tyvärr kan det bli utifrån kommande krafter, som till väsentlig del bli de verkligt avgörande, så att vi endast kunna mildra verkningarna.

Finansministern byggde sin framtidstro på att vi alltjämt ha en oskadad produktionsapparat och en yrkeskunnig och arbetsduglig befolkning. Det är onekligen en värdefull tillgång. Jag skulle vilja tillägga: vi ha också en stor tillgång i ett starkt och ekonomiskt stabiliserat näringsliv. Både jordbruket, köpenskapen och industrien göra stora förberedelser för att kunna övervinna efterkrigstidens befarade svårigheter. Jag ser i den svenska delegation, som mitt under brinnande krig och under årets svåraste tid färdas över Atlanten för att i Amerika söka bevaka svenskt näringsliv, ett bevis för vår vilja att hävda oss.

Lejdbåtstrafikens upptagande och handelsavtalet med Tyskland borde höra till glädjeämnena. Tyvärr kommer det mycken malört i den glädjebägaren. Det fortsatta överförandet av norska studenter till Tyskland, genomfört omedelbart efter det avtalet slutits, är bittert.

På grund av den uteblivna exporten hotas stora grupper av skogsindustriens folk av arbetslöshet. Den minskade importen från Tyskland kan också komma att medföra inskränkningar på vissa håll. Deputationer ha redan riktat socialministerns och arbetsmarknadskommissionens särskilda uppmärksamhet på förhållandena. Samtidigt råder på andra områden, icke minst jordbrukets, en skriande brist på arbetskraft. Jag tillåter mig spörja statsrådet Domö, om han icke har möjlighet att utöka vedavverkningarna — jag tänker framför allt på dem — i de områden av landet, där arbetslöshet hotar, och lätta på avverkningsplikten i andra landskap, där det är ytterst svårt att avstå folk till skogen.

Innan jag helt lämnar de frågor, som ha samband med statsverkspropositionen, vill jag vidröra ett par frågor från försvarsministerns område.

Det är både med intresse och tillfredsställelse man i fjärde huvudtiteln läser redogörelsen för försvarsbeslutets genomförande i stort och därvid bl. a. konstaterar, att arméns femårsplan anses kunna slutföras på fyra år och med måttliga överskridanden av beräknade kostnader. Bakom detta enkla konstaterande ligger en mäktig arbetsprestation från många instanser — både de som haft med organisation och utbildning att göra och de som sysslat med materielförsörjningen av skiftande slag. På åtskilliga områden av det militära återstår ännu mycket att göra, innan man uppnått både en klanderfri hushållning med pengar och ett förnuftigt utnyttjande av de värnpliktiga, vilket framgår av meddelanden från krisrevisionen och M. O. Detta bör dock ej få bortskymma det oegennyttiga, plikttrogna och mödosamma arbete, som utförts av försvarsorganisationens alla verksamma tystgående motorer. Den standard vårt försvar nu nått under några forcerade upprustningsår bär ett talande vittnesbörd om det nedlagda arbetet, som i många avseenden måst utföras under svåra och prövande förhållanden. Utgångspunkterna voro också mindre goda efter den nedrustning, som under mellankrigstiden ägde rum och som särskilt i fråga om befälstillgången medförde ytterst menliga verkningar långt framåt i tiden.

Den upprustning, som nu ägt rum, har också måst växa fram så småningom och är ju ännu icke fullbordad. Man bör ha detta i minne för framtiden. Det är därvid särskilt *en* angelägenhet, som jag anser bör beaktas. Den försvarsorganisation, som nu bygges upp, är i stor utsträckning beroende av värnpliktigt befäl, värnpliktiga officerare och underofficerare. Statsmakterna ha ju gjort åtskilligt för att befrämja denna rekrytering. Då ligger det emellertid stor vikt vid att icke samma statsmakter på andra vägar försvåra densamma. De unga män, som underkasta sig en längre militär utbildning för att kunna användas såsom värnpliktigt befäl, få icke, då det gäller civila tjänster, ställas

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

efter jämnåriga, som icke erhålla denna längre militära utbildning. Utbildningen till värnpliktigt befäl får med andra ord icke utgöra någon belastning för de unga männen i det civila förvärvsarbetet. Den bör tvärtom utgöra en merit. Med tillfredsställelse har jag observerat, att man på arbetsgivarhåll pläderat för att denna uppfattning skall göra sig gällande i privat företagsamhet samt att man är beredd att vidtaga åtgärder i den riktningen. Allting beror naturligtvis på efterlevnaden av sådana direktiv, men efterlevnaden skulle tvivelsutan underlättas, om stat och kommun ville gå i spetsen, när det gäller att för det värnpliktiga befälet jämna vägen och framkomstmöjligheterna i den civila gärningen. Vår försvarsmakts framtid är beroende av att rekryteringen av värnpliktigt befäl går jämnt och friktionsfritt, och detta kan endast ske, om det skipas rättvisa mellan å ena sidan de kategorier av unga män, som ha längre militär utbildning, och å andra sidan dem som ha kortare sådan.

Försvarsministerns uttalande angående uppsättandet av den sjunde flygflottiljen tolkar jag såsom för saken välvilligt och förutsätter, att han lyckas åstadkomma nödiga besparingar inom femårsplanens ram. Med de erfarenheter angående jaktflygets betydelse, som numera finnas, är jag övertygad om att det inom riksdagen finns en stark önskan att nå ett beslut i positiv riktning vid årets riksdag. Förslaget om driftvärn är ju ett bevis på att krigets erfarenheter omsättas i svensk form. Även om frågan om hemortsförsvaret kan vara besvärlig att lika raskt få fason på, råder det intet tvivel om att det är högst angeläget, att årets riksdag får taga ståndpunkt till den saken. I fjärde huvudtiteln har jag icke kunnat finna någon upplysning om frågans läge, men det beror kanske på att statsrådet Rubbestad sitter inne med nyckeln.

Jag tillät mig vid förra årets riksdag och i förra årets remissdebatt vidröra landsbygdens särskilda förhållanden och förorda, att vi i planerna för efterkrigstiden måste ge landsbygden en viss förtursrätt. Finansministerns svar lät icke direkt avvisande, men jag vågar säga icke heller överdrivet intresserat. Jag kan icke underlåta att i år komma igen och tala om den förskjutning i befolkningshänseende, vilken pågår och som med den hastighet den nu har i hög grad måste påkalla såväl statsledningens som andra befolkningsgruppers uppmärksamhet.

Enligt utredningar, som nyligen blivit kända — jag tänker närmast på doktor Hyrenius' i Lund — kommer landsbygdens befolkning att mellan 1940 och 1980 ha förlorat omkring 450 000 personer, om 1930-talets avflyttnings- och fruktsamhetsförhållanden fortsätta. Detta är emellertid icke hela bilden. Den ter sig så mycket mera dyster, då man vet, att denna befolkningsminskning går ut över de mest produktiva åldersgrupperna. Om man ser på gruppen i åldern 15—30 år, finner man, att minskningen i mälarlänen kommer att motsvara icke mindre än 51 % samt i övrigt i Svealand och Götaland omkring 40 %. Mot detta står en ökning av antalet män i de högre åldersgrupperna, medan därstädes antalet kvinnor håller sig mera konstant.

En mycket långt gående förtunning av befolkningen på landsbygden kommer att medföra — förutom de ur försvars- och folkförsörjningssynpunkt betänkliga följderna — en ännu större vantrivsel på landsbygden. Det måste ställa sig väsentligt både svårare och kostsammare att förse en glest befolkad bygd med vad som hör till ett kultursamhälle, d. v. s. skolor, sociala anordningar, kommunikationer, elektriskt ljus, telefon, post o. s. v.

Orsakerna till denna uppbrottsstämning äro säkert flera. I första hand gäller nog, att inkomstmöjligheterna äro sämre och arbetsförhållandena hårdare än de, som stå till buds i städer och samhällen. Detta täcker dock icke hela och fulla sanningen. Om vi se exempelvis på denna stora skara av tusentals unga kvinnor, som årligen utvandrar från bygderna till Stockholm, så erhålla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nog dessa i många fall icke bättre levnadsförhållanden än de ha i sina respektive hembygder. Den som läst stockholmspressens skildringar angående ungdomens bostadsförhållanden i Stockholm — vilka nog tyvärr äro riktiga — kan draga sina slutsatser. Och vad beträffar avlöningen så är denna nog icke rikligare än att det är välkommet, när landsbygden sänder förstärkning. Vari består då dragningskraften? Jo, ungdomen vill ha sällskap, nöjen och liv och rörelse omkring sig. Landsbygden kan aldrig komma att erbjuda samma omväxlande liv som storstaden, men den bör, om verkliga ansträngningar göras, kunna bli trivsammare och bjuda på ett ur flera synpunkter rikare och mindre arbetskrävande liv. Framför allt, skulle jag vilja tillägga, gäller det att bereda lättnader för landsbygdens hårt arbetande kvinnor. Ja, säga många, det går an att tala om allt detta, men var äro de praktiska uppslagen? I första rummet är jordbrukets lönsamhet en huvudfråga, därnäst att de samhälleliga åtgärderna på skilda områden vidtagas efter riktlinjer, som icke försvåra utan direkt gynna landsbygden, och vidare att vi på olika sätt söka arbeta och propagera för att även andra företag än jordbruk skola stanna kvar eller utflytta till landsbygden. Jag tror för min del att icke minst landsbygdens kommunalmän skulle ha anledning att begrunda denna sak och behöva bli föremål för, om jag så får säga, en uppryckning. Mången gång anlägga de nog allt för trånga synpunkter och vidtaga icke alla de åtgärder, som kunde vidtagas för att hålla såväl den enskilda företagsamheten som de stora familjerna kvar i bygden. Vi kunna exempelvis se hur industrien har förfarit i detta avseende. Åtskilliga av industriens mest framsynta män ha tydligen fått klart för sig, av vilket värde en barnrik familj är, och de ha gjort allt möjligt för att i ordets bokstavliga mening »bygga» fast en sådan familj vid sin ort och sitt företag. Med hänsyn härtill måste vi säga oss, att även landsbygdens kommuner och deras ledande män måste göra åtskilligt för att icke de stora familjerna i oträngt mål skola flytta ut. Det är möjligt att gällande kommunallag också behöver en ny översyn för att motsvara dagens behov. Bebyggelsen går obönhörligt från utmarkerna till de stora trafiklederna; jag menar då de vägar och andra kommunikationsleder, som gå genom bygderna. Det bör finnas tillgång till välbelägna områden för bebyggelse, även innan man når det stora industrisamhällets eller stadens förorter. Jag är icke säker på, att nuvarande kommunallagstiftning främjar kommunala initiativ i den riktningen.

Jag är övertygad om att detta — ett av nutidens verkligt stora spörsmål — i andra sammanhang kommer under debatt vid årets riksdag, och jag skall icke fördjupa mig ytterligare i detta spörsmål just nu. Vad jag här velat säga ut, klart och tydligt, det är att inom den riksdagsgrupp jag tillhör äro vi fullt överens om, oavsett om vi komma från land eller stad, att jordbrukets och landsbygdens framtida utveckling måste tryggas; vi betrakta det som en av nationens största livsfrågor.

Det som i dagens läge, herr talman, först och sist måste vara i våra tankar är den våldsamma slutuppgörelse, som stundar mellan världens krigförande stormakter. Med oro ha vi erfarit hurusom kriget vid mer än ett tillfälle varit oss alldeles inpå livet, och även om utsikterna att vi skola kunna undgå kriget förbättrats, så kunna vi icke på något sätt känna oss säkra. Med spänning motse vi den utformning, som Europa skall få efter kriget, och det livsrum, som de mindre staterna skola få behålla. Det förefaller långt ifrån tryggt för de små folken att endast förlita sig till gjorda uttalanden och deklarationer från stormakternas sida. Man kan befara att den hårda och krassa realpolitik, som man redan sett skymta i Östeuropa, har föga över för den idealitet som talar i Atlantchartan. Från ett sådant utgångsläge borde det vara naturligt att Nordens folk söka sig närmare varandra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och gemensamt sträva för ett Norden, vars folk kunna leva i frihet, fred och vänskap med sina stora grannar.

Jag vet, att den svenska regeringens handlingssätt, när det gällt våra grannländer, från en del håll blivit hårt bedömt, och att man därvidlag har använt starka ord. Så långt jag varit i tillfälle att följa regeringens ståndpunktstaganden i olika situationer, har jag aldrig funnit, att man icke sökt ta mesta möjliga hänsyn till våra grannfolks intressen. Jag tror också, att Sverige icke bara i ord utan också i handling visat och visar detta, vilket, skulle jag vilja tillägga, är fullt naturligt och för vilket vi icke skola ha något särskilt tack. Det är och förblir ett svenskt intresse att våra grannar kunna leva sitt liv i frihet, under lagbunden ordning och i ekonomisk trygghet. Vart det leder när lagsamhället upphör att finnas till, det se vi i Danmark. Det brutala mordet på Kaj Munk är ett fruktansvärt bevis därför och har upprört oss på ett alldeles särskilt sätt.

Med detta har jag icke sagt, att allt vad regeringen företagit sig i utrikespolitiskt hänseende i allo är höjt över kritik, men jag reagerar starkt mot uttalanden, som misstänkliggöra viljan att göra något för våra hårt prövade och hänsynslöst behandlade grannfolk. Vi få icke glömma bort att det också finns bestämda hinder för regering och folk att i vissa avseenden skänka det stöd åt grannfolken, som vi både vilja och skulle kunna ge.

Det har till och med i rätt så högljudda tonfall talats om en tilltagande klyfta mellan regering och folk till följd av regeringens utrikespolitik. Jag tror att sådant tal är föga verklighetsbetonat. Det svenska folket reagerade hårt och allvarligt, när man började taga gisslan och skjuta oskyldiga människor i Norge. Samma var förhållandet, när budskapet kom, att de norska studenterna häktats och skulle föras till Tyskland. Ingen kunde ifrågasätta annat än att detta också sades ut. Att den svenska regeringens möjligheter att åstadkomma en ändring äro begränsade, det veta vi. Det är icke för att förorda en eftergivenhetens politik, herr talman, jag konstaterar detta. Tvärtom. Jag vill rekommendera regeringen att på varje sätt den anser framkomligt ge våra tre nordiska grannländer ett reellt och ärligt handtag.

Min slutsats, herr talman, är, att det nog på det inrikespolitiska området kan efter en del tecken att döma komma fram rätt så markerade skiljaktigheter i vissa frågor, och jag tror icke, att vi ha anledning att dämpa ner detta. Beträffande utrikespolitiken däremot har regeringen det överväldigande flertalet av det svenska folket bakom sig, så länge det är övertygat om, att regeringen icke ändrat sin målsättning: att med bevarandet av Sveriges frihet och självständighet hålla Sverige utanför kriget.

Herr talman! Jag ber att få yrka remiss av statsverkspropositionen till vederbörande utskott.

Herr **Vougt:** Herr talman! Regeringen har givit en god upptakt till denna riksdag genom att förbereda propositionerna så att vi, enligt vad statsministern nyss upplyste, kunna få en överblick av desamma. Statsrådet och chefen för socialdepartementet har därjämte föregått med gott exempel genom att redan nu i riksdagen ge tillkänna vissa äskanden, som annars om åren brukat komma betydligt senare. Inför dessa ansträngningar från regeringens sida vill jag understryka den tillfredsställelse herr Hallén för en stund sedan uttalade, och jag är övertygad om, att riksdagen å sin sida är beredd att göra allt vad på den ankommer för att fullborda denna session i så god tid, att vi icke skola behöva sitta här på Helgeandsholmen mitt i sommarvärmen. Emellertid tror jag icke, att man av den omständigheten att årets riksdagsarbete kunnat på detta sätt planeras i god tid skall dra alltför långtgående slutsatser. Den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

femte ordinarie krigsbudgeten visar, att vi i mycket stor utsträckning lyckats anpassa vår folkhushållning efter krigsläget. Vi ha funnit de former enligt vilka vi måste arbeta så länge kriget pågår, men när kriget tar slut, och vi komma in i freden, tvinga sig problemen fram under helt nya omständigheter. Jag menar därmed, att den av regeringen på riksdagens förslag tillsatta kommittén, som skall ta en översyn av riksdagens arbetsformer, nog bör akta sig för att dra alltför vittgående slutsatser av den omständigheten, att det kanske går bra att få riksdagen tidigt färdig i år, trots att det är ett valår.

Den nu framlagda statsbudgeten har ju blivit kallad en konsoliderad krigsbudget, en statsbudget, för att använda det nya uttrycket, som visar hur vi kunnat anpassa oss efter förhållandena under den stora ofreden. I första hand tycker jag att det kan vara på sin plats att komplimentera finansministern för den stora överskådlighet, som nu präglar uppställningen av statens affärer. Den är faktiskt numera som en budget i en demokratisk stat ägnar och anstår, tillgänglig för menige man. Därtill bidrager också den nu föreslagna omläggningen av kapitalbudgeten. Överblicken underlättas också av den promemoria angående den statsfinansiella utvecklingen under krigsåren, som anknutits till finansplanen och där man kan se vad vi använt våra pengar till och hur de anskaffats. Det framgår så tydligt som det gärna kan göra, att ingen annan utväg stått till buds än att täcka underskotten genom upplåning. Jag vill säga, att de av finansministerns kritiker, som icke vilja erkänna detta, ställa sig vid sidan av den sakliga diskussionen.

Finansministern kan ju på sätt och vis också triumfera gentemot dem som opponerat sig mot de fortsatta skatteökningarna under krigsåren. Det är ganska naturligt, att vi alla göra detta mer eller mindre, men jag syftar främst på dem som förmenat, att finansministern överansträngt folkets skattekraft över hövan. Förutsättningen för en så god skatteutveckling har ju varit stegringen av skatteunderlaget. En ganska god bild av detta förhållande får man, om man studerar en av tabellerna i den nyssnämnda promemorian. Det framgår där att det taxerade beloppet i den lägsta inkomstklassen 1938 var 1,8 miljarder kronor, men att det 1942 minskat till 1,5 miljarder, medan samtidigt i inkomstklassen 3—5 000 kronor det taxerade beloppet ökats från 1,3 till i runt tal 2 miljarder. Men det är klart att skatterna krävt offer också av de lägsta inkomsttagarna. Detta framgår ävenledes av denna tabell. Den visar, att den behållna inkomsten minskats med 2 procent för de lägsta inkomsttagarna och sedan med ett stegrat procenttal upp till inkomsterna över 50 000 kronor, som drabbas av en beskattning vilken lämnar 20 procent mindre inkomst kvar än före kriget.

Finansministern är emellertid angelägen att understryka att hänsyn också måste tagas till den starka ökningen av konsumtionsbeskattningen. Det har ju utspunnit sig en diskussion om tillförlitligheten i de beräkningar, som utförts inom finansdepartementet rörande skattetrycket i dess helhet under år 1943. För min del måste jag finna att professor Lindahl och hans medhjälpare tillskrivits betydligt mer tvärsäkra slutsatser än de egentligen gjort sig skyldiga till. De ha i själva verket behandlat sitt material med mycket stor försiktighet. Men deras promemoria kan dock icke desto mindre sägas bekräfta, att de välkända verkningarna av en stegrad konsumtionsbeskattning inte heller denna gång uteblivit. De äro mest betungande för de mindre bemedlade. Jag kan inte heller finna, att de invändningar, som gjorts efter en granskning av en finsk vetenskapsman, kunna kullkasta det resultat som framkommit.

Så vitt jag kan se finns det emellertid för närvarande inte mycket att göra för att råda bot på det här berörda missförhållandet. Men det kan föranleda

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
en slutsats, nämligen att det är konsumtionsskatterna som först böra få stryka på foten, när det åter kan bli tal om att lätta på skattebördan. Tyvärr måste jag skynda mig att tillfoga, att den tidpunkten säkerligen är avlägsen. Min uppfattning därvidlag skiljer sig tydligen från den föregående ärade talarens. Säkert vore det nyttigt om svenska folket redan nu lärde sig inse, att den fred, som vi alla längta efter, med allra största sannolikhet icke kommer att medföra att vi kunna reda oss med minskade skatteinkomster. Den fortsatta underbalanseringen måste upphöra med kriget. Fastän för nästa budgetår de egentliga statsinkomsterna överstiga utgifterna, äro vi långt ifrån balansen, om man räknar både med försvarets beredskapsstat och den allmänna beredskapsstaten. När finansministern även i år kunnat underlåta att föreslå nya skattehöjningar är det emedan kraven på balans i trängre mening kunna betraktas som mindre avgörande så länge vi bedöma de stora utgifterna såsom varande av övergående natur. Men vi närma oss i alla fall en statsskuld på 10 miljarder kronor, vilket medför en dryg räntebörda efter kriget och den förskjutning av egendomsfördelningen, som ägt rum genom att det svenska folkhushållet i dess helhet blivit gäldenär till en del av befolkningen, är också ett faktum som icke kan undgå att få sina verkningar.

Herr Skoglund i Doverstorp sporde, om jag fattade honom rätt, huruvida man finge räkna med att majoritetspartiet här i riksdagen betraktar de ökade skatterna som föranledda av tillfälliga krisutgifter eller om vi vilja betrakta dem som ett medel för en förmögenhetsutjämning. För min del kan jag icke svara annat än att dessa skatter ha måst tillgripas, därför att det var nödvändigt för utgifter som vi ha haft gemensamt. Jag tycker emellertid, att herr Skoglunds i Doverstorp bild bör bli ännu mer pessimistisk, när det gäller utsikterna att kunna minska skatterna, sedan han tecknat den mycket ogynnsamma kurvan i vår befolkningsutveckling, som han drog upp litet senare i sitt anförande. Jag tror att det är ett farligt misstag att tro att vi kunna minska våra skatter bara freden en dag kommer. Det är säkert klokare, om vi försöka se den bästa sidan också i denna sak och dit räknar jag bland annat det förhållandet att också skatterna undergått en jämförelsevis måttlig stegring — d. v. s. från 15 procent till ungefär 20 — om man räknar dem i förhållande till nationalinkomsten, som sedan 1938 anses ha ökat med nära en tredjedel, från 10,7 miljarder till 14 miljarder kronor.

Om skatteintäkterna under det gångna året fullt ut motsvarat förväntningarna är utvecklingen inte lika gynnsam när det gäller statens upplåning. Vad som inger oro är att lånefinansieringen i stigande utsträckning övergått till affärsbankerna och att staten inte kunnat i den omfattning som man önskat neutralisera köpkraftsöverskottet genom att suga upp verkliga sparmedel. Då pris- och lönestoppet tillgreps på hösten 1942 och sedan kunnat vidmakthållas med en framgång, som är lika glädjande som förvånande, ansågs ju indragningen av överflödig köpkraft till staten vara en riktig förutsättning. Köpkraften överstiger emellertid alltjämt varutillgången, men prisstoppet har likväl hittills haft effekt, och vad som nu försiggår är väl sannolikt att folk inom vissa måttliga gränser förbättra sin levnadsstandard utan att detta utövar ett tryck i prisuppdrivande riktning.

Det finns skäl till oro för de riskmoment, som äro förknippade med den otillräckliga bindningen av sparmedel på lång sikt. Finansministern anser ju för sin del att farorna inte äro överhängande så länge man väntar att priserna skola förbli stabila eller att en fallande tendens skall inställa sig. Läget kan emellertid bli ett helt annat när freden kommer — skulle det ske plötsligt och oförmedlat, vilket icke i och för sig finnes anledning att tro, kan man utan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tvivel tänka sig att överflödet på penningmedel och den goda tillgången till krediter kan ge upphov till en verkligt farlig spekulationsvåg.

Jag kommer därmed, herr talman, över till efterkrigsproblemen eller, rättare sagt, till frågan om övergången från krig till fred. Hela detta komplex av spörsmål behandlade vi här i riksdagen för första gången för ett år sedan. Jag erinrar mig mycket väl de invändningar jag framkallade, då jag då förde på tal den huvudsynpunkt, som allmänt omfattas inom det parti jag tillhör, nämligen att målet för vår politik måste vara den fulla sysselsättningen. Senare under fjolårets riksdag stod här i kammaren en ganska het debatt om innebörden av denna målsättning. Vi förmådde då klara ut, att vi med uttrycket den fulla sysselsättningen icke kunde syfta till en så vattentät organisation av sysselsättningen i samhället, att det icke fick finnas någon konjunktur- och säsongsarbetslöshet inom rimliga gränser. Debatten rörde sig emellertid omkring en reservation som hade avgivits ifrån högerpartiet. Det märktes redan då att meningsskiljaktligheterna i någon mån utjämnats. Nu kan det konstateras att de blivit ännu mindre. Ja, i själva verket tycks det råda en ganska stor enighet om att Sverige måste avpassa sin kommande prispolitik lika väl som sin penningpolitik i allmänhet så att produktionen kan hållas så hög som möjligt. I grund och botten kan detta nog också anses vara den enda möjliga konsekvensen och fortsättningen av vår politik under kriget.

Sitt intressantaste uttryck har anslutningen till kravet på full sysselsättning faktiskt fått från riksbankens s. k. valutasakkunniga. Det betänkande de avgåvo strax före jul är otvivelaktigt ganska orakelmässigt och har på sina håll kallats motsägelsefyllt, men om det är en huvudsynpunkt man kan utläsa ur det, så är det vad de sakkunniga på ett ställe pregnant uttala med följande sats: målet skall vara att »snabbast möjligt återställa en tillfredsställande försörjningsstandard och bibehålla full sysselsättning vid en produktionsinriktning, som ger gynnsammast möjliga förutsättningar för det svenska näringslivets framtida utveckling». Det är också från denna utgångspunkt som de sakkunniga komma fram till att en nedpressning av prisnivån av alltför radikalt slag måste undvikas, eftersom den skulle komma att utlösa en depression. En sådan verkan skulle däremot inte behöva inställa sig om prisnivån sättes vid 30 procent över förkrigsnivån men har alla utsikter att bli ett faktum vid t. ex. 10 procent över den.

Så vitt jag kunnat finna har valutakommitténs betänkande i den allmänna diskussionen övervägande mötts med instämmande så vitt det gäller den huvudsynpunkt, som jag här understrukit. De sakkunniga ha emellertid angripits särskilt av en grupp kritiker, nämligen av dem som främst vilja tillvaratagа de intressen förkrigstidens sparare representera. Dessa sparare skulle ju drabbas ganska hårt genom en permanent nedsättning av penningvärdet. Rättmätigheten i denna synpunkt kan icke bestridas. Jag förstår mycket väl den oro och olust, som herr Skoglund i Doverstorp härvidlag lät komma till synes. Jag är också för min del fullt på det klara med att bland de sparare, som genom penningsvärdets fall måste utsättas för en viss förmögenhetskonfiskation, befinna sig många, som icke alls kunna anses tillhöra en förmögen kapitalistklass utan i stället kunna betecknas som i verklig mening små sparare. Å andra sidan fruktar jag också att det vore en omöjlig politik, som helt enkelt inte kan genomföras, att företaga en kraftig deflation utan hänsyn till riskerna av den förlamning av näringslivet den kan framkalla. För att uttrycka det drastiskt äro icke heller spararnas medel mycket värda om de kunna återställas ograverade medan samtidigt hela produktionslivet kastas ut i en förödande depression. Som så ofta annars får man väl här i valet mellan två onda ting välja det minst onda.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Om jag fattar valutasakkunnigas uttalande rätt tänka de sig att priserna i vårt land skulle få påverkas nedåt genom den förbättrade varuförsörjning, som vi kunna räkna med då importspärrarna fallit bort, men att något försök därutöver att återställa kronans förkrigsvärde inom landet icke skall göras. I lönepolitiskt avseende skulle detta innebära att man icke tillgriper ramavtalets återgångsbestämmelser utan i stället bygger in indextilläggen och på den vägen eftersträvar ett återställande av förkrigstidens reallönenivå. Det är en annan fråga vid vilken tidpunkt detta skall ske, men som helhet får man nog säga att denna linje har utsikter att leda till en mjukare övergång mellan krig och fred än någon annan.

För min del, herr talman, har jag mycket svårt att diskutera framtidsproblemen så länge vi veta så litet som vi göra om de förutsättningar, under vilka vi få handla. För närvarande befinner sig i förgrunden ett akut arbetslöshetsproblem, som särskilt är till finnandes i vissa delar av Norrland. Regeringen har för dagen där en svår uppgift, som är ganska trängande. Jag tror emellertid, att den frågan kommer att tagas upp till behandling här i debatten från talesmän för den berörda bygden, och jag förbigår därför detta problem.

Det är också ett annat övergångsproblem som jag skall beröra med några få ord. Jag syftar på avvecklingen av den krislagstiftning vi fått att dragas med under krigsåren, dock icke främst på den som knutits till vår försörjning och som självfallet också skall avvecklas så snart ske kan, utan på den som i andra avseenden tillgripits med i vissa fall rätt långt gående inskränkningar i de medborgerliga rättigheterna och friheterna. I vissa fall har det här gällt fullmaktslagar, som undan för undan förnyats, i andra fall lagändringar, ja till och med, nämligen när det gäller tryckfriheten, en ändring av grundlagen. Vad den första kategorien beträffar är det självfallet att fullmakterna skola upphöra när anledningen att ha dem kvar icke längre finns, i de andra fallen får man gå till väga på annat sätt. Jag vågar nog säga att otåligheten över dessa krislagar på sina håll förknippas med en överraskande glömska av den iver, med vilka de efterlystes i krigets början och hur nödvändiga de då ansågos. Men detta är en sak för sig, säkert är att svenska folket på detta område önskar en återgång så snart som möjligt till de rättsliga förhållanden, som i vårt demokratiska land växt fram som naturliga för samlevnaden under normal fredstid. Det vore önskvärt om regeringen härvidlag i god tid ville föranstalta om en översyn av hela fältet, och om det tillåts mig att lägga in en interpellation till regeringsbänken i detta anförande, skulle jag vilja fråga om regeringen är beredd att tillmötesgå denna önskan. Det skulle säkert mottagas med tillfredsställelse om statsministern redan i dag vore i tillfälle att besvara denna fråga.

Jag har här, herr talman, jämförelsevis utförligt uppehållit mig vid budgetens allmänna linjer och därefter vid övergångs- och efterkrigsproblemen. För att icke upptaga tiden alltför länge nödgas jag därför avstå från att gå in på några detaljer. I stället skall jag avsluta mitt anförande med några reflexioner som jag kan anknyta till ett faktum vi i alla våra spekulationer över framtiden icke kunna tappa bort, nämligen att kriget icke är slut än. Det pågår tvärtom med beständigt ökad styrka, med en tilltagande förstörelse och en oavlåtlig stegring av det mänskliga lidandet. Också bakom de egentliga fronterna hårdnar kampen. Så är fallet i de ockuperade länderna, däribland i våra närmaste grannländer. Redan då höstriksdagen tog sin början hade vi här tillfälle att ge uttryck åt det svenska folkets beundran för den tapperhet, varmed försvaret för nordiska frihets- och rättssynpunkter föres i Danmark, där striden i höstas ingick i ett nytt skede, och vi uttalade likaså den indignation alla svenskar känna inför den ökade brutalitet varmed ockupations-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

makten gått fram både i Danmark och Norge. Före jul skedde någonting i Norge, som med alldeles särskild styrka grep den svenska opinionen. Jag syftar på deportationen av studenterna, som den föregående ärade talaren också nämnde. För en månad sedan diskuterade riksdagens kamrar denna sak i samband med en utrikespolitisk redogörelse, som även omfattade den protest övergreppet framkallade från svensk sida, men då kamrarnas sammanträden försiggingo inom lyckta dörrar är detta det första tillfället att beröra saken offentligt från andra kammarens talarstol.

Då jag går tillbaka till denna händelse måste jag tyvärr samtidigt konstatera att den fått en upprepning: enligt uppgifter, som förefalla tillförlitliga, har den första deportationen av studenter följts av en ny. Detta har inte kunnat undgå att här i Sverige framkalla åtskilliga bittra reflexioner. Det måste innebära att den första deportationen icke, som man då kunde ha anledning att tro, skedde i överilning. Likaså får den tolkas så att Sveriges erinran om åtgärdens inverkan på inställningen till Tyskland i vårt land icke tillmätts någon avgörande betydelse. Det kanske räcker med att kort och gott fastslå detta. Jag hoppas kammaren förstår, om jag avstår från att uttala mig om ifall vi hoppats något annat.

Strax efter att riksdagen bröt upp i höstas besvarade regeringen den framställning från tyska rikets utrikesminister, vari ministern i ganska uppseendeväckande ordalag bestred Sveriges rätt att ha någon mening om den tyska politiken i de ockuperade länderna. Denna uppfattning tillbakavisades med bestämdhet från svensk sida. I den ståndpunk regeringen där gav till känna har den hela svenska folket bakom sig. Sverige kan så mycket mindre avhända sig rätten att ha en mening och att uttala den i fråga om de nordiska folkens välfärd och framtid som vi aldrig kunna uppge tanken att vi tack vare vår egen fred skola bli i stånd att göra en insats för dem av betydelse.

Det är detta jag särskilt skulle vilja framhålla med anledning av den diskussion, som den rättmätiga förbittringen över övergreppet mot de norska studenterna utlöst i vårt land. Det finns ingenting annat än gott att säga om denna opinionsvåg, som framkallats av indignationen över den händelsen, men samtidigt har det obestridligen förekommit åtskilliga uttalanden, både i pressen och på möten, som tyda på att man velat utnyttja den för att framkalla en ändring i Sveriges politik, alldeles oavsett om vi därmed kunna vara de norska studenterna till hjälp eller på annat sätt förmå lindra det öde som övergår folken i våra ockuperade grannländer. Det finns ingenting som tyder på att Sverige skulle kunnat åstadkomma någonting i den riktningen genom någon av de föreslagna åtgärderna. Både som asylland och med tanke på framtidens politiska möjligheter gagnar vårt land bäst sina nordiska bröder genom att fullfölja den politik som går ut på att bevara freden och att stärka våra resurser på alla vägar som stå till buds, alltså även genom att hålla våra handelsförbindelser öppna åt olika håll i den mån detta är möjligt. I detta sammanhang är det nyss avslutade svensk-tyska handelsavtalet att anteckna som en framgång, inte minst därför att det också för till ett återställande av våra förbindelser västerut.

Vi kunna emellertid inte blunda för, herr talman, att det i vårt land nu finns ganska stora kretsar, som öppet arbeta för en ändrad utrikeskurs. Ännu för något år sedan vågade man inte offentligt ta till orda för att Sverige skulle gå med i kriget. — Jag bortser från det omdömeslösa fåtal, som 1941 krävde modig uppslutning i det tyska kriget mot Sovjetunionen och som mycket snart kom av sig. — Nu tycks det emellertid gå för sig att öppet fordra att Sverige skulle träda in i kriget på västmaktssidan. Och ännu värre är att en del av pressen arbetar i samma riktning utan att våga sjunga ut med

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det. I det här sammanhanget är det emellertid åtminstone en sak vi med största bestämdhet böra undanbe oss — att slippa höra någon moralisk motivering för ett sådant steg. Det finns säkerligen ingenting som så grundligt skulle förstöra vårt lands anseende ute i världen som om vi nu skulle rusa till för att i sista minuten förena oss med det läger som kan antas bli segrare i kriget. Det skulle draga skam och nesa över Sveriges namn.

Om vi här skola tala om moral är det enligt min mening i omvänd mening: vår strävan att bevara freden är en rättsståndpunkt, som vi inte kunna uppge, därför att den är impopulär bland de folk, som själva trots alla sina ansträngningar i motsatt riktning tvingats in i kriget. I själva verket förstås och respekteras också denna svenska strävan bland alla ansvariga i de krigförande länderna. Men propagandan från vissa kretsar i Sverige är mycket genomskinlig och vi måste ha klart för oss att den i något läge i krigets slutskede kan komma att bilda underlaget för en framstöt, som syftar till att göra Sverige till part i kriget. Det är ju mycket möjligt att åtminstone en sekundär krigsskådeplats en dag öppnas på den skandinaviska halvön, och det är i ett sådant läge som vi kunna tänka oss att denna propaganda kan komma att betyda mer än den gör i dag. Denna propaganda kräver därför vaksamhet. Och det skadar nog inte att ånyo tala om var svenska folket står. Dess överväldigande majoritet avvisar med kraft alla äventyrliga lockelser. Det skall inte heller gå att komma förbi riksdagen, som står fast på den klippgrund som denna folkmajoritet utgör. Mycken möda kan undvikas om man vill göra detta klart för sig.

Hans excellens, herr statsministern **Hansson:** Herr talman! Det kanske vore ägnat att begränsa debattämnena, om jag omedelbart besvarade den direkta fråga, som herr Vougt ställde till mig. Jag vill då utan någon som helst tvekan förklara, att det inom regeringen finnes ett starkt intresse för att sådana anordningar, som blivit nödvändiga på grund av krigsförhållandena, skola elimineras så snart som möjligt, då normalare förhållanden åter inträda. Särskilt när det gäller det ömtåliga område, som tryckfriheten utgör, och de övriga åtgärder, som beröra de allmänna medborgerliga rättigheterna, är jag övertygad om att regeringen icke skall försumma något tillfälle att återställa normala förhållanden så snart som möjligt.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Sveriges riksdag samlas ännu en gång under det alltjämt pågående världskriget, som nu ingått i sitt femte år. Alltjämt har det förunnats oss att behålla både vår fred och vår frihet. Den stora världsbranden har mången gång rasat nära inpå våra knutar, och faran för att vi skulle ha dragits in i densamma har ibland varit hotande. Den har dock för varje gång gått oss förbi. Detta synes oss nästan vara en försynens skickelse. Vi vilja icke tillskriva vår egen kraft och framsynthet förtjänsten härav. Men om vi också inte vilja göra detta, är det inte heller förmätet att påstå, att den enighet, med vilken vårt folk slutit upp kring regeringens strävanden att bevara vår fred, utgjort en mycket starkt bidragande faktor till att vårt land ännu ligger som en fredens oas i det sargade och sönderslitna Europa. Det är troligt, att världskriget nu gått in i sitt slutskede, men detta får inte förleda oss att tro, att faran är över för vår del. Det är farligt att hänge sig åt optimistiskt önsketänkande. Slutskedet kan för vårt land komma att medföra större påfrestningar än vad vi tidigare varit utsatta för. Vi kunna icke bedöma hur krigshändelserna i fortsättningen komma att utveckla sig. Detta krig har i hög grad varit ett överraskningarnas krig, och de mest oväntade förskjutningar i det världspolitiska läget ha tid efter annan inträtt. Man kan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

visserligen kanske säga, att det inte längre finns så stort utrymme för överraskande vändningar i krigslyckan, men vi kunna icke vara säkra på att krigslågan icke åter en gång kommer att flamma upp mycket nära våra gränser. Vi kunna för den skull icke göra avkall på vår vaksamhet och vår beredskap för att möta det totala krigets påfrestningar.

Även om så lyckligt vore, att ett vapenstillestånd skulle inträda under detta år, är det tänkbart, för att inte säga troligt, att inre omvälvningar kunna komma att äga rum i många europeiska stater. Dylika händelser kunna få återverkningar även på vårt eget land. Den kommande freden och försöken att åter bygga upp en stabil politisk organisation i världen kunna också komma att ställa oss inför svåra politiska avgöranden av ödesdiger betydelse för vårt eget lands och våra grannländers framtid. Dessa våra broderländer ha utan egen förskyllan fått lida hårt av krigets verkningar. Vi hysa varm medkänsla med dem, och vi hoppas, att den dag inte måtte vara för långt avlägsen, då de kunna med bibehållen frihet återupptaga det fredliga arbete, som så bryskt avbröts under de för Norden ödesdigra åren 1939 och 1940. Vi vilja göra vad i vår förmåga står för att lindra deras nöd och hjälpa dem i deras återuppbyggnadsarbete, därest vi, vilket vi alla hoppas, alltjämt måtte få åtnjuta fredens välsignelser.

Det svenska folkets vilja att upprätthålla neutraliteten och därigenom söka bevara freden kan utläsas av de offer det gjort för vår beredskap mot de yttre farorna. Vi ha offrat många miljarder kronor i direkta utgifter för försvaret, och de enskilda beredskapsmännen ha i stor utsträckning avstått från egen inkomst under de långa perioder de utfört vakttjänst vid rikets gränser. Stora offer ha också gjorts av de inkallades familjer, då dessa i många fall fått övertaga den inkallade familjefaderns arbete. Den insats, som exempelvis de många jordbrukarhustrurna i vårt land gjort under dessa krigsår, då männen legat inkallade, kan knappast förstås av den, som icke själv sett vilken arbetsbörda de burit.

Viljan att offra för försvaret har således funnits. Den måste helt enkelt finnas, om vi skola göra allvar av talet att med alla de resurser, som stå oss till buds, försvara oss, därest vi skulle bli angripna av någon främmande makt. Men detta är en sak. En annan är, att de väldiga summor som anslås till försvaret också måste användas på ett sådant sätt, att de väl fylla sitt ändamål och ge största möjliga effektivitet åt försvaret i dess helhet. Kravet på sträng kontroll över dessa medel är synnerligen befogat. Då jag ställer detta krav, gör jag det inte därför, att jag hyser misstro till försvarets män eller vill klandra dem för deras dispositioner, utan därför att försvaret drager så stora kostnader i förhållande till vår nationalinkomst, att vi icke ha råd att låta de anslagna medlen förbrukas på ett mindre ändamålsenligt sätt. Kontrollen stärker effektiviteten i våra försvarsanordningar och ökar förtroendet för försvaret. Statens krisrevision, som utövat kontroll i detta hänseende, har varit ett organ, som gjort landet värdefulla tjänster. Då krisrevisionen nu ersatts av ett permanent kontrollorgan, vill jag uttala den förhoppningen, att detta organs verksamhet måtte bli lika värdefull som sin föregångares. Jag hoppas, att det blir ett vakande öga, som ser och upptäcker fel och brister, var de än visa sig.

Jag vill här i förbigående säga, att de kostnadsberäkningar, som utförts av militära myndigheter, icke alltid visat sig hållbara. Då kostnadsförslagen för byggandet av de två kryssare, som beslutats av riksdagen, lades fram för 1942 års riksdag, uttalade jag den meningen, att varje kryssare skulle komma att kosta minst 75 miljoner kronor. Tyvärr har jag blivit alltför sannspådd, ty kostnaderna anses nu komma att överskrida detta belopp. Även i åtskilliga

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

andra fall ha de först framlagda kostnadsberäkningarna icke överensstämt med de verkliga kostnaderna. Härigenom har det visat sig, att det icke går att helt hålla försvarsutgifterna inom den kostnadsram, som fastställdes, då försvarsplanen vid 1942 års riksdag antogs. Då vi offra så stor del av vår nationalinkomst på försvaret, är det av vikt att se till att olika försvarsåtgärder planläggas på bästa sätt, och att en sträng hushållning med de anslagna medlen sker.

Utgifterna för försvaret och den militära beredskapen jämte andra av krisen betingade åtgärder ha ju i oerhörd omfattning ökat statens utgifter. År efter år har budgeten måst förbli obalanserad, och vad som fattats i ordinarie inkomster har måst fyllas genom lån. Den i år av finansministern framlagda budgeten utvisar i detta hänseende ingen olikhet mot de föregående krisårens budgeter. Jag tillät mig att i fjolårets remissdebatt framhålla, att då statens totala utgifter stigit till ett belopp, som är obetydligt mindre än hela det beskattningsbara beloppet i landet, fanns det anledning att stanna ett ögonblick och begrunda innebörden av den statsfinansiella utvecklingen. Jag tror, att denna reflexion kan vara berättigad att göra även i år. Skattetrycket har nu nått en sådan höjd, att finansministern inte ansett sig kunna föreslå vare sig någon ny skatt eller höjning av de nu utgående skattesatserna. Statsskulden har nu stigit till en mycket stor höjd. Den torde för närvarande belöpa sig till omkring 10 miljarder kronor, och den kommer att stiga ytterligare under detta budgetår. Även om det blir fred i världen kunna vi endast successivt avveckla vår beredskap. Dessutom torde vid övergången från krigs- till fredshushållning betydande utgifter bli nödvändiga för att bereda arbete såväl åt dem, vilka lämna beredskapstjänsten, som åt dem, vilka förlora sina anställningar vid övergången från krigs- till fredsproduktion. Det är då nödvändigt att se till, att dessa utgifter endast användas för produktiva ändamål. Under kriget ha vi tvingats att i stor utsträckning anslå medel för ändamål, som ur ekonomisk synpunkt varit improduktiva. Den nedgång av den reella nationalförmögenheten, som därigenom ägt rum, måste så fort ske kan återhämtas. Därför kunna vi icke ha råd att fortsätta med utgifter, som icke bidraga till att skapa nyttiga värden i ekonomisk mening. Anslagen för att skapa sysselsättning efter kriget böra komma det produktiva näringslivet till godo. Detta är en förutsättning för att det sociala reformarbetet i framtiden skall kunna fortsätta.

När det gäller att fördela dessa anslag får man icke glömma jordbruket. Här kan mycket uträttas. Den s. k. 27-mannakommittén har redan till Kungl. Maj:t lämnat en förteckning över lämpliga arbeten. Jag skall därför icke närmare gå in på denna sak här utan endast nämna några sådana arbetsuppgifter, såsom införandet av vatten- och avloppsledningar i hemmen på landsbygden, ladugårdsförbättringar, täckdikningar, torrläggning av sanka marker, skogsdikning och byggande av skogsvägar.

Då vi under åtskillig tid framåt måste räkna med statsutgifter utöver vad som behövs under normala tider, är det givetvis otänkbart, att en balansering av budgeten kan ske inom en snar framtid. Denna sak är dock av så utomordentlig betydelse, att det borde vara en angelägen uppgift för det arbete med planläggning av efterkrigsproblemens lösning som nu pågår att även söka en lösning av detta problem. Finansministern synes emellertid — åtminstone att döma av den framlagda finansplanen — icke hysa något större intresse för denna viktiga fråga.

Statens stora utgifter jämte den varuknapphet, som råder på grund av krisen, ha i hög grad ökat tillgången på kontanta betalningsmedel. Då denna utveckling på penningmarknaden framkallat farhågor för inflation, ha statsmakterna fört en restriktiv prispolitik. Sedan hösten 1942 har som bekant en särskild

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

pris- och lönestoppspolitik tillämpats. Denna torde i stort sett ha slagit tämligen väl ut, trots att den i vissa fall uppvisat tämligen tydliga brister. Finansministern anser emellertid, att faran för inflation dock icke övervunnits. Han torde säkerligen ha rätt i denna uppfattning. De största påfrestningarna på penningvärdet torde nämligen komma, då vi skola övergå till fredshushållning. Finansministern drar av dessa förhållanden den fullt riktiga slutsatsen, att största återhållsamhet måste iakttagas i fråga om det allmännas utgifter, och att det överskott av köpkraft som finnes måste neutraliseras genom ett sparande på längre sikt. Men i budgeten märker man inga spår av denna uppfattning. Tvärtom ha statens utgifter för civila ändamål för nästa budgetår ökat med omkring 120 miljoner kronor jämfört med innevarande års. Det synes även i budgetarbetet vara svårt att förena teori och praktik.

Vid sidan av försvaret har folkförsörjningen under krisen utgjort vårt viktigaste samhällsproblem. Den offervilja som besjälat hela vårt folk, när det gällt värnet av landets fred, har icke minst framträtt inom jordbrukarleden. Jordbrukarna ha icke endast burit tunga bördor för landets yttre värn, de ha också i sin dagliga gärning utfört ett arbete för att säkerställa den grundval, på vilken försvaret vilar, nämligen livsmedelsförsörjningen. Lojalt ha Sveriges jordbrukare sökt fullgöra sin plikt att skaffa fram livsmedel åt hela vårt folkhushåll. De ha arbetat under mången gång svåra förhållanden med brist på arbetskraft och de produktionsmedel, som i normala tider stå jordbruket till buds. Därjämte ha under ett par år synnerligen svåra väderleksförhållanden inverkat ogynnsamt. Trots svårigheterna har jordbruksproduktionen dock kunnat hållas uppe på en sådan nivå, att vi undgått alltför stora inskränkningar i vår livsföring. Sveriges jordbrukare äro värda ett ärligt erkännande för den plikttrohet mot fosterlandet samt kunnighet och energi de lagt i dagen under dessa krisår.

Betydelsen av att vi äga ett produktionskraftigt jordbruk torde därför numera stå klart för de flesta människor i vårt land. Men därmed är det icke sagt, att jordbruket uppskattas på det sätt det förtjänar. Det har många gånger — icke minst i de tidningar, som företräda konsumenternas intressen — sagts, att jordbrukarna under krisen haft det bättre än andra samhällsgrupper. Ingen annan folkgrupp än jordbrukarna skulle ha erhållit full kompensation för stegringen av levnadskostnaderna. Detta är ett påstående, som man ofta mött både i pressen och på diskussionsmöten. Detta påstående överensstämmer dock icke med de verkliga förhållandena. Jag tvekar icke att ge uttryck åt den meningen, att dylika yttranden äro skadliga. De väcka olust och beklämning bland jordbrukarna. De ha inte fått högre kompensation för levnadskostnadsstegringen än andra folkgrupper. Kompensationen har för dem utmätts efter samma grunder, som gällt för de organiserade lantarbetarna. De sistnämnda ha liksom andra arbetare avtalsenligt berättigats erhålla ersättning för ungefär hälften av stegringen av levnadskostnaderna. Man förblandar i diskussionen om denna sak kompensationen för levnadskostnadsstegringen med kompensationen för stegringen av produktionskostnaderna för jordbruket under krisen, vilket ju är en helt annan sak. Enligt de direktiv för prissättningen på jordbrukets produkter, som statsmakterna fastställt, skall jordbruket, taget som helhet, erhålla full ersättning för ökningen av produktionskostnaderna. Så har säkerligen också skett, men då måste man observera, att det gäller jordbruket i dess helhet. För de enskilda jordbrukarna kan det ställa sig annorlunda. De som flera år å rad drabbats av torkans härjningar med felslagen skörd som följd ha haft litet eller intet att sälja och ha följaktligen inom prisbildningens ram icke kunnat erhålla full ersättning för de ökade produktionskostnaderna.

Utöver kompensationen för produktionskostnadsstegringen har prispolitiken

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i fråga om jordbruket icke åsyftat att förbättra jordbrukets ekonomiska ställning. Jordbruket måste alltjämt nöja sig med 1939 års ekonomiska läge, men då hade jordbruket trots en rad goda skördeår icke kunnat återhämta sig från den svåra jordbrukskrisen under 1930-talets början. Det hade icke ens uppnått den ekonomiska standard det ägde under 1920-talets sista hälft.

Jordbrukets ekonomiska utgångsläge vid krisens början var således ogynnsamt, och det har icke förbättrats sedan dess. Det är möjligt att det tvärtom något försämrats, i varje fall inom vissa områden, ehuru det är svårt att yttra sig därom på grund av att kännedomen om landsbygdens verkliga levnadskostnader är ytterst bristfällig. Enligt beräkningar verkställda inom 27-mannakommittén, skulle sänkningen av reallönen under krisåren för industriarbetarna ha belöpt sig till i genomsnitt 7 procent och för lantarbetarna till 1 procent. Levnadskostnaderna för jordbrukarna skulle i stort sett ha utvecklat sig på samma sätt som för lantarbetarna. Men denna relativa förbättring för lantarbetarna i förhållande till industriarbetarna beror på en ökning av antalet arbetstimmar för de förra, påpekar kommittén. Räknar man endast med det reella värdet av timlönen blir reallönesänkningen ungefär densamma för lantarbetarna som för industriarbetarna. Timlönen för industriarbetarna har under krisåren dessutom stigit mera än för lantarbetarna. För de förra utgör ökningen 33 öre fram till 1942 och för de senare 29 öre. För 1943 finnas inga genomsnittstal ännu uträknade för industriarbetarnas lön, men vid avtalsförhandlingarna på hösten 1942 höjdes deras löner med i genomsnitt 2 procent, vartill kommer en icke avtalsreglerad höjning, som uppskattats till omkring 1,5 procent. Ökningen i lantarbetarnas timlön från 1942 till 1943 har beräknats till 6 öre. Då enligt socialstyrelsens statistik levnadskostnaderna under de senaste åren ökat mera på landsbygden än i städerna, kan man ifrågasätta, huruvida jordbrukarnas realinkomst verkligen undergått någon förbättring gentemot industriarbetarnas under krisen.

Ett faktum, som ingen kan bortförklara, är emellertid, att den tredjedel av hela vår befolkning, som jordbruksbefolkningen utgör, lever på en helt annan och lägre standard än de övriga två tredjedelarna. Det är emellertid inte endast jordbrukets folk som får nöja sig med denna lägre standard. Man kan gott säga, att så är förhållandet med hela landsbygdsbefolkningen. Inkomsterna för landsbygdsbefolkningen äro i regel lägre än för befolkningen i övrigt, och de många förmåner i olika avseenden, som stå befolkningen i städer och samhällen till buds, saknas i större eller mindre utsträckning på landsbygden. Bostadsbeståndet är genomgående av lägre kvalitet på landsbygden. I städerna anses vatten- och avloppsledningar, gas och elektriskt ljus som någonting absolut oundgängligt för en bostadslägenhet. Hur många bostäder på landet ha vatten och avlopp? Den koncentrerade bebyggelsen i städer och samhällen sparar därtill många utgifter, som en landsbo icke kan komma ifrån. Resor till läkare, sjukhus, barnavårdscentraler, apotek m. m. draga dryga kostnader på landsbygden. Att besöka en handelsbod på landet kanske inte drar med sig några kontanta utgifter för själva resan, men det kan kosta mycket i förlorad tid, och måste landsbor resa in till stan för att göra uppköp kostar det både tid och pengar att göra en sådan resa. Vilja ungdomar från landsbygden skaffa sig utbildning utöver vad folkskolan kan ge, drar detta mycket dryga kostnader för inackordering på skolorten jämte resor mellan denna och föräldrahemmet. Dessa kostnader bli så höga, att landsbygdens ungdom praktiskt taget är utestängd från möjligheten att tillgodogöra sig högre utbildning. Det blir på så sätt föräldrarnas ekonomi och bostadsort men icke begåvningsurvalet som bli avgörande för huruvida studiebegåvade ungdomar få studera eller ej. De långa avstånden på landsbygden minska överhuvud taget landsbygdsbefolkningens

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

möjligheter att komma i åtnjutande av samma förströelser och kulturella förmåner som stadsbefolkningen. Ser man på den kommunala verksamheten torde de förmåner landsbygdsbefolkningen erhåller av denna i stort sett vara vida mindre än vad stadsbefolkningen erhåller. Likväl är kommunalskatten i allmänhet åtskilligt högre på landsbygden än i städerna.

Man talar gärna om att levnadskostnaderna äro lägre på landet än i städerna och att det därför är motiverat med en högre inkomstnivå för stadsbefolkningen. Jag undrar emellertid, om denna skenbart riktiga uppfattning också kan stå sig inför en mera noggrann granskning. Om det också skulle vara så, att kostnaderna för den rena livets nödtorft, som föda och bostad utgöra, skulle vara lägre på landsbygden, så uppväges denna fördel av de merutgifter, som bli nödvändiga på grund av de långa avstånden, och den omständigheten att sjukhus, skolor, ämbetsverk, speceriaffärer m. m. äro belägna i städerna. Dessutom får man också komma ihåg, att de låga bostadskostnaderna på landsbygden, som upptagits i den officiella statistiken över levnadskostnaderna, bero på den genomsnittligt lägre kvaliteten på dessa bostäder.

En inkomstutjämning mellan landets olika folkgrupper, så att landsbygdsbefolkningen kan erhålla en med andra grupper likvärdig inkomstnivå, är ett framtidsmål, som måste förverkligas. Landsbygden bör både ekonomiskt, socialt och kulturellt erhålla en bättre standard än vad den nu äger. Många mena, att detta är en målsättning, som inte kan börja förverkligas förrän den nu tillämpade pris- och lönestoppspolitiken helt kan avskrivas. Häremot vill jag invända, att förhållandena på landsbygden på många håll äro sådana, att det är en tvingande nödvändighet att påbörja detta arbete så fort som möjligt. Befolkningsstatistiken visar, att folkströmmen till städerna oavbrutet fortsätter. Även om denna tidigare i viss utsträckning varit försvarbar, börjar den nu så hårt tära på landsbygdens nödvändiga behov av arbetskraft, att vi icke kunna stå till svars med att låta den fortsätta i samma omfattning som den nu äger. Det är icke bara ett intresse för jordbruket att folkströmmen till städerna hejdas, det är också ett hela landets intresse, ty utan att så sker torde det knappast vara möjligt att på längre sikt hejda den folkminskning, som den sjunkande nativiteten kommer att ge upphov till.

Hur skall det då gå till att åstadkomma den inkomstförbättring för jordbrukets folk, som måste komma till stånd? Ja, här möter man i diskussionen ett recept, som i olika varianter ständigt upprepas, och dess innebörd kan uttryckas med slagordet rationalisering. Jag säger med full avsikt *slagordet* rationalisering, ty de, som rekommendera rationalisering i syfte att pressa ned produktionskostnaderna för jordbruket för att på denna väg öka inkomsterna för detsamma, synas ha ganska ytliga föreställningar om vilka förutsättningar som finnas för en dylik rationalisering. Man synes avse icke bara en rationalisering av drifts- och arbetsformer, utan man tänker i första rummet på en genomgripande förändring av jordbrukets struktur, som sedan skulle underlätta rationaliseringen av drifts- och arbetsformerna. Man rekommenderar en schematisk sammanläggning av s. k. ofullständiga jordbruk med varandra för att därigenom erhålla större och bärkraftigare brukningsdelar. Men man tänker inte på att vårt lands terrängförhållanden äro sådana, att en dylik rationalisering icke är möjlig annorstädes än på slättbygderna. I förhållande till landets hela areal äro dessa bygder av ringa utsträckning. I skogsbygderna eller på blandade slätt- och skogsbygder är det helt enkelt icke möjligt att åstadkomma brukningsdelar med så pass stora åkerarealer, som måste anses behövliga för att jordbruket skall bli bärigt.

Och om man i hastig takt skulle söka genomföra en dylik rationalisering, var skulle man då göra av de människor, som måste lämna sina jordbruk?

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Visserligen kommer kanske jordbruksbefolkningen att ytterligare minska, men en sådan rationalisering skulle beröra mer än hälften av hela vår jordbruksbefolkning. Det skulle inte finnas några som helst möjligheter att placera alla dessa människor i andra yrken.

Många av de s. k. ofullständiga jordbruken äro icke heller i verklig mening ofullständiga. De mindre jordbrukare, som äga tillräckliga skogsarealer, erhålla genom skogsbruket ett tillskott till sina inkomster från jordbruket, som ger dem en relativt god grund för sin ekonomi. Andra erhålla arbetsinkomster vid sidan av inkomsten från sitt eget jordbruk; de kunna arbeta på större jordbruk, i skogsbruket, i småindustrien, i byggnadsarbete eller på annat sätt. Det kan ju inte vara rimligt att utrationalisera sådana mindre jordbruk. Enligt min ringa mening borde det skänka samhället styrka och stabilitet, om så många människor som möjligt äro knutna till jorden genom innehav av en egen torva. Därför bör ingen jordbrukare tvingas att avstå från det jordbruk han äger eller arrenderar och med vilket han har vuxit samman. Vill han hämta sin bärgning av detta även för framtiden, så måste han få lov att göra detta.

Om sedan innehavare av ofullständiga jordbruk på frivillighetens väg vilja och kunna komplettera sina jordbruk, så är detta önskvärt. Det skulle säkerligen vara till gagn för jordbruket i många delar av vårt land, om så kunde ske. Genom den 1939 beslutade egnahemsreformen ha ju också statsmakterna skapat möjligheter för en dylik komplettering av de ofullständiga jordbruken med statens stöd. I den mån dessa bidrag från statens sida icke äro tillräckliga böra de utökas.

Sveriges jordbruk har sedan mer än ett halvsekel tillbaka genomgått en rationaliseringsprocess, som samtidigt med att jordbruksbefolkningen minskat i antal starkt ökat dess produktion. Den vegetabiliska produktionen torde under det senaste halvseklet ha ökat med minst 50 procent, och den animaliska produktionen torde ha mer än fördubblats. Men trots denna rationalisering har dock icke likvärdighet i ekonomiskt hänseende uppnåtts mellan jordbruket och stadsnäringarna. Är man inte av detta förhållande berättigad att dra den slutsatsen, att den rationalisering, varom man nu talar, icke heller kan åstadkomma detta? Inkomstutjämningen kan inte komma till stånd på annat sätt än att priserna på jordbrukets produkter sättas i sådant förhållande till samtliga produktionskostnader, att jordbrukarna kunna erhålla ett skäligt ekonomiskt utbyte av sin verksamhet.

Men även landsbygdens kulturella standard måste förbättras. Levnadsförhållandena måste göras sådana, att människorna trivas där. Med bättre inkomster får man större möjligheter att göra det trivsamt både i hem och i arbete. Men även från det allmännas sida måste initiativ tagas för att förbättra levnadsförhållandena. Årlig semester för landsbygdens arbetstyngda kvinnor är en reform, som snarast bör genomföras, kanske bäst i samarbete mellan det enskilda och det allmänna. Landsbygdens skolväsende bör förbättras och möjligheter skapas för högre utbildning för sådana landsbygdsungdomar, som vilja begagna sig av desamma. Men det är också av vikt att se till, att ungdomen inte genom studierna i onödan lockas bort från jordbruket och landsbygden. Kunde man på något sätt föra den högre undervisningen ut i bygderna skulle mycket vara vunnet.

Ja, det är många och stora arbetsuppgifter, som vänta, när det gäller att förbättra landsbygdens ställning i olika avseenden. Dessa uppgifter bli kanske inte heller alltid så lätta att lösa. I fråga om inkomstutjämningen framträda ju starka intressemotsatser mellan landsbygd och stad.

Under de senaste åren ha motsättningarna mellan olika partier och åsikts-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

riktningar alltmera utjämnats. Sveriges olika medborgargrupper och politiska partier ha enats om att söka förnuftiga lösningar av de svåra problem, som kriget och krisen ställt vårt land inför. Jag tror jag vågar säga, att det svenska folket lagt i dagen en god medborgaranda, som vi ha all anledning att vara både tacksamma för och stolta över. Jag vill sluta mitt anförande här i dag med att uttrycka den förhoppningen, att samma goda anda måtte besjäla oss, även när freden kommer, och att vi i denna anda måtte gå till verket för att lösa de samhällsproblem efterkrigstiden kommer att uppställa.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Under en sådan samförståndsregim, som under de senaste fyra åren varit rådande inom vårt politiska liv, kan ju en remissdebatt inte gärna röra sig om några mera brännbara politiska ämnen. Den kritiska granskning av statsverkspropositionen och regeringens göranden och låtanden, som under normala förhållanden brukar förekomma, måste nu givetvis ske under känslan av att samtliga samverkande partier äro medansvariga i regeringens handlingar. Liksom vid föregående remissdebatter under dessa krigsår ha ävenledes i dag de som å partiernas vägnar haft ordet här i kammaren betygat regeringen fortsatt förtroende och understrukit svenska folkets tacksamhet för att vårt land allt fortfarande kunnat hållas utanför kriget och förskonats från de fasor, som de krigförande och härtagna folken fått utstå under dessa fruktansvärda ofredsår. Jag behöver väl knappast för folkpartiets del påpeka att, i vad det gäller regeringens strävan att hålla vårt land utanför kriget, det inte råder någon som helst annan uppfattning från detta partis sida än att denna strävan varit berömvärd och i full överensstämmelse med vårt folks djupa fredskärlek och avsky för att utan tvingande nödvändighet deltaga i krigsleken. Det bör också här erkännas, att denna strävan inte alltid varit lätt att fullfölja, och att regeringen haft att i vissa situationer bemästra uppgifter, som måhända inte alla uppfatta svårighetsgraden av.

Om det å andra sidan inom folkpartiet förekommit olika meningar om regeringens handlande i fråga om vissa medgivanden, som lämnats, eller åtgärder, som bort vidtagas — särskilt med hänsyn till vad som på senare tiden vederfarits våra härtagna grannländer — måste detta betraktas som ett spontant uttryck för en reaktion mot de våldsåtgärder, våra broderfolk fått utstå. I denna reaktion deltaga för övrigt många utanför folkpartiets krets — det ha vi också hört av föregående talare här i dag — även om man på dessa håll fört kritiken mera dämpat. I ett land där yttrande- och tankefriheten anses höra till demokratiens mest omistliga tillgångar måste givetvis, under förhållanden sådana som den pågående världsbranden skapat, lätt uppkomma lägen, då medborgarnas rent subjektiva uppfattning till synes står i strid med den ansvariga regeringens inställning i vissa frågor. Men även om en sådan framsprungen opinion ibland kan kännas besvärande för statsmakterna, så kan den dock ha en uppgift, så länge den inte antager sådana former, att den syftar till att bryta sönder samförståndsviljan hos vårt folk eller till att rubba det underlag, varpå regeringen bygger. Ty även regering och riksdag kunna i ett tidsläge, som kräver allmän borgfred och avstående från ohämmad kritik, ha nytta av att lyssna till den fria opinion, som framkommer från deras sida, som mera känslobetonat ge sina meningar till känna. Vissa mått och steg, som av regeringen vidtagits under det senast förflutna året, torde nogsamt vittna härom.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Men då jag konstaterat detta är jag emellertid strax färdig att understryka, att det i en demokratisk stat, där det parlamentariska styrelsesättet utan invändningar accepterats, ej får finnas några anspråk från någon enskild eller någon grupp att bredvid eller utöver regering och riksdag söka *bestämma* över den kurs, statsmakterna anse sig böra följa. Något parlament bredvid det genom valen utsedda kan inte få förekomma.

Härmed tror jag mig ha sagt vad som från vårt håll behöver sägas med hänsyn till den ängslan, som från visst håll gjort sig märkbar, och som även framskymtade i herr Vougts anförande angående vad folkpartiet vill eller icke vill ifråga om regeringens utrikespolitiska kurs. Folkpartiet vill icke att denna i huvudsak skall ändras. Det har icke tidigare velat och vill ej heller nu undandraga sig deltagandet i den samförståndspolitik, som världsläget ålägger oss att föra. Och det har vid de meningsbrytningar, som under de senaste månaderna förekommit i fråga om vissa detaljer i vår utrikespolitik, aldrig från något håll, där man haft rätt att föra folkpartiets talan, framförts krav på regimförändring, en ändrad utrikespolitisk kurs eller avsteg från den neutralitetens väg, som regeringen velat vandra till fredens bevarande. Om från något enstaka håll förekommit tongångar, som kunna tydas annorlunda, torde detta näppeligen oroa vare sig regering eller riksdag.

Den fråga som egentligen främst borde diskuteras under en remissdebatt är ju statsverkspropositionens innehåll, enkannerligen den budgetära sidan av densamma. Sedan man emellertid hört herr finansministerns redogörelse för vårt finansiella läge förra tisdagseftermiddagen i radio, är man knappast vidare hågad att ge sig in på ämnet. Ty vad den som åhörde detta föredrag inte vet om våra finanser är ju knappast värt att veta. Av denna redogörelse framgick ju, att det finansiella läget icke är oroande, och att det i varje fall icke är sämre än förra året. Utgifterna öka visserligen, men inkomsterna beräknas också öka, och någon ytterligare höjning av skatterna behöver ej tillgripas. För detta sistnämnda goda budskap ber säkerligen svenska folket att få framföra sitt varma tack. Ty svenska folket har redan så utnyttjat »sin urgamla rätt att sig självt beskatta», att de känner en smula övermättnad i detta avseende. Och det finnes nog en hel del skattedragare, som gärna skulle ha sett ett lättande av skattebördan redan nu. Så länge kriget pågår är det väl emellertid inte att vänta någon sänkning av skatterna, men den fråga, som kanske mest oroar i detta nu, är väl den: hur kommer det att te sig med skatterna efter krigets slut? Ty litet var har nog den uppfattningen, att om det nuvarande skattetrycket skall fortsätta länge framöver, kommer detta att medföra menliga verkningar för såväl produktion som det enskilda sparandet.

Det är uppenbart, att det är dagens bekymmer eller rättare sagt den nu föreliggande budgeten, som mest intresserar herr finansministern. Men han har dock i propositionen såväl som i nyss nämnda föredrag i radio icke undandragit sig att diskutera även framtiden. Här blir givetvis resonemanget mera osäkert, även om han kan stödja sig på vissa utredningar. Jag tänker då närmast på den vid »Inkomsterna» fogade bilaga B till fullmäktige i riksbanken, i vilken bland annat programmet för den ekonomiska efterkrigspolitiken diskuteras av vissa sakkunniga. Lekmannen på det ekonomiska området får egentligen inte ut så värst mycket av dylika diskussioner. För oss vanliga dödliga ligger det närmast till hands att helt enkelt göra frågeställningen så: kunna vi med den storleksordning den ordinarie driftbudgeten nu fått och troligen får behålla flera år efter krigets slut möta en befarad fredskris med fallande konjunkturer, arbetslöshet och sjunkande skatteunderlag utan att antingen ytterligare höja skatterna eller också i fortsättningen tillgripa lånevägen? Herr Vougt var inne på den saken i sitt anförande nyss, och av detsamma

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tyckte jag mig kunna utläsa, att han icke var alldeles säker på att vi skulle kunna komma ifrån att framöver tillgripa nya skatter. Då statsskulden vid »fredsinbrottet» troligen kommer att uppgå till betydligt över tio milliarder, måste väl den sistnämnda vägen anses ganska riskabel för vår valuta, vilka penningpolitiska åtgärder som än tillgripas.

Om vi skola kunna möta efterkrigstiden med något så när tillförsikt, så äro vi väl alla överens om att förutsättningarna härför nästan helt äro beroende på den ställning vårt näringsliv kommer att befinna sig uti under dessa år. I detta avseende pågå ju redan vissa förberedelser såväl inom enskilda företag som för statens del. Det är emellertid att befara, att det kan komma att uppstå en för produktionen hämmande strid om de vägar, på vilka näringslivet bäst skall kunna främjas under efterkrigsåren. På visst håll räknar man måhända med att de statliga regleringarna av produktionen, som under de senaste åren måst tillgripas, även i fortsättningen måste uppehållas i stor utsträckning. Folkpartiet hyser ingalunda den meningen, att alla regleringsåtgärder efter krigets slut omedelbart kunna slopas. På vissa områden — jag tänker då närmast på jordbruket — ha ju redan före kriget åtgärder måst vidtagas för prisernas reglering, och självfallet komma en del statliga regleringar att bli nödvändiga under övergången till fredsförhållandena. Men, å andra sidan, måste vi finna det nödvändigt att, så fort ske kan, efter fredsslutet avskaffa alla sådana statliga ingripanden inom näringslivet, som ej särskilt betingas för folkförsörjningens uppehållande och vilka kunna verka hämmande på den enskildes lust att göra sitt allra bästa för produktionens höjande.

På vår förmåga att utan större störningar komma överens om näringslivets förnuftiga ordnande under övergångsåren efter kriget bero i hög grad den levnadsstandard och den skatteförmåga, som vårt folk under denna period kommer att kunna uppehålla. Jag har vid något tidigare tillfälle uttalat, att det torde bli svårare för oss att hålla samman om de krävande uppgifterna *efter* kriget än det varit att enas om övervinnandet av krigsårens vedermödor. Ty en del människor ha nog den uppfattningen, att sedan det åter blivit fred i världen så är tiden inne för litet var att »ta igen» vad man anser sig ha fått avstå under ofredsåren. Då gäller det åter, tror man, att låta intressespelet på skilda håll bryta fram och att på var sin kant förse sig utan hänsyn till om förhållandena äro sådana, att detta kan lyckas.

Till frågan om näringslivets läge knyter sig ovedersägligen ävenledes frågan om reformarbetet här i landet. Skall detta, som vi nu alla önska, kunna fortsätta, äro förutsättningarna härför, att produktionen ökar och medel finnas disponibla för de reformer som ifrågasättas. Folkpartiet har alltid varit angeläget att stödja alla reformer, som kunnat tjäna till bättre förståelse mellan skilda folkgrupper, och siktat till stödjande av de svagare i samhället utan att uppluckra den känsla av ansvar och lust till egen ansträngning, som bör vara envar arbetsförmögen medborgares oavvisliga plikt. Med den utveckling och omdaning av samhällsstrukturen som alltjämt pågår framkomma här ständigt nya uppgifter. Vi måste alltså ha klart för oss, att även om vissa utgifter i budgeten framöver kunna nedbringas — jag tänker då på de lättnader i försvarskostnaderna, som finansministern siar om efter 1946/47 — så komma ändock att anmäla sig nya utgifter av skilda slag, då normalare förhållanden inträda.

Det är måhända någon som väntar, att jag i denna debatt skall komma dragande med min gamla »käpphäst», sparsamhetskravet. Jag skall inte göra det, eftersom allt tal om sparsamhet har så liten effekt i en tid, då budgeten antagit så gigantiska siffror, att ett sparande av ett eller annat tiotal

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

miljoner knappast skulle märkas. Jag skall endast göra några reflexioner. Försvarskostnaderna ha under dessa krigsår så förskjutit de allmänna begreppen om vad vi ha råd till, att ingen längre bekymrar sig om några miljoners utgifter till eller från på andra områden. Måste vi för nästa budgetår, när allmänna beredskapsstaten kommer till, ge ut sammanlagt omkring 4 000 miljoner kronor, så ha vi väl ingen anledning, menar man, att knussla med småsummor. Vi ha ju god skatteförmåga, och resten ställa vi som lån på framtiden. Alltid blir det väl någon råd. Och för övrigt erinrar man sig, att herr Wigforss i tisdags kväll tröstade med att i fråga om lånen så ha vi litet var blivit nästan förmögnare, nationalekonomiskt sett, sedan vi började den våldsamma låneruschen, och då är ju utvecklingen enbart glädjande.

Så sent som 1936 eller endast tre år före krigsutbrottet måste det emellertid ha legat annorlunda till. Ty under debatten om försvaret det året uppträdde det en rad talare i denna kammare, som voro på det klara med att därest det offrades mer än 120 à 130 miljoner kronor årligen på försvaret så vore vi urståndsatta att upprätthålla reformarbetet på önskvärd nivå. Det går måhända lättare nu, då försvaret drager bortåt 800 miljoner årligen enligt femårsplanen. Jag har i denna kammare vid remissen av femårsplanen uttalat min mening om denna, och då underströk jag, att man i varje fall borde ta den med öppna ögon. Från folkpartiets sida föreligger ingen som helst tanke på att rasera denna plan, men partiet är enigt om att försvaret icke får bli en angelägenhet som, ekonomiskt sett, handlägges efter andra principer än dem som gälla för det civila livet. Jag såg nyligen en uppgift i någon tidning, att krisrevisionen på senare tiden lyckats spara åtskilliga miljoner åt staten genom sitt ingripande. Den kommissionen är tydligen på rätt spår, och jag hoppas, att dess arvtagare också skall fullfölja detta arbete. Skall försvaret i fortsättningen kunna räkna på det allmänna intresse, som är nödvändigt för att hålla försvarsviljan levande, måste säkerligen ännu åtskilligt göras för nedbringande av sådana utgifter som icke äro oundgängligen nödvändiga. Eljest är det att befara, att femårsplanen snart kommer i misskredit hos vårt folk.

Att direkt från försvarsfrågan ta språnget över till en annan fråga, som kan sägas vara den förstnämndas motsats, nämligen fredsfrågan, kan måhända anses en smula riskabelt. Ty det är uppenbart, att om man samtidigt med att man är i färd med att av alla krafter rusta upp vågar föra fram tanken på fredsarbetet, löper man lätt risken att bli missförstådd. Det är emellertid icke min avsikt att här rekommendera något isolerat fredsarbete, då en sådan inställning måste anses alltför verklighetsfrämmande. Men vad jag syftar till är, att liksom vi nu på skilda områden söka göra oss beredda att deltaga i det återuppbyggnadsarbete, som måste efterfölja kriget, så måste vi också vara beredda att deltaga i det fredsarbete, som vi ändå hoppas skall bli mänskligheten största uppgift efter andra världskrigets slut. För vår del måste vi bestämt göra gällande, att om icke i återuppbyggnadsarbetet ingår att söka åstadkomma ett annat sakernas tillstånd i avseende på lösandet av de mellanfolkliga tvisterna så är framtiden ganska hopplös och återuppbyggnadsarbetet tämligen meningslöst.

Att vi då det gäller återuppbyggandet ha särskild anledning att bistå våra nordiska grannfolk är självfallet, även om vi därigenom skola avstå något av våra egna förhoppningar att så smärtfritt som möjligt komma över fredskrisen. Och härtill äro vi ju redan i viss mån beredda genom anslag, som under höstriksdagen beslutats för ändamålet. Vår gemensamma andliga och kulturella släktskap med våra nordiska brödrafolk förpliktar oss härtill.

Slutligen vill jag, herr talman, med några ord beröra landsbygdens och jord-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

brukets problem. Jag skall icke bli så utförlig som den siste talaren utan endast med några få ord beröra den saken. I vad det gäller jordbrukets stöd- och prispolitik få vi ju tala om detta frampå vårsidan, då jordbruksregleringspropositionen föreligger. Jag skall därför icke närmare gå in på detta ämne nu. Men jag kan i detta sammanhang icke underlåta att uttala den förhoppningen, att den känsla av förståelse för jordbrukets betydelse, som under dessa krigsår vuxit fram här i landet, icke blott måtte bli bestående allenast så länge ofreden varar utan allt framgent komma att finnas hos vårt svenska folk. Och detta är för övrigt endast en naturlig konsekvens av vår inställning till försvarsfrågan. Ty vi ha i sistnämnda fråga inte bara varit inriktade på att hålla försvaret vid makt så länge kriget pågår, utan vi planera också fortfarande utbyggnader på detta område, vilka av allt att döma icke kunna bli färdiga på åratal efter krigets slut. Varför göra vi detta? Jo, därför att hur mycket vi än hoppas på fred i världen efter detta krig, så måste vi vara beredda, om ofredens vindar åter skulle blåsa upp kring våra landamären. Och det måste uppenbarligen vara lika angeläget, att vi äro beredda på folkförsörjningens område. Klickar beredskapen där, kunna alla våra militära försvarsåtgärder bli värdelösa.

Vad sedan gäller landsbygdens problem i denna tid är det särskilt flykten från landsbygden, vilket den förste talaren särskilt berörde i sitt anförande, som verkar oroande. Denna sak har visserligen länge diskuterats, och man börjar kanske på sina håll tröttna på att höra detta »gnäll» från bygdernas folk. Men i själva verket är detta problem så pass allvarligt, att det inte kan förbigås, då man söker bilda sig ett begrepp om hur folkfamiljen under de närmaste årtiondena skall finna trivsel och utkomst. Jag hör ingalunda till dem som anse, att vi till varje pris skola söka behålla folket kvar vid jordbruket för jordbrukets egen skull. Vi skola naturligtvis inte ha mera folk vid jordbruket än som behövs för landets och folkets bästa och som behövs för nyss berörda beredskap. Men då man i denna tid högljutt klagar över att folket tränges i städer och samhällen och knappast kan få tak över huvudet där, så är det väl ändå litet avigvänt, att strömmen fortfarande går dit. Nu säger man visserligen, att där den bästa bärgning kan erhållas dit går man — sedan må det resoneras hur mycket som helst om trångboddhet och andra olägenheter. För resten, menar man, bor folket inte bättre på landsbygden med sina mindre moderna och mindre bekväma bostadsförhållanden. Men även om detta är sant, så kan man inte frigöra sig från den tanken, att i och med utglesningen av befolkningen i landsbygdskommunerna kommer att där uppstå en olust hos den kvarvarande befolkningen, som leder till en fortsatt avfolkning, vilken till slut kan bli ödesdiger för kommunernas ekonomiska och kulturella liv. Hur detta problem verksamt skall kunna angripas är inte lätt att säga. Men frånsett den kanske viktigaste saken — frågan om bärgningsmöjligheterna — måste tydligen mer än hittills göras även i andra avseenden för att söka åstadkomma rättvisare förhållanden mellan land och stad i fråga om den statliga omvårdnaden. Detta gäller skolväsende, kommunikationer, tillfälle till semester, förströelse för ungdomen m. m., i vilka avseenden städernas folk ha betydande fördelar. Vidare väntar — och då gäller det särskilt landsbygden i vidsträcktare mening — folket där ute, att den nu pågående utredningen om skatte- och dyrortsgrupperingen skall komma fram med förslag, som bygger på rättvisare grunder än de hittills tillämpade.

Jag vill till sist, herr talman, endast uttala den förhoppningen, att vad som än möter under detta år vårt folk skall visa sig mäktigt att oaktat menigsskiljaktigheter i vissa stycken dock hålla samman om det *väsentliga*. Dessa ofredsår ha kanske mer än någonting annat lärt oss allesamman för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
ståelsens och den ömsesidiga toleransens svåra konst. Det är kanske inte vår förtjänst, att vi hittills fått behålla freden, och att vi även i fortsättningen kanske lyckas undgå krigets gissel, men det är kanhända dock så, att svenska folkets i grunden oanfrätta samhörighetskänsla varit främsta orsaken härtill. Folkpartiet vill efter måttet av sina krafter alltfort medverka till att denna känsla kan hållas levande, även om den politiska diskussionen mellan partierna under fredliga förhållanden kan bli nog så skarp. Huvudsaken är, att vi hålla klart för oss målet: Hela vårt folks bästa.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Det växte upp en våldsam folkstorm mot Tyskland i slutet av förra året. Man begick från samma håll grova övergrepp mot Sverige, och regeringen besvarade allt detta med mycket allvarliga protester i Berlin. Det är därför så mycket intressantare att kunna läsa i trontalet, att Sveriges förhållande till främmande makter är, i motsats till vad fallet varit tidigare år, gott. Det är naturligtvis ingenting att säga därom, fastän de flesta tänka väl på att samtidigt med de nu frigivna kaffetransporterna återigen främmande slavskepp börja trängas inom svenskt farvatten. Det är däremot icke bra, och det är ännu värre, att detta inträffat samtidigt med att det nya handelsavtalet med Tyskland blev klart.

Man kan av vad som inträffat läsa ut en viss teknik i fråga om behandlingen av vårt land. Såvitt jag förstår låter regeringen icke längre skrämma sig av att det bildligt talat slås en pansrad knytnäve i bordet. De nedskjutna flygplanen och de sänkta fiskarfartygen i fjol höst voro, såsom jag ser saken, ett misslyckat försök att ännu en gång inför regeringen och svenska folket bluffa med våldet. Det synes emellertid, som om tekniken att avstänga lejdbåtstrafiken är en metod, som icke utan framgång prövas mot vårt land.

En lärdom kunna vi i alla fall draga av detta, nämligen att i den mån som Sverige hävdar sin rätt vinner det respekt, och regeringen kan i trontalet konstatera, att vårt förhållande till främmande makter är gott. Det tycks innebära, herr talman, att anpassningen och undfallenheten icke var en så förnäm statskonst som man tidigare gjort gällande; och ändå har faktiskt anpassningen en mycket lång tid varit den politiska ledstjärnan här i landet.

Även en annan lärdom är påtaglig enligt min uppfattning, och det är den, att så länge regeringen följde de »lojala» och så länge nedhyssjandet och mörkläggningen demoraliserade landet förlorade vi den ena biten efter den andra av vår neutralitet och i verkligheten därmed också naturligtvis en del av vår självständighet. I samma mån som oppositionen vann terräng samtidigt som den värsta mörkläggningsattiraljen vräktes undan, i samma mån som regeringen mer lyssnade på oppositionen, så förbättrades vårt utrikespolitiska läge. Jag tycker mig av handelsavtalet med Tyskland kunna utläsa, att regeringen även kunnat utnyttja den mot all tidigare lojalitet stridande folkstormen under förra hösten. Men det är riktigt, såsom det nyss konstaterats, och de nya slavtransporterna visa, att varje avslappning i den oppositionella verksamheten och varje antydan om obeslutsamhet från regeringens sida utlöser nya ogärningar mot våra skandinaviska brödrafolk. Herr Vougt beklagade nyss, att Tyskland icke tagit den hänsyn som han trott, att det skulle taga, till regeringens mycket allvarliga framställningar i höstas. Men, herr Vougt, om man i den svenska press som står regeringen nära förklarat, att regeringens protest och dess uttalande om att ett fullföljande av aktionen mot de norska studenterna kan skada Sveriges framtida förbindelser med Tyskland icke får tagas på allvar, så är det ganska naturligt, att detta också kan få vissa konsekvenser.

Det är emellertid tydligt, att vårt förhållande till främmande makter rent

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

statsmässigt förbättrats, sedan svenska regeringen åter börjat föra neutralitetspolitik. Därför är också missnöjet mot regeringens politik på denna punkt betydlige mindre än det varit tidigare, även om belåtenheten med densamma icke är så allmän som herr Skoglunds i Doverstorp uttalande tycks ge vid handen. Regeringen bör emellertid icke slå sig till ro med vad den vunnit, ty så länge man med fog kan säga, att Sverige ger Tyskland oneutrala favörer, så länge är det icke bra. Faktum är dock, att fortfarande pågå flygtransporter i vårt luftrum mellan två krigsskådeplatser, i Norge och Finland — en flygtransport vars militära betydelse säkerligen ingen kan bestrida — och fortfarande gå transporter för tyska krigsmaktens räkning — låt vara icke i samma utsträckning som tidigare — genom Sverige från Norge till Tyskland eller i hästskotrafik, och fortfarande användas våra järnvägar för transport av tysk militär — låt vara att den måste uppträda i civila kläder — genom vårt land till någon av krigsskådeplatserna.

Det har redan framskymtat i remissdebatten, att en del svenskar på sista tiden börjat reflektera över huruvida vårt land överhuvud taget kan upprätthålla några förbindelser med en makt som så i grunden kränkt alla folkrättsliga regler, som uppställt såsom sitt mål att slå under sig hela världen, som utrotat alla folk eller i varje fall ställt detta såsom sin uppgift, som avrättar oskyldiga människor som gisslan, som skövlar och föröder både levande varelser och materiella värden och förslavar alla folk som nås av dess makt. Vi ha väl nästan alla någon gång läst »Onkel Toms stuga» och känt det hetta i kinderna inför skildringarna av, hur man kunde splittra familjerna och sälja de enskilda medlemmarna som boskap på en marknad. Vi ha emellertid tröstat oss med att detta tillhörde kapitalismens brottsliga barndom och aldrig skulle kunna upprepas i vår civiliserade tid. Men det är just ett sådant upprepande, som sker i dagens Europa. Europa har blivit en slavmarknad. Europa har blivit ett inferno för alla folk, som beröras av den s. k. nyordningen, ett inferno i jämförelse med vilket Dantes skildringar te sig såsom ganska harmlösa fantasier. Det är därför förståeligt, om indignationen över detta nu breder ut sig hos vårt folk och om det börjar uppstå desperata stämningar.

Jag utgår emellertid ifrån det faktum, att vi äro omgivna av den tyska krigsmakten . . .

Herr *förste vice talmannen* avbröt här talaren med klubbslag och yttrade: Jag får tillhålla talaren att i fråga om främmande makt mer modifiera sina uttalanden.

Herr *Hagberg* i Luleå fortsatte: Ja, herr talman, men jag får väl i alla fall lov att säga, att vi äro omgivna av den tyska krigsmakten och att denna ännu är stark, även om den blöder ur tusen sår.

Jag har redan tidigare sagt, att ett Sverige, som vågar hävda rättens sak och som nedbringar förbindelserna med detta land till ett minimum, dock är bättre än ett Sverige, som är Tysklands bundsförvant eller, låt mig säga, skulle tvingas bli det genom en lätt ockupation. Jag anser därför, att Sverige skall upprätthålla neutraliteten, men jag vill samtidigt understryka, att alla favörer åt nazismen, som ännu finnas kvar, böra bringas ur världen. Men även om jag sålunda anser, att den svenska staten bör stå neutral i den kamp, som för närvarande pågår, menar jag därmed inte — såsom jag tidigare framhållit — att vårt folk i sitt tänkande ett enda ögonblick skall dölja var dess sympatier finnas eller förneka det faktum, att vårt intresse är att nazismens motståndare segra i kriget.

Detta är också i stort sett oppositionens och, jag antar egentligen nästan hela svenska folkets mening.

Inom oppositionen kan man urskilja två huvudriktningar, om jag så får

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

säga. Det finns först och främst en allmänt demokratisk opposition, som närmast riktar sig mot vissa oneutrala eftergifter från regeringens sida. Denna opposition har redan i ganska stor utsträckning fått sina krav tillfredsställda. Men det finns också en klasspolitisk opposition, vars betydelse växer med varje dag som går. Herr Skoglund har givetvis alldeles rätt att här tala om, hur nöjd och belåten han är och hur bra vi ha det, även om det i detta land finns en massa människor, som inte äro så belåtna, detta även i riksdagens närhet — han tänkte naturligtvis på oss kommunister, ehuru han icke såsom tidigare förordade några särskilda undantagsåtgärder mot oss. Jag tror emellertid, att den opposition mot den ekonomiska politiken, som håller på att växa fram, kommer att på längre sikt bli den för regeringen allra farligaste.

Denna opposition vänder sig emot att arbetarklassens löner skola fastlåsas på sätt som skett, medan andra samhällskategorier oavbrutet öka sina inkomster. Jag skulle härvidlag vilja bringa i erinran några fakta, som man kan utläsa ur den statsverksproposition, som regeringen nu förelagt riksdagen.

Vid 1942 års slut hade nationalinkomsten i vårt land i jämförelse med år 1938 ökat med 31 %. Under samma tid — eller rättare sagt till den 1 oktober 1942 — ökade arbetslönerna med 17 % och de beskattningsbara förmögenheterna med 16 %. Samtidigt visade de taxerade inkomsterna en ökning för inkomsttagare med högst 5 000 kronor av 17 %, medan för inkomsttagare med en inkomst över 5 000 kronor ökningen var inte mindre än 53 %. Så ter sig i statsverkspropositionens ljus talet om den lika fördelningen av de ekonomiska bördorna.

För övrigt avslöjar även skattebudgeten, som nu prisats från olika håll, ett ganska intressant fenomen. Vi hade ju lönestopp under föregående år, vilket betyder att arbetarnas inkomster inte kunde ökas — herr Wigforss beräknar, att de blott haft en inkomstökning av $1^1/_2$ %. Men trots lönestoppet och trots att det inte föreslås några nya skatter, räknar herr Wigforss med en ökning av de direkta skatterna med inte mindre än 272 milj. kronor jämfört med budgeten föregående år. Vad vittnar detta om? Jo, om en väldig inkomstökning, men inte för arbetarklassen och med arbetarklassen jämställda utan för de högre inkomsttagarna. Man får en ganska betecknande bild av läget, om man mot den ökning av inkomsterna av de direkta skatterna, som den nu nämnda siffran varslar om, ställer herr Wigforss' beräkningar beträffande inkomsterna av omsättningsskatten, där han ju inte heller förordar någon höjning. I detta senare fall väntar han nämligen, att skatteinkomsterna bara skola öka med 10 milj. kronor eller väl 3 %.

Jag tror inte, att en sådan ekonomisk politik i längden kan tryggas vare sig genom transportförbud eller genom cirkulär 3 eller genom andra liknande åtgärder.

Trots de kritiska anmärkningar, som alltså kunna riktas mot regeringens politik, vill jag emellertid gärna medge, att det är för tidigt att ännu tala om ett regeringsskifte. Det läge, vari vårt land för närvarande befinner sig, gör det motiverat att fortfarande ha en sluten front utåt. Men jag tycker ändå, att man kunde göra vissa förändringar inom regeringen — därmed inte sagt att Rubbestadslösningar skulle vara de idealiska förändringar, som man nu borde överväga.

Jag utgår alltså ifrån att regeringen kommer att sitta kvar tills vidare och att i så måtto herr Skoglund rätt tolkat den allmänna stämningen. Utan att för övrigt göra några jämförelser skulle jag t. o. m. kunna spetsa till detta antagande och säga, att regeringen kommer att sitta så länge det europeiska

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kriget ännu är oavgjort och Tyskland står — ja, det kan ju tänkas, att den ändras innan de slutliga kapitulationsvillkoren undertecknas av den förlorande makten. Men om det europeiska kriget avgöres i sommar, tror jag att vi ha en ny regering före nästa val.

I verkligheten är regeringens nuvarande sammansättning ett hinder för en konstruktiv politik. Jag ser härvid saken inte bara ur utrikespolitisk synpunkt utan även ur inrikespolitisk. Utrikespolitiskt sett har ju regeringen sin belastning. Den hävdade anpassningen till den starkare såsom en nödvändighet för en realistisk regeringspolitik, när det gäller ett land sådant som Sverige, och det var regeringens otur, att konsekvenserna därav blevo en anpassning till den svagare i det nuvarande storkriget. Det har vidare funnits mycket av det traditionella rysshatet i den politik, som förts, särskilt under världskrigets första skede. Och det är uppenbart, att en regering, som har proklamerat, att det måste vara Sverige såsom stat likgiltigt vilkendera sidan som segrar i den pågående kampen, inte har gynnsamma förutsättningar, när det gäller att ta itu med efterkrigsfrågorna på det internationella området.

Men man kanske ändå inte behöver tillmäta denna belastning av misstag och eftergifter alltför stor och avgörande betydelse. Enligt min mening är det mera anmärkningsvärt, att regeringen faktiskt inte framlägger något program för Sveriges framtida utrikespolitik. Man frågar sig exempelvis, vilken ställning regeringen intar till Atlantdeklarationen och till överenskommelserna i Teheran. Enligt min uppfattning kommer inte Sverige att kunna underlåta att taga ställning till dessa. Frågeställningen härvidlag är också egentligen så klar, att det vore anledning för regeringen att redan nu avge en deklaration.

Vidare frågar man sig, vilken nordisk politik som regeringen förordar. Det har tidigare med viss rätt sagts, att regeringen har lika många uppfattningar i den nordiska frågan som det finns antal regeringsmedlemmar. Herr Skoglund har nu här framhållit, att han väntar att regeringen skall ge ett rejält handtag åt våra tre nordiska grannländer. Jag anser för min del, att sådant som läget nu är måste ståndpunktstagandet för Sveriges del bli, antingen med Finland mot Danmark—Norge eller med Danmark—Norge mot Finland. Vi kunna väl ändå inte komma ifrån det enkla faktum, att Finland är allierat med den makt, mot vilken de danska och norska folken föra krig. Vi kunna väl inte trolla bort detta förhållande eller inbilla oss, att vi kunna bedriva en nordisk politik genom att hjälpa båda parterna i en kamp, där de stå i rakt motsatta läger. Hittills har det ju tyvärr varit så, att regeringens politik gått ut på att hjälpa Finland och därmed i realiteten varit riktad mot Norge och Danmark.

Jag tror inte heller — för att komma in på frågan om vår ekonomiska utrikespolitik för framtiden — att regeringens nuvarande sammansättning möjliggör en realistisk utrikespolitik österut. Jag har redan många gånger påvisat det för Sverige skadliga i den traditionella ryssfientliga politik, som präglat svenskt ståndpunktstagande under tidigare år. Jag tror att när kriget är slut, om inte förr — det vore ju önskvärt om det skedde tidigare — måste Sverige på allvar se till att bryta med sin tidigare av Karl XII-ideologien präglade östpolitik. I den föreliggande budgeten återfinna vi förslag om ökat anslag för att förstärka Sveriges representation i Sydamerika. Jag vänder mig inte mot detta i och för sig, utan anser tvärtom att anslaget kan vara motiverat. Men det hela gör dock på mig det intrycket att man går över ån efter vatten. Man ger sig över en hel ocean i stället för att försöka forcera Östersjön. Jag betvivlar inte, att Sverige kan göra viktiga affärstransaktioner med Sydamerika, när kriget är slut, men jag är samtidigt alldeles övertygad om att österut har Sverige i Sovjetunionen en stor och naturlig avsättnings-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
marknad och en leveranskraftig producent av för Sverige viktiga produkter. Men det finns inte — åtminstone inte av vad som framkommit utåt — något som tyder på att regeringen verkligen har prövat åtgärder för att åstadkomma en förändring och förbättring av Sveriges relationer österut.

Även inrikespolitiskt utgör regeringens nuvarande sammansättning ett påtagligt hinder för en konstruktiv politik. Jag tror inte att någon motsäger mig, om jag påstår att en förutsättning för regeringens nuvarande sammansättning är, att majoriteten i riksdagen avstår från åtskilligt, som den anser vara väsentligt, till förmån för den besegrade minoritetens önskemål. Jag har för min del försökt förklara åtskilliga enligt min uppfattning otillåtliga kompromisser, försyndelser och reaktionära eftergifter just med detta tvång för regeringen att taga hänsyn till den bland folket besegrade borgerliga minoriteten.

Till detta räknar jag också den antidemokratiska lagstiftning, som under senare år ägt rum i vårt land. Den gamle socialdemokraten, f. d. borgmästaren i Malmö och ledamoten av första kammaren Linder förklarade i fjol vår, att det har i vårt land under kriget genomförts så många reaktionära fullmaktslagar, att en segrande ockupationsmakt bara med hjälp av dessa skulle kunna införa en fascistisk regim och alltså inte själv behöva stifta några särskilda lagar. Det är en hård dom över den lagstiftningspolitik, som förts under kriget för att, såsom man sagt, skydda demokratien.

Jag har här redan belyst lönestoppspolitikens verkningar och konstaterat, för det första att den inneburit en mycket allvarlig försämring av arbetarklassens och jämställda gruppers existensvillkor, för det andra att genom att man fått fram denna försämring ha andra samhällsgrupper — visserligen inte alla men viktiga sådana — kunnat väsentligt öka sina inkomster på just de förstnämnda kategoriernas bekostnad. Jag undrade, när jag studerade Wigforss' resonemang i skattefrågan, om han inte nu skulle komma fram med något förslag om förmögenhetsbeskattning, vilket ju utlovats ända sedan kriget började. Men någon sådan avsikt finns icke med ett ord antydd, och detta har i en borgerlig stockholmstidnings kommentar till statsverkspropositionen till och med tolkats så, att det skulle innebära att Wigforss lagt tanken på en särskild förmögenhetsskatt på hyllan. Det vore tacknämligt, om statsrådet Wigforss eller någon annan av regeringens ledamöter ville tala om, vilka avsikter regeringen har härvidlag och huruvida den borgerliga tidningens tolkning är riktig eller ej. Jag vet mycket väl, att högerledaren redan i fjol förkunnade, att det aldrig kunde komma i fråga att genomföra en särskild förmögenhetsskatt, men jag utgår dock för min del från den förutsättningen, att det löfte därom, som givits från socialdemokratiskt håll, är förpliktande och att själva fakta om den ekonomiska politikens utveckling utgöra en moralisk förpliktelse att införa en verklig förmögenhetsskatt.

Låt mig ytterligare, herr talman, säga några ord om en sak, som här redan berörts av tidigare talare, nämligen om våra efterkrigsproblem. I den debatt om efterkrigsproblemen, som fördes vid föregående riksdag, rådde från regeringspartiernas sida överensstämmelse såtillvida, att de lösningar, som man rekommenderade, inte skulle minska den privatkapitalistiska sektorn av näringslivet. Man utgick ifrån att några förändringar inte skulle ske i de kapitalistiska egendomsförhållandena, utan att man därvidlag skulle eftersträva status quo. Och i samband med den programdiskussion, som förts inom socialdemokratien i anledning av dess utkast till nytt program, har man tydligen — enligt vad som framgått bl. a. av Social-Demokraten, numera Morgontidningen — kommit underfund med att »ägandet är en betydligt mindre viktig funktion än kontrollen» av produktionen.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är ganska intressant att mot denna inställning, som jag tycker mig ha kunnat utläsa både ur riksdagens behandling av frågan och i den socialdemokratiska pressen, ställa de internationella reaktionerna. I fjol vår uttalade den konservative engelske premiärministern Churchill att om man skulle kunna genomföra ett program, som syftade till att minska fattigdomen och öka tryggheten för människorna, vore man tvungen att öka statens andel av näringslivet på de privata företagens bekostnad. Jag erinrade redan i höstas om, hurusom den schweiziska socialdemokratien såsom en aktuell efterkrigsuppgift uppställt socialisering av bankerna, försäkringsväsendet, den monopolistiska storindustrien, transportmedlen, naturrikedomarna o. s. v. Det har nyligen publicerats efterkrigsprogram för den italienska och den franska socialdemokratien, och i båda dessa program är *socialiseringen* den första och främsta efterkrigsuppgiften. Det är också ganska intressant att konstatera, att i båda dessa program hävdas, inte att det först skall väljas en riksdag och att sedan socialiseringsfrågan skall lösas, utan att denna fråga skall lösas innan någon riksdag blivit vald, eftersom det är förutsättningen för att åstadkomma en verklig demokrati.

Det vore naturligtvis intressant att fördjupa sig i jämförelser på detta område, men det sagda får räcka. Det är tillräckligt för att belysa, att medan den internationella socialdemokratien, såvitt man hittills kunnat se, ställer socialiseringen såsom den mest aktuella efterkrigsuppgiften, så går den svenska socaldemokratien en rakt motsatt väg. Vid exempelvis den av LO inkallade efterkrigskonferensen, har man, såsom jag redan framhållit, icke uppställt någon annan riktpunkt för efterkrigspolitiken än »tillbaka till 30-talet». Men detta innebär bara att vrida historiens klocka baklänges. »Tillbaka till 30-talet» innebär en helt negativ slutsats av de prövningar som det andra världskriget medfört för folken. Jag anser att det även här i Sverige vore ur såväl ekonomisk som politisk synpunkt verkligt nödvändigt att socialiseringsfrågan gjordes till en central efterkrigsuppgift. Sverige är enligt min mening moget för socialiseringen, ty om man verkligen vill skapa ett sådant tillstånd att medborgarnas sysselsättningsmöjligheter tryggas och förutsättningar skapas för en dräglig tillvaro i ekonomiskt avseende, måste man gå socialiseringsvägen. Glöm inte, mina damer och herrar, som sikta tillbaka till 30-talets förhållanden, att under den mest utpräglade högkonjunktur, som vi hade i slutet av 30-talet, fanns det ändå aldrig mindre än åtminstone 75 000 arbetslösa bland de fackligt organiserade här i landet. Glöm inte heller att 30-talet var en period, när klassklyftorna blevo djupare i reell mening, i det att medan arbetarklassen kanske med sammanlagt 7 % ökade sin reallön, ökades nationalinkomsten med bortåt 60 %. Detta måste ju innebära, att under det nu så prisade 30-talet blevo klyftorna mellan de rika och de fattiga, mellan de besittande och de egendomslösa djupare och bredare än någonsin tidigare. Att sikta tillbaka till dessa förhållanden måste vara att försöka vrida historiens klocka tillbaka.

När det gäller lönefrågan, har av landsorganisationens ordförande uppställts såsom den aktuella efterkrigsuppgiften, att man skall söka uppnå 30-talets reallöner. För vår del acceptera vi också detta såsom en första uppgift för den ekonomiska politiken, ty det innebär i verkligheten att man får höja reallönerna med 20 %, och med kännedom om den vanliga takten och tempot här i landet måste detta i alla fall sägas vara en hel del.

Regeringen har nu återupptagit utredningen om kvinnornas likaberättigande till statstjänster. Vad den svenska industrien beträffar gör nu kvinnan sitt intåg där på allvar. Men även om hon står jämsides med mannen och utför

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

precis samma arbete som han, har hon i regel en lön, som är $^1/_3$ lägre än mannens. Denna fråga är enligt min mening också ett efterkrigsproblem som det verkligen är anledning att taga upp på dagordningen. Inom landsorganisationen har man börjat »utreda» frågan, och det är väl i och för sig ett framsteg. Men kvinnans likaberättigande med mannen är inte bara något som regleras vid kollektivavtalsförhandlingar, utan det är också en statlig angelägenhet, och det borde finnas anledning att även här i Sverige, såsom skett i Förenta staterna, där man för närvarande för en hel kampanj för den sakens skull, ställa den frågan, huruvida icke kvinnans likaberättigande bör bli grundlagsfäst.

I de utredningar om efterkrigsproblem, som regeringen anmält, och i de debatter, som förts inom arbetarrörelsen, har man framför allt inriktat sig på att möta den kommande arbetslösheten medelst bostadsbyggande, elektrifiering av järnvägar, utbyggande av järnvägar till dubbelspåriga, byggande av cykelvägar o. s. v., alltså principiellt sett uppgifter av samma slag som de, som redan före det andra världskrigets utbrott stodo på dagordningen. Det är givetvis tacknämligt att ett sådant program uppgjorts, och jag vill uttala min tillfredsställelse därmed, i den mån regeringen snabbt kommer fram med positiva förslag på de olika punkterna, men jag kan inte uraktlåta att erinra om att *arbetslösheten redan anmält sig.* Regeringen uppvaktades häromdagen av representanter för arbetarna i Medelpad på grund av den väldiga ökning av arbetslösheten som där skett. Inom parentes vill jag säga, att jag tyckte att herr Skoglund skulle ha hajat till ett ögonblick, när han talade om den svenska industriens energiska förberedelser för att lösa efterkrigsproblemen, då de insatser från den svenska industriens sida, som fallit i ögonen under den senaste veckan, bestått i att redan innan kriget är slut ställa en massa svenska arbetare utan arbete. Även inom byggnadsproduktionen i Stockholm finns det redan en ganska anmärkningsvärd arbetslöshet. Jag anser därför att det är på tiden, att de åtgärder, som regeringen signalerat för lösandet av efterkrigsproblemen och då framför allt sysselsättningsproblemet, sättas i verkställighet på vissa orter.

Jag tror också att regeringen bör, när vi få den stora arbetslöshetskrisen — ty en sådan räknar jag med att vi komma att få, hurudan än lösningen av efterkrigsproblemen blir — taga upp frågan om arbetstidens förkortning. Om vi få några hundra tusen arbetslösa här i landet, vore det inte för tidigt att pröva den vägen, huruvida man inte genom förkortning av arbetsveckan till 40 timmar kan fördela arbetstillfällena. 40-timmarsveckan hade före kriget genomförts i Sovjetunionen, Frankrike och Förenta staterna, och först i dessa dagar övergår man i Förenta staterna från 40 till 48 timmars arbetsvecka på grund av knappheten på arbetskraft. Här i landet har man emellertid inte på allvar befattat sig med detta problem.

Jag vill i detta sammanhang understryka, att jag i införandet av 40-timmarsveckan ser inte bara något, som bör tillgripas i en brännande arbetslöshetssituation, utan naturligtvis även ett medel att på längre sikt rent allmänt förbättra arbetarklassens läge i samhället. Därvidlag skulle jag också vilja säga några ord om en fråga, som ligger mig särskilt varmt om hjärtat i egenskap av tidigare gruvarbetare.

Gruvarbetarkongressen i somras uttalade sig för en förlängning av semestertiden för gruvarbetarna till tre veckor. Jag vet inte om man uppvaktat regeringen och framfört detta önskemål, men regeringen är naturligtvis fullt underkunnig därom. Motiveringen för kravet är ju lätt gripbar: gruvarbetet är ett hårt arbete, som i hög grad frestar på människorna och tidigt undergräver hälsan. Det heter ju om Kiruna, att det är världens bäst ordnade samhälle, men vi brukade där säga, att det också har världens bästa reumatism. Lapp-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

landsgruvorna, Kiruna och Malmberget, där staten är hälftendelägare, redovisade för senaste år en bruttovinst av 73 milj. kronor. Det gör per gruvarbetare — jag vet inte det exakta antalet men det ungefärliga antalet känner jag — en vinst av cirka 30 000 kronor per år. Nog tror jag att regeringen skulle stå sig mycket gott, om den använde de möjligheter den har att förklara för lapplandsgruvornas övriga ägare, att arbetarnas semestertid borde förlängas till tre veckor om året. Men även gruvarbetarna i mellesta Sverige ha ju samma olägenheter att kämpa med i sitt arbete, och även i fråga om dem borde ske ett understrykande av att en förlängning av semestertiden till tre veckor vore väl motiverad.

Det har av den s. k. socialvårdskommittén signalerats, att man förbereder vissa förslag till reformering av socialförsäkringen. Jag vill emellertid uttala den förhoppningen, att dessa förslag inte dröja så länge, att man hinner glömma de förhållanden, under vilka vi nu leva, innan förslagen på allvar komma upp till prövning. Våra åldringars läge är ännu, trots ändringar av folkpensionerna, mycket prekärt, och man kan inte tala om att våra åldringar för närvarande erhålla sådana existensvillkor som landets ekonomiska resurser möjliggöra.

Särskilt skulle jag vilja rikta regeringens uppmärksamhet på frågan om arbetarskyddet. Varje dag tidigare år omkom på grund av olycksfall i arbete två svenska arbetare, varje dag få vi tio nya invalider och varje dag skadas mer eller mindre svårt 640 svenska arbetare. Statistiken visar också, att antalet olycksfall oavbrutet ökas. Det är ett skövlande av människomaterialet, som jag för min del åtminstone anser förklaras delvis av de försummelser, som föreligga i fråga om arbetarskyddet. Jag tror att frågan därom nu måste tagas upp på allvar.

Bara för ett par dagar sedan påtalades det förhållandet att gengasförgiftningen blivit en av våra allvarligaste yrkessjukdomar, och de försummelser som skett på detta område äro ju rent sensationella. Det är märkligt att man från statsmakternas sida ännu inte på allvar tagit itu med frågan om att åstadkomma större skydd för arbetskraften mot gengasfaran.

Även frågan om vår politiska demokrati är ett efterkrigsproblem, som man redan nu borde börja befatta sig med. Statsministern har nyss på en fråga av herr Vougt förklarat, att han anser det naturligt att avveckla den fullmaktslagstiftning, som genomförts under kriget, så snart de yttre förhållandena det tillåta. Regeringen har ju emellertid i realiteten redan tvingats avveckla den mest anskrämliga eller åtminstone en av de mest anskrämliga delarna av denna fullmaktslagstiftning — jag syftar på transportförbudet. Men jag undrar, om inte regeringen, trots att de yttre förhållandena ännu inte kunna anses vara normala, bör företaga en översyn över den särskilda krigslagstiftningen, t. ex. vår spionerilagstiftning. När man kan döma en människa till fem månaders fängelse, därför att vederbörande har följt en norsk patriot till en plats i Sverige, varifrån denne på sin regerings uppdrag skulle försöka ta sig över till sitt land, är det tydligt att det finns åtskilligt övrigt att önska i fråga om klarhet och förnuftigt bedömande av hur en spionerilagstiftning skall verka.

Eller tag våra politiska fångars behandling. Det fördes nyligen en kampanj i svensk press om behandlingen av de politiska fångarna i ett av våra grannländer, nämligen Finland, därvid huvudanmärkningen från svensk sida var, att man för behandlingen av de politiska fångarna i Finland hade infört samma bestämmelser som gällde för de kriminella fångarna. Det var ju ganska anmärkningsvärt, att den finländske inrikesministern då kunde avvisa den finländska socialdemokratiens attack på denna punkt med att framhålla, att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svenskarna väl ingenting hade att säga, då de själva överhuvud taget jämställa politiska och kriminella fångar med varandra.

I sin berättelse meddelar justitieombudsmannen, att han företagit ett ingripande till förmån för alkoholisterna. Han förordar nämligen att man skall avskaffa prygelstadgan på våra alkoholistanstalter. Han anser också att när en alkoholist dömts till, låt oss säga 30 dagars vistelse ensam i cell, skall han åtminstone efter tio dagars cellvistelse äga rätt att komma ut och ta en promenad i friska luften.

Denna intervention från justitieombudsmannens sida blottar enligt min mening ett kräftsår också i den svenska lagstiftningen. Ty är det inte höjden av skandal, att alkoholister skola behandlas som kriminella förbrytare och till och med sämre än straffarbetsfångar? Såvitt jag kan förstå, har åtminstone vetenskapen kommit till det resultatet, att alkoholister måste behandlas såsom sjuklingar och vårdas för att göras friska, men inte såsom kriminella förbrytare och inte underkastas ännu mer förolämpande och långtgående bestraffning än sådana.

Det vore mycket övrigt att säga om de olika frågor, som jag här berört, men jag skall nöja mig med att konstatera, att Sverige, när det gäller dess position såsom demokratiskt land, har all anledning att göra en grundlig vindsröjning beträffande åtskilliga föråldrade föreställningar och bestämmelser, som ännu leva kvar i lagstiftningen och sätta sin prägel på domslut och rättstillämpning.

Här har i riksdagen i en motion frågan om skolans demokratisering bragts på tal. Jag vill för min del uttala min tillfredsställelse över att en sådan motion framlagts för riksdagen, ty de direktiv som gälla för den nu arbetande skolutredningen och de synpunkter som skolans för närvarande främste målsman framfört göra det motiverat, att riksdagen redan på ett tidigt stadium ingriper i förberedelserna för den nya skola som vi skola få efter kriget. En amerikansk journalist, som tillhörde den journalistdelegation som var här i Stockholm i våras, hävdade, att medan i Sverige 90 procent av alla skolelever sluta sin skolgång med folkskolan, så fortsätta i Förenta staterna 70 procent av samtliga skolelever sin skolutbildning, sedan de genomgått en bottenskola som är bättre än den svenska. Dessa uppgifter äro nära korrekta, ty det är över 80 procent av de svenska skoleleverna som sluta sin skolutbildning med folkskolan. Även när det gäller den högre undervisningen visar en jämförelse med Förenta staterna, att Sverige har förlorat sin tidigare position som ett vägledande kulturland. Tre procent av eleverna ta studentexamen i Sverige, medan amerikanerna skryta med att 25 procent av deras elever ta studentexamen. I de skolplaner, som uppställts för efterkrigspolitiken i både England och Förenta staterna och som utarbetats på officiellt uppdrag, går man mycket långt. För att bara taga ett exempel från Förenta staterna, så har man där planerat en tioårig bottenskola. Icke mindre än 80 procent av samtliga elever skola sedan ta studentexamen och icke mindre än 40 procent av samtliga elever skola enligt denna plan genomgå de högsta läroanstalterna.

Jag kan icke låta bli att bringa dessa siffror i erinran på grund av utvecklingen i vårt eget land. Man har ju här genomfört en femårsplan för folkskolans vidkommande. Jag kritiserade den redan 1941 från denna talarstol. Man avsåg då att spara fem miljoner kronor på fem år, d. v. s. man skulle spara en miljon kronor om året. Denna summa representerar ungefär en sjundedel av våra dagliga utgifter för militära ändamål. Men för att åstadkomma denna besparing och genomföra denna femårsplan skulle man nedlägga 2 000 A-skolor och överflytta mer än 600 skolor från A- till B-skolor samt avskeda 1 600 folkskollärare. Man skulle, vilket var det mest anmärkningsvärda, maxi-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
mera barnantalet i A-skolans klasser från 25 till 35 och i B-skolans från 22 till 35. Det är icke en upprustning utan en avrustning av skolan, ett reaktionärt steg tillbaka som regeringen kunde få riksdagen med på bara på grund av en alldeles särskild psykos som då rådde.

Jag vill icke bestrida, att i det resonemang som från ecklesiastikministerns sida har förts i föredrag, som han hållit ute i landet om skolutredningen, också kommit fram positiva drag. Men det är tydligt, att denna skolutredning, så långt man kan döma av ecklesiastikministerns uttalanden, inte har någon längre gående syftning, och när man hör, hur ecklesiastikministern jämrar sig över faran av att få ett intellektuellt proletariat, att få för många kunniga människor i landet, är det inte utan man känner det litet kusligt vid ett försök att föreställa sig vad den mannen kan ha för avsikter i fråga om vår framtida skola.

Herr talman! Jag skall här sätta punkt med ett understrykande av att det verkligen behövs en ny målsättning för den svenska efterkrigspolitiken. Vi skola icke glömma, att det nya Sverige som vi skola bygga upp få vi bygga upp i ett Europa som kommer att vara i väsentliga avseenden annorlunda beskaffat än det Europa som fanns före kriget. Det betyder också att vi icke skola se tillbaka, utan att vi måste sikta framåt, när vi skola försöka att formulera den svenska efterkrigspolitiken. Det största regeringspartiet, socialdemokraterna, får ett ganska svårt val. Redan nu har det ett val att göra. Jag har redan försökt illustrera innebörden av detta val. Partiet kommer att ställas inför valet att fortsätta med samgåendet med de borgerliga eller att gå åt vänster, att välja ett progressivt, framstegsvänligt och omdanande program för den svenska efterkrigspolitiken. Och gör det icke det sistnämnda, kommer det säkerligen att gå sin upplösning till mötes. För vår del önska vi driva den svenska socialdemokratien åt vänster. Vi önska, att de krafter som den svenska arbetarklassen har och som bl. a. tagit sig uttryck däri, att den har majoritet i riksdagens båda kamrar, skola brukas för att skapa en positiv efterkrigspolitik för ett Sverige som verkligen löser sysselsättnings- och trygghetsproblemen för sina medborgare.

Herr **Skoglund** i Doverstorp erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Endast en mycket ovänlig och fördomsfri tolkning av mitt yttrande, att man bör ge de tre nordiska länderna ett rejält handtag, kan leda fram till att vi skulle hjälpa Finland mot Norge och Danmark. Ett svenskt intresse måste vara, att samtliga de nordiska länderna få kvarleva såsom fria folk, vilka inte stå i något motsatsförhållande till varandra utan ha förtroende för varandra.

Sedan sade herr Hagberg, att anpassningspolitiken varit den största statskonsten under långa tider här i landet. Tillåt mig säga, herr Hagberg, att längre i utövandet av denna statskonst, än vad herr Hagberg gjort under åren 1939—1940, när han var medsägare till Hitler, kan jag icke tänka mig att man kan komma.

Herr **Hagberg** i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag har säkert inte missuppfattat, vad herr Skoglund menade med sina rekommendationer för ett nordiskt samförstånd. Jag konstaterar, att han ville, att regeringen skulle ge ett rejält handtag åt våra tre nordiska grannländer. Men eftersom nu ett av dessa nordiska grannländer för krig tillsammans med Tyskland, skulle konsekvensen, såsom jag nyss uttalade, bli den, att en hjälp till Finland måste rikta sig mot de länder som i realiteten ligga i krig mot Finlands bundsförvant. En annan sak är, när herr Skog-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lund säger, att han önskar, att vi *efter* kriget skola kunna ordna goda och vänskapliga förbindelser med alla de nordiska länderna. Därom är jag fullständigt ense med honom.

Vad sedan beträffar talet om anpassningspolitiken vill jag säga, att vi ha ända sedan krigets början företrätt den ståndpunkten, att Sverige skall föra en neutral politik. Vi företrädde densamma även under den tiden, när den svenska politiken gick ut på att Sverige skulle vara icke krigförande, och vi företräda, såsom framgår av mitt föregående anförande, fortfarande den ståndpunkten, att Sverige skall föra en neutral politik. Däri ligger icke någon anpassning utan bara ett konstaterande av att Sverige har ett intresse av att föra just en sådan politik.

Vidare yttrade

Herr **Kilbom:** Herr talman! När jag hörde herr Skoglund för någon timme sedan hålla sitt anförande, fäste jag mig särskilt vid ett uttryck i detsamma. Han förkunnade, att för honom och för många med honom föreföll det som om riksdagens största parti under senare år ständigt radikaliserats. Riksdagens största parti — ungefär så föllo hans ord — väljer, då det skall avgöra mellan tvenne olika ståndpunkter, den radikalaste. Socialdemokratien har med andra ord enligt herr Skoglunds uppfattning gått åt vänster. När jag nyss hörde herr Hagbergs anförande, kunde jag emellertid knappast underlåta att ur det utläsa en rakt motsatt uppfattning. Socialdemokratien har inte bara gått åt höger, den har lämnat tidigare ståndpunkter, och för nu en för folkflertalet orimlig politik i fråga om efterkrigsproblemen — den har icke ens ett konstruktivt program. Jag skall, herr talman, icke dra andra slutsatser av dessa uttalanden än att jag finner, att de båda herrarna uppenbarligen ha rakt motsatta uppfattningar om socialdemokratiens politik och utveckling under de senaste åren.

Det är emellertid inte bara herr Hagberg som tycker att socialdemokratien har drivit en förkastlig politik. Nyligen läste jag i en tidning, hurusom Sveriges »fega hållning» under kriget har medfört de största vådor för oss. Vårt anseende ute i världen kunde endast återvinnas, om också vi offrade liv och blod. Man har på något håll sökt bagatellisera detta såsom ett uttalande av en obalanserad människa. Jag tror, att dylikt är farligt. Jag är övertygad om att det — såsom herr Vougt för övrigt redan givit uttryck åt — finns många som mena, att Sverige borde iakttaga ett helt annat uppträdande gentemot de krigförande, med andra ord gå in i kriget. Jag tror, att man fördenskull inte kan behandla professor Holmgren på det övermodiga sätt som på en del håll skett. Jag vill för mitt vidkommande säga, att det är något ärligt med en man som på detta sätt säger ut sin mening, även om jag icke delar den, samtidigt som man på andra håll skulle önska detsamma, ehuru man av opportunitetsskäl icke vågar säga ut det. Svensk neutralitetspolitik godkännes nästan undantagslöst av hela Sveriges arbetarklass. I själva verket är regeringens och riksdagens politik härvidlag den allt överskuggande tillgången ute bland allmänheten. Vi ha ju också alla här varit ense om den och äro även ense om att den skall fortsätta.

Herr Hagberg har i detta avseende nyss deklarerat samma uppfattning. Men då bör man också vara nog hederlig mot sig själv att ta ansvaret för denna politik, även om det är vissa detaljer däri som man inte finner trevliga. Man måste, förefaller det mig, ställa sig inför allmänheten som politiskt hederlig. Men vad är det nu som sker? Jo, en hel del av dem som under åren 1939—1940, 1941 och 1942 inte hade någonting att säga om den svenska neutralitetspolitiken, de finna nu ideligen fel i densamma. Bakgrunden för min inställning är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bland annat den: Sverige har ingen del i det som förde till det nu pågående kriget. Den svenska arbetarrörelsen sökte mer än någon annan inför internationellt forum få fram insikt om att den politik som fördes måste leda till ett nytt krig. Dess representanter konstaterade redan före Versaillesfreden, att skadeståndsvillkoren, krigsskadebestämmelserna, fredsslutet o. s. v. ovillkorligen måste föra till ett nytt förödande krig. Jag tror, att man på håll där man då var tyst och där man under de gångna åren också tidvis har varit tyst sannerligen borde tänka sig för en gång till, innan man beskyller den svenska arbetarrörelsen för att vara medansvarig för den politik som förts. Många av dem det här gäller veta ju dock, att det inte bara är socialdemokratien som i detta nu har någonting att säga till om. Herr Hagberg har här nyss vittnat om att i regeringen sitter en majoritet av *borgerliga* representanter. Därtill kommer det inflytande som utövats av kungamakten, av det högre militärbefälet och av ämbetsmannakåren. Emellertid säger man nu till Hagberg, att man vill vara med om en *fortsättning* av samlingsregeringen, då skall man också, tycker jag, taga konsekvenserna därav och icke anklaga *ett* parti såsom alldeles särskilt ansvarigt för vad som *alla* måste taga på sig ansvaret för.

Arbetarvärlden i vårt land önskar utan någon tvekan seger för de demokratiska makterna i det pågående kriget, men det är kanske anledning att också härvidlag vara något litet försiktig. För mitt vidkommande vill jag göra ett tillägg. Jag önskar ingen seger för de stora industritruster som redan ha horder av agenter i hälarna på arméerna för att slå under sig nya marknader. Jag önskar ingen seger för Wall street och inte för City, även om den vinnes genom att deras respektive länders arméer äro i förbund med den röda armén. Ty den segern kommer alldeles säkert att innebära begynnelsen till ett tredje världskrig. Det är nog så betecknande för det inflytande dessa krafter vinna och som för övrigt herr Hagberg icke talar så högljutt om, som han gjort tidigare, att den amerikanske vice presidenten Wallace enligt gårdagens tidningar — en del ha för övrigt uppgiften i dag — uttryckligen varnade för dem och deras inflytande i den period som vi nu stå inför. Jag är övertygad om att, när vi komma in på de inrikespolitiska frågorna, det kommer att visa sig, vilka som äro de verkliga demokraterna. Jag är icke säker på att alla de som intagit sin demokratiska attityd *under* kriget men mot socialdemokratien, då komma att visa sig vara de verkliga demokraterna.

Jag har för övrigt fäst mig vid även en annan punkt i herr Skoglunds anförande. I trots av att vi, vilket jag återkommer till, ha en stor kris i annalkande, glider herr Skoglund med några få fattiga ord förbi det nödtillstånd som börjar anmäla sig för de arbetslösa. Var det en händelse, eller var det måhända inte ett uttryck för ett reellt ståndpunktstagande?

Man klagar över att Sverige genom den politik som förts fått ett så dåligt anseende. Jag finner det fullt naturligt, att alla de som stå mitt upp i de blodiga händelserna med tillfredsställelse se varje understöd även från ett litet land som Sverige. Men det finns också andra yttringar av hur man betraktar Sverige i utlandet. Dessa ha kommit till synes i uttalanden av en rad utlänningar som förstå Sveriges läge och som till på köpet anse den förda politiken vara en tillgång för vårt land och Europa efter kriget. Redan nu börjar folk för övrigt tänka annorlunda, och de nuvarande styresmännen komma väl att ersättas av andra. Kriget skapar ju sin mentalitet, men freden skapar också sin. Det är nog inte så farligt med vårt anseende i utlandet. Jag erhöll härom dagen ett brev ifrån Amerika, som i ett par avsnitt har ett visst intresse i detta avseende. Jag har ingen anledning att icke citera dessa. Brevet är från en man som har levat i Amerika under största delen av kriget, som har intima förbindelser med amerikanska politiker, med industrimän och finansmän, en man som emel-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lertid också levde i Europa under den tidigare delen av kriget och genom förhållanden som jag här icke skall gå in på blivit i tillfälle att personligen erfara, vad kriget är, en man som följaktligen har sett förhållandena i två världsdelar på nära håll och som till på köpet har förbindelser med folk som äro mycket omdömesgilla och som väl också komma att spela en roll efter kriget. Vad skriver han? Han skriver: »Sverige har skött sig glänsande och har icke minst i Amerika skaffat sig en stark och stor prestige, vilket för mig enbart är glädjande.» »Så stark är den», tillägger han, »att Sveriges roll i världsutvecklingen kan bli av stor betydelse — om vi bara förstå att utnyttja situationen och gå in för en politik av utjämning mellan folken och hjälp åt dem i deras nöd.»

Om man som jag har respekt för en högt uttalad mening som t. ex. professor Holmgrens — mera respekt än för deras som ha samma uppfattning men ej uttalat den — har man emellertid anledning att mot denna ställa också dylika yttranden. Jag tror sålunda, att vi ej behöva överdriva i fråga om vårt anseende i världen.

Som jag förut nämnde: vår politik, då det gällt neutraliteten och bevarandet av vårt nationella oberoende och att hålla oss utanför kriget, är regeringens och riksdagens största tillgång inför vårt folk. Vare detta sagt utan att jag ett ögonblick skriver under på alla detaljer i den politik som härvidlag förts.

Om det är något som utgör en fara för regering och riksdag, ligger det på ett annat plan. Men här anmäler sig också faran på ett alldeles ofrånkomligt sätt. Det är det *inre* läget. Enligt mitt sätt att se ha vi diskuterat efterkrigsproblemen — mycket nyttigt och bra — samtidigt som krisen har ramlat över huvudet på oss. Från Västernorrland anmälas över 5 000 arbetslösa. Och hur anmälas de? Hur ha de plötsligt kommit i arbetslöshet? 4 000 avskedade eller permitterade så fort staten övertager vägväsendet! Några tusen byggnadsarbetare äro arbetslösa. Avskedanden och permitteringar skedde vid järnbruken redan före jul. Från Norrköping rapporteras i dag hur man har arbetslösa anmälda till över tusentalet.

Jag kan ej värja mig för det intrycket, att här måste det vara något fel, då vi så mycket diskuterat *efterkrigs*åtgärderna och så litet varit *beredda* för att vidtaga någon åtgärd för att förhindra arbetslöshet, innan kriget är slut.

Var ligger ansvaret? Nyligen förklarades av en av våra kommissioners ledare, att han ej trodde på någon nämnvärd arbetslöshet. Efter åtta dagar komma de av mig nyss återgivna meddelandena! Vore det inte klokare att vara litet försiktig med sina uttalanden, även om man har det lovvärda syftet att söka förhindra eller försena utbrottet av den köp- och förtroendekris, som enligt mitt förmenande sannolikt kommer innan kriget tar slut?

Är det så orimligt verkligen, om arbetarna kräva en annan tingens ordning, som en representant för arbetarna i Västernorrland nyligen uttryckte saken? Han säger: »Staten har visat sig kunna ingripa kraftigt inom krigsindustriens område, och då måste den kunna göra det även i fråga om träindustrien. När det gäller arbetslöshetsfrågan, stå vi och stampa på samma punkt som för tjugu år sedan. Det är meningslöst att söka bota arbetslösheten med tillfälliga patentmetoder i form av arbetslöshetsåtgärder. Den springande punkten är industriens bristfälliga organisation.»

Där fick herr Skoglund från en sakkunnig man för sitt tal om industriens stora beredskapåtgärder.

»Det är något galet», tillägger denne arbetare — jag citerar Morgontidningen — »i hela systemet, då sågverken överansträngа sina arbetare till det yttersta under sommarmånaderna och köra med övertid och dubbla skift för att när vintern kommer utan vidare permittera hela eller så gott som hela arbetarstammen.»

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det kan måhända erinras, att vederbörande tydligen förbiser skillnaden. Gäller det krigsbeställningar, tjänar industriens män grova pengar; det blir en slant kvar även efter det skatten betalats. Men gäller det att hålla i gång för att de arbetslönade skola slippa gå utan försörjning, då är situationen en annan. Detta kanske i någon mån motiverar en del industriledares olikartade inställning.

Jag kan icke av det läge som nu råder draga mer än en slutsats. Det som ramlat över oss från Västernorrland och vägväsendet och andra områden visar icke, som man på borgerligt håll ibland gör gällande, att planhushållning skulle för oss vara en fara. Det visar, att anarkien i det nuvarande näringslivet måste få ett slut och att vi måste åstadkomma en ordentlig planhushållning. Borde icke hos industriens direktörer och hos generaldirektörerna för vissa av våra produktiva och andra verk kunna mobiliseras litet större medkänsla både med samhället och med arbetarna? Det är nog så betecknande för övrigt, att då herrar industri- och finansdirektörer träffas för att tala om näringspolitiska problem, tala de om sig och sina företag som en sak men om staten som en annan. De ha uppenbarligen icke någon skyldighet att taga hänsyn till statens politik. Jag tror, att man får se till, att det blir en annan inställning i detta avseende. Ty blir ej så fallet, är jag rädd för att vi komma till situationer, som icke gå att bemästra.

Jag skall anföra ett litet typiskt exempel — alltjämt under samregeringen och demokratiseringen och allt möjligt — på vad som yttrats om ledningen för väg- och vattenbyggnadsarbetena, vilket, även om det är något överdrivet, dock har en del att lära oss. »Inom så gott som alla delar av landet», säges det, »har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen företagit så omfattande permitteringar, att något liknande icke förekommit de senaste tio åren. Den numera på arbetsmarknaden vanliga ordningen, att arbetaren får ha kvar sitt arbete med hänsyn till hans anställningstid, har heller icke följts. Arbetare med 10—20 års anställning inom vägväsendet ha sålunda avskedats, medan andra, som fått arbete långt senare, ha fått stanna kvar i trots av att samma kvalifikationer förelegat. Man har till och med på någon plats gått så långt, att arbetarna kunnat få anställning endast om de velat arbeta för visst erbjudet ackordspris, ett system, som man trott tillhöra det förgångna. Under sådana förhållanden är det ej märkligt, om vägarbetarna fråga sig, vad som är meningen med det hela.»

Ja, det är icke så märkligt tycker jag, om vi även här i riksdagen fråga oss, vad som är meningen, och tillägga: vad har kommunikationsministern gjort för att klargöra för vederbörande, att så kan man icke handla? Det förefaller mig, att man har förpliktelser på dessa håll på ett helt annat sätt än vad som kommit till synes i dessa historier.

Men också på ett annat område synes det, som om anarkien sutte i högsätet. Statsrådet Rosander lämnade i ett interpellationssvar före jul, som publicerades för de intresserade i »Från departement och nämnder» nr 24, meddelanden om läget på byggnadsmarknaden. Det var en mycket intressant och fyllig redogörelse, som himmelsvitt skilde sig från det »grepp» man då hade på hithörande problem. Han talade om, att vi voro i mycket stor utsträckning hänvisade till import i fråga om vissa byggnadsmaterialier. Större eller mindre brist var för handen i fråga om fönsterglas. När jag läste det, erinrade jag mig, att fönsterglastrusten för icke så förfärligt länge sedan lade ner ett fönsterglasbruk i Glava i Värmland under motiveringen, att det var icke behov av mera fönsterglas i landet än att detsamma, i den mån det ej kunde tillverkas vid de kvarvarande fabrikerna, kunde importeras från Belgien, vilket bleve mycket billigare. Jag kan tillägga: billigare för importörerna. Det är många

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som tvivlade på att det blev billigare för dem, som skulle sätta in glaset i fönsterbågarna. Det var mellanhänderna där, som skulle leva!

Det var vidare brist på armeringsjärn, avloppsrör och normalrör, smidda rör samt raka tjocka gjutjärnsrör, så kallade tryckrör. I fråga om de senare kunde produktionen endast komma i gång genom en ny anläggning. Slutligen var det brist på värmeledningsrör.

Jag tycker icke att det är något så vidare högt betyg för järnbäralandet Sverige med nog av malm och arbetare, även om man tar hänsyn till den anspänning av arbetskraften, som förekommit under kriget, att man måste konstatera detta i tider som de nuvarande. Nog borde det väl ändå kunna åstadkommas järnprodukter?

Men vad är anledningen? Jo, herr Skoglund, vi höllo på i fyra år, innan vi fingo till stånd Norrbottens järnverk, samtidigt som vi importerade 600 000—700 000 ton järn från Tyskland och andra länder. Vilka var det, herr Skoglund, som saboterade — förlåt uttrycket, herr talman — tillkomsten av detta välbehövliga järnverk? Jo, jag tror nog, att åtminstone de svenska handelsjärnverken ha liten smula kännedom om den saken. De 20 miljoner kronor välplacerade medel, som staten insatte i Norrbottens järnverk — hela summan är väl ännu ej tagen i bruk — kunde ha varit betalade sannolikt till sista öret, om ej högern och en del folkpartister samt vissa representanter för det privata näringslivet saboterat tillkomsten av detta järnverk under flera år. Därtill: vi hade under dessa år haft åtminstone i fråga om tillgången på järn en helt annan situation än vad vi för närvarande ha.

Emellertid har man sagt oss, att det är svårt att åstadkomma gjutjärnsrör. Det har sagts mig från folk, som sysslat med denna produktion, och jag tror, att det delvis är sant. Men man måste förstå, att t. ex. de 70—80 gjutare, som för någon vecka sedan blevo brutalt avskedade i Södertälje, ha litet svårt att inse, att det skall behöva vara brist på vissa gjutjärnsrör, då det samtidigt är arbetslöshet för dem. Man förklarar, att de voro icke kvalificerade arbetare. Arbetarna, säger man, hade tagits ur högen. Det fanns några som emellertid ej voro till behag för företaget. De, som avskedades, voro yrkesarbetare. Det fanns bland dem både kärnmakare och maskinformare. En av de arbetare som sades upp fick meddelande om att han skulle arbeta under mellandagarna, men erhöll permission för att flytta till staden, där han efter många om och men lyckats skaffa bostad. Det hade man ingen aning om, utan man sade utan vidare upp honom.

Jag tror icke, att dylikt kan få fortsätta. Jag skulle hemställa, att man ville ådagalägga samma förståelse och samma aktivitet, då det gäller hithörande problem, på alla poster i regeringen, som man visat från socialdepartementets och socialministerns sida.

Vad kan nu göras för att åstadkomma ändring i dessa förhållanden? Då det gällde påskyndande av produktionen för krigsbruk genomfördes — det var alldeles naturligt — betydande maktbefogenheter för regeringen. Men nu gäller det att rädda oss från en annalkande kris, innan freden kommer. Är man beredd att taga fabriker och industrier och driva dem i statens regi, därest det visar sig, att man från enskilt håll icke vill tillgripa nödigt kraftfulla och nödigt snabba åtgärder? Från Förenta staterna erfara vi genom pressen, hurusom det ena företaget efter det andra, det ena området av näringslivet efter det andra utan vidare tages i beslag och lägges under regeringens kontroll. Jag undrar, om det inte är nödvändigt, att vi härvidlag tillgripa samma metoder.

Jag hörde till min och jag tror många andras glädje det meddelande, som statsministern gav på förmiddagen, att man planerar — jag fattade det åt-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

minstone så — en proposition för att sätta i gång ett företag för produktion av de gjutjärnsrör, som vi icke ha inom landet. Jag är övertygad att åtminstone byggnadsarbetarna och de arbetslösa skola förstå en sådan politik, även om tilläventyrs några, som hittills levat på att importera dylika rör, ej förstå densamma.

Det talades nyss om efterkrigspolitiken och efterkrigsproblemen. Men är det så klokt att bara syssla med dem — jag ställer den frågan en gång till — när vi stå i en period, då vi sannolikt ha att räkna med minskad produktion för försvaret? Vi ha fulla massa- och pappersmagasin, fulla brädgårdar, i vissa fall fulla malmlager och i en del fall har också undansprängning i gråberget skett med tanke på kommande brytning av malm. Är det ej fara för att ju närmare man kommer fredsslutet allmänheten minskar sina inköp i förväntan att det kanske blir billigare? Resultatet blir, att omsättningen minskas. Då blir följden ytterligare ökad anspänning på arbetsmarknaden. Då är det väl så mycket viktigare att vi snarast sätta i gång med produktiva åtgärder som kunna bereda arbete.

Det är för övrigt en annan omständighet som jag har ett visst intresse för. Hur blir det för den händelse utvecklingen i samband med freden i fråga om penningpolitiken icke blir den, som vi beräknat? Från Sovjetunionen har sedan någon tid riktats ett bestämt yrkande på återinförande av guldmyntfoten. Från Amerika meddelas, att det är mycket starka krafter också där, som sträva efter en återgång till guldmyntfoten. Om så blir fallet och om vi skola betala pundet med 18 kronor och dollarn med bortåt 4 kronor, hur kommer en dylik situation att påverka vår export? Är det ej fara för att vi få en deflationsperiod, som vi med all makt — och riktigt nog — söka undvika? I det läget blir det, såvitt jag kan bedöma, så mycket allvarligare med den stora statsskulden på cirka 10 miljarder kronor och de 300 miljoner kronor, som den drar i räntor från skattebetalarna och som för övrigt i stor utsträckning gå från de ekonomiskt sett svaga och medelstarka grupperna till de ekonomiskt bäst ställda. I denna punkt är jag för övrigt förekommen av herr Vougt. Jag tror, att det är ett kapitel som det är all anledning att ägna litet intresse.

Det är rätt intressant att taga del av hurusom såväl herr Skoglund som bondeförbundets representant icke såg något annat problem än flykten från landsbygden. Då herr Skoglund talade om att ungdomen också på landsbygden vill ha sällskap och nöjen o. s. v., satt jag och tänkte på den ståndpunkt, som en del av hans partivänner både i första kammaren och i andra kammaren intog, då det gällde anslaget till hjälp för åstadkommande av samlingslokaler. Här i kammaren steg den gången herr Svedman i Visby upp och höll ett ljungande strafftal mot oss, som bara parasiterade på staten, då vi krävde hjälp till samlingslokaler. I första kammaren höll herr Wistrand ett om fransk espri vittnande tal mot oss, som bara hade krav att ställa på staten. Men, mina vänner, dessa samlingslokaler avse just att bereda ungdomen på landsbygden möjligheter att träffas, hålla sällskap och få nöjen under hyfsade former. Får man tolka herr Skoglunds anförande på denna punkt som ett desavuerande, definitivt och slutgiltigt, av hans partivänners mening, är det bara att hälsa med tillfredsställelse.

Herr Svensson i Grönvik var för resten rätt motsägelsefull i sina klagomål över flykten från landsbygden. Det är naturligtvis ett allvarligt kapitel. Men herr Svensson klagade lika bittert över kravet — jag förmodar att det var kooperativa förbundet han riktade sig emot — på rationalisering inom jordbruket. Ty, sade han, det medför stor arbetslöshet. Det är dock uppenbart, att man ej kan taga på problemet så lätt. Framför allt är det olyckligt, om man

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

söker att hetsa upp land mot stad. Den politiken hade vi i en del länder erfarenhet av under och efter förra kriget, framför allt efter. Jag tror icke, att om ni studera resultatet av denna politik, ni skola finna dessa rekommendera till efterföljd.

Herr talman! Några ord till innan jag slutar. Det förklarades i den av mig citerade artikeln av herr Holmgren, att demokratien icke kunde återställas i vårt land under socialdemokratiens nuvarande principlösa och naziflirtande ledning. Det är ju ändå ett erkännande av att socialdemokratien måste spela en roll, då det gäller att återställa demokratien i landet. Vad beträffar den socialdemokratiska ledningen, så bör det kanske i sanningens intresse erinras om de åtgärder, som denna vidtagit, i stort sett stödjas av dess parti och av dess riksdagsgrupper. Det är ju därför inte precis så hederligt att försöka nu sätta några enskilda i skottgluggen. Men kanske är anledningen härtill, att vi ha val under detta år. Man glömmer bort, och det gjorde också herr Hagberg, som jag redan anfört, att vi ha en samlingsregering. Man avböjer i varje fall att taga konsekvenserna därav. Medger man — som herr Hagberg gjorde — att det, så länge kriget pågår, är nödvändigt att ha en samlingsregering, då får man väl också taga konsekvenserna. Annars blir väl ingen annan slutsats möjlig än att vi få sluta med samregerandet för att bereda socialdemokratien ökat svängrum och ökade möjligheter att föra en politik enligt sitt program, en politik ägnad att tillgodose uteslutande arbetarklassens inrikespolitiska intressen. Men den slutsatsen ville icke herr Hagberg draga. Han yttrade, att det sannolikt måste anses opportunt, att vi till krigets slut hade en samlingsregering. Men socialdemokratien måste ändå vara strykpojken. En samlingsregering måste väl i all rimlighets namn taga hänsyn till de samregerande partierna och det utrikespolitiska läge, vilket motiverat samregeringens bildande. Jag måste anse hans senaste yttrande vara — jag kan icke finna på något annat uttryck — politiskt ohederligt.

I detta sammanhang vill jag understryka vad herr Vougt sade, nämligen att man snarast borde skrida till verket för att avveckla den fullmakslagstiftning, som alltjämt gör ohägn. Jag undrar, om det behövs någon »översyn». Jag tror, att det räcker med att regeringen underlåter att föreslå vissa fullmaktslagars prolongering för att de utan vidare skola försvinna. Statsministern lämnade glädjande nog det meddelandet, att det var hans mening, att man snarast möjligt skulle gå till verket i detta avseende.

Jag tror, att vi gå till mötes mycket svåra tider. Det kan tänkas, att läget på det ekonomiska området blir helt annorlunda beskaffat än vad vi hoppas. Jag är övertygad om att man icke skall söka minska den socialdemokratiska rörelsens och fackföreningsrörelsens inflytande i detta land, om man vill ha några utsikter att klara situationen. Det torde herr Hagberg också innerst inne erkänna. Då nu herr Hagberg försöker ställa sig på en plattform, från vilken det är möjligt att åtminstone inom arbetarvärlden diskutera olika problem, så skulle jag på fullt allvar vilja till honom ställa en fråga, som jag ställt till honom redan för några år sedan: skulle ni icke öka edra möjligheter att gagna den svenska arbetarklassen, att framföra edra idéer och en berättigad kritik, om ni upplöste edert parti och anslöte eder som enskilda medlemmar till det socialdemokratiska partiet? Skulle icke detta vara en logisk och stark politik? Jag har för några år sedan diskussionsvis försökt att för herr Hagberg klargöra, att utvecklingen visar, att socialdemokratien behövs som samlare av arbetarna och att den inför historien kan stå till svars för sin utrikespolitik under dessa år. Jag är övertygad om att den socialdemokratiska politiken även under den efterkrigstid, som förestår, skall visa sig ägnad att på bästa sätt tillvaratagа de breda lagrens intressen. Många gamla fördomar måste därvid likvideras,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och avskaffande av mycket, som är orimligt i den nuvarande produktionsordningen, måste ske.

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Jonsson* i Skutskär.

Herr **Skoglund** i Doverstorp, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill säga herr Kilbom, att såvitt jag erinrar mig, jag och många av mina meningsfränder röstade för anslaget till samlingslokaler. Jag har också alltjämt den uppfattningen, att ungdomen på landsbygden behöver hjälp för anskaffande av samlingslokaler för föreningslivet och för förströelse. Jag vill dock tillägga, att om vi ha brist på byggnadsmateriel och stå i valet exempelvis mellan att bygga familjebostäder och samlingslokaler, så anser jag nog riktigast, att byggandet av familjebostäder får komma i första rummet.

Herr **Hagberg** i Luleå erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Kilbom ansåg, att jag visat prov på politisk ohederlighet, då jag å ena sidan förklarat, att det kanske vore nyttigt att ha samlingsregering så länge kriget varade, men å andra sidan vänt mig mot den kompromisspolitik, som förts på arbetarklassens bekostnad. Jag vände mig icke mot kompromisser i allmänhet utan mot de *dåliga* kompromisser, som skett i ekonomiska frågor och som — motsatsen har man påtagligen icke kunnat hävda — icke nödvändiggjorts av de nuvarande parlamentariska förhållandena. Herr Kilbom erbjöd mig medlemskap i det socialdemokratiska partiet. Det måtte vara högt i taket i socialdemokratiens hus, då man ena ögonblicket kan beskylla en person för politisk ohederlighet och i nästa ögonblick invitera honom att bli medlem av det socialdemokratiska partiet. Emellertid tror jag, att herr Kilbom missförstått situationen. Vi vilja nog, att det skall råda enighet inom arbetarklassen, och vi vilja nog också likvidera den söndring, som finns i partipolitiskt avseende, men vi inbilla oss icke, att detta skall ske genom att man överger de socialistiska grundsatserna och genomför en programrevision som innebär en flykt från socialismen. Om utvecklingen i världen visat någonting, så har det i varje fall icke varit att socialdemokratien skulle sitta inne med de riktiga lösningarna! Om vi bortse från Sverige, vad återstår av socialdemokratien? Därför är icke problemet om den enighet, som herr Kilbom och även jag bekänna oss till, så enkel, att det bara är fråga om att begära medlemskap i socialdemokratien och ansluta sig till ett program, som ännu icke är antaget men troligen kommer att antagas och som enligt min mening innebär något fullkomligt verklighetsfrämmande, en flykt från verkligheten.

Herr **Kilbom**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Till herr Skoglund vill jag säga, att jag delar hans uppfattning om att det är nödvändigare att uppföra bostäder före samlingslokaler, men det var icke den saken vi diskuterade, utan det var en helt annan fråga. Till herr Hagberg vill jag säga följande. Om vi ha en samlingsregering, i vilken socialdemokratiens representanter icke äro i majoritet, och om vi icke vilja spränga denna regering, så få vi väl ändå taga viss hänsyn till de andra grupperna. Om det är så, att det socialdemokratiska partiet nu har fullständigt övergivit socialismen och står i begrepp att antaga ett program — om detta program veta vi ju ännu ingenting — som icke bygger på några socialistiska principer, vad tjänar det då till att som herr Hagberg deklarera, att han vill

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
uppnå enighet med detta parti, vars politik han i nästa ögonblick utmålar som förkastlig.

Härefter yttrade

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Det var någon av mina regeringskolleger, som då vi gingo in till remissdebatten, sade: detta blir väl en alldeles ovanligt lugn remissdebatt. Jag var från början inte så säker på det, och efter de anföranden vi hört både i denna kammare och i första kammaren, är det alldeles uppenbart, att denna remissdebatt är en inledning till valrörelsen. Angreppen emot den finanspolitik som förts ha kommit från olika håll. Med anledning av herr Hagbergs anförande — jag hade tyvärr bara tillfälle att höra något litet av detsamma — i vad det berörde den ekonomiska politiken vill jag säga, att jag tror, att herr Hagberg och de med honom liktänkande missförstå läget i vårt land, om han anser, att den viktigaste uppgift, som man kan ha såsom representant för vissa arbetargrupper, är att angripa vad den socialdemokratiska regeringen gjort eller icke gjort. Det är ett missbedömande av läget i vårt land och i större delen av världen för övrigt, där de gamla strids- och skiljelinjerna mellan dem, som vilja ha en verklig omdaning av samhället, och dem, som försvara det bestående, komma att utgöra den stora huvudfronten. Men det må vara hur som helst med den saken. I hela denna ekonomiska diskussion är det synnerligen svårt att verkligen komma fram till en klar bild av hur de olika befolkningsgruppernas ekonomiska läge har utvecklat sig. Herr Hagberg skulle, om det referat jag erhållit av hans anförande är riktigt, ha sagt, att det vore de lägre inkomsttagarna och den stora massan av lönearbetare, som fått vidkännas den största inkomstminskningen eller rättare sagt, att den inkomstökning i penningar, som har kommit den stora massan till del, skulle vara relativt liten, under det att kapitalägarna och särskilt de stora kapitalägarna skulle ha skurit pipor i vassen. Jag tror, att ett närmare studium av siffrorna kommer att visa, att detta är oriktigt. Eftersom jag icke har tillgång till de siffror, som herr Hagberg stöder sig på, är jag tyvärr icke i stånd att gå närmare in på den saken. Det är möjligt, att det är delvis samma siffror, som framlades i första kammaren av en partikamrat till honom, och om herr Hagbergs siffror äro av samma säkerhetsgrad, så tror jag, att han har allt skäl att granska de siffrorna, innan diskussionen föres vidare.

Såsom jag uppfattat läget utgör denna debatt inledningen till valrörelsen. Från högerhåll och — åtminstone i första kammaren — från folkpartihåll har det gjorts gällande, att den politik, som socialdemokratien fört, kommer att lända till skada för större delen av de svenska medborgarna. Herr Skoglund i Doverstorp gick närmare in på frågan om hur det skulle gå i fortsättningen. Det finns ingenting i statsverkspropositionen som direkt utsäger någonting om den penningpolitik och den inkomstpolitik, som kommer att föras när kriget är slut. Detta är så mycket mera självklart som väl inom den regering som nu sitter finnas delade meningar om vilken politik som är den riktiga. Om jag uppfattade herr Skoglund rätt, riktade han sin kritik mot ett anförande, som jag för en tid sedan höll i radio och där jag närmast antydde att min personliga mening vore den, att det vore det bästa för det svenska näringslivet, om vi icke i likhet med vad som skedde efter det förra världskriget företoge vad som brukar kallas för en deflation av folkets inkomster. Förra gången inträffade icke blott att priserna sjönko på grund av förbättrade försörjningsförhållanden, utan man ville återvända till den s. k. guldmyntfoten och helst även till den prisnivå, som man haft före kriget. Den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

då förda penningpolitiken ledde till en våldsam sänkning av priserna med ty åtföljande våldsam sänkning av folks inkomster. Var och en vet, att det väsentliga icke är vilka inkomster man har, utan vad man får köpa för pengarna. Därför kan man säga, att den prisnivå vi hade år 1943 icke är bättre än den vi hade år 1939. Vi skulle kunna gå ned till 1939 års prisnivå och anpassa inkomsterna därefter, men var och en vet, att sådana övergångar äro av en utomordentligt smärtsam karaktär. Herr Skoglund antydde i sitt anförande, att han har sinne för att det kunde medföra rubbningar i det ekonomiska livet, om man på detta sätt skulle söka återföra penningvärdet och inkomsterna i stort sett till vad de voro år 1939. Han frågade emellertid: hur kommer det att gå med folk som ha försäkringar och med folk som ha pensioner? Han förde fram folkpensionärerna också, och han nämnde, att jag i mitt radioanförande hade tagit såsom exempel en person med 100 000 kronors förmögenhet och 4 % ränta på pengarna, d. v. s. 4 000 kronors inkomst. En sådan person hade naturligtvis allt intresse av att priserna bleve så låga som möjligt. Detta är naturligtvis alldeles riktigt, men låt oss i stället tala om folk med lägre inkomst. Låt oss tala om folk med 10 000 kronors eller 5 000 kronors förmögenhet. En person tillhörande denna kategori kan helt enkelt icke leva på inkomsten av sitt kapital. Vid sidan av kapitalinkomsten måste han ha arbetsinkomst. För honom ställer sig alltså frågan sålunda: är det bättre att jag får ett något högre värde på låt mig säga de 400 kronor eller de 200 kronor, som jag har på mina placerade pengar, är det bättre att jag för dessa 200 eller 400 kronor kan köpa något mera än att jag får behålla min nuvarande arbetsinkomst, som är det jag väsentligen skall leva på? Vid en jämförelse på detta sätt mellan de olika grupperna förefaller det mig, som om man åstadkomme den minsta orättvisan och framför allt de minsta rubbningarna, om man läte de nuvarande inkomsterna i pengar bestå och toge den förbättring av människornas verkliga inkomster, som följer av förbättrat försörjningsläge, men icke tillgrepe åtgärder för att pressa ned deras inkomster i pengar. Jag tror att om saken överväges, den stora massan av svenska folket kommer att finna, att den vägen för dem är den allra gynnsammaste och mest framkomliga. Jag vill upprepa att jag talar bara för mig själv. Regeringen har självfallet icke tagit någon position. Det är möjligt, att det kommer att visa sig, att inom regeringen meningarna äro allt för delade för att man skall kunna enas om en lösning. En högertalare i första kammaren framhöll, att man får komma ihåg, att folk som tecknat lån och sparat pengar under kriget skulle, eftersom de vid början av kriget tecknat dessa lån i ett bättre penningvärde än det vi nu ha, förlora på sin sparsamhet. Om högern i valrörelsen kommer att välja denna linje är jag övertygad om, att det kommer att talas utomordentligt mycket om hur mycket spararna förlora, om vi inte kunna vända tillbaka till vår gamla prisnivå. Man kommer att tala om, hur man skadar sparsamheten genom att icke, som det heter, garantera ett säkert penningvärde. Nu måste vi komma ihåg, att sedan våren 1942 har prisnivån praktiskt taget varit oförändrad. De teckningar, som gjorts å alla statslån sedan den tiden, ha skett i nuvarande penningvärde. Om man förutsätter, att vi skulle kunna företaga en sänkning av prisnivån, innebär det, att alla spararna få återbetalning i bättre pengar än de tecknade.

Låt oss gå tillbaka till våren 1941, då vi hade en levnadskostnadsindex på 140 mot nu 154. Om man förutsätter ett prisfall, som ungefär svarar mot den förbättring i våra försörjningsförhållanden, som vi hoppas på, är det mycket sannolikt att dessa sparare, åtminstone de från år 1941, få tillbaka sina pengar i lika gott penningvärde, som rådde, då de gjorde teckningen på statslånen. Endast de, som tecknade på det första försvarslånet av år 1940

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
komma i så fall att kunna beklaga sig. Det finns alltså ingen anledning att vid de statslån, som nu komma att utgivas, tala om att sparsamheten även i fortsättningen kommer att lida skada. Vid de statslån, som detta år eller följande år komma att utgivas, kan man säga till de sparare, som teckna å dessa lån: om icke tecknen slå fel kommer återbetalningen av edra sparade medel att ske i ett bättre penningvärde än som gällde, då ni tecknade å lånet. Om man på det sättet försöker väga det ena mot det andra kommer man, skulle jag tro, till att man, i likhet med vad valutakommitténs enhälliga utlåtande innebär, närmast finna det klokast att söka undvika sådana rubbningar, som skulle bli följden av en medvetet bedriven deflation av inkomsterna. Men när den dagen kommer, då vi besluta oss för det ena eller det andra, får väl den striden tagas upp.

Skulle man från något av de nuvarande stora riksdagspartierna redan nu bestämma sig för en annan politik än den, som antyddes i det valutabetänkande, som jag anslutit mig till, skulle det vara önskvärt att höra något därom. Men det får icke bara bli en erinran om de svårigheter, vilka äro förenade med den i valutabetänkandet föreslagna politiken, eller rättare, en erinran om de orättvisor, som därigenom komma att drabba vissa medborgare, och alltså innebära ett underlåtande att tala om de orättvisor, som drabba andra, om man följer den av dem föreslagna linjen. Om en sådan linje, som herr Skoglund i Doverstorp anser vara bättre, kan man, innan den blivit fixerad, icke gärna säga mer, än jag nu har sagt.

Om den föreslagna politiken fullföljes och sålunda tillåter — låt mig kalla det så — en sådan försämring av penningvärdet, som hittills ägt rum och endast medger viss förbättring genom att sänka priserna, innebär det naturligtvis att vissa medborgargrupper, som ha särskilt svårt, måste på ett eller annat sätt hållas skadeslösa. Men det är precis vad riksdagen gjort i fråga om till exempel folkpensionerna. I fråga om dem ha vi gjort tillägg, som, så vitt jag förstår, fullt ut täcker den höjning i levnadskostnaderna som inträtt för dessa grupper. Alltså, om denna grupp, som herr Skoglund i Doverstorp nämnde om, finnes ingen anledning säga att den kommer att lida någon skada, om vi nämligen icke gå längre än till en sådan sänkning av priserna, som svarar mot förbättringen i försörjningsläget. Om vi skulle besluta oss för att låta nuvarande tillskottet till pensionerna stå kvar — vilket jag anser är riktigt — det är ju visserligen att uttala sig om en oviss framtid — innebär en sådan sänkning av levnadskostnaderna en ytterligare förbättring av folkpensionärernas läge.

Emellertid gick herr Skoglund i främsta rummet in på frågan om skatterna. Han frågade nämligen, om han skulle kunna från min sida få svar på frågan — han fick icke något svar förra året — om hur jag tänkte mig att skatteutvecklingen skulle bli efter kriget, om vi på socialdemokratiskt håll betraktade den nuvarande beskattningen som normal eller om vi betraktade den såsom en följd av nuvarande krisförhållanden och därför ansåge, att den, när vi komma till andra förhållanden, bör ändras, d. v. s. sänkas eller försvinna. Jag skulle vilja först och främst svara, att jag tror att föreställningen om ett normalt skattetryck är en föreställning, som icke är grundad i verkligheten. Samma diskussion som föres i dag fördes, om jag inte missminner mig, redan för 20 år, ja, för 30 år sedan. Men människorna ha i alla tider ansett, att det skattetryck, som de vant sig vid, då de växte upp och fingo sina bestämmande intryck, varit det normala. Skattetrycket har ändrats under tiderna, och man har funnit, att man kan klara både sin personliga ekonomi och samhällets ekonomi vid olika höjd av beskattning. Men detta är icke det väsentliga. Det väsentliga i svaret till herr Skoglund i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Doverstorp är, att det finnes ingen möjlighet att i nuvarande ögonblick uttala sig om hur hög beskattningen kommer att bli eller hur den måste bli efter kriget, eftersom vi icke veta, vilka utgifter som svenska folket genom sina representanter i riksdagen vid den tiden anser vara nödvändiga. Någon resonerar kanske så enkelt som så här: Vi ha ökat våra utgifter väsentligt genom försvarsberedskapen. När kriget är över skola dessa utgifter försvinna, och då måste alltså de pengar, som tas ut för försvarsberedskapen, försvinna. Men, lägg märke därtill, den väsentliga delen av de medel, som gå till den omedelbara försvarsberedskapen, tagas ut på lånevägen. Vi ha antagit en försvarsordning, som för närvarande kostar 800 miljoner kronor om året. Den försvarsordning, som herr Skoglund i Doverstorp och hans parti år 1936 ansågo vara tillräcklig, drog en kostnad av ungefär 175 miljoner kronor årligen. Om vi skola kunna bevara denna försvarsberedskap för 800 miljoner kronor, finns det en utgift på praktiskt taget ytterligare 600 miljoner kronor, för vilken vi tydligen måste skaffa inkomster. Jag menar sålunda, att det i detta läge vore lättsinnigt att uttala sig offentligt och säga till svenska folket, att när kriget är över komma skatterna att sänkas med så och så mycket. Därom veta vi ingenting. Jag är övertygad om att det utöver utgifterna till försvarsändamål kommer att behöva göras utgifter för andra ändamål, som även herr Skoglund anser önskvärda och vilkas strykande han icke kommer att kräva för att kunna sänka skatten med visst belopp.

Om jag skulle våga uttala mig rent allmänt om den socialdemokratiska inställningen till beskattningsfrågan, skulle jag vilja säga, att en socialdemokrat är också en människa, och eftersom varje människa tycker att så låga skatter som möjligt äro önskvärda och skatten ingenting annat är än den delen av min inkomst, som jag ej får lov att använda för egen del utan för det gemensamma, önskar var och en åtminstone instinktivt, att skatten skall vara så låg som möjligt. Men när skattedragaren väl övervägt vilket värde han tillskriver sina egna privata utgifter i jämförelse med de utgifter, som även för honom göras gemensamt av stat och kommun, modifierar han sin uppfattning och säger: det är klart, att jag avstår en del av mina inkomster för att täcka de utgifter, som äro gemensamma och som jag anser nyttigare än de, som jag skulle göra själv. Hur en sådan avvägning i varje särskild tid kommer att gestalta sig, är omöjligt att i förväg yttra sig om.

Så en sak till, som kanske är den allra mest väsentliga. Vi veta icke, hur vårt näringsliv kommer att arbeta efter kriget, om våra förhoppningar visa sig riktiga, att vi skola kunna åstadkomma vad man brukar kalla full sysselsättning, vilket icke innebär, att det icke skulle kunna förekomma arbetslösa under vissa övergångstider, då man övergår från ett arbete till ett annat o. s. v. Om vi kunna genomföra en sådan fullständig sysselsättning och kunna inrikta detta arbete på vad man kan kalla fredens värv i stället för på krigets värv, då är det icke omöjligt, men jag vågar icke säga något mera, att vår samlade inkomst i samhället och den prisnivå, som inställer sig, blir av sådan natur, att det är möjligt att beskattningen på vissa punkter kan jämkas nedåt. Jag vill emellertid upprepa, vad jag sagt åtminstonne för två år sedan, att det icke är rimligt att i detta ögonblick börja en diskussion om denna sak, eftersom vi då ögonblickligen skulle komma in på en diskussion om på vilka punkter en sänkning av skatterna skulle äga rum. Jag är övertygad om, att vi icke inom riksdagen ha samma meningar på det området. Jag är också övertygad om, att det finnes en majoritet uti denna kammare och kanske också i landet, som anser, att en sådan skattesänkning, om vilken herr Skoglund i Doverstorp talade, skall läggas på befolkningsgrupper, som han kanske icke i första rummet har i tankarna, då han önskar att en skattesänkning skall äga rum.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att fråga herr Skoglund i Doverstorp om en sak, därför att jag är en liten smula upprörd över vad han yttrat därom. Hur noga har herr Skoglund studerat den utredning av professor Lindahl rörande skattetrycket i vårt land mot vilken herr Skoglund vänt sig, och hur noggrant har han studerat den s. k. vederläggning därav, som gjorts av en finsk professor, som han gav sitt erkännande åt? Det lönar sig icke i detta sammanhang att upptaga till diskussion dessa saker. Hela denna finska utredning, som jag läst, är praktiskt taget ingenting annat än en politisk pamflett, ett inlägg i debatten av det slag, som vi äro vana vid i vår politiska diskussion. Man har där tagit vissa siffror till utgångspunkt. Vi ha hört ganska mycket därav i dag, men den utredningen är av helt annan karaktär än den av professor Lindahl och hans medarbetare gjorda utredningen, som är en rent objektiv utredning om hurudana förhållandena äro. På vissa punkter är materialet oklart och osäkert. Detta äro utredarna de första att erkänna. Frågan är: skall man då icke göra sådana utredningar? Om jag skulle giva de närvarande en föreställning om karaktären av den s. k. vederläggningen, räcker det egentligen med att bara peka på en punkt för att visa, att denna icke är en utredning av det slag, där man söker helt komma fram till frågan, hur mycket betalar den eller den i skatt, utan den utredningen är ett försök till en politisk värdering, något som är professor Lindahl fullständigt främmande. Var och en som känner honom och hans anseende inom svenska nationalekonomiska kretsar vet, att han kanske är den av våra nationalekonomer, som står mest främmande för allt vad politik och partipolitik heter. Han är så fullständigt utanför den diskussionen, att det är fantastiskt att höra hur en finländsk professor, som är fullständigt obekant med honom, går ut ifrån att denna utredning av en svensk vetenskapsman på något sätt är en beställd utredning med viss tendens, som skall svara mot önskemålet hos den finansminister, som lägger fram den. Om det är något i denna utredning, som jag skulle vara mindre tillfredsställd med, så skulle väl det vara just det resultat som utredningen kommit till. Jag hade nämligen haft den föreställningen, att den förskjutning av beskattningen ifrån lägre till högre inkomstkategorier, som varit riktpunkten för min verksamhet vid framläggande av skatteförslag — jag har nämligen ansett att våra föregående skattesystem varit av den naturen, att en förskjutning från lägre till högre skattekategorier är motiverad — jag hade föreställt mig att denna förskjutning varit något större, än som framgår av professor Lindahls utredning. Om jag hade möjlighet att ansluta mig till professor Koveros utredning, skulle jag säga att den svarar mera mot mina avsikter, eftersom den innebär att förskjutningen verkligen varit ganska betydande.

Vi hade under förra riksdagen en debatt om en beskattningsfråga, som satte många sinnen i rörelse, nämligen frågan om ytterligare höjning av spritskatten. Nu vill denne finske professor, som icke är nationalekonom utan finansrättslärare, i viss mån undergräva förtroendet för utredningen genom att säga, att egentligen är det icke riktigt att jämställa skatt på konsumtion av tobak och sprit med annan beskattning. Detta är en tankegång, som tidigare icke varit främmande för talare i svenska riksdagen, men som man, efter vad det förefallit mig, mer och mer kommit bort ifrån. Jag läser upp litet ur denna finska utredning bara för att giva en föreställning om den skillnad, som råder mellan objektiv vetenskaplig utredning om skattetryck och ett inlägg i den politiska debatten. Denne författare skriver: »De omnämnda skatterna å tobak och drycker återigen äro av den natur, att det av dem försorsakade trycket (med få undantag) icke — ur helt objektiv synpunkt — är fullt jämförligt med det övriga skattetrycket. Medan individerna icke alls eller åtminstone icke i betydligare grad kunna frigöra sig från skattebelastningar i fråga om nödvändiga

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

varor, äro i förenämnda fall möjligheterna att undgå en förhöjd beskattning medelst inskränkning av (eller avstående från) ifrågavarande konsumtion onekligen mycket större.» Ja, det är så rätt, och så drager han slutsatsen: »Härtill kommer att i förevarande fall de varor som konsumeras äro direkt fördärvliga, varför — ur social synpunkt — ingen skatt kan anses vara bättre motiverad än dessa skatter (och väl intet skattetryck mera rättvist).» Därom kan man diskutera, men det har icke sin plats i en objektiv utredning. När man kommer till de invändningar mot de höga spritskatterna, som från många håll anföras, nämligen att de icke leda till minskning av konsumtionen av spritdryckerna utan i stället därtill, att familjen får lägga om sin övriga konsumtion, säger denne författare: »Med anledning av ovanstående anföranden bör först anmärkas att desamma tydligen innehålla betydande överdrifter. Uppoffrandet av nödvändig konsumtion för rusdryckskonsumtion o. d. förekommer egentligen endast i patologiska fall.» Ja, den föreställning om människors vanor och konsumtion, som här kommer fram, ger inte något starkare intryck av att den ståndpunkt författaren här intagit är något att taga hänsyn till.

Jag är övertygad om att dessa saker i det följande komma att bli föremål för diskussion, som kommer att uppvisa, att det är något förhastat att komma med en kritik, inte bara mot en svensk vetenskapsman utan också mot att denna utredning inryckts i statsverkspropositionen. Om vi icke skulle få anlita sakkunnigt folk och använda deras objektiva utredningar som material för den fortsatta diskussionen, vet jag icke, hur man skall ställa sig i frågan om utredningar i allmänhet. Jag förmodar, att herr Skoglund i Doverstorp kommer att göra samma erinringar och kanske vill diskvalificera både författaren, nämligen professor Lindahl, och amanuens Lemne, när det gäller den av dem gemensamt gjorda utredningen rörande levnadskostnadernas utveckling särskilt på landsbygden, en utredning, som ju anses vara av intresse för att kunna på ett objektivt sätt bedöma hur landsbygdsbefolkningens reala inkomster ändrat sig.

Jag menar sålunda, att det som här har sagts i denna diskussion i denna kammare icke föranleder något ytterligare inlägg från min sida. Jag vill endast tillägga, att, när det gäller såväl frågan om hela den ekonomiska politik, som förts och kommer att föras som frågan om vad som skall ske vid avvecklingen av den krishushållning, som vi för närvarande leva under, är jag icke i stånd att svara på annat sätt, än när det gäller frågor om skattetrycket. Vi veta icke hur förhållandena komma att utveckla sig under den övergångsperiod, som vi ha att vänta. Vi veta icke hur hastigt avvecklingen kommer att äga rum. Vi kunna vara övertygade om att på vissa punkter äro vi alla överens att en avveckling skall ske så fort som möjligt, som det heter, men vi få å andra sidan komma ihåg att dessa krisanordningar äro införda i näringslivets intresse, d. v. s. i hela det arbetande svenska folkets intresse, och om det är riktigt, att de icke skola stå kvar en dag längre, än det är nödvändigt, är det lika säkert, att de icke skola avskaffas en dag tidigare, än som är förenligt med allas bästa.

Herr **Skoglund** i Doverstorp erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag begärde ordet för replik därför att jag anser att finansministern i mycket väsentlig grad missförstått mitt yttrande.

Först och främst nämnde jag aldrig något om folkpensionärerna. Jag använde inte ordet folkpensionärer utan endast pensionärer. Jag tänkte därvid på dem som innehaft enskild tjänst och genom försäkringar ordnat sina pensioner. När herr Wigforss i mitt yttrande vidare vill inlägga en rekommendation för långtgående åtgärder, syftande till deflation, vill jag bestämt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bestrida att jag yttrat något sådant. Jag sade nämligen att det är möjligt att hänsyn till produktionens upprätthållande i viss mån talar för att vi icke skola söka återställa 1938—39 års penningvärde utan nöja oss med en begränsad prissänkning.

Jag är för övrigt inte beredd att förorda vare sig professor Åkermans, professor Ohlins eller valutakommitténs eller ens finansministerns egen linje.

När jag i mitt första anförande tillät mig dra upp denna fråga var det i stor utsträckning därför att när jag hörde finansministerns anförande i radio ansåg jag att han hade ett icke särskilt lyckligt valt exempel, eller rättare sagt ett ofullständigt exempel, nämligen kapitalägaren med 100 000 kronor i obligationer. Detta är nog en fråga som inte bara rör de stora kapitalägarna utan också de många i samhället som ha pensioner och livförsäkringar.

Finansministern var mycket upprörd över mitt yttrande beträffande den bilaga, som åtföljde statsverkspropositionen. Vad jag tillät mig yttra var, att den utredning om skattetrycket, som vidfogats inkomstberäkningen och som mötts med mycket saklig och sakkunnig kritik, ger anledning till misstankar, som det bör vara finansministern angeläget att undanröja. Om jag har uppfattat det rätt, är finansministern nu i full färd med att söka göra detta.

Herr **Hagberg** i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Finansministern sade i sin replik till mig att han inte kände till de siffror jag använt mig av, men han utgick ifrån att de inte voro så värst hållbara. Jag måste därför upplysa finansministern om vilka siffror jag använt, särskilt som dessa siffror i huvudsak återfinnas i hans egen proposition.

Jag påpekade att enligt denna proposition ökade nationalinkomsten under åren 1938—1942 med 31 %, medan arbetslönerna — som känt — ökade omkring 17 %. Jag framhöll vidare att under samma tid ökade inkomsttagare med högst 5 000 kronors inkomst sin samlade inkomstsumma med 17 %, medan inkomsttagare med över 5 000 kronor ökade sin sammanlagda inkomst med inte mindre än 53 %. Jag påpekade ytterligare att trots lönestoppet och skattehöjningarna räknade finansministern med en inkomstökning på de tidigare skatterna med 272 miljoner kronor. Detta, säger jag, måste vara ett uttryck för att det finns stora kategorier medborgare, som ökat sina inkomster, medan arbetarna äro fastlåsta av lönestoppet.

Finansministern yttrade även att huvudlinjen i efterkrigspolitiken huvudsakligen kommer att gå mellan dem som vilja slå vakt om det bestående och dem som vilja genomföra en verklig förändring av det bestående. Jag gratulerar finansministern, om detta är hans åsikt, ty då komma vi att få många möjligheter att finna ett gemensamt språk.

Härpå anförde

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Blott ett par ord — om det senaste yttrandet skall jag ingenting säga. Jag undrar emellertid om inte herr Hagberg i Luleå har uppmärksammat att om jag får en statistik över de mer ökade inkomsterna över en viss gräns, jämfört med ökningen av de samlade inkomsterna, så är detta förhållande beroende inte bara på enskilda personers inkomster utan också på en ökning av den mängd av folk som kommer med i statistiken. Huruvida detta kan ha spelat någon roll när man kommer till inkomster över 5 000 kr. vågar jag inte yttra mig om, men jag skall senare gärna närmare undersöka saken. Jag är i alla händelser övertygad om att föreställningen att det är folk med större inkomster,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

medelstora och stora inkomster, som skulle ha fått en väsentligt mycket större inkomstökning än den stora mängden av lönearbetare, är oriktig. Vi måste även räkna med att dessa större inkomsttagare fått en höjning av sina skatter som gör, att den som nu sitter med 100 000 kronors inkomst, inte har mer än 50 000 kr. kvar, när skatterna äro betalade. Den som sitter med en inkomst på 100 000 kr. av en miljonförmögenhet — låt mig säga att han har $2^1/_2$ miljoner kr. i förmögenhet som avkastar 4 % — så är, när skatt till stat och kommun är betald, de 100 000 kronorna reducerade till 25 000 kr. Allt detta får man ta hänsyn till, om man skall fälla ett objektivt omdöme.

Herr **Hagberg** i Luleå, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det ligger något i vad finansministern säger, och för att han inte skall tappa intresset för denna sak vill jag ytterligare erkänna, att den väldiga ökningen av inkomsterna för inkomsttagare med över 5 000 kr. också förklaras därav att antalet av dessa inkomsttagare har ökat. Men jag fäster större vikt vid det förhållandet att personer med under 5 000 kronors inkomst uppträda i ungefär samma antal. De ha bara minskats med $^1/_2$ % enligt denna statistik, och det är det väsentliga att denna grupp har en inkomstökning med endast 17 % mot i de högre inkomstgrupperna 53 %.

Vidare anförde:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag skall inte ge mig in på någon dedetaljgranskning av de nationalekonomiska och skattepolitiska spörsmålen, som finansministern så ingående behandlat. Jag skall inte göra något försök att därvidlag skifta sol och vind. En ganska lång erfarenhet har nämligen sagt mig, att när professorer i nationalekonomi råka i luven på varandra, skall den enskilde medborgaren lägga i dagen en sund misstänksamhet emot de framförda meningarna, vare sig de komma från det ena hållet eller från det andra, och i stället vid sitt bedömande använda sig av det eventuella sunda förnuft, han kan ha fått till sitt förfogande.

Jag erinrar mig en gammal historia från universitetet i Cambridge, där man på sin tid hade — man kanske har det ännu — tre professorer i nationalekonomi. Dessa tre professorer brukade sammanträffa en gång i veckan för att diskutera sina problem. När dessa sammanträden voro avslutade, konstaterade de tre herrarna i regel, att de företrädde fem olika, var för sig bestämt avgränsade meningar i det föreliggande ämnet och av vilka en av professorerna oftast företrädde minst två. En sådan erfarenhet ger ju anledning till en viss misstänksamhet, när det gäller professorer i nationalekonomi.

Innan jag går in på den nu så diskuterade Lindahlska promemorian, skall jag emellertid be att något litet få uppehålla mig vid några andra spörsmål. När jag suttit här och lyssnat till denna remissdebatt, som med de senaste inläggen fått en viss dramatisk karaktär, som de annars rätt torra och sega överläggningarna här i kammaren inte ha, kom jag att tänka på en bok som jag läste i julas och som kanske även andra ledamöter av kammaren läst. Ha de inte gjort det, skulle jag vilja rekommendera den. Det gäller nämligen de memoarer som äro författade av framlidne landshövding Rosén, på sin tid mycket framstående ledamot av den svenska riksdagen. Dessa memoarer ha utgivits postumt. Landshövding Rosén talar där på ett ställe om hur lång tid han satt i riksdagen och berättar i det sammanhanget, om jag inte minns fel, att han som enskild riksdagsman aldrig uppträdde i en remissdebatt, dels därför att han ansåg det ganska meningslöst, enär en remissdebatt i den svenska riksdagen alltid rinner ut i sanden — vi ha ju intet dagordningsinstitut, den slutar aldrig med ställandet av ett förtroendevotum eller någonting dylikt — och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dels därför att man vid remissdebatterna i regel icke i större utsträckning sysslade med det ämne, som dock borde vara grunden för desamma, nämligen den kungl. propositionen nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov. Jag tror, att detta omdöme i memoarerna är ganska riktigt eller i varje fall har varit ganska riktigt rörande en lång rad av remissdebatter i den svenska riksdagen.

Jag är däremot inte lika övertygad om att det äger sin fulla tillämpning på den remissdebatt, som förts här i dag. De ekonomiska och finansiella spörsmålen ha legat betydligt längre fram i diskussionsplanet än fallet varit under de tidigare åren. Som jag ser på dessa ting, kan jag inte annat än uttala min tillfredsställelse med en sådan ordning, och jag tror, att om våra remissdebatter i fortsättningen läggas på det planet, med stark inriktning på de spörsmål, som vi egentligen böra syssla med, nämligen statsverkets tillstånd och behov, så är detta bara till fromma för våra överläggningar här i kamrarna. Jag tror det är så mycket mera angeläget att lägga remissdebatterna på det sättet som den allmänna diskussionen ute i landet nu till dags i väsentlig mån sysslar med de ekonomiska frågorna. Var helst två eller tre äro församlade, är det alltid eller i varje fall mycket ofta dessa ting, som äro föremål för diskussion — de väldiga statsutsgifterna och de tryckande skatterna.

Jag skall be att något litet här få uppehålla mig vid dessa ting. Särskilt skulle jag i anslutning till vad jag tidigare sagt vilja något syssla med skattetrycket och med de intressanta fenomen i fråga om inkomstfördelningen och i fråga om förmögenhetsfördelningen, som man har kunnat konstatera de senaste åren och vilka mycket fullständigt skildrats i statsverkspropositionens inkomstplan.

Jag vet inte om kammarens alla ledamöter haft tillfälle ägna all den tid som är erforderlig åt dessa frågor, men jag skulle önska att så vore fallet, ty det är en ganska intressant och givande läsning. Vad inkomsterna beträffar finner man att antalet taxerade i Sverige och deras sammanlagda inkomster visat den största ökningen i inkomstklassen mellan 5 000 och 8 000 kr. och därnäst i gruppen med mellan 3 000 och 5 000 kr. i inkomst. Men det finns också en minskning av vissa inkomstgrupper här i landet. Denna minskning är för handen i den lägsta inkomstklassen, som ligger mellan 600 och 2 000 kr., och den är för handen i den högsta inkomstklassen, som ligger ovanför 50 000 kr. Minskningen i den lägsta inkomstklassen är i allt väsentligt beroende därpå att det skett en mycket stark överflyttning av inkomsttagare från den lägsta inkomstklassen till dem, som ligga där ovanför, en utveckling som naturligtvis är uteslutande tilltalande och om vilken man inte har annat än lovord.

Beträffande minskningen av antalet taxerade med större inkomster däremot har den, såvitt man kan förstå av det resonemang som här föres, sin huvudsakliga anledning i den starkt ökade beskattningen. Det är faktiskt så, ett tal vilket man numer inte så sällan hör, att det finnes människor som resonera på följande sätt: Det lönar sig helt enkelt inte att arbeta in en inkomst högre än låt mig säga 30—40 000 kr. Man säger: Vad tjänar det till att jag knogar och sliter och står i för att tjäna så mycket som möjligt, om jag själv, när min inkomst når en viss nivå, inte alls eller blott i mycket ringa utsträckning får något av dessa pengar? Då är det bättre att arbeta i något lugnare tempo och leva livet litet behagligare, ehuru med mindre formella inkomster.

För egen del finner jag ett sådant resonemang mycket osympatiskt. Jag menar nämligen att det är varje människas plikt här i livet att arbeta så mycket som möjligt, för sig och sin familj och för samhället, och att nyttiggöra de gåvor som en nådig försyn eventuellt givit en. Men å andra sidan kan man

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nog förstå de människor som resonera på det sättet, då nu skattepolitiken här i Sverige är sådan som den är. Jag kan likaledes förstå åtskilligt av den understödstagaranda som finns här i landet på olika håll; huruvida den har större eller mindre utbredning vågar jag inte här konstatera. Jag kan förstå såväl den där stora inkomsttagaren, som resonerar på det sätt jag nyss angav, som jag kan förstå understödstagaren. Dessa båda sätt att se på tingen äro otvivelaktigt yttringar av samma mentalitet, en mentalitet som på mig verkar ytterligt olustigt. Resonemanget vittnar nämligen i båda fallen alldeles otvivelaktigt om en ganska asocial inställning. Men att sådana tendenser som jag här skildrat äro för handen säger oss dock ganska mycket om hur det på vissa områden ligger till.

Den förskjutning, som jag talade om i fråga om inkomsterna, kan också avläsas, och kanske ännu mera markant beträffande den beskattningsbara förmögenheten. Jag hänvisar återigen till finansplanen. Av den framgår följande. Mellan 1938 och 1942 hade den beskattningsbara förmögenheten stigit från 11 493 miljoner till 13 319 miljoner kr. Den del därav som kom på förmögenheter upp till 100 000 kr., alltså den lägre gruppen om jag så må säga, hade stigit från 41,5 till 49,2 %, under det att den del som kom på förmögenheter i den högre gruppen, alltså mellan 100 000 och 500 000 kr., hade minskat från 32,2 till 30,6 %. Gå vi ännu högre upp, till det allra högsta skiktet ovanför 500 000 kronorsgränsen, finna vi att dessa förmögenheters andel hade minskat ännu kraftigare, eller från 26,4 till 20,2 %.

Detta är dock nominella siffror; om vi tänka på penningvärdets fall under tiden, blir naturligtvis minskningen mycket större. Jag tror att man i varje fall kan våga tala om en verkligt betydande reduktion av förmögenheternas realvärde.

Denna förskjutning såväl i fråga om inkomster som i fråga om förmögenheter kommer nog, det är jag ganska säker på, att på många håll anses såsom högeligen önskvärd och mycket tilltalande. För egen del kan jag förstå en sådan tankegång. En sådan »koncentration mot mitten» — jag bortser alldeles ifrån under vilka former den för närvarande försiggår — som här ägt rum, har givetvis sina fördelar. Den betyder en stabilisering i viss utsträckning både av våra ekonomiska och våra sociala förhållanden. Men, herr talman, saken har också sin avigsida. Om man driver denna utveckling, denna utjämning, denna koncentration mot mitten, som jag vågade kalla den, för långt, så kunna allvarliga vådor för vårt produktionsliv mycket lätt uppkomma. Man får nämligen inte glömma att det i alla fall är det större kapitalet, som i huvudsak gör de riskbärande insatser, som hittills varit och framdeles, såvitt man kan förstå, sannolikt komma att bli avgörande för vårt ekonomiska framåtskridande. Att denna beskärning av detta kapital, som jag här har antytt, redan nu är mycket långt gången, kan man sluta sig till av det omfattande siffermaterial, som förekommer i statsverkspropositionen.

Därav kan man bl. a. räkna ut att den högsta inkomstgruppen numera får behålla i genomsnitt 39 % av inkomsten i stället för 63 % före kriget. För denna grupp har minskningen varit i runt tal 20 %. Även den lägsta inkomstgruppen har fått vidkännas en minskning av den behållna inkomsten, då ju det ökade skattetrycket träffar även långt ner. »Den behållna inkomsten» har för denna grupp minskat med 2 %. Min kollega här till höger, herr Vougt, angav också dessa senare siffror alldeles riktigt, men han försummade att framhålla, att de inte ge det adekvata uttrycket för vad som ägt rum. Man får naturligtvis hålla i minnet vad som blir kvar, vad som verkligen är »den behållna förmögenheten», och för det skikt jag här talar om återstår i procent av inkomsten nu blott 39 mot 63 före kriget.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ett annat ganska intressant vittnesbörd om den utveckling, som jag här sökt antyda, utgöra de senaste siffrorna beträffande affärsbankernas belåning. Dessa siffror ådagalägga en alldeles oförtydbar omsvängning i belåningen, från aktier till obligationer. Denna omsvängning sammanfaller med att placering i riskbärande kapital minskats i förhållande till placeringarna i statspapper.

När jag lyssnade till finansministern här för ett ögonblick sedan, fäste jag mig vid — när han kom in på skattefrågorna — att han förklarade: Vad menas med ett normalt skattetryck? Han ansåg, att vad man i dag kallar för ett normalt skattetryck inte är detsamma som för 10, 20, 30 år sedan. Han hade den uppfattningen, att man kan helt enkelt inte tala om ett normalt skattetryck, man kan inte fixera detta begrepp. Jag anser, att det nog ligger något i detta resonemang. Å andra sidan måste man säga, att det vid varje tidpunkt existerar något vad man kan kalla *ett rimligt skattetryck,* som inte lägger hinder i vägen för ett produktionskraftigt näringsliv, och det är väl omfattningen av det skattetrycket vi för närvarande ha att diskutera. Jag för min del tror det skulle vara till fördel för den fortsatta diskussionen i dessa ting, om den något diffusa termen »normalt skattetryck» kunde utmönstras från de argument, som vi här använda oss av.

Jag skulle kanske våga säga ytterligare ett par ord om vådan av den kapitalkonfiskation, som vår rådande beskattning otvivelaktigt i sina verkningar innebär. Jag är fullständigt på det klara med att det är inte alls populärt här i andra kammaren att argumentera efter dessa linjer, men det avhåller mig inte ett ögonblick från att göra det. En sådan kapitalkonfiskation som den som nu förekommer är betänklig inte bara ur nationalekonomisk synpunkt utan den är betänklig även rent statsfinansiellt sett, därför att, om den fortsätter alltför länge, måste det naturligtvis leda till att våra skattekällor så småningom sina. En beskärning av kapitalet föranleder vidare, såvitt jag efter mitt enkla sätt att se begriper, att räntan måste stiga, varigenom arbetstillfällena måste minskas, vilket i sin tur innebär tendens till sjunkande löner. Jag tror att, om man i allmänhet ville insätta dessa ting i deras riktiga sammanhang och resonera sig in i dem, skulle man kanske ta på dessa spörsmål med något mindre tvärsäkerhet än man på många håll nu gör.

Jag kanske också, när jag är inne på detta ämne, kan påpeka en egenhet med den progressiva förmögenhetsbeskattningen här i Sverige. Den belastar ju förmögenheten och blir progressiv i den mån räntabiliteten för förmögenheten avtar. Den blir mest betungande då kapitalets avkastning är lägst. Det är en ganska underlig princip vid konstruerandet av en sådan beskattning.

Så kommer jag till denna Lindahlska promemoria, som här blivit föremål för diskussion, och vilken av finansministern med en, jag vågar nästan säga, lidelse, som vi inte äro vana att påträffa hos honom, har blivit försvarad. Jag vågar inte alls här säga, huruvida det finns fullt fog för det mycket kraftiga försvar, som finansministern presterade. Jag vågar inte heller säga, huruvida det finns fullt fog för det mycket kraftiga angrepp, som den finske vetenskapsmannen professor Kovero har riktat i detta sammanhang. Men en vanlig riksdagsman, som tar del av detta, kan ju dock inte, oavsett angreppet och oavsett försvaret, undgå att göra vissa reflexioner kring denna promemoria.

Jag vill då säga, att den är i många hänseenden ytterst vagt formulerad, och i följd därav är man ju betagen möjligheten att göra mera bestämda konklusioner, ty promemorians författare stå ju, på grund av den formulering de ha valt, naturligtvis inte helt och hållet för de framkomna påståendena. Såsom ett exempel på vad jag menar skulle jag vilja rikta uppmärksamheten på en sats, som står nederst på sidan 1 i promemorian. Där görs en jämförelse mellan det aktuella skattetrycket i Sverige och skattetrycket ute i Europa. Där säger

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man: »Då kriget medfört en stegring av skattenivån i alla länder kan man emellertid antaga, att Sverige fortfarande hör till de relativt gynnade nationerna.» Jag tror det är välbetänkt av promemorians författare att här använda ordet *antaga*, ty senare gjorda undersökningar synas ge vid handen, att beskattningen i vissa hänseenden och i vissa skikt ute i de krigförande länderna är väsentligt lägre än vad den är här i Sverige i vissa skikt och i vissa hänseenden.

Ett intressant avsnitt av promemorian, som även finansministern berört, är ju de konstateranden, som professor Lindahl och hans medhjälpare gjort i fråga om fördelningen av direkta och indirekta skatter här i Sverige. De ha räknat ut att ökningen i det direkta skattetrycket under krigsåren kan sättas till 150 %, under det att ökningen i det indirekta skattetrycket, alltså i fråga om konsumtionsskatterna, kan sättas till 75 %. Man fortsätter emellertid sedan sitt resonemang. Nu vill jag säga, att jag tror inte för min del att professor Lindahl här har avsett att lägga till rätta något material för en agitation i viss riktning. Jag har haft den förmånen att samarbeta med professor Lindahl i en ganska stor och viktig skattekommitté, och jag tror inte han går till verket på det sättet. Han strävar säkert efter att rent objektivt fastställa vissa ting. Men jag kan inte dela det påstående han sedermera här gör. Han menar att siffran 75 % är inte rättvisande för stegringen av konsumtionsbeskattningen. Han påpekar nämligen, att under krigsåren i det närmaste bortfalla två mycket stora konsumtionsskatter, så stora, att de före kriget ensamma svarade för halva vår konsumtionsbeskattning. Den ena är beskattningen av motortrafiken och den andra är tullmedlen. Båda dessa konsumtionsskatter ha av kända anledningar mycket starkt nedgått. Då räknar han bort dem och beräknar vad stegringen är på de kvarvarande konsumtionsskatterna, och då kommer han till det resultatet, att stegringen på de kvarvarande konsumtionsskatterna är 180 %, och då bör man jämföra de 180 procenten med de 150 %, som stegringen var på den direkta beskattningen! Jag menar, att det är i varje fall diskutabelt, huruvida man kan resonera på det sättet.

Professor Lindahl säger, att minskningen av tull- och bilskattemedlen knappast kan anses innebära någon lättnad för skattebetalarna, eftersom konsumtionen på ifrågavarande område fördyras genom den av avspärrningen framkallade övergången till ersättningsprodukter. Jag kan inte alldeles följa detta resonemang. För den genom avspärrningen framkallade prisstegringen ha ju, det komma vi väl alla ihåg, konsumenterna delvis erhållit kompensation genom dyrtidstillägg och på andra sätt. Vidare är det klart att staten ser sig tvingad att ersätta de minskade skatteinkomsterna på ett håll genom ökade skatteinkomster på ett annat håll, varför tydligen minskningar måste medräknas lika väl som ökningar. Och vad nu de två stora konsumtionsskatterna som äro kvar beträffar, nämligen sprit och tobak, så kan man ju dock aldrig komma ifrån att det är två konsumtionsskatter, som medborgarna kunna, därest de så önska, undandraga sig, vilket de endast med svårighet kunna i fråga om andra konsumtionsskatter. Vi äro väl nämligen ense därom, att i varje fall spriten måste såsom skatteobjekt anses representera en umbärlig vara. I varje fall är jag övertygad därom att den mycket stora sammanslutningen inom den svenska riksdagen, som kallas riksdagens nykterhetsgrupp, har den uppfattningen, att spriten är en umbärlig vara, och har man den uppfattningen, när man bedriver sin mycket vällovliga propaganda för ett bättre nykterhetstillstånd här i landet, måste man självfallet hysa den uppfattningen också, när man diskuterar denna vara i de stora skattepolitiska sammanhangen.

Jag menar sålunda, att de reflexioner, som utredningsmännen gjort när de tala om konsumtionsbeskattningen, knappast äro hållbara. Jag tror att de

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

siffror, som de först kommit fram till, äro de riktiga, nämligen att den direkta beskattningen under krigsåren ökat med 150 % och konsumtionsbeskattningen med 75 %. Det är ju naturligtvis vackert så.

Det förekommer längre fram i denna promemoria ett annat uttalande, som har låtit något tala om sig. Man resonerar här om skattebördans förskjutning från lägre till högre inkomsttagare, och så säger man: »Om den» — alltså denna förskjutning av skattebördan — »betraktas som en inkomstutjämnande åtgärd framstår den emellertid även nu såsom ganska måttlig.» Jag är inte alldeles säker på att skattebetalarna här i landet äro redo att dela den uppfattningen, och jag kan inte neka till att jag blev litet överraskad, då min bänkkamrat herr Vougt ansåg sig även för sin del kunna understryka utredningsmännens uttalande i detta hänseende.

Det är emellertid ett annat avsnitt som har väckt det relativt största uppseendet i denna promemoria, och det är rätt karakteristiskt att när finansministern nu så, om jag får säga, lidelsefullt försvarade den Lindahlska promemorian, så berörde han icke, så vitt jag kunde höra, detta avsnitt, som jag nu kommer att ägna några enkla reflexioner. Det står att läsa på sidan 12. Där skriva utredningsmännen: »Här må endast påpekas att skattemedlens användning synes medföra speciella förmåner både för de lägre och för de högre inkomsttagarna, och att en inkomstöverflyttning alltså äger rum i båda riktningarna. Såsom exempel på utgifter, som särskilt gagna de smärre inkomsttagarna, brukar man nämna de subventioner, som i form av livsmedelsrabatter under senare år kommit mindre bemedlade familjer till godo. Till den andra kategorien av utgifter, som företrädesvis sker till förmån för de bättre situerade, torde man åter kunna hänföra åtminstone en del av den ökning av ränteutgifterna som blivit en följd av att kostnaderna för försvarsberedskapen i stor omfattning finansieras lånevägen i stället för genom nya skatter.»

Jag har sett något uttalande om detta avsnitt av promemorian, där man har ansett sig kunna karakterisera den tankegång, som ligger under denna deklaration, såsom »tydligen något förvirrad». För egen del kan jag icke finna detta omdöme alldeles oberättigat. Ty det är dock ganska anmärkningsvärt, att man här vill göra gällande, att den ränta, som långivarna till staten erhålla, antingen de lånat staten 500 kronor eller 1 miljon kronor, är att betrakta som en förmån jämförlig med de subventioner och rabatter, som komma andra medborgargrupper till del. Jag undrar vad långivarna ute i landet skulle säga, om en sådan tankegång accepterades på högsta ort. Jag föreställer mig, att det skulle bli utomordentligt svårt för riksgäldskontoret i dess kommande verksamhet att förmå folk att låna svenska staten pengar, om det skulle heta, att den ränta staten betalar långivarna egentligen är en förmån, en subvention, och ingenting annat. Jag har sett i tidningarna nyligen, att riksgäldskontoret planerar en mycket stor propagandakampanj för ökat sparande. Man har tryckt en broschyr, som enligt uppgift skall vara synnerligen välformulerad. Allt det som står där anses vara mycket riktigt, men riktigheten av vad som står i broschyren om nödvändigheten att spara är, så vitt jag förstår, ändå beroende av om viljan att ge sparandet dess lön finns hos dem, som makten ha här i landet. Jag har icke anledning att närmare uppehålla mig vid detta avsnitt av promemorian. Då finansministern icke behandlade det, har jag därav dragit den slutsatsen, att man på det hållet måhända anser uttalandena i denna del sådana, att man i varje fall icke anser sig böra kunna försvara dem.

Finansministern gjorde i början av sitt anförande en karakteristik av professor Koveros skrift och kallade den — något som överraskade mig, finansministern brukar i allmänhet icke använda starka ord — för »en politisk pamflett».

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag ifrågasätter, om denna karakteristik av den finske vetenskapsmannens utredning är berättigad.

När man sitter och läser statsverkspropositionen, kan man icke undgå att se, att det på många ställen finns uttryck för sparsamhetssynpunkterna. Man talar om dessa sparsamhetssynpunkter, och man talar om hurusom de i skilda sammanhang ha kommit till användning. Säkert är det ganska många bland de stilla i landet, som fäst sig vid detta i tidningsreferaten men som samtidigt gjort den reflexionen: hur har egentligen sparsamheten kommit till uttryck? De kunna icke underlåta att konstatera, att enbart de civila utgifterna stigit med 120 miljoner kronor. Låt vara att denna stegring till väsentlig mån är beroende av de rent automatiska utgiftsökningarna, men i varje fall är det fråga om en betydande ökning. Nu invänder någon i kammaren — och jag är beredd på en sådan invändning: vad tjänar det till med allmänna talesätt om sparsamhet och dylikt? Det är bara fromma önskningar. Kom med konkreta exempel! Tala om för oss, var denna sparsamhet skall sättas in! Tala om för oss, att på den punkten eller på den punkten kan man spara så eller så mycket. Jag vill medgiva, att det ligger rätt mycket i en sådan invändning. Men å andra sidan begriper varje människa, att det är ganska svårt för en enskild riksdagsman att några få dagar efter det att statsverkspropositionen presenterats komma med konkreta förslag härvidlag. Däremot finns det en institution i riksdagen, som har alla möjligheter i det fallet, om den bara vill använda dem, och det är riksdagens statsutskott, som nu under de närmaste månaderna skall företaga sin stora granskning av budgeten.

Jag kan icke hjälpa att det är med ett visst vemod jag ser på det sätt, på vilket statsutskottet i allmänhet går tillväga. Statsutskottet har dock mycket förnäma traditioner att förvalta inom den svenska riksdagen, traditioner från Carl Perssons i Stallerhult, F. V. Thorssons och andra rikshushållares dagar. Hur handlade man i utskottet förr i tiden? Då var det ytterst ovanligt, att en kungl. proposition lämnade utskottet utan att utskottet i åtskilliga hänseenden naggat den i kanten. Statsråden fingo finna sig i en ganska omild och närgången behandling av propositionerna, en behandling som ofta underströks av kamrarna. Nu för tiden är det motsatta det vanliga. Det är mycket ovanligt, att en proposition, som remitterats till statsutskottet, där blir föremål för åtgärder i nedprutande riktning. Fastmera få vi gång på gång se, hurusom i ärenden, som komma tillbaka från statsutskottet, utgiftssummorna äro högst väsentligt påbyggda, framför allt på grund av enskilda motioner. Jag tror, att statsutskottet skulle göra de svenska skattebetalarna en mycket stor tjänst, om det knöte an till sina gamla traditioner när det gäller sparsamhet och närgången granskning av kungl. propositioner.

Till slut bara ytterligare ett ord om skattetrycket. Svenska folket har under det senast tilländalupna budgetåret betalat över 1 miljard *mera* i skatter än under sista förkrigsåret, noga räknat 1 060 miljoner. Om vi se på det nu framlagda förslaget, finna vi, att avsikten är att skattevägen taga ut närmare $1^1/_2$ miljard *mera* än under budgetåret 1938/1939 — den exakta siffran är 1 432 miljoner. Trontalets ord om att den finansiella ställningen är ansträngd förstår man efter en flyktig blick i statsverkspropositionen. Men man bör också förstå, tycker jag, människorna ute i landet, som måste göra sina reflexioner inför det aktuella läget. Hur resonera de i dessa ting? De måste säga sig, att då läget redan nu är ansträngt — med nuvarande skattetryck och nuvarande starkt flödande statsinkomster, nuvarande mycket höga sysselsättningsgrad i näringslivet — måste det bli ännu mycket värre den dag,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

då en arbetslöshetskris på allvar sätter in och skatteunderlaget sjunker. Jag tror, att perspektiven äro allvarliga härvidlag, och jag kan icke dela den tillförsikt, som på så många håll kommit till uttryck, när man ställts inför den föreliggande krisbudgeten och dess skattestopp.

På ett ställe i trontalet heter det: »Den fred vi åtnjuta förpliktar oss att efter yttersta förmåga bringa hjälp och lindring samt verka för försoning och humanitet.» Det är så riktigt som det blivit sagt. Denna sats står i god samklang med vad hela vårt folk tänker och med det bästa inom nationens liv. Men, herr talman, hur skola vi kunna bringa hjälp, om våra egna resurser äro utnyttjade till bristningsgränsen? Hur skola vi kunna hjälpa våra hemsökta grannländer, om vi själva hamna i mycket allvarliga finansiella svårigheter? Detta är en aspekt på det statsfinansiella problemet, som jag för min del icke tycker är alldeles ovidkommande. Icke minst hänsynen till våra brödrafolk och våra skyldigheter gentemot dem den dag, då de, som vi alla hoppas, få sin frihet åter, synes mig motivera en grundlig och genomgående ventilering av alla de spörsmål, som den femte krigsbudgeten här rullar upp.

Här har tidigare under debatten talats en hel del om skattetrycket och utsikterna för framtiden. Herr Skoglund ställde vissa frågor till finansministern, som han fick svar på. Huruvida han är tillfredsställd med svaren vågar jag icke säga. Jag skall icke närmare gå in på den saken. Jag lyssnade till finansministern och fann, att hans uppfattning rörande penningpolitiken efter kriget sammanföll tämligen väl med den uppfattning i dessa ting, som framlagts i den promemoria, som är utarbetad av de av riksgäldsfullmäktige särskilt tillkallade sakkunniga. Jag förstår mycket väl, att detta är ett ytterst svårt problem att taga ställning till, i varje fall under nuvarande förhållanden. Jag förstår, att de erfarenheter vi gjorde under den deflationskris, vi hade efter förra världskriget, äro sådana, att vi icke gärna vilja ha ett sådant tillstånd återupprepat här i landet. Här gäller det ett avvägningsförfarande. Det gäller att det ena göra och det andra icke låta. Herr Vougt som talesman för majoritetsgruppen antydde, att i värsta fall fingo landets sparare i den situationen bereda sig på vissa, kanske ganska kännbara uppoffringar. Jag vill icke här diskutera, hur långt dessa uppoffringar kunna gå, men jag vill till dem, som makten hava och till dem som komma att bestämma över dessa ting, rikta en allvarlig maning: *faren varliga fram med de svenska småspararna!* Vi ha från ett stort land ute i Europa sett, hur det en gång gick, när man lät medelklassen, framför allt den lägre medelklassen, stå rycken och betala kostnaden. Det slutade i ett fruktansvärt tillstånd, ett tillstånd som jag icke här behöver skildra men av vilket alla, icke minst vårt land, nu lida utomordentligt svårt.

Herr **Berg:** Herr talman! Anledningen till att jag begärt ordet i denna remissdebatt är den hastigt växande arbetslöshet, som förekommer i Västernorrlands län.

När massafabrikerna och sågverken strax före jul stoppade driften på flera platser i länet, skedde detta vid en tidpunkt, som för arbetarna var den mest olämpliga. Redan då fanns i länet en arbetslöshetsstyrka på över 3 000. Vid nyåret hade av dessa 3 000 arbetslösa endast ungefär 1 300 erhållit arbete eller kontantunderstöd, och av dessa 1 300 hade ungefär 700 erhållit kontantunderstöd. De övriga 1 700 arbetslösa stodo utan hjälp av något slag. Enligt meddelande i ortspressen kan man befara, att arbetslöshetsstyrkan vid slutet av denna vecka skall öka till närmare 10 000. De båda senaste årens tätt återkommande driftsstopp och de upprepade militärinkallelserna samt den minskning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av reallönen, som dessa arbetare pålagt sig, ha gjort, att deras ekonomiska bärkraft icke är stark.

På senare tid ha de kommunala organen blivit ålagda att inventera och planlägga arbeten för kommande arbetslöshetskris, och uppgifter härom ha insänts till de olika myndigheter, som ha att yttra sig över dessa arbeten. Man frågar sig då vad anledningen kan vara till att man icke är mäktig att bemästra denna lokala arbetslöshetskris, som uppstått. Det måste ha hakat upp sig på något sätt. Det är förståeligt om kommunerna vid sina inventeringar i första hand lagt an på lämpliga arbeten för vintern, exempelvis anordnande av vatten- och avloppsledningar. Sådana arbeten hade man räknat med att kunna sätta i gång, men den materialbrist, som gjort sig gällande särskilt i fråga om rör, har omöjliggjort detta. De vägarbeten, som planerats i länet, ha icke kommit till utförande på grund av den nya organisationens övertagande av vägväsendet. På grund av detta övertagande ha vägdistrikten eller kanske rättare sagt vägdirektörerna icke tillräckliga medel eller tillräcklig arbetskraft för att snabbt kunna sätta i gång förberedande arbeten såsom stakningar och dylikt.

När det gäller dessa två saker, jag tänker då på materialbristen och på ett snabbt utförande av förarbeten för vägarna, så skulle jag vilja vädja först och främst till socialministern, att han gör en omprövning av fördelningen av rörmaterialet, så att man vid en lokal arbetslöshet skall kunna få erforderligt material för att sätta i gång planerade arbeten. Beträffande den andra frågan skulle jag vilja vädja till kommunikationsministern att ställa såväl arbetskraft som medel till vägdistriktens förfogande så att de snabbt kunna sätta i gång sina vägarbeten.

Jag nämnde, att något över 700 arbetslösa erhållit kontantunderstöd, en hjälpform, som de arbetslösa icke gärna vilja taga emot, då de hellre givetvis vilja komma in i produktivt arbete. Man förstår, hur det ställer sig för en arbetslös i en sådan situation. En arbetslös ungkarl får, om jag icke minns fel, 14 kronor 50 öre i veckan, en gift arbetslös man 21 kronor 20 öre i veckan. Det gör ungefär 2 kronor om dagen i första fallet och 3 kronor om dagen i det andra fallet. Det är nästan otänkbart, att vederbörande skall kunna klara sig på denna lilla ersättning. Därför skulle jag vilja vädja till de myndigheter, som ha hand om dessa saker, att de vidtaga åtgärder för att de arbetslösa i första hand sättas in i produktivt arbete.

De grupper jag nyss nämnde var sågverksarbetarna och trämasseindustriarbetarna. Det finns emellertid även en annan grupp, som har ungefär samma ekonomiska ställning och som har känning av denna arbetslöshet. Det är stuveriarbetarna. Problemet är kanske på ett annat sätt upplagt för dem än för de andra två grupperna, men det är en grupp, som jag skulle vilja vädja till socialministern att tänka på. Jag vet, att i sundsvallsdistriktet ha deras inkomster varit omkring 2 200 kronor eller 2 400 kronor om året. Denna låga inkomst har förorsakats av ojämnheten i arbetet. Man har fått gå och passa fartygen, som nu i sågverksdistrikten kommit ganska ojämnt, och man har under väntetiden icke kunnat antaga något annat arbete.

Innan jag slutar skulle jag vilja påpeka en sak, som det kan vara angeläget att framhålla i detta sammanhang. Jag har vädjat till statsmakterna och till de organ, som skola hjälpa de arbetslösa. Men jag vill också rikta mig till ett annat håll. Det finns industrier och företag, som icke vidtagit några som helst åtgärder för att hjälpa sina egna arbetare. Det första krav man skulle kunna ställa på dessa industrier och företag vore, att de i tid gåve arbetarna varsel om att arbetet skall läggas ned. Det funnes då större möjligheter för arbetarna att skaffa sig arbete på annat håll. Det vore också bättre för de kommu-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nala organen, som ha hand om understödsverksamheten. De skulle då på ett bättre sätt kunna planera och vidtaga åtgärder för de arbetslösa.

Företagen och arbetsgivarna skulle även på ett annat sätt kunna underlätta ställningen för de arbetslösa. Jag skall icke ge mig in på hurudana deras ekonomiska förhållanden under de senaste åren varit, men med tanke på den subvention och de garantier, som staten lämnat särskilt trämassefabrikerna, sprittillverkningen och cellulosafodertillverkningen, kunde det kanske vara ekonomiskt för bolagen i fråga att under tider, då magasin och brädgårdar äro fulla, göra de nödvändiga reparationerna. Det finns sådana företag i sundsvallsdistriktet, som ha slagit sig på även byggnadsverksamhet och byggt färdiga trähus. Bolagen skulle kunna sanera bostadsförhållandena för sina egna arbetare. Det finns platser i sundsvallsdistriktet, där arbetarnas bostäder äro i ett sådant skick, att en sanering borde göras.

Herr talman! Jag har velat framhålla dessa synpunkter i fråga om arbetslösheten i Västernorrlands län. Jag vädjar ännu en gång till statsmakterna att de vidtaga alla åtgärder, som äro möjliga, till hjälp åt de arbetslösa.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på hemställan av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 3.

Herr statsrådet *Eriksson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 23, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 6 mars 1942 (nr 63) angående rätt för Konungen att åsätta särskild tullavgift;

nr 24, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; och

nr 25, angående fortsatt disposition av två äldre reservationsanslag.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Jacobson:*

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till fortsatt utveckling av statens telefon- och telegrafväsende; och

nr 51, om höjning av anslaget till nyanläggning av ödebygdsvägar;

herr *Brandt m. fl.*, nr 52, angående utredning om införande av direkta barnbidrag till åstadkommande av jämnare fördelning av barnförsörjningsbördan;

herrar *Lindahl* och *Cruse*, nr 53, angående anställande i statens tjänst av biträdespersonalen å häradsskrivarkontoren;

herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*, nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till lotterimedelsfonden;

herrar *Lundgren* och *Lindberg*, nr 55, angående utredning om tågfärjebefälets lönerelationer;

herr *Hoppe m. fl.*, nr 56, om viss ändring i gällande villkor för statsbidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor;

herr *Nilsson* i Steneberg *m. fl.*, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ändrade grunder för bidrag till driften av centralanstalten för radioterapi i Lund;

herr *Bladh m. fl.*, nr 58, angående utredning om statens medverkan för anskaffande av erforderliga byggnadsmaterialier till främjande av bostadsproduktionen;

herr *Nilsson* i Steneberg, nr 59, om befrielse för fanjunkaren J. A. Lilienberg från viss återbetalningsskyldighet;

herr *Johnsson* i Kastanjegården *m. fl.*, nr 60, om anslag till Riksförbundet för sockersjuka för utvidgning av dess sommarkoloniverksamhet för sockersjuka barn, m. m.;

herr *Hällgren m. fl.*, nr 61, angående understöd utan föregående behovsprövning åt växelstationsföreståndare, som entledigas på grund av växelstations automatisering;

herr *Eriksson* i Sandby *m. fl.*, nr 62, angående utredning om statsbidrag åt landskommuner till inköp av dyrbarare undervisnings- och åskådningsmateriel, m. m.;

herr *Norup*, nr 63, angående införande av kanalavgift vid Falsterbokanalen;

herr *von Friesen*, nr 64, om viss ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande, m. m.;

herrar *Lundberg* i Uppsala och *Wallentheim*, nr 65, angående utredning om ändring av kommunallagarnas bestämmelser om kvalificerad majoritet;

herr *Thapper:*

nr 66, om viss ändring i lagen angående undantag i vissa fall från stadganden om uttagande av avgift vid indrivning av kommunalutskylder; och

nr 67, angående viss ändring i förordningen med särskilda bestämmelser angående indrivning av utskylder hos vissa skattskyldiga;

herr *Wallén*, nr 68, om frihet från omsättningsskatt vid försäljning, som i viss begränsad omfattning bedrives av biodlare med honung av egen skörd;

fru *Nordgren m. fl.*, nr 69, angående utredning om ändring i gällande bestämmelselser om statliga befattningshavares familjepension för frånskild och efterlevande make, m. m.;

herr *Wallentheim m. fl.*, nr 70, om vissa arbetares vid riksbankens sedeltryckeri och pappersbruk placering i pensionsgrupp;

herr *Mäler*, nr 71, om understöd åt förre musikfuriren J. M. Lind;

herr *von Friesen m. fl.*, nr 72, om viss ändring i lagen angående fredande av naturminnesmärken, m. m.;

herr *Andersson* i Tungelsta *m. fl.*, nr 73, om beredande av ökade möjligheter för kommun att inlösa mark för bostadsbebyggelse eller industriändamål;

herr *Senander m. fl.*, nr 74, om ändring av 6 § 2 mom. lagen om folkpensionering m. m.;

herr *Karlsson* i Grängesberg, nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1944/45 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

herr *von Seth*, nr 76, angående lagstiftning om skydd för markägares rätt till bärplockning å egen skogs- och hagmark..

herrar *Gavelin* och *Karlsson* i Grängesberg, nr 77, angående ökad semester för vissa gruvarbetare;

herr *Gustafson* i Dädesjö *m. fl.*, nr 78, om ökat anslag till Samfundet för hembygdsvård;

herrar *Gustafson* i Dädesjö och *Persson* i Växjö, nr 79, om viss ändring i gällande grunder för ersättning för deltagande i släckning av skogseld;

herr *Johansson* i Torp *m. fl.*, nr 80, om anslag till Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän; och

herr *Andersson* i Gisselås *m. fl.*, nr 81, angående verkställande av en undersökning rörande avdikningens inverkan på frostländigheten.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.57 em.

In fidem
Sune Norrman

Måndagen den 17 januari.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen, varjämte undertecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr förste vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr förste vice talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1944/45, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaten nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet enligt förut skedd anteckning till

Herr **von Seth,** som yttrade: Herr talman! Efter $4^1/_2$ års krig, som vi hittills haft lyckan att slippa bli indragna i, leva vi alltjämt i världskrigets skugga. Det finns emellertid för vårt vidkommande även vissa ljusa dagrar och även en del glädjeämnen. Ett av dessa är den sammanhållning, som finns inom vårt folk och som gjort att vårt land icke sviktat utan alltjämt står samlat och enigt berett att, om så skulle erfordras, försvara vår frihet och vår fred. En sak är emellertid klar och det är, att de människor, befäl och manskap, som skola fullgöra sin plikt i sådant avseende utmed Sveriges kuster och längs våra gränser, äro utsatta för många påfrestningar. Jag skall här beröra en detalj i vår försvarsberedskap, visserligen i och för sig ringa men efter vad jag vet viktig, då den skapar en ganska stor irritation på militärt håll. Jag drar ingalunda upp saken här för att komma med några klagomål utan fastmera för att framföra den till regeringens representant för vårt försvarsväsende.

De truppkontingenter, som ligga i fältförband, ha tyvärr en hel del interna angelägenheter att syssla med, som många gånger göra att de fältmässiga övningarna och det fältmässiga uppträdandet bli lidande. Vårt försvar var ingalunda på toppunkten vid krigsutbrottet, och trots beaktansvärda ansträngningar ha vi ännu icke lyckats skapa full ordning och reda inom vår militärorganisation. Jag skall berätta en liten historia om en stycken s. k. handskyddsskruv till kulsprutegevär värd tolv öre och vad den kunnat ställa till för besvär på ett fältförband. Under en övning hade en sådan skruv kommit bort. Vederbörande anmälde saken för plutonchefen, som gick vidare till kompani-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

chefen. Denne skickade innehavaren av kg:et till vapenhantverkaren för att han skulle få en ny handskyddsskruv. Enligt gällande instruktion fick emellertid vapenhantverkaren icke så där utan vidare sätta dit skruven, utan han hänvisade mannen till tygofficeren. Denne hänvisade honom till kompanichefen, som hade att utfärda vederbörlig order. Men kompanichefen kunde icke utfärda någon order, förrän förhör hållits i saken. Nästa scen: kompaniexpeditionen. Personer: kompanichefen, kompaniadjutanten, kg-skytten, två vittnen. Förhör, protokoll. När förhöret tack vare en förståndig kompanichef var slut efter 20 minuter, återstod det att skriva ut protokollet. Mannen i fråga fick vänta till dess protokollet var klart, och han kallades så in för att godkänna och skriva under detsamma. Protokollet skickades så till bataljonschefen och av denne vidare till regementschefen och registrerades på regementsexpeditionen. Därifrån skickades det till kompaniexpeditionen och sedan vidare till tygofficeren, som utfärdade en rekvisition på en stycken handskyddsskruv värd 12 öre, vilken kg-skytten så småningom fick insatt i sitt vapen. Det hela tog, som vi förstå, oerhört lång tid, och sådant skapar givetvis irritation både bland manskap och befäl. Jag har fått påstötningar både från befäl och manskap med klagomål över dylika förhållanden, som emellertid äro fullt i sin ordning och i enlighet med den nådiga tågordningen efter gällande reglementen, förordningar och paragrafer. Det är alldeles självklart att stor ordning och reda måste råda med avseende å vården av vår dyrbara militära utrustning, men det är icke tu tal om annat än att vi ännu befinna oss i ett s. k. kristillstånd, som icke är effektivt. Sådana här historier hindra befälet i fullgörandet av dess funktioner, framför allt då, som var och en kan förstå, befälet vid fältförbanden, vilket som sin viktigaste sysselsättning har att hålla förbanden i stridsdugligt skick genom anordnandet av övningar och dylikt. Men här stjäls oerhört mycken tid.

Vad den psykologiska sidan av saken beträffar så äro de påtalade förhållandena ingalunda ägnade att stärka försvarsviljan, och jag har frågat mig själv mycket, om sådana här detaljer ha det demoraliserande inflytande på truppen, som påståtts. Enligt många samstämmiga vittnesbörd ha de ett sådant inflytande. Det anses också, att den försvarsvilja som finns är svår att upprätthålla, när de inkallade och deras befäl icke veta, hur det politiska tillståndet är. Därför vädjar jag till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet att han, som med så kraftig hand undanröjt så många av de misshälligheter som varit tillfinnandes, ville göra vad han kan för att komma till rätta med missförhållandena på detta område, och jag hoppas att det icke skall behöva dröja alltför länge förrän man kunnat även på denna punkt skapa möjligheter att utan tidsspillan och på ett rationellt sätt ordna dessa saker. Det kan icke hjälpas att i ett land som vårt neutraliteten som sådan är något påfrestande. Den menige kan icke bedöma vilka och hur stora farorna äro. Han tänker på sin verksamhet i hemorten och vad han där skulle kunna uträtta. Dylika jämförelser utfalla många gånger icke till den militära organisationens fördel. Jag vill, herr talman, ännu en gång betona, att vad jag här framfört icke varit avsett som ett klander av de militära åtgärderna och icke heller av önskan att döma någon, utan jag har gjort det i känslan av att just sådana här små detaljer i det långa loppet under en serie av påfrestningar kunna vara ägnade att om den stund kommer, som vi alla hoppas icke skall komma, då vårt försvar skall sättas på det verkliga generalprovet, kunna bidraga till att inge den känslan att allt som behöver göras icke är tipp topp eller, som det heter på idrottsspråket, fulltrimmat. Den försvarsvilja, som finnes inom vårt land, bör vidmakthållas icke bara bland dem som äro iklädda kronans kläder utan bland hela vårt folk.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vi ha nog alla åtminstone här i riksdagen en känsla av att regeringens neutralitetspolitik på vissa håll icke bedömes efter den måttstock, som borde gälla för densamma. Ju längre världskriget pågår, ju hänsynslösare komma de små staterna att bli behandlade, och ju hårdare kommer den främmande propagandan att sättas in. De summor, som i propagandasyfte flutit in i vårt land från öster, söder och väster, äro icke små. Det är ingen hemlighet att just nu i krigets slutskede propagandan västerifrån tagit nästa oanade proportioner. Tyvärr ha vi ju ända sedan krigets början haft en grupp här i vårt land, som sökt sabotera regeringens neutralitetspolitik. Jag syftar nu icke på de s. k. ytterlighetspartierna, nazisterna och kommunisterna, utan på dem, som kritiklöst sällat sig till vissa krigshetsare, till vissa aktivister och till den lära, som kanske längst öppet predikats av den obalanserade professorn och redaktören i staden vid Göta älv. Dessa skaror ökade icke minst under hösten 1943. Många tro, att deras motiv voro de bästa, och att deras anslutning till kritiken av regeringens neutralitetspolitik skett på grund av någon slags känsla för den nordiska samhörigheten eller, som folk uttrycker sig, av skamkänsla över vår neutralitetspolitik. Det är givetvis mycket svårt att komma till rätta med detta, och i första hand bör man naturligtvis använda evangelium, innan man tar till lagen. Det är givetvis en mycket, mycket svår uppgift för statsmakterna att komma till rätta med detta virrvarr av enskilda människors åsikter, som utifrån underblåsas av en ytterligt skickligt ledd propaganda, vilken i sina händer har praktiskt taget obegränsade penningmedel. Här fordras sannerligen en upplysningsverksamhet av riksdagens ledamöter och av ansvarskännande människor. För att icke stämningen i landet vid givet tillfälle skall nå kokpunkten böra alla goda krafter stödja regeringen i dess strävanden för vår frihet och fred.

Icke minst finansministern har i dagens debatt låtit påskina, att densamma skulle vara upptakten till höstens valrörelse. Det är ju alldeles självklart att i ett folkstyrt land, där, som vi hoppas och av allt att döma ett riksdagsval kommer att äga rum hösten 1944, valförberedelserna börja redan nu och att varje parti söker stimulera sina väljare. För min del skulle jag emellertid vilja säga, att detta förhållande icke är det primära med avseende å denna remissdebatt av år 1944. Av kvällstidningarnas löpsedlar kunna vi finna vad som hänt i Danmark, sedan vi skildes i middags. Vi få hoppas att svenska folket skall ha klart för sig, att 1944 är inkörsporten till världsdramats fruktansvärda slutakt. Det fordras att vi sätta svenskheten i högsätet, det fordras att de partier, som bildat samlingsregeringen, hålla samman och att de hålla en klar linje. Herr Kilbom var i sitt anförande inne på förhållandet till kommunismen, och han rekommenderade dess anhängare att mötas i det stora socialdemokratiska partiet. Jag kunde då jag hörde detta, herr talman, icke undgå att göra den reflexionen att herr Kilbom varit än på den ena och än på den andra sidan om skiljelinjen och att det för honom icke bör vara så svårt att bortse från denna skiljelinje. Klart är att de osvenska partierna i vårt land utgöra ett faromoment, och att alla goda krafter böra sättas in för att hålla dessa partier tillbaka. Därför måste jag säga att det var med en viss beklämning jag läste ledaren i den till Morgontidningen omklädda Social-Demokraten för den 15 januari år. I denna diskuterade man förhållandet till kommunismen och kom därvidlag till det resultatet, att alla de kraftåtgärder, som förordades 1939, i dag icke ha samma förutsättningar som då. Man säger att läget därvidlag har ändrats, att kommunismen och nazismen icke längre samarbeta i Europa och att följaktligen — man säger det visserligen i försiktiga ordalag men dock ganska klart — de då vidtagna åtgärderna icke böra, såsom man uttrycker sig, permanentas. Vi få hoppas, att i det farofyllda läge, vari vårt land alltjämt be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finner sig, skiljelinjen mellan de svenska och de osvenska elementen blir starkt och tydligt markerad. Vi böra också göra klart för oss, att detta är en av förutsättningarna icke bara för samlingsregeringens fortvaro och dess möjligheter att göra sina intentioner gällande utan även för möjligheterna att behålla vårt fria svenska folkstyre. Hur många länder finns det, som i dag kunna säga att de ha ett fritt folkstyre? Det är icke många. Detta folkstyre måste vi som svenska medborgare värna, det är en av de värdefullaste förmåner vi ha att slå vakt om.

Herr talman! Jag har med dessa ord endast velat klargöra betydelsen av sammanhållning och samverkan efter svenska linjer för vårt lands frihet och oberoende.

Vidare anförde:

Herr **Blombäck:** Herr talman! Då det kan antagas, att riksdagen i år liksom tidigare kommer att få till avgörande upptaga en del speciella norrbottensfrågor, tillåter jag mig taga kammarens tid i anspråk för att framhålla några allmänna synpunkter, som borde kunna beaktas vid norrbottensproblemens behandling.

På sina håll väckte det stor förvåning, att jag vid förra årets remissdebatt uttalade såsom min åsikt, att såväl den norrbottniska trävaruindustrien som järnhanteringen ägde stora utvecklingsmöjligheter.

Gentemot den norrbottniska skogsförädlingens framtida expansionsbetingelser anfördes att dessa voro starkt beskurna, alldenstund man nu nått den gräns, där de årliga virkesuttagen motsvarades av tillväxten. Däremot var man ense om att en fortsatt utveckling av den kemiska förädlingen är säker, då man ur träet kan erhålla ytterligare produkter, exempelvis ättika och metanol. För min del är jag övertygad om att även den kvantitativa träindustrien kan ökas inom Norrbotten. Den tyvärr alltför ofta framförda åsikten att träförädlingen ställer sig oekonomisk därstädes är delvis en kvarleva från den under 1920-talet genomdrivna centraliseringspolitiken, som gick ut på att nedlägga de nordligaste sågverken och massafabrikerna. Av den anledningen började man transportera råvaran söderut till förädling. Vid sina råvaruinköp i Norrbotten erbjuda kapitalstarka sydbolag en osund konkurrens, vilken på ett eller annat sätt bör försvinna. Sedan dessa uppköpare erhållit sitt virke ha de inget intresse för den norrbottniska befolkningens rättigheter att få arbete vid råvarans förädling, men när arbetstillgången icke räcker till för den disponibla arbetskraften måste stat och kommun lämna hjälp. Den orättvisa dispositionen över råvaran medför att de norrbottniska sågverken endast kunna drivas med halv kapacitet. När vi norrbottningar se detta och veta att stora kvantiteter råvaror bogseras förbi våra industrier till förädlingsplatserna neråt landet, så undgå vi icke att känna en viss misstämning. Detta förhållande är av alltför stor betydelse för vår levnadsstandard, vår livsföring och vår ekonomi för att vi icke skola reagera kraftigt icke minst därför, att vi näppeligen kunna påräkna kompensation för den inkomstminskning, som drabbat vårt län, när råvarans förädling undandrages våra sågverk och fabriker. Man får icke förbise de menliga sociala återverkningar, som den omnämnda fördelningen av råvaran åstadkommer icke blott för bygden intill industriplatserna utan även för det inland, som direkt eller indirekt har känning av företaget. De sociala synpunkterna i samband med den norrbottniska industriens ensidiga utveckling styrker oss i våra förhoppningar att få förädla råvaran inom det landskap där den frambragts. Ju effektivare vi kunna driva våra redan befintliga anläggningar, desto lägre ställa sig produktionskostnaderna,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och desto kraftigare minskar säsongarbetarnas antal med ökade medelinkomster för de anställda som följd.

Vi önska icke under vilka omständigheter som helst tilltvinga oss förädlingen av allt virke, ty vi förstå även sydligare läns bekymmer i samma riktning, men vi betrakta det som en synnerligen stor orättvisa, att den norrbottniska befolkningen måste utföra det sämst betalda arbetet, nämligen skogsdrivningen och nedflottningen, under det att andra landsdelars befolkning i alltför stor utsträckning får förädla råvaran. Därvid kunna arbetsförtjänsterna i normala fall bli många gånger högre per enhet än vad som betalts i rotvärde och framforsling till älvmynningarna. Det är intet orättmätigt krav att fordra att de som ha den sämsta andelen i arbetsförtjänsterna även skola ha del i den bättre. Mig synes det lika naturligt, att det norrbottniska virket förädlas inom Norrbotten som att den skånska vitbetan förädlas i Skåne.

Envar som känner till förhållandena i övre Norrland vet, att sågtimmer, sulfat- och sulfitved i avsevärda kvantiteter bogseras från de norrbottniska älvarna, Pite, Lule, Råne, Töre, Kalix, Sangis och Torne älvar samt kustdistrikten till sydligare län. Det torde icke finnas någon sammanfattande statistik över hur stora partier råvaror, som på detta sätt berövats norrbottningarna, men om man studerar flottningsföreningarnas rapporter över virkestillsläppningen, kan man snabbt konstatera, vilka bolag som köpt virket och varthän detsamma är avsett att transporteras för förädling. Jag har tillåtit mig att ur virkestillsläppningsuppgifterna för samtliga tidigare nämnda norrbottensälvar göra ett sammandrag över de olika virkessortiment, som nedflottats. Däri äro således icke de virkespartier medtagna, som avverkats utan att bli föremål för flottning och ej heller det virke, som avverkats i Finland och nedflottats å Torne älv. För att få en i möjligaste mån exakt siffra över den genomsnittliga virkestillsläppningen har jag gjort uträkningen för en 5-årsperiod, nämligen för tiden 1935—1939.

Enligt flottningsföreningarnas berättelser ha under nämnda tid i Norrbotten avverkats följande kvantiteter flottningsvirke, nämligen 23 246 000 st. sågtimmer och slipers motsvarande 174 064 000 flottningskubikfot, 27 291 000 st. sulfatved motsvarande 78 359 000 flottningskubikfot, 27 899 000 st. sulfitved motsvarande 78 037 000 flottningskubikfot och 1 410 000 st. övriga sortiment motsvarande 4 300 000 flottningskubikfot.

De s. k. övriga sortimenten bestå av props, kolved, sparrar, masonitved och liknande, men då de äro av underordnad betydelse i detta sammanhang, hava de uteslutits i det följande.

Med hänsyn till det utbyte av färdiga produkter, som erhålles av norrbottensvirke, borde omnämnda kvantiteter råvaror vid förädlingen ha lämnat sammanlagt 570 000 std. sågade trävaror, 470 000 ton sulfatmassa, torr vikt, och 465 000 ton sulfit- och mekanisk massa, torr vikt.

De berörda råvarupartierna ha mestadels förädlats under en 5-årsperiod med början år 1936. Av kommerskollegii berättelse för hithörande tid framgår att tillverkningen av träprodukter inom Norrbotten utgör sammanlagt 450 000 std. sågade trävaror och slipers, 329 000 ton sulfatmassa, torr vikt, och 114 000 ton mekanisk massa, torr vikt.

Av det anförda framgår att råvara måste ha transporterats bort från Norrbottens län under ifrågavarande 5-årsperiod till en kvantitet som motsvarar ett utbyte av färdiga produkter med 120 000 std. sågade trävaror, 141 000 ton sulfatmassa och 351 000 ton sulfit- och mekanisk massa.

I beräkningen av tillverkningarna har icke medtagits den kvantitet massa, som kan uppskattas bliva framställd av sågverksavfall.

Det bör också nämnas att biprodukter till mycket höga värden utvinnas

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vid massafabrikationen, och ju större denna är ju mer ökas utfallet av biprodukter.

De norrbottniska näringarna lida svårt avbräck till följd av tidig isbildning i farvattnen. Isbrytarnas antal är otillräckligt för att effektiv isbrytning skall kunna äga rum. Jag hoppas, att statsmakterna må finna det förenligt med statens intressen att snart anskaffa ytterligare isbrytare för verksamhet längst upp i norr. Skälen därtill äro så mycket större som staten numera kontrollerar en stor del av den övre norrländska industrien. Med lämplig isbrytarhjälp kan seglationsperioden garanteras förlängd med 4—6 veckor per år. Den betydelse detta skulle få i fråga om lägre lagringskostnader och ökade avsättningsmöjligheter ligger i öppen dag. En utsträckt seglationsperiod bidrager bl. a. till en mera kontinuerlig industriell drift och jämnare arbetsfördelning, vilket har stor social och ekonomisk betydelse för den befolkning, som är beroende av industrien. I detta sammanhang måste man också taga hänsyn till att vissa fabrikat, exempelvis tallolja, efter någon tids lagring undergå kvalitetsförsämring.

Jag vill icke bestrida det ur organisationssynpunkt berättigade i att vissa landsortsföretags huvudkontor förläggas till låt mig säga Stockholm. Resultatet blir i alla händelser, att landsbygdskommuner frånhändas rätt betydande skatteintäkter, dels emedan ett bolag i viss utsträckning beskattas på den plats, där dess huvudkontor är beläget, dels emedan den anställda personalens inkomster helt tillföras samma kommun. Av dessa orsaker synas mig de skattetyngda norrbottenskommunernas förhoppningar om en effektivare skatteutjämning än starkare berättigade.

Det är en ganska märklig företeelse, att en mycket hög procent av förtroendeposterna inom de norrbottniska företagen m. m. äro anförtrodda åt inflyttade. Ur många synpunkter vore det lämpligt, att länets egna män i högre grad finge bekläda dylika poster, men därtill äro de handikapade, bl. a. emedan deras möjligheter till skolutbildning under ungdomsåren varit för små. De långa avstånden till skolorna, de fåtaliga undervisningsanstalterna och befolkningens ringa ekonomiska resurser medföra att en examen oftast ställer sig dyrare och mera avskräckande för den norrbottniska ungdomen än för andra landsdelars ungdomar. Jag hyser därför en förhoppning, att statsmakterna skola inse det rättvist och nödvändigt att Norrbotten får ett eget handelsgymnasium för utbildning av kontorsfolk, som främst skall rekryteras för anställning i den egna hembygden.

Vad den norrbottniske jordbrukaren beträffar, så arbetar denne under hårdare och mindre lönsamma förhållanden än den sydländske kollegan. Han anser kanske, att full fraktfrihet för jordbrukskalk är en småsak, men i Norrbotten äro avstånden till järnvägen långa, och frakten från järnvägen till brukarens hemort blir ytterst kännbar för jordbrukaren. När jag därför hoppas, att fullt fraktbidrag för jordbrukskalk skall kunna åstadkommas, så ser jag däri ett medel att stimulera jordbrukaren till mera ändamålsenliga brukningsmetoder och ett sätt att förhjälpa honom till både kvantitativt och kvalitativt bättre skördar.

Man talar mycket om landsbygdens avfolkning. Vi norrbottningar rädas inför vårt speciella problem, den driftigaste ungdomens avflyttning från Norrbotten. Strömmen av norrbottnisk ungdom mot söder är stark och måste på något sätt minskas. Ur försvars- och befolkningssynpunkt är det olyckligt om ett gränsområde mister den dugligaste befolkningsgruppen. Invandring till dessa trakter av icke önskvärd omfattning kan i så fall knappast motstås.

För att Norrbotten skall förbli en värdefull del i det svenska samhället,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
måste dess råvara förädlas inom länet i ännu större utsträckning, dess uppväxande och till utbildning lämpliga ungdom beredas ökade utbildningsmöjligheter, dess jordbrukare givas sådana villkor, att de få en levnadsstandard som gör dem jämställda med likvärdiga yrkesgruppers. I motsatt fall är faran stor för att den duktigaste ungdomen skall lämna Norrbotten.

Med det sagda har jag icke avsett att rikta någon kritik emot den inställning som kammarens ledamöter visat inför norrbottniska problem. Under min riksdagstid har jag tvärtom fått flerfaldiga bevis på att kammarens ledamöter uppriktigt arbeta för rättvisa åt Norrbotten. Jag har enbart velat lämna några upplysningar, som måhända torde bevisa, att om Norrbotten och dess andliga och materiella resurser utnyttjas, kommer det att bli av värdefull betydelse för landets ekonomiska liv.

Det är i längden ohållbart att förvägra en landsdel dess industriella utveckling, att icke giva dess begåvade ungdomar den rätta utbildningen eller att icke slå vakt om modernäringens utövare.

Så ser jag såsom norrbottning på Norrbottens problem av i dag och av skäl som redan givits anser jag det icke vara sund demokrati att medborgarrätten skall vara dyrare i Norrbotten än annorstädes i landet.

Herr **Hallén:** Herr talman! Det har vid en del tillfällen framhållits, att i vår riksdag få de utrikespolitiska spörsmålen en alldeles för knapphändig behandling ifrån kammarledamöternas sida. Nu är det emellertid så, att i dag från många håll, såväl av hans excellens utrikesministern som av våra partiledare och även av andra fällts nog så markanta och tydliga uttalanden angående vår utrikespolitik, så att alla tillbörliga önskemål om klara deklarationer därvidlag kunna anses tillfyllest tillgodosedda. Att jag likväl dristat mig att att taga till orda för att säga något i dessa stycken beror på att jag vill anknyta till något i Kungl. Maj:ts trontal som rör dessa ting.

Jag vill då först börja med att göra en liten kommentar till ett yttrande av herr von Seth, då han ville varna kammarens ledamöter för den intensifierade och ekonomiskt rikt rustade propagandan ifrån västmakterna. Jag kan så till vida ge honom rätt att det kanske är att slå in öppna dörrar. Det är kanske i stället så att handlingarna tala alldeles tillräckligt, varför det kan vara ganska onödigt med en sådan propaganda.

Emellertid ville jag beröra Kungl. Maj:ts trontal. Det får ju anknytas till statsverkspropositionen, vilket är värt att här observera. I trontalet är det dels ett uttryck som saknas, vilket ständigt brukar återkomma, och dels är det ett uttryck som icke har stått där på länge men som nu kommit tillbaka. Det som saknas är den sedvanliga deklarationen om Sveriges strikta neutralitetspolitik. Vi veta mycket väl, att frånvaron av detta uttalande ingalunda får tolkas på det sättet, att regeringen har varit benägen att göra det ringaste avsteg från sin neutralitetspolitik. Hela nationen med undantag av ett litet fåtal människor är väl ense om, att vi skola till allt pris i världen bevara den neutralitetspolitik vi hittills fört inför den militära tvekampen mellan makttrupperna. Vi skola också söka visa det icke minst i våra handelsförbindelser. Man måste erkänna, att de handelspolitiska relationer, som just nu råda mellan oss och västmakterna samt mellan oss och Tyskland, vittna både om en utomordentlig prestation ifrån regeringens sida och även om en verkligt korrekt objektiv neutralitet i folkrättslig mening.

Jag menar alltså, att detta förhållande, att vår neutralitet icke är direkt betonad i år som andra år, misstolka vi icke alls. Vi veta, att vi alla äro lika ense om att ur folkrättslig synpunkt äro vi fortfarande och vilja, så långt det är möjligt, till krigets slut vara verkligt neutrala.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man kanske dock får inläsa i denna frånvaro av själva uttrycket neutralitet någonting annat. När ordet nu saknas i trontalet kanske det skulle kunna bero på att med ordet neutral menar man också någonting annat än ordet sett ur rent folkrättslig synpunkt. Man kan nämligen, herr talman, för att tala rent ut fråga så här: »Kan ett kulturfolk som vårt stå neutralt och likgiltigt i en strid, där den västerländska odlingens fundamentala principer befinna sig i dödlig fara?» Det är ingen som begär det. Man begär inte av vanliga människor att de skola vara neutrala i fråga om sina känslor och sin allmänna inställning. Jag avser med detta, herr talman, ingalunda att hemfalla åt någon frestelse till en sådan demagogisk förenkling som Sven Hedin, som på sin tid sade, att det var fråga om en strid mellan Gud och Satan. Så långt äro vi väl ändå informerade i tingen, att vi veta, att det finns åtskilliga ganska skumma både territoriella och ekonomiska segerspekulationer med vilka vi icke alls skulle vilja ta någon befattning. Men även om vi skulle göra sådana reservationer för att sedan kunna döma desto mera opartiskt, tror jag likväl, att vi öppet kunna konstatera det faktum, som har rått i vårt land, icke först sedan krigslyckan har börjat vända sig utan faktiskt ända sedan krigets början, nämligen att vi i våra hjärtan alls icke äro neutrala. Vi svenskar kunna, herr talman, omöjligt önska seger åt de krafter, som förneka den andliga frihetens principer och sätta råa våldet i den lagfästa ordningens ställe.

Med tanke härpå kanske man kan säga, att det uttalande, som däremot har återvänt i trontalet om att vårt förhållande till främmande makter är gott, nog täcker den fulla verkligheten. Det är ett uttryck, som passar in på regeringens korrekta och folkrättsligt noggranna neutrala hållning. Men det är icke ett uttryck, som täcker inställningen hos svenska folket och den allmänna opinionen. När jag vågar påstå det, kan jag göra det så mycket mer som jag kan falla tillbaka på trontalet och Konungens egna ord, där det heter, att djupt smärtar oss våra nordiska grannfolks öde och vi dela av hjärtat deras förhoppningar att åter vinna fred och frihet. Just dessa uttalade önskemål att dessa nordiska grannfolk skola återvinna fred och frihet måste ju innebära att de, som hindra dem från detta, och som beröva dem deras fred och frihet, måste på något sätt stäckas i sina fortsatta förehavanden. Man kan därför säga, att redan i trontalet kan man utläsa något som innebär, att åtminstone hjärtana här i Norden äro allt annat än neutrala. I dessa ord om att våra nordiska bröders öde pinar oss kunna säkerligen alla kammarledamöter instämma.

Vi som bo i gränstrakterna träffa ofta på beklämmande vittnesbörd om den tragik som utspelas på andra sidan gränsen. För en tio dagar sedan talade jag med några flyktingar, som passerade gränsbygden. Det var en läkare, hans hustru och ett av deras barn. De hade i en skara på 35 människor vandrat genom skogarna med blindlyktor och kompasser på stiglösa marker. Så blevo de mitt i natten överraskade av bevakningsfolk och måste fly åt alla håll. Det sista de hörde var deras 12-åriga flickas hjärtskärande rop, när hon blev gripen och släpad tillbaka till norska sidan. Det är bara en episod bland tusenden och åter tusenden, som utspelas i våra gränstrakter. Så är det med våra norska bröder och systrar. Och allesammans ha vi väl i våra hjärtan blivit djupt upprörda av den danska diktarprästens öde. Det är en fråga, som man har rätt att ställa sig här bland vårt kulturfolk, nämligen vem det är som har inspirerat dessa mördare och sätter revolvrarna i deras händer. Vi veta alla att det finns en linje, som för rakt från Braunes Haus i München fram till talldungen bortom Vedersö prästgård. Där kan man säga att denna blodbesudlade ideologi vann en av sina sista segrar.

Men, herr talman, vi äro också säkert alla eniga om, att det är ytterst far-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
ligt att skapa sådana martyrer. Jag vill, innan jag slutar, erinra om några ord i Apostlagärningarnas 6 kap.: »Och de förde honom ut ur staden och stenade honom. Och han föll ned på sina knän och ropade med hög röst: 'Herre, tillräkna dem icke denna synd.' Och när han sagt detta avsomnade han.» Vi veta, herr talman, av historien, att inga knektar i världen och ingen våldsmakt, stode än alla världens högtalare i dess tjänst, förmå med en gravsten stänga ute den evige anden av frihet och ljus. Det är gott att veta, herr talman, att så tänker och känner i realiteten praktiskt taget hela vårt folk.

Herr statsrådet **Domö:** Herr talman! I anledning av herr Skoglunds fråga, om icke vedavverkningen kunde ökas i de norrländska arbetslöshetsområdena och i stället minskning ske i produktionsplikten i andra landsdelar, där det är ytterst svårt att få folk till skogen, vill jag meddela följande.

Tillgången på arbetsfolk för skogsarbete synes för närvarande vara ganska god i hela landet. Den senaste rapporten från arbetsmarknadskommissionen upptog ett ganska litet antal anmälningar om behövliga skogsarbetare — jag vill minnas att det var under 700 arbetare för samtliga arbetsförmedlingar.

Emellertid har bränslekommissionen och arbetsmarknadskommissionen uppgjort en plan för ökad bränslevedavverkning i Norrland, men även i vissa delar i Svealand, där arbetslöshet uppstått eller hotar att uppstå. Enligt denna plan, som godkänts av regeringen, skulle ökad vedavverkning, utöver redan beräknad sådan under innevarande bränsleår, erhållas genom träffande av köpeavtal mellan bränslekommissionen eller dess organ och skogsägarna. Någon ökning av skogsägarnas produktionsplikt — i de områden där sådan är gällande — skulle således ej ske.

Transportmöjligheterna och belägenheten av vedskogarna i arbetslöshetsområdena medge icke någon större förskjutning av vedavverkningen till andra områden än vad som räknats med i den tidigare fastställda avverkningsplanen. Men den ökade bränslevedavverkningen i de av arbetslöshet drabbade eller hotade områdena, som enligt vad jag nämnt beräknas kunna åstadkommas genom kommissionens försorg, torde dock kunna i rätt avsevärd grad och ganska snabbt bidraga till viss lättnad i det rådande arbetslöshetsläget.

Om och i vad mån lättnad i produktionsplikten kan ske för de områden, som ej beröras av de igångsatta åtgärderna för ökad bränslevedavverkning inom arbetslöshetsområdena, är jag ej för närvarande i tillfälle att uttala mig om.

Herr **Kyling:** Herr talman! I dagens debatt ha ett par talare vidrört en fråga av ganska stor betydelse. Det kan visserligen anses, att det har talats alltför mycket om denna fråga, men jag skall dock beröra den med några ord.

När man vid årsskiftet studerade de olika folkmängdsuppgifterna från våra landskommuner, fick man en skrämmande bild av vilken utveckling vi gå emot i befolkningshänseende. Man får en verklig tankeställare, när man ser, hur befolkningsströmmen från landsbygden fortsätter att stegras år ifrån år och att det tycks vara omöjligt att hejda densamma. Samtidigt som den ena landskommunen efter den andra praktiskt taget befinner sig i utdöende — ja, det kanske är litet för starka ord — ökas städernas folkmängd. År 1943 har Stockholm exempelvis sugit åt sig inte mindre än över 20 000 människor — ungefär lika många personer som rymmas i en medelstor stad av t. ex. Kalmars storlek. Nu hör det till saken, att stockholmarna själva inte heller kunna vara intresserade av en utveckling i denna riktning. Landsbygden kan sägas ha varit — och vi hoppas att den också skall få fortsätta att vara det — en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

värdefull förnyelsekälla för folket. Men fortsätter utvecklingen i samma riktning som hittilldags, kommer måhända denna källa att sina.

Vid statistiska undersökningar har det visat sig, att äktenskapsfrekvensen på landsbygden har sjunkit i stor utsträckning. Detsamma är förhållandet med fruktsamheten. Detta är ett par synnerligen dystra faktorer att räkna med i framtiden. Jag skall inte trötta kammaren med något utförligare siffermaterial, men jag kan dock inte underlåta att peka på några ganska talande siffror, hämtade från den senaste statistiken på området. Under förutsättning att samma faktorer, som hittills varit dominerande, fortsätta att verka fram till år 1960, ha vi att räkna med en folkminskning på landsbygden av över 454 000 människor. Denna minskning blir störst i de lägre åldersgrupperna. Jag skall för att belysa detta endast anföra ett par siffror. I åldersgruppen 0—10 år är denna åldersminskning över 32 procent. I åldern 10—20 år är minskningen för män 22 procent och för kvinnor 36 procent. Samma tendens gör sig gällande i den åldersgrupp, som omfattar 30—40-åringar; där är minskningen för män 30 procent och för kvinnor 34 procent. Det är givet att ju längre denna utveckling kommer att fortsätta, ju fler åldringar kommer landsbygden att få på sin lott att försörja.

Den sjunkande äktenskapsfrekvensen hör samman inte enbart med ett markant underskott på kvinnor ute på landsbygden utan den sammanhänger också med landsbygdens sociala förhållanden. För dem som något litet haft tillfälle att följa arbetet i exempelvis ett småbrukarhem, framstår det tydligt och klart, hur en husmor i ett sådant hem får utföra ett arbete, som måste anses vara onormalt hårt. Nu kanske någon säger, att det väl inte finns enbart småbrukare ute på landsbygden. Men det finns dock 322 000 brukningsdelar i detta land, som ha en åkerareal icke överstigande 10 hektar. Kanske jämförelsen blir verkningsfullare om man säger, att det här i landet endast finns 7 000 brukningsdelar, som ha en areal överstigande 50 hektar. Dessa siffror tala nog ett ganska tydligt språk om att de mindre lantbruken och småbruken utgöra det övervägande antalet. Det är ett hårt arbete, landsbygdens folk har att utföra, och det finns nog därför en hel del, som dra sig för att fostra ett nytt släkte. Visserligen kan man säga, att arbetet i hemmen numera har undergått en förbättring så till vida, att en rationalisering börjar att genomföras. Men denna rationalisering är ännu inte på långa vägar genomförd. För brukaren av de mindre gårdarna ter sig saken på det enkla sättet, att han i första hand får försöka rationalisera det arbete, som ger det direkta brödet för dagen och först i andra hand kan tänka på rationaliseringen av hemmet, även om man i detta sammanhang har anledning att tala om en viss konservatism, som är rådande och som gör, att dessa rationaliseringsarbeten, ehuru de kanske inte äro så kostsamma, dock inte bli genomförda. Det finns tusentals hem ute på landsbygden, som ännu sakna vattenledning och avlopp. Det är under sådana förhållanden inte så underligt, att just de unga flickorna söka sig från landsbygden. De önska sig ett mindre jäktigt arbete än mor har, och detta gör, att de i stället dras till städer och samhällen, där de veta med sig att deras arbete kommer att bli något lindrigare och arbetstiden bättre ordnad. Många av de unga lantbrukarna ha på grund av detta förhållande knappast möjlighet att skaffa sig en följeslagarinna genom livet.

Man frågar sig onekligen, vad som är att göra och hur länge man kan undgå att vidtaga åtgärder för att förbättra de nu rådande förhållandena på landsbygden. Givetvis skulle en bättre prissättning på jordbruksprodukterna och därmed ökade inkomster spela en mycket stor roll. Men även om inkomsterna stegras, komma svårigheterna att i viss mån alltjämt finnas kvar. Tänker man exempelvis på hemhjälpsfrågan, finnes det för närvarande knappast nå-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gon möjlighet för en husmor på landet att erhålla hemhjälp. Detta är numera svårt även i städerna, men på landet är det fullkomligt ogörligt.

Jag tror också att det är nödvändigt att statsmakterna försöka sörja för att bättre lånemöjligheter skapas för rationaliseringar i de svenska lanthemmen. Men även om dylika skulle kunna genomföras, så kommer helt säkert ändå en del arbete att vara betungande. Det torde även bli nödvändigt att försöka skapa vissa gemensamma anordningar i arbetsbesparande syfte — jag tänker exempelvis på inrättandet av gemensamma tvättstugor och andra dylika åtgärder i syfte att göra arbetet lindrigare för husmödrarna.

Det har redan tidigare talats om nödvändigheten av att de landsbygdshem, som ännu sakna elektriskt ljus, skola beredas möjligheter att erhålla sådant. Jag var under julen inne i ett sådant hem, där det inte fanns något elektriskt ljus. Det var beklämmande att se hur familjen var samlad omkring ett flämtande stearinljus, och när det tog slut måste den fräsande karbidlampan fram.

Jag skall emellertid inte, herr talman, stanna längre vid denna sak. Jag skall dröja vid en del andra frågor, som också höra samman med landsbygdens problem. Jag tänker på utbildningsfrågorna. Skolväsendet har ju där undergått en ganska stor förändring. Detta har delvis berott på att en rationalisering har måst ske på grund av den stora barnminskningen. Jag skall, herr talman, be att få anföra några siffror, som visa, hur illa ställt det är på detta område. Siffrorna äro hämtade ifrån Dalarna. Folkskolinspektören i Dalarnas södra inspektionsområde, Orrgård, har i detta stycke lämnat en ganska märklig redogörelse. Han säger att man måste beteckna nedgången i antalet skolpliktiga barn de senaste åren som katastrofal. Han omtalar, att det år 1922 fanns omkring 9 200 barn i hans skolområde. 1940 hade antalet nedgått till omkring 5 700 för att 1943 sjunka till under 5 000. Det finns kommuner, exempelvis Gagnefs kommun, som sedan 1922 och fram till 1943 haft en barnminskning med 64 procent, andra notera minskningar på upp till 56 procent och ganska vanliga äro minskningar på upp till 50 procent. Vid en namngiven skola, som 1921 kunde uppvisa 42 barn, funnos 1943 endast 5 barn. Som bekant har nyligen i Kopparbergs län genomförts en ganska vidlyftig inventering av byggnader, som skulle vara lämpliga som samlingslokaler, och därvid kom det fram, att inom 35 kommuner, två tredjedelar av länets samtliga kommuner, stå icke mindre än 74 skolhus fullkomligt tomma. Allt som allt har man beräknat att inom länet skulle ett hundratal tomma skolhus finnas. På grund av utvecklingen under de två senaste årtiondena skulle inom Dalarna icke mindre än 150—200 skolor under denna tid ha nedlagts. Folkskolinspektören säger också i slutet av sin redogörelse, att det finns byar inom inspektionsområdet, där det inte föttts ett enda barn på 10 år. Dessa siffror tala sitt tydliga språk. Härtill kommer det förhållandet, att landsbygdens skolor äro sämre rustade att ge den utbildning, som barnen och föräldrarna numera ha rätt att kräva. Skolformerna äro sämre och — vad värre är — man har också under de senaste åren tvingats gå fram för en försämring av skolformer, som tidigare varit någorlunda hyggliga. Nu har man försökt anordna skolskjutsar för att därigenom underlätta möjligheterna att skapa så goda skolformer som möjligt. Men dessa skolskjutsar äro inte enbart av godo. Jag skulle kunna lämna exempel, som visa, att man ännu fraktar barn till skolorna genom skolskjutsar på ett sådant sätt, att knappast någon vuxen människa skulle känna sig belåten därmed. Tidigt på morgonen lämna dessa skolbarn sina hem och bege sig till stora landsvägen för att möta den buss eller bil, som skall föra dem vidare. Det är kanske regnigt och ruskigt, och barnen bli genomvåta. Så kommer bilen, som ofta är så dåligt uppvärmd, att det kan medföra vådor för barnens hälsotillstånd att låta dem färdas i densamma.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag skall även nämna någonting om skolmöjligheterna för övrigt och vad man kan önska för landsbygdens vidkommande. Vi ha en hel del begåvningar ute på landsbygden, vilka på grund av det nuvarande systemet icke ha möjligheter att erhålla den utbildning, som vore önskvärd. I detta avseende väntar sig landsbygdens folk mycket av den skolutredning, som för närvarande är i arbete. Jag vet mycket väl att somliga säga, att om begåvningarna ute på landsbygden få del av den högre undervisningen, kommer landsbygden att avfolkas i ännu snabbare takt och förlora även dem, som rätteligen borde stanna därute. Jag kan emellertid inte hålla med dem som resonera på det sättet. Jag tror inte att det är vare sig rättvist eller möjligt att hålla barnen kvar på landsbygden genom att endast ge dem tillgång till den sämre undervisningen. Jag tror tvärtom att det är nödvändigt att lämna dessa barn samma möjligheter i utbildningsavseende som städernas barn för att därigenom kanske intressera dem för att skaffa sig kunskaper, som sedan kunna tillgodogöras för landsbygdens del. Jag tror också att det är nödvändigt att sörja för att dessa barn, som skola få tillgång till denna högre undervisning, kunna erhålla stipendier i sådan utsträckning, att de kunna uppnå examen till ungefär samma kostnader som städernas och samhällenas barn. Men det är enligt min mening även lika nödvändigt att inte låta denna undervisning enbart bli av teoretisk natur. Man måste bättre sörja för yrkesundervisningen även för landsbygdens ungdomar. Det måste inrättas flera lantmannaskolor och folkhögskolor, och stipendier måste i större utsträckning ställas till förfogande även på detta område.

En fråga, som också hör samman med landsbygden, är behovet av lämpliga och väl inredda samlingslokaler. Genom statens försorg stå för närvarande några miljoner kronor till förfogande att utdelas som bidrag och lån till hjälp för de kommuner, som vilja bygga sådana samlingslokaler. Om dylika lokaler komme till stånd, skulle detta kunna ge ungdomen rätt mycket av värde. De studieintresserade skulle där kunna samlas till sina studiecirklar, och bibliotek och annat skulle kunna ordnas på ett bättre sätt.

Innan jag slutar, herr talman, skulle jag vilja stanna även inför en annan fråga, som jag i detta sammanhang endast vill i korthet beröra. Det är frågan om dyrortsgrupperingen. Det är kanske inte nödvändigt att ta upp detta spörsmål i detta sammanhang. Vi veta ju att denna fråga nu ligger under utredning. Efter flera framstötar från olika håll beslöt ju riksdagen förra året enhälligt att begära en allsidig och förutsättningslös utredning av denna fråga. Mot de av finansministern givna direktiven finnes ingenting att anmärka. Direktiven äro fullständiga, och arbetar den nu sittande utredningen efter dessa direktiv och i enlighet med de uttalanden, som riksdagen gjorde förra året, torde det finnas möjligheter att komma fram till en rättvis lösning. Landsorten förväntar att utredningen inom föreskriven tid skall framkomma med sådana förslag, som skapa rättvisa. En fortsatt orättvisa på detta område kommer att medföra svåra konsekvenser. Landsbygden måste till sist beredas sådana levnadsvillkor, att dess befolkning icke med skäl kan känna sig deklasserad och eftersatt i förhållande till de större samhällenas inbyggare.

Jag har, herr talman, med mitt anförande syftat till att nämna något om de problem, som landsbygden har att brottas med i dag och tala om den stämning, som råder där ute. Jag läste för någon tid sedan en bok av en fransk författare, vilken ansåg, att det franska sammanbrottet hängde samman med den onaturliga strömmen av folk från landsbygden till städerna. Hade denna ström icke pågått på det sätt han skildrat, ansåg han, att det franska sammanbrottet hade uteblivit. Naturligtvis får man säga, att detta är en överdrift, men jag tror vi böra av dessa reflexioner dra den lärdomen, att vi böra på alla sätt sörja för att positiva åtgärder för landsbygdens del komma till stånd. Lösandet av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
denna fråga borde ligga alla varmt om hjärtat. Jag uttalar, herr talman, den förhoppningen, att denna riksdag skall ta itu med dessa frågor på ett sådant sätt, att verkningsfulla åtgärder snarast komma till stånd.

Herr **Svedman:** Herr talman! Aldrig tidigare i mänsklighetens historia har världsläget varit mera förvirrat och framtidsutsikterna så ovissa som nu. Det är därför ganska fåvitskt att tro, att man skulle kunna draga upp klara riktlinjer för ett handlande i en framtid, om vilken vi veta så litet, som i själva verket är fallet. Det är farligt att draga slutledning, innan premisserna till sitt innehåll ligga någorlunda klara. Slutledningen blir då lätt felaktig. Vi möta nu idel irrationella faktorer· då det gäller att draga slutledningar beträffande framtiden och vad den kan bära i sitt sköte. Den omständigheten att vi sakna förutsättningar för att framlägga ett fixerat och preciserat arbetsprogram befriar oss dock icke från skyldigheten att söka förbereda oss för framtiden, i den mån den kommer att ställa oss inför redan nu insedda ofrånkomliga aspekter.

Vår världsdel är i stor utsträckning utarmad och i spillror. Detta är ett faktum, som vi alla måste se i ögonen. Det värsta är emellertid inte, att städerna äro bombade, kommunikationerna sönderslagna, fabrikerna jämnade med marken samt åkrarna blodbestänkta. Det värsta är, att under dessa förskräckliga år människornas moral blivit i grunden fördärvad. Vad århundraden för att icke säga årtusenden av civilisation och kultur byggt upp, har kriget raserat och spolierat. Följderna därav ha framträtt sedan länge, men de komma säkerligen att göra det i allt mera avskräckande former. Det moraliska förfallet torde nämligen visa sig i sin mest fruktansvärda gestalt först efter kriget och i dess förtvivlade slutskede. Man får inte ta för givet, att soldaterna, framför allt de i de besegrade arméerna, den dag då vapenstilleståndet proklameras, skola släppa ifrån sig sina pistoler. Man har anledning hysa oro för hur man skall kunna få den ungdom, som under åratal vant sig vid att med vapen i hand skapa sin rätt över andras liv, att åter underkasta sig lagliga civila former. Soldaterna i de besegrade länderna låta sig säkerligen icke avväpnas i en handvändning, då de måste förstå, att hemma väntar dem endast armod och slaveri. I de ockuperade länderna kommer förvisso i större eller mindre utsträckning kaos att inträda, när det tillfälliga militära trycket lättar, och folkhatet kommer då att ohämmat blossa ut i full styrka.

Dessa omständigheter måste vi hålla inför våra ögon, då vi skola bedöma framtiden och vår inställning till den. Svårigheterna att upprätthålla ordning och disciplin i länder, som — vilket ju varit fallet med de flesta av Europas länder — genomgått så mycket lidande och där någon laglig styrelse och förvaltning knappast varit rådande, borde framstå i klar och ofrånkomlig dager. Härvidlag framträder en omständighet, som, enligt vad det förefaller mig, alltför litet beaktats i dagens allmänna diskussion, nämligen flyktingsproblemet ställt i framtidsbelysning av de förhållanden, som komma att inträda, när vapenstilleånd proklameras.

Vi måste vara beredda på att detta spörsmål för oss kommer att taga helt andra former och bli av en helt annan storleksordning, än vad det är i dag. Vi ha också redan vissa tråkiga erfarenheter av vad flyktingsfrågor vill säga.

Efter senare tiders krig har emigration i större eller mindre utsträckning förekommit från de krigförande länderna. Så var fallet exempelvis efter Napoleonkrigen. Efter fransk-tyska kriget 1870—1871 utvandrade från Tyskland till vårt land talrika skaror tyskar, förnämligast bestående av jordbrukare, affärsmän, hantverkare och konstnärer, särskilt musiker. Detta var dock efter ett kort krig och en utvandring från ett *segrande* land. Nu te sig förhållandena runt vårt land på ett helt annat och allvarligare sätt. Vi måste vara beredda

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på att taga emot flyktingar både från öster, söder och väster. Det var närmast för att påpeka denna nödvändighet som jag, herr talman, begärde ordet i denna debatt.

De flyktingläger, som vi måst etablera, ha i ett eller annat sammanhang låtit tala om sig och varit utsatta för kritik. Säkerligen finns det också anledning till en sådan kritik. — Häromdagen meddelade en smålandstidning en liten detalj, som jag inte kan underlåta att i detta sammanhang framhålla. En besökare i ett norskt flyktingläger hade funnit, att flyktingarna på sin lediga tid mellan kl. 6 och 10 på kvällen till läsning och förströelse endast hade publikationerna Ny Dag och Trots Allt. Det är ingalunda min mening att vilja förbjuda någon viss publikation, men om man i ett flyktingläger inskränker biblioteket till dessa båda publikationer, torde dessa flyktingar få en ganska ensidig och felaktig bild av de strömningar och stämningar av politisk, ekonomisk och kulturell art, som råda här i landet. Vi ha nu 50 000 flyktingar inom landets gränser. Om ett eller annat år äro de kanske uppe i 150 000. Det är en eventualitet, som vi måste vara beredda på med hänsyn till de omständigheter, som utan tvivel komma att inträda efter krigets slut, närmast på grund av den moraliska upplösningen i världen.

Med all rätt och med lovvärd omsorg vaccineras svenska folket mot epidemier och kroppsliga sjukdomar, men vi torde också få känning av andliga farsoter, som utan tvivel kräva beredskap och uppmärksamhet. Krig föder ofta revolution, och revolutioner äro som bekant smittosamma. Tyvärr kan man befara, att en revolutionär anda, mer eller mindre markant, kommer att uppträda i de flesta av Europas länder efter kriget. Liksom epidemier lätt komma över de geografiska gränserna, kunna förvisso även de smittofrön, som revolutioner medföra, spridas vidare till andra länder.

Jag har velat i korthet påpeka dessa förhållanden. Jag vill sluta med att framhålla, att det är en stor villfarelse att tro, att dagens avgörande spörsmål äro av enbart ekonomisk art och inrätta sig därefter. Detta självbedrägeri har stor del i att tillståndet i vår värld är sådant som det är. Tillvaron består icke endast av teknik, taktik och statistik. Den är också *etik*.

Detta påpekande kan, herr talman, kanske försvara sin plats även i ett riksdagsprotokoll.

Herr **Wiberg:** Herr talman! Även om man måste konstatera, att det under rådande förhållanden knappast finnes något alternativ till den fortsatta ökningen av statsskulden, befriar detta icke de finansvårdande instanserna från skyldigheten att sätta sig in i underskottsbudgeteringens konsekvenser och från ansvaret att söka ordna upplåningen och finanspolitiken överhuvud taget på ett sådant sätt, att de skadliga återverkningarna på det ekonomiska livet så mycket som möjligt begränsas.

Till finansplanen har såsom en särskild bilaga fogats ett synnerligen intressant, i vissa delar redan omdebatterat material till bedömande av den statsfinansiella utvecklingen. Den framlagda utredningen visar bl. a., att statsskulden vid utgången av näst föregående budgetår uppgick till 8,7 miljarder kronor, och att denna skuldbörda kunde väntas stiga under året med ytterligare 1.3 miljarder kronor. För min del finner jag inte statsskuldens storlek i och för sig ge anledning till de största farhågorna. 10 miljarder kronor är visserligen en högst betydande skuldbörda för ett så litet folk som vårt, men denna summa utgör dock inte mer än omkring 70 % av den totala nationalinkomsten. Mera betänksam måste man enligt min mening ställa sig till statsskuldens kortfristiga karaktär. I detta hänseende har en utomordentligt kraftig förskjutning inträtt i jämförelse med förkrigsförhållandena, då den svenska statsskulden

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
generellt sett var bunden för en mycket betydande tidrymd. Den kortfristiga upplåningen nu under kriget innebär en spekulation i ett framtida lågt räntelåge. Spekulationen bygger i sin tur på antagandet om en fortsatt lätt penning- och kapitalmarknad. Denna förutsättning kommer sannolikt att bestå, så länge kriget varar. Hur förhållandena i detta hänseende bli efter kriget, därom veta vi för närvarande ingenting. Om vi då ha att vänta en stark efterfrågan från näringslivet för att förnya uttömda varuförråd och förslitna maskiner samt för att utföra eftersatta byggnadsarbeten, kommer emellertid konverteringstiden att sammanfalla med en reinvesteringskonjunktur. I stället för att — såsom nu under kriget — kapital frigöres från näringslivet komma i stället staten och näringslivet att samtidigt efterfråga kapital, och detta kanske i en sådan utsträckning, att räntefoten höjes och statens konverteringssträvanden därigenom försvåras. Riktigt illa blir det, om budgeten inte kan stabiliseras, i vilket fall statens och näringslivets konkurrens om kapitalet blir hårdare. Under detta antagande framträda riskerna av den nuvarande kortfristiga upplåningen ännu tydligare.

Tyvärr kan man om vår statsfinansiella ställning nog icke använda det gamla lundauttrycket »en väl ordnad dålig ekonomi», utan vi få nog i stället konstatera, att vi ha en ganska illa ordnad dålig ekonomi. Enligt min mening hade det varit väl befogat att lägga statsupplåningen på längre sikt. Man hade då fått köpkraften bunden på lång sikt. Även om kostnaden för denna upplåning, vilken till betydande del utjämnas genom beskattningen, hade blivit något högre än den nu är, hade man vunnit ett betydligt effektivare inflationsskydd för framtiden och undvikit alla de andra olägenheter, som äro förenade med en omfattande kortfristig skuldsättning.

Frågan om statsskuldens utveckling och formerna för statsupplåningen är av central betydelse för den svenska kronans inre värde. För valutapolitiken, som är intimt förbunden därmed, komma produktionskostnaderna att få en ganska avgörande betydelse. I strävandena att sänka dessa får man dock givetvis inte bortse ifrån skattepolitiken. Om vi skola få till stånd nya företag — sådana grundas emellertid enligt min mening i alltför ringa utsträckning — blir det också alldeles ofrånkomligt att bereda framför allt det riskvilliga kapitalet lättnad i beskattningen.

Det är särskilt ett önskemål, som på senare tid framförts, vilket jag i detta sammanhang gärna skulle vilja understryka. Det gäller skattelindring eller skattefrihet för sådana medel, som avsättas för uppförande av arbetarbostäder. Den svenska industrien har allt djupare engagerat sig i ett socialt reformverk, som spänner över vida områden. En av de största uppgifter, som industrien här ställts inför, gäller just att förbättra de anställdas bostadsförhållanden. Detta har tidigare i denna debatt understrukits av herr Berg. Dessa strävanden böra inte få hämmas av skattepolitiken. Det vore i så fall oklokt inte bara ur social utan även ur ekonomisk synpunkt. Jag är nämligen personligen fast övertygad om att trivsel på arbetsplatsen och i hemmet samt goda villkor i övrigt betyda ofantligt mycket för den enskilde arbetarens och därmed för företagets produktionsresultat. Men det är icke bara därför utan också med insikt om att ett gott förhållande mellan företagare och arbetare är en ideell tillgång av omistligt värde som svensk industri nu medvetet ingått i sitt sociala skede.

Genom att vi tvingats att mer än förut lita till oss själva och därför kommit att djupare och vidare än förut se på problemen i vårt eget land, har avspärrningen haft icke bara negativa utan även positiva resultat. Såsom en av dess allra största nationella landvinningar räknar jag för egen del den höga uppskattningen av det svenska jordbruket och den svenske bonden som vunnit

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

allt starkare insteg hos våra industrimän. Vi industriföretagare veta i denna dag, att Sverige behöver ett bärkraftigt lantbruk. När efterkrigstidens problem skola övervägas, är därför även från industriens sida en självklar utgångspunkt, att vi icke få beskära jordbruket eller minska dess bärkraft. I enlighet härmed vågar jag hävda, att industrien är villig att vad på densamma ankommer medverka till att det svenska jordbruket får en modern och rationell utrustning, på det att med ändamålsenliga hjälpmedel en lättnad kan vinnas i lantbrukarens och icke minst hans hustrus dryga arbetsbörda, den tyngsta som någon folkgrupp har här i landet.

Jag antydde nyss, att avspärrningen icke varit enbart till skada. Det är icke bara på ett område, som vi ha att bygga vidare på under dessa år vunna erfarenheter. I själva verket kunna vi knappast förbigå dem på något område i det ekonomiska och kulturella livet. Starkast komma de väl att göra sig gällande i fråga om svensk teknik och det forskningsarbete som ligger till grund för denna. Få områden — om ens något — av den civila budgeten ha under de gångna krigsåren kunnat glädja sig åt ett så oförbehållsamt stöd från statsmakternas sida som den tekniska forskningen och undervisningen. De anslagsökningar som följt därmed på åttonde och tionde huvudtitlarna äro förvisso sällsynt väl motiverade. Men vi få inte glömma, att de tekniska framstegen stå i största tacksamhetsskuld till och beroende av den grundläggande naturvetenskapliga forskningen. Det kan emellertid icke bestridas, att de allmänna naturvetenskaperna, t. ex. kemien och fysiken, vid våra universitet och högskolor icke ha de resurser i fråga om personal och material som de skulle behöva. Det kan sägas, att dessa svårigheter voro beklagliga men icke hade avgörande betydelse före kriget, då den internationella forskarvärlden stod i största inbördes kontakt, och att resultat som vunnits inom den grundläggande forskningen i ett land snabbt kunde utnyttjas av teknikerna i ett annat land. Denna förutsättning har nu i hög grad bortfallit, och vi veta icke, om eller när den kommer åter efter kriget. Det är därför säkrast, att vi lita mera till oss själva för framtiden även på detta område. Därför skulle jag för min del gärna se, att den välvilja som nu visas den tekniska forskningen skulle utsträckas även till andra grenar av det vetenskapliga arbetet. Jag hälsar därför också med tilfredsställelse de uttalanden som ecklesiastikministern gjort i samband med tillsättandet av utredningen om ett medicinskt forskningsråd och vari han starkt betonade önskvärdheten av att ett dylikt råd även skulle få till uppgift att främja den för medicinen grundläggande allmänna forskningen.

Den ekonomiska politiken här i landet måste föras så, att på olika områden skapas goda allmänna förutsättningar för ett fritt produktionsliv. På det sättet — och endast på det sättet — kunna vi så småningom få till stånd en sådan ökning av nationalinkomsten och därmed också av skatteunderlaget, att det säkerligen skall bli möjligt att bemästra även den svåra statsfinansiella situationen efter krigsåren. Ju mera staten däremot binder produktionen desto långsammare blir återhämtningen. Den expansion av den statliga verksamheten som skett under kriget har enligt min och mångas uppfattning gått alldeles för långt. Den skulle icke varit nödvändig, om vissa åtgärder exempelvis inom finanspolitiken från början hade lagts annorlunda. Denna utvidgning av statens inflytande har skett trots den positiva erfarenhet som kristiden lärt oss, nämligen att en oerhört stark vilja att tjäna samhället finnes hos de riks- och branschorganisationer som innesluta huvudparten av svenskt näringsliv. Jag är för min del fullständigt övertygad om att den träning i administrativa göromål som kristiden givit dessa sammanslutningar jämte den samhällsanda som där visat sig vara för handen mer än väl motivera, att de successivt få övertaga en del av de reglerande uppgifter som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
eljest skulle omhänderhavas av olika krismyndigheter eller andra statliga organ.

Jag är också förvissad om att en god del av de speciella planeringsuppgifter som ansetts påkallade inför ett fredsslut skola kunna anförtros åt dessa organisationer. Så har också för övrigt redan skett på det ekonomiska området. Vad jag emellertid i detta sammanhang skulle vilja efterlysa är en liknande planering för det internationella återuppbyggnadsarbetet, till vilket höstriksdagen anvisat ett anslag på 100 miljoner kronor. Om vi icke i god tid rusta oss för denna uppgift, som är en nationell hedersplikt, är det fara värt, att många — och icke minst ekonomiskt svårartade — missgrepp bli begångna. Vi måste exempelvis noggrant överväga vilka av våra materiella resurser som lämpligast böra ställas till de krigshärjade ländernas förfogande. Denna bedömning kan endast ske, om kompetent folk från näringslivets organisationer anlitas.

Vad vi alla hoppas på, herr talman, är, att vårt land som under detta krig i den nationella enighetens tecken blivit en militär maktfaktor som alla de krigförande måste räkna med, också skall bli vad det har goda förutsättningar att utveckla sig till, nämligen ett ekonomiskt och socialt föregångsland.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Lindahl:** Herr talman! Jag har begärt ordet i denna remissdebatt för att fästa upmärksamheten på ett par frågor, som åtminstone indirekt sammanhänga med remissen av här föreliggande propositioner.

Riksdagen kan i år fira femårsjubileet av beslutet om förstatligandet av de enskilda järnvägarna. Men icke nog med det utan 1939 års riksdag uttalade också önskvärdheten av att detta förstatligande borde äga rum under en period av fem år, och år 1944 — alltså det år som vi nu äro inne på — skulle de sista banorna befinna sig i statlig ägo. Allesammans veta vi, att denna riksdagens önskan om järnvägarnas förstatligande inom en femårsperiod icke har effektuerats — icke ens till hälften. Om man medräknar de tre banor, Kristianstad—Hässleholms, Östra Skånes och Sölvesborg—Älmhults, som väl årets riksdag kommer att besluta inköpa, så ha i alla fall endast 3 028 km järnvägar under denna femårsperiod kommit i statens ägo, och sålunda återstå icke mindre än 4 895 km banor att övertaga. Här kan man således säga, att den av riksdagen uppgjorda tidtabellen helt kommit ur kraft. Det är därför icke underligt, om den allmänhet, som otåligt väntar på en mera rationell ordning inom landets järnvägsväsende, med förvåning frågar efter anledningen till denna oerhörda eftersläpning. Och man frågar med viss rätt, om icke staten har kraft eller intresse nog för att ordna så, att denna för vår folkhushållning och många enskilda medborgare så ofantligt viktiga fråga får sin riktiga lösning.

Naturligtvis måste man säga, att krisen har stor del i den avsevärda förseningen. Banor, som tidigare hade en dålig ekonomi och vilkas ägare kanske intet högre önskade än att de skulle komma i statlig regi, ha fått ökade transporter under krigsåren, och därigenom ha deras dåliga finanser blivit repererade. Man anser givetvis nu från dessa banors sida, att de äro åtskilligt mer värda än de varit tidigare. Med andra ord: många av dessa företag känna icke längre något behov av den statliga ambulans, som rycker ut och bringar bankruttmässiga företag under statligt skydd.

I dag kunna vi trots allt vara ytterst tillfredsställda med järnvägsstyrelsens aktivitet under åren 1940—41. Då inlöstes icke mindre än ett tjugufemtal

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

banor, och den gynnsamma ekonomiska utveckling som präglat järnvägsväsendet har också återfunnits hos de banor som förstatligats. Dessa banor ha under krisåren tillfört staten betydande kapital och torde utan tvekan i detta nu betecknas som goda affärsföretag, som staten hittills åtminstone enbart haft glädje av. Om man i detta sammanhang önskar något är det, att vi skulle få en utredning, som klart säger ifrån vad dessa banor tillfört staten, och hur dessa banor under krisen överhuvud taget burit sig. Jag tror, att en allmän kunskap om det många gånger strålande resultat, som de redan förstatligade banorna ha givit, skulle pigga upp vederbörande till snabb fortsättning på den inslagna vägen. För att vinna klarhet på denna punkt måste det, såvitt jag kan förstå, anordnas en speciell undersökning för att slå fast, hur förhållandet är med dessa förstatligade banor; och man tycker, att det inte borde vara omöjligt att få en dylik utredning slutförd.

Ibland kan man inte komma ifrån den föreställningen, att statsmakternas politik under de senare åren, när det gällt inlösen av enskilda järnvägar, alltjämt är en politik som är ambulansbetonad, d. v. s. att man inskränker sig i viss utsträckning till köp av mindre eller medelstora banor med ofta mer eller mindre skamfilad ekonomi, medan de verkligt stora banorna gå relativt fria från allvarliga statliga attacker. Om det bortses från ostkustbanan och Uppsala—Gävle järnväg, som tillfördes staten redan före 1939 års riksdagsbeslut, ha sedan dess inga storbanor blivit införlivade med staten. Med Bergslagernas järnväg, som ju är landets största enskilda bana och som 1942 hade en omslutning av 50 miljoner kronor, ha, åtminstone såvitt jag vet, icke ens överläggningar i saken ägt rum. Jag har emellertid en allvarlig känsla av att det skulle varit en klokare taktik, om icke statsmakterna vid förvärv av enskilda banor följt det minsta motståndets lag. Hade storbanorna kommit med i det första svepet, hade det övriga ordnat sig av sig självt. S. W. B. t. ex. intar inom det mellansvenska järnvägsnätet en nyckelställning av stora mått. När staten får den banan i sin hand, så är slaget vunnet om banorna i Mellansverige, och därför är det enligt mitt sätt att se en angelägenhet av första ordningen, att just S. W. B. blir statens egendom. Det är bekant, att staten gjort vissa ansträngningar att komma Västeråsbanan in på livet, men hittills tyckas alla försök ha misslyckats. En preliminär överenskommelse träffades ju vid årsskiftet 1941—42, men i sista hand tyckte staten, att priset på banan var alldeles för högt. Såvitt jag har mig bekant och såvitt jag förstår hade det i alla händelser icke varit någon dålig affär, om staten den gången slagit till. S. W. B:s inkomster under de senaste fyra åren ha belöpt sig på cirka 70 miljoner kronor, vilket borde ha betytt ett netto, som givit staten åtminstone ett par miljoner i vinst, om köpet av S. W. B. ägt rum vid årsskiftet 1941—42. År 1943 upptogos nya förhandlingar. En värderings- eller förlikningsnämnd — eller vad man vill kalla det — med generaldirektör Leo som ordförande tillsattes. Vilket resultat denna nämnd kommit till är emellertid för allmänheten okänt, och kanske man icke heller kan få reda på det. Här finns naturligtvis anledning att säga, att Västerås stad knappast visat den rätta förståelsen för ett statligt övertagande. Tydligen har banans betydelse som kommunal mjölkko överskattats av västeråsborna till förfång både för ägare och trafikanter. Ty förmodligen kommer den guldström, som nu rinner till, att så småningom sina, och då står företaget där med både lok- och personvagnspark, som kräver en snabb förnyelse. Å andra sidan förstår ju varje kommunalman, att västeråsarna vilja ha — det måste man naturligtvis alltid räkna med — en ganska bra slant för en bana, som utan tvekan har ett obestridligt affärsvärde. Vad jag med detta velat säga är, att det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
vore synnerligen önskvärt, att man finge en klar bild av vad som är anledningen till att S. W. B. ännu inte är statens egendom.

Frågan om fullföljandet av de enskilda järnvägarnas förstatligande är en synnerligen aktuell sak. För varje år som går måste dessa banors underhåll liksom den rullande materielen bli allt sämre. Ty det är väl ingen som inbillar sig att banor över vilka hotet om ett förstatligande ändå ligger ha något större intresse av att underhålla vare sig banan eller den rullande materielen. Såvitt jag kan förstå, ligger det så till, att ju snabbare detta förstatligande skett desto större fördel hade det varit för staten — en sak som statsutskottet och 1939 års riksdag voro på det klara med, när man sade, att inom en period på fem år borde det gå att förstatliga det enskilda järnvägsväsendet i dess helhet. Vad man sålunda gärna skulle vilja veta är, om det överhuvud taget finns någon plan för att genomföra förstatligandet av de enskilda järnvägarna. Jag tycker ändå, att när man kommit till denna 5-årsperiods slut, så borde man från det håll, som är närmast ansvarigt, vara på det klara med att nu är denna tidrymd förverkad. Vi borde göra upp en ny plan för att så snabbt som möjligt tillföra oss de enskilda järnvägarna. Det vore, sade jag, synnerligen önskvärt att få reda på, hur den här saken ligger till. Det vore vidare önskvärt att veta, vilka möjligheter som föreligga för inlösen av S. W. B., men inte bara beträffande den järnvägen utan om regeringen har tänkt att överhuvud fullfölja förstatligandet. Då bör man ju också ha en plan därför, som man eventuellt kan visa upp för riksdagen. Är det så, att de återstående banor, som skola förstatligas enligt beslutet och enligt den första planen, vid förhandlingarna visa sig vara alltför hårdflirtade, så finns det ju ändå medel att göra vederbörande litet mera tillmötesgående. Jag är övertygad om att om regeringen kräver av riksdagen en lag om tvångsinköp, så skall man från riksdagens sida inte darra på manschetterna för den sakens skull utan vara beredd att ge den lag, som regeringen krävde, för att på detta sätt fullgöra ett beslut, som riksdagen för fem år sedan fattat, ett beslut, som har den allra största betydelse för det svenska folkhushållet och för alla invånarna i landet.

Medan jag har ordet vill jag också fästa uppmärksamheten på en annan sak inom den statliga verksamheten. Under fjolåret fattade riksdagen definitivt bslut om förstatligande av landets vägväsende. Beslutet trädde ju också i kraft den 1 januari innevarande år. Självfallet är det för tidigt att yttra sig om hur förstatligandet utfallit och hur staten som ensam väghållare kommer att klara dessa uppgifter. Det värsta föret är ju som bekant i portgången, och förmodligen kan inte övertagandet av så stora uppgifter ske utan gnissel och vissa friktioner. En sak som har väckt allmän tillfredsställelse, åtminstone i den allra största utsträckning, är att vägdistriktens på kontrakt anställda personal, vägmästare och vägkamrerare, ha övertagits av staten, jag tror så gott som mangrant. Det är tyvärr så, att vid detta övertagande ha en del löneredu-ceringar inträffat för viss personal, men den förhoppningen finns ju alltid, att Kungl. Maj:t på den punkten skall åstadkomma en utjämning. Det finns emellertid en grupp av befattningshavare, som sannerligen inte ha skäl att rosa marknaden eller att känna någon större begeistring över staten som arbetsgivare, och det är en grupp befattningshavare, som för vägväsendet är precis lika viktig som vägdirektörer, vägingenjörer och vägmästare. Det är vägarbetargruppen. När vi i riksdagen 1942 och 1943 diskuterade frågan om statens övertagande av landets vägar, betraktade vi som ett axiom, att de som arbetade i vägdistrikten också skulle få fortsatt anställning i den statliga vägorganisationen. Ja, det fanns någon tvivlare här i kammaren, men av en av utskottets ledamöter fick han en försäkran om att staten inte kommer att övertaga vägväsendet för att skapa arbetslöshet och nöd hos vägarbetarkåren. Detta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

besked från ifrågavarande utskottsledamots sida var nog något som vi allesammans trodde på. Vi trodde nämligen, att statens traditionella anseende som mönsterarbetsgivare helt enkelt förbjöd staten att kasta ut folk, som tidigare varit anställda inom vägdistrikten, i arbetslöshet. I stor utsträckning har det väl också varit så, att vägdistriktens gamla folk har fått anställning, men å andra sidan står det i dag klart, att en rätt stor del av denna arbetargrupp har erhållit avsked eller permitterats på obestämd tid, om nu det uttrycket är vackrare. I det vägdistrikt, som jag själv tillhörde och där jag var ordförande, har man skickat i väg omkring 25 man. Inom ett vägdistrikt, som ligger alldeles intill, alltså i Örebro län, har man vid årsskiftet skickat i väg 20 man. Ja, det förekommer ju uppgifter i Morgontidningen, som gå ut på att av de 10 000 man, som voro anställda i vägdistrikten, ha 4 000 avskedats i samma ögonblick som staten tog hand om vägarna. Är nu detta riktigt, ja, då måste man sannerligen säga, att staten själv på ett ödesdigert sätt har tillspetsat den arbetslöshet, som nu överallt i hela vårt land börjar göra sig gällande. Så långt jag känner de arbetare, som ha avskedats, så är det folk i 40—50-årsåldern. Inom mitt vägdistrikt är det folk som varit sysselsatta vid underhållet, och det är folk som har arbetat inom vägdistriktet och tidigare hos entreprenörer i 10 à 12 år.

Här är det inte från min sida fråga om att opponera mig emot en rationalisering av arbetsmetoderna vid vägunderhållet, men att börja denna rationalisering med att rycka brödbiten ur munnen på en grupp arbetare, det tycker jag för min del inte är staten värdigt, och det misskrediterar faktiskt staten som företagare. Man tycker förstås, och man har anledning att tycka, att den sociala ambition, som fanns hos en del vägdistrikt, i minst lika hög grad borde återfinnas hos staten i dess umgänge med arbetarna. Skulle det inte kunna ordnas så — jag riktar mig härvid direkt till statsrådet — att folk som är överflödigt inom ett vägdistrikt överfördes till någon annan arbetsplats, där det är brist på folk, och att man inte förfar såsom det berättats mig, att under det att det i några vägdistrikt fanns folk som blev avskedade, så tog man in nytt folk på andra håll. För min del ligger nämligen saken så till, att det inte kan vara möjligt annat än att staten har behov av det antal arbetare, som fanns inom vägdistrikten den 31 december föregående år. Ty det har ju ändå varit på det sättet, att många vägdistrikt ha trasslat sig fram med sitt underhåll med s. k. vägvakter, och den institutionen skall väl ändå inte finnas kvar. Jag har därför den känslan, att det inte finns för många vägarbetare, utan att det för var och en av dem skulle finnas en chans till placering under förutsättning att man ifrån vägförvaltningarnas sida visade tillbörligt intresse för att bereda fortsatt arbete för alla dem som tidigare, åtminstone under någon längre tid, varit sysselsatta inom vägarbete.

I övrigt vill jag säga, att det är en klok politik att se till att samtliga vägarbetare, som äro sysselsatta vid underhållet, erhålla arbete året runt. Visserligen är jag den förste att erkänna, att behovet av arbetare vid underhållet varierar ifrån den ena årstiden till den andra, men denna variation kan kompletteras genom att man igångsätter vissa sådana förbättringsarbeten, som kunna utföras vintertid, då ju underhållsarbetet är av mindre omfattning än på sommaren. Härmed vinnes ju, att vägorganisationen får behålla de vana arbetarna, vilket naturligtvis har en ganska stor betydelse, men dessutom erhålla dessa arbetare en årsinkomst, som ger dem en dräglig försörjning.

Jag får för min del, herr talman, uttrycka den förhoppningen, att de under sjätte huvudtiteln upptagna anslagen till vägväsendet skola vara så tilltagna, att de ge väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna möjlighet att i fortsättningen bedriva arbetet åtminstone i samma omfattning som väg-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

distrikten gjort. Jag tror för min del, att det ute i vägförvaltningarna finns intresse för att skapa arbetstillfällen och att skydda även den lägsta gruppen av arbetstagare från arbetslöshet och nöd, men det kanske är så, att man saknar medel för att igångsätta arbeten. Är det på det motsatta sättet, att man varken inom vägförvaltningarna eller väg- och vattenbyggnadsstyrelsen visar intresse för att vägdistriktens gamla underhållsarbetare skola erhålla en något så när jämn sysselsättning, då hoppas jag för min del, att statsrådet ingriper på den punkten och söker rätta till den här saken. Ty ett faktum är ju, att alla dessa människor, som nu bli utan sysselsättning, äro synnerligen missräknade över utgången med förstatligandet. De trodde ju för sin del att när staten övertog någonting så betydde det trygghet för dem som voro sysselsatta inom området, men i det här fallet, tills vidare åtminstone, är missräkningen på den punkten synnerligen stor.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson:** Herr talman! De uppgifter, som varit synliga i tidningarna angående antalet permitterade vägarbetare, äro betydligt överdrivna, och det hade varit skäl att den föregående ärade talaren gjort sig underrättad om verkliga förhållandet, innan han sörjde för att dessa siffror komma i kammarens protokoll.

Enligt de rapporter, som till dato ha kommit väg- och vattenbyggnadsstyrelsen till handa genom erinringar, framförda från väg- och vattenbyggnadsarbetarförbundet, så har man inte kommit till högre siffra än summa 332. Visserligen är inte den här dossiern komplett — det kan komma ytterligare efteranmälningar — men så ser den siffra ut, som man inom vederbörande fackorganisation är beredd att för dagen presentera. Orsaken till att denna siffra kommit fram, något som på visst håll har ansetts anmärkningsvärt, är ju i främsta rummet den, att de gamla vägdistrikten under föregående år och särskilt på hösten ha haft mycket betydande arbeten i gång. Det har varit en allmän strävan inom vägdistrikten att kunna förbruka så mycket som möjligt av de tillgångar distrikten ha haft för att slippa lämna ifrån sig pengarna till staten. Därom är ju inte så mycket att säga, då kostnaderna ha lagts ned på att förbättra vägarna, och det är det som har skett. Därför har vägarbetarstyrkan under hösten varit större än som skulle ha varit betingat av de anslag, som normalt stå vägdistrikten till buds.

Vidare är det ju så, att under högvintern måste alltid permitteringar företagas. Så har det varit i alla tider, och så får det lov att bli även i fortsättningen, fastän staten tagit hand om vägväsendet. Ty det är ju ett dåligt sätt att rationalisera, något som den föregående talaren säger, att han inte vill motsätta sig, om man skall hålla arbetare anställda utan att ha någon sysselsättning åt dem. Så fort marken är snötäckt — och det är den nu i stora delar av landet — kunna inte sådana arbeten som röjning, dikesrensning, omläggning av trummor och sådant försiggå som förut, ännu mindre grusning. Vad som nu återstår förutom snöröjning, vilken ju är beroende på de klimatiska förhållandena, är arbete i grustag och vid krossarna. Såvitt jag vet bruka vid denna årstid ske permitteringar inom vägväsendet. Dessa permitteringar behöva inte betraktas såsom uppsägningar. Jag vill erinra om att för närvarande pågå förhandlingar om nytt avtal. Det är ett avtalslöst tillstånd. Personalen har fått löfte om att få gå kvar på de gamla villkoren, men för närvarande ha förhandlingarna kört fast, och man överväger att komma vidare genom någon förlikningskommission.

Om det är så, att bland dem som nu ha blivit uppsagda eller permitterade det har skett orättvisor genom att arbetare, som varit i distriktets tjänst lång tid, ha fått gå och unga fått stanna kvar, så är det naturligtvis en sak som måste rättas till, och det kommer också att rättas till. Jag vill nämna, att en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

del, kanske det största antalet, av dessa permitteringar ha skett redan under den gamla regimens tid, möjligen efter samråd med vägdirektörerna. Det är ingalunda i alla fall, som uppsägningarna skett sedan staten övertog vägväsendet. Om därvid emellertid begåtts några orättvisor i fråga om turen mellan äldre och yngre arbetare, så skola naturligtvis så småningom dessa misstag klaras upp

För att belysa vad som förekommit vid förhandlingarna och för att ge kammaren klarhet om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens inställning till problemet om anställning av de gamla arbetarna, skall jag tillåta mig att läsa upp den paragraf i det sista förhandlingsprotokollet, som handlar om permitteringarna. Med uteslutande av ingressen lyder paragrafen som följer: »Vägförvaltningarna skulle dock kunna verkställa permitteringar på sätt flertalet vägdistrikt hittills gjort, när så erfordrades på grund av väderleksförhållanden m. m. Permitteringar och uppsägningar skulle kunna verkställas, där större arbetsstyrka än normalt anställts av vägdistrikt för särskilda arbetens bedrivande, där företags fortsatta bedrivande vore beroende av byggnadstillstånd, där arbete måste brytas över vintern, där företag eller arbete avslutas, eller dylikt. Arbetare över 60 år, som voro anställda och sysselsatta vid vägdistrikt, syntes i regel kunna erhålla fortsatt sysselsättning tills vidare, om de vore fullt arbetsdugliga.» Detta är alltså en protokollsanteckning, som gjorts av representanter för de i förhandlingarna deltagande parterna.

För dagen kan jag inte närmare gå in på några detaljer beträffande den sak, som herr Lindahl här dragit upp. Jag vill bara försäkra, att i vad som ankommer på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och på mig såsom chef för kommunikationsdepartementet skall tillses, att inte några orättvisor begås mot vägarbetarna. Men de permitteringar, som äro betingade av naturförhållandena och av att vissa arbeten äro färdiga, kan man väl ändå inte komma ifrån.

Slutligen berörde herr Lindahl frågan om medelstillgången. Det är självklart, att med de knappa anslag, som under löpande budgetår stå till vägförvaltningens förfogande — och anslaget kommer inte att bli större under nästa budgetår — kan det inte äga rum någon som helst expansion. Vad underhållet beträffar får man försöka dra sig fram med det minsta möjliga, och vad nyanläggningsarbetena angår räcka pengarna knappast till annat än att fullborda redan påbörjade arbeten. Därför är det tämligen sannolikt, att man inte kan återanställa alla de arbetare, som voro sysselsatta under föregående år, i varje fall inte i de distrikt, där man särskilt forcerat arbetena.

Anslagens storlek är, såsom alla veta, beroende på den finansiella situationen, och det är beklagligt, om en arbetslöshetsperiod skulle inträffa just nu, när anslagen äro så knappa. Men då har man dock i reserv den utvägen att sätta i gång vägarbeten via arbetsmarknadskommissionen med tillhjälp av medel ur arbetslöshetsanslaget, och så kommer också att ske i den omfattning som arbetsmarknadskommissionen det önskar. Det finns vägföretag för många miljoner kronor, som äro färdiga att sättas i gång, och man är inom socialdepartementet också beredd att anvisa medel ur arbetslöshetsanslaget till arbeten av detta slag.

Vad angår den fråga, som herr Lindahl först berörde, nämligen frågan om den takt, vari järnvägsförstatligandet bör ske, är det ju inte första gången som vi här tala därom. Under de fyra år, som jag varit chef för kommunikationsdepartementet, har det vid varje riksdag framlagts en eller flera propositioner om inlösen av enskilda banor, och vid varje tillfälle, som så skett, har man i motiveringen till propositionen diskuterat även själva takten och utförligt motiverat, varför man inte ville driva statens inlösen av enskilda järnvägar i hastigare takt än fallet varit. Icke vid något tillfälle ha de utta-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
landen, som sålunda gjorts av statsrådet i propositionen, blivit underkända av riksdagen, utan i samtliga fall har, såvitt jag kan erinra mig, motiveringen godtagits av riksdagen.

Den motivering, som anförts, har huvudsakligen varit den, att det ur statens synpunkt är oförmånligt att forcera inlösen av enskilda järnvägar under en tid, då anspråken från säljarnas sida stigit till den grad, som nu är fallet. Det kan inte vara klokt att göra affärer i det mest ogynnsamma läge som kan tänkas. När den nu rådande högkonjunkturen en gång är slut, kan man vara tämligen förvissad om att det kommer att bli en ny, om inte lågkonjunktur så dock en period av annat ekonomiskt utseende än den nuvarande, och man behöver inte vara så särskilt inne i ekonomiska förhållanden för att kunna förutse, att en sådan kris i främsta rummet kommer att gå ut över järnvägarna. Även om dessa icke, vilket väl ingen hoppas, komma i sådant trångmål, som fallet var under den föregående lågkonjunkturen, är det rätt sannolikt, att det vid ingången till en lågkonjunktur skall vara lättare att komma överens med de säljare, som nu enligt min mening begära alltför orimliga lösensbelopp. Ur allmän synpunkt kan det inte vara något önskemål att överinvestera kapital vid inlösen av enskilda järnvägar, ty detta kapital skall ju förräntas och förräntningen bäras av trafikanterna och i sista hand av samhället.

Jag kan alltså inte se, att det är något samhällsintresse att i nuvarande läge forcera statsinlösen av järnvägar. De klagomål från allmänheten, som den föregående ärade talaren åberopade, har jag inte hört framställas från annat håll än från järnvägsmannaförbundet.

När det gäller de förhandlingar, som för närvarande pågå om inlösen av Stockhom—Västerås—Bergslagens järnväg, kan jag icke villfara herr Lindahls önskan att få några närmare upplysningar om förhandlingsläget. Det är, såvitt jag kan se, synnerligen olämpligt att offentligt diskutera förhandlingar av den ekonomiska innebörd, som det här är fråga om. Förhandlingar pågå; mer kan jag inte säga, och ingen önskar livligare än jag, att dessa förhandlingar skulle leda till positivt resultat. Jag tror inte, att man gagnar saken genom att offentligt, vare sig i riksdagen eller på annat håll, ingripa i dessa förhandlingar i det skede, vari de nu befinna sig.

Herr **Lindahl** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Jag vill, herr talman, bara konstatera, att statsrådet har vad gäller min andra fråga varit i viss mån negativ, och samma omdöme kanske också gäller frågan om förstatligandet av de enskilda järnvägarna. Jag får för min del säga, att jag har den bestämda uppfattningen, att det icke är bättre att köpa dessa banor, när krisen kommer, och de alltså se framför sig en tid av fattigdom. Då skall staten vara beredd att köpa dem för att taga de förluster, som dessa banor då skulle medföra för statens vidkommande under krisen och kanske flera år framåt. Frågan är därför, om det icke varit lika klokt, att man sett till, att man fått så många av dessa banor som möjligt i sin hand redan vid krisens början, även om betalningen blivit en smula i överkant.

Vad sedan gäller antalet avskedanden har jag för min del icke varit beredd att svära på att uppgifterna i tidningarna varit riktiga, men å andra sidan torde herr statsrådets uppgifter icke heller vara alldeles till fyllest. Jag är för min del övertygad om att alla uppgifter om hur många som ha avskedats ännu inte ha kommit in, och jag tror, att den siffra som man till sist kommer fram till kanske skall ligga någonstans mitt emellan den av tidningarna nämnda siffran och den som statsrådet för sin del anförde.

Vidare får jag säga, att när vägdistrikten blevo ålagda att uppsäga folket, så gällde det icke permittering, utan det gällde uppsägning av vederbörande.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Härefter anförde:

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson:** Herr talman! Den föregående talarens uppfattning, att man först borde ha gripit sig an med en inlösen av de större järnvägarna, kan jag i viss mån dela. Programmet för de första inlösningarna lades emellertid upp, innan jag kom till kommunikationsdepartementet. Det är riktigt, att det då säkerligen varit lättare att förvärva stora och bärkraftiga banor, men från början var man tydligen inställd på att taga hand om sådana järnvägar, som inte kunde klara sig själva. Det var kanske av nödtvång, som så skedde, därom kan jag inte med säkerhet yttra mig, då jag inte var med på den tiden.

Däremot kan jag inte dela herr Lindahls uppfattning, att det trots de höga inlösensbeloppen vore förmånligt att nu förvärva enskilda banor för att inhösta de vinster, som han tror skulle vara att taga på hyllan under en högkonjunktur. Så fort S. J. förvärvar en enskild bana, måste kapital investeras i utvidgningar och förbättringar för att bringa banan upp till statsbanestandard, och ju mer betydelsefull banan är, ju mer omfattande och kostsamma äro dessa arbeten. Därför är det inte alldeles säkert, att driften i S. J.:s hand under krisen skulle lämna så stort överskott som driften i de enskilda bolagens händer.

Herr **Kilbom,** som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag riktade på förmiddagen till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet en fråga om vilken inställning han hade till vägförhållandena. Han meddelade nu — och det har herr Lindahl svarat på — att de uppgifter som lämnats i pressen icke stämde med dem som han fått. Det må ju vara, det kan i fråga om uppgifternas inbördes förhållande finnas en marginal. Men herr statsrådet har lämnat en annan uppgift, som jag tror är vida intressantare, nämligen att det finns vägarbeten för många miljoner kronor färdigprojekterade och att socialdepartementet är berett att betala ut pengar för dessa vägarbetens igångsättande. Det beror bara på arbetsmarknadskommissionen, i vilken takt de skola sättas i gång. Jag ber, herr talman, att till protokollet få understryka denna upplysning.

Härefter anförde:

Herr **Dickson:** Herr talman! Kommunikationsministerns närvaro föranleder mig att ta upp en fråga, som ursprungligen icke stod på mitt program. Under den senaste tiden ha högljudda och inflytelserika röster från södra Norrlands östkust pläderat för en snabb elektrifiering av ostkustbanan. Jag är säker på att kommunikationsministern i sinom tid kommer att behjärta detta önskemål, men jag är lika säker på att han med det goda minne han har då och då drar sig till minnes det yttrande han fällde förra våren, att det var hans avsikt att i första hand elektrifiera bansträckan Herrljunga—Vänersborg—Uddevalla och möjligen också banan från Herrljunga till Borås. Jag har velat begagna detta tillfälle att fastlå denna sak.

Vad som egentligen föranlett mig att begära ordet är en annan fråga. Det förhåller sig nämligen så, att den projekterade sammanslagningen av små kommuner, framför allt i västra Sverige men möjligen också i Skåne, har åstadkommit rätt mycket rabalder hemma i min trakt. Man har ganska onda aningar. Ett faktum är, att folk efter möten som hållits i denna fråga har fått det intrycket, att i och med dessa möten skulle hela kontakten med allmänheten i denna fråga vara slut och frågan sedan avgöras vid skrivbordet i Stockholm. Jag vill poängtera, hur riskabelt ett sådant tillvägagångssätt skulle vara. Jag tror naturligtvis själv icke på att det ligger så illa till, men

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
den psykologiska sidan av denna sak är mycket betydelsefull. I synnerhet nere i Västergötland — västgötarna äro i många fall ett släkte för sig — är det praktiskt taget otänkbart, att vissa socknar skulle kunna samarbeta. Mentaliteten hos befolkningen är till den grad olika även i grannsocknar, att det skulle bli ständiga slitningar, om de skulle tvingas tillsammans i ett tvångsäktenskap. Att vissa sammanslagningar kunna vara lämpliga och praktiska vill jag inte förneka, men jag vill framhålla, att det är betydelsefullt för den framtida trevnaden på landsbygden i dessa trakter, att man går mycket försiktigt fram och att befolkningen framför allt får klart för sig, att dess självbestämmanderätt på denna punkt icke undandragits den, utan att den verkligen har fått yttra sig även i sista ronden av avgörandet i denna fråga. Västgötarna äro ett hyggligt släkte i vanliga fall, men skulle man gå fram så, att de finge ett intryck av att deras egen vilja nonchalerades, då bleve det, skulle jag tro, inte så roligt.

Herr **Senander:** Herr talman! Liksom under tidigare remissdebatter sedan krigsutbrottet har utrikespolitiken även i årets remissdebatt stått i förgrunden. Denna gång har emellertid regeringen kunnat visa på att de värsta försyndelserna mot neutraliteten opererats bort, och den har ju också kunnat inhösta en del erkännanden från dem som alltid välvilligt tolkat regeringens politik. Det är ju också ett faktum, att den svenska utrikespolitiken håller på att närma sig neutralitetslinjen, men detta tror jag bör noteras utan några särskilda lovsånger över regeringens politik. Ett annat faktum är nämligen, att förändringen mera återspeglar den förändrade maktbalansen i kriget än en förändring i regeringens uppfattning om neutralitetens förpliktelser.

Om man emellertid kan konstatera, att den svenska utrikespolitiken markerar en tendens till orientering i demokratisk riktning, så kan man inte fälla samma omdöme om den svenska inrikespolitiken. Den rör sig alltjämt i antidemokratiens och lagrötans träskmarker. Detta förhållande återverkar på alla områden av samhällslivet. Det sätter sin prägel på rättskipningens, socialpolitikens samt den civila och militära förvaltningens områden. Ja, det återverkar till och med på sådana områden, som inte direkt stå under statsmakternas inflytande, exempelvis fackföreningsrörelsen och dess möjligheter att hävda sig i den sociala kampen.

Vi kommunister vilja visst inte förneka, att det kan vara nödvändigt att göra ganska långtgående ingripanden i folkets liv under de enastående förhållanden, som ett sådant krig som det vi nu genomleva måste medföra. Men det är vår bestämda mening, att dessa ingripanden måste ha till syfte att skydda folkets frihet och säkra dess existensvillkor. Det borde vara en klar skyldighet för en stat, där arbetarklassen har den parlamentariska bestämmanderätten, att förhindra alla försök från reaktionärer och andra folkfiender att utnyttja landets och folkets svårigheter till sin favör. Tyvärr måste vi konstatera, att raka motsatsen har inträffat. Reaktionen har ganska obehindrat kunnat utnyttja situationen i sitt intresse. Det finns inte många av högerns gamla reaktionära önskemål som inte uppfyllts sedan krigsutbrottet. Vi ha fått ett helt komplex av lagar, som eliminera vitala demokratiska rättigheter. Domstolarna ha tillerkänts rätten till s. k. fri bevisprövning, varigenom anklagade utan bevisning och enbart på grundval av blotta påståenden kunna dömas till långvariga frihetsstraff.

Jag vill också erinra om — jag anser det vara lämpligt i detta sammanhang — att polismyndigheterna ha tillerkänts befogenheter som ge dem rätt att beröva vilken oförvitlig medborgare som helst sin frihet, att utan skäl till misstanke anordna husrannsakan, avlyssna telefonsamtal och bryta brev. Po-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lisen är så gott som allsmäktig och oantastlig genom de fullmakter den fick vid en tidpunkt, då skräck och panik behärskade regering och riksdag. Nu skall den också utrustas med maskinpistoler, vilket ju bara är att betrakta som kronan på verket att förvandla polismakten till en stat i staten.

Spåren efter den förra justitieministern äro avskräckande ur demokratisk synvinkel. Dess bättre synes hans efterträdare i ämbetet inse, att vår lagstiftning under kriget är allt annat än meriterande för ett land som vill gälla för att vara en demokrati. Statsrådet Bergquist uttalade sålunda i pressen i slutet av förra året bland annat följande, som jag finner vara ganska betecknande för situationen på detta område: »Åtskilliga av de rättigheter, som vi räkna såsom självklara i ett demokratiskt samhälle, ha upphävts eller begränsats i betydande omfattning. Den enskildes frihet har ej samma utrymme, som vi äro vana vid. På blotta misstankar om brottslig gärning kunna medborgare utan domstols prövning under avsevärd tid berövas friheten. Post- och telefonhemlighetens okränkbarhet är ej omgärdad med de trygga garantier, som vi eljest kräva. Tryckfriheten har ställts under en uppsikt, som sedan generationer varit oss främmande. De lagar, som tillkommit för att bemästra kristidens särskilda problem, ha ej sällan fått en utformning, som berättigar talet om kautschuklagar.»

Detta är enligt mitt förmenande en mycket hård men rättvis dom över den svenska demokratien. Den får så mycket större tyngd, som det är landets justitieminister som fäller detta omdöme om det nuvarande tillståndet. Vi kommunister ha för vår del alltid, oberoende av svängningarna i krigsläget, framfört en liknande karakteristik av den svenska demokratien under kriget. Och vi ha tillagt vad statsrådet Bergquist kanske tänkte men inte uttalade, nämligen att alla dessa reaktionära lagar och åtgärder så långt ifrån äro ett skydd för demokratien, att de tvärtom äro till den största skada för densamma. De äro tillkomna för att tjäna syftemål som stå i motsättning till demokratien. Att de överhuvud taget kunnat genomföras i ett parlament, där majoriteten består av arbetarrepresentanter, kan endast förklaras med att man byggt sin politik på en felaktig förutsättning beträffande utgången av den väldiga tvekamp, som pågår utanför landets gränser.

Det förefaller emellertid, som om man på regeringshåll nu börjar inse, att man felvärderat krafterna i den stora uppgörelsen. Det synes oss att en konsekvens härav borde bli, att hela det antidemokratiska lagkomplex som nu existerar och som — jag upprepar det trots de bestridanden som gjorts — nedsatt Sveriges anseende som demokratisk stat raseras. Vi äro djärva nog att tro, att statsrådet Bergquists av mig tidigare refererade uttalande är en signal om en inrikespolitisk kursförändring. Vi vilja tillägga, att denna är lika nödvändig som en utrikespolitisk nyorientering. Det är emellertid med beklagande vi konstatera, att man inte vid denna riksdags öppnande kunnat upptäcka någon viljeyttring från regeringens sida som tyder på att den anser tiden mogen för en inrikespolitisk kursförändring i syfte att avlägsna lagrötan ur samhällskroppen.

Regeringens föredöme på lagstiftningens område har utan betänkligheter accepterats av statens verk och myndigheter. Det skall visserligen erkännas, att åtskilliga av dem förstått, att de inte längre kunna räkna med psykosen från finska vinterkrigets dagar till stöd för sin uppdelning av de underlydande i politiskt pålitliga och opålitliga. Men andra verk och myndigheter ha återigen svårt att frigöra sig från intrycken av reaktionens klang- och jubeldagar under åren 1939—1940. Dit höra exempelvis försvarsverken, som ännu utestänga kommunister och andra radikala arbetare från arbete vid verken. Dit kan man räkna det verk jag tillhör, där alljämt posteringar ske med hänsyn till

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en genomförd uppdelning av personalen i politiskt pålitliga och opålitliga. Detta sker ofta i samarbete med polisen, som villigt tillhandagår med listor över kommunister och andra radikala arbetare och tjänstemän.

På samma sätt är det inom många av landets privata företag. Arbetsgivarna ha genom den statliga legaliseringen av den politiska förföljelsen ansett sig hava vunnit erkännande åt sitt gamla system med svarta listor. Lagrötan har trängt djupt in i samhällskroppen. Vad som bara för ett tiotal år sedan ansågs vara svåra kränkningar av den enskilde medborgarens åsiktsfrihet och rätt att utöva sitt yrke eller sin näring, är numera vardagliga händelser, som opåtalt kunna få passera.

Man kan inte gärna behandla den svenska demokratien utan att också säga några ord om det inom fackföreningsrörelsen bekanta »cirkulär 3». Kanske någon frågar sig, vad denna sak har att göra med en remissdebatt. Det är emellertid ganska uppenbart, att denna sak hör samman med de svenska statsmakternas antidemokratiska politik under krigsåren. Det bör ju inte råda något tvivel om att det parti, som har huvudansvaret för denna politik, genom sitt inflytande över fackföreningsrörelsen också har ansvaret för det beryktade cirkulär 3. Lika obestridligt är, att tillkomsten av detta åsiktsförföljelsens typiska dokument endast varit möjlig i den atmosfär, som skapats av den statliga antidemokratiska lagstiftningen. Detta cirkulär sammanhänger också med regeringens ekonomiska politik.

Cirkulär 3 har inom fackföreningsrörelsen vunnit lika herostratisk ryktbarhet som arbetsgivarnas paragraf 23. De äro egentligen samma andas barn. Paragraf 23 ger arbetsgivarna monopolställning på arbetsplatsen, cirkulär 3 ger fackföreningsbyråkratien monopol inom fackföreningsrörelsen. Genom cirkulär 3 blir det möjligt för en fackförenings- och förbundsledning att hålla sig kvar vid makten oberoende av medlemmarnas vilja. Det berövar majoriteten dess bestämmanderätt och upphöjer minoritetens vilja till lag. Cirkulär 3 står sålunda i direkt motsättning till fackföreningsrörelsens grundsatser och principer.

Som så många andra antidemokratiska åtgärder har cirkulärets genomförande skett under hycklande fraser om att det gällde att skydda demokratien. I verkligheten har emellertid hela syftet varit att säkra genomförandet av den ekonomiska politik, som regeringen proklamerat såsom sin under kristiden. Lönestoppet, som endast varit ett medel att berika den svenska kapitalismen, hade knappast kunnat genomföras utan cirkulär 3. Nu har man med stöd av detta ominösa cirkulär kunnat avkoppla i stadgeenlig ordning valda fackföreningsledningar och underhandlare och därmed trygga genomförandet av avtal, som betytt ett ständigt försämrat läge för arbetarna och i motsvarande mån ökade vinster för kapitalismen.

Man hade vid denna riksdag kunnat förvänta, att regeringen med samma frejdiga mod, som den grep sig an genomförandet av de antidemokratiska lagarna, skulle, sedan den nu sett de avskräckande följderna, ha tagit initiativet till ett återställande av demokratien och rättsskyddet. Uteblivandet av ett sådant initiativ får väl inte tolkas så, att man tänker permanenta denna lagstiftning. Vi hoppas att till och med socialdemokratien skall finna detta vara ett alltför högt pris för samarbetet med herr Bagge.

Även på socialpolitikens område kan man spåra verkningarna av regeringens allmänna politik. Med åberopande av krisförhållandena har reformarbetet avstannat. Gamla orättvisor kvarstå och förstoras under krisförhållandenas inverkan. Semesterlagen exempelvis utesluter alltjämt stora arbetargrupper från möjligheten att erhålla betald semester. Byggnadsarbetarna, som jag närmast syftar på, äro praktiskt taget utestängda från rätten till betald semester. Det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är upprörande att arbetarna i en nyckelindustri som byggnadsindustrien sättas i undantagsställning gentemot andra arbetare i fråga om semesterrätt.

Ett alldeles särskilt kapitel på detta område utgör frågan om folkpensionärernas ställning. Måste det inte vara bittert för socialministern att behöva konstatera, att de flesta folkpensionärer, trots alla vackra tal och utfästelser, fortfarande befinna sig i ett verkligt nödläge? Folkpensionärerna ha icke erhållit någon förbättring, som nämnvärt kunnat påverka deras försörjningsmöjligheter. De ha till och med förmenats full kompensation för dyrtiden. Statsrådet Möller, och med honom finansminister Wigforss tidigare här i kammaren, söker göra gällande att folkpensionärerna nu ha erhållit full dyrtidskompensation; men, märk väl, då räkna både socialminister Möller och finansminister Wigforss endast med stegringen av levnadskostnaderna från krigsutbrottet, trots att denna stegring börjat långt före kriget och därmed försämrat de folkpensioner, som fastställdes år 1937. Dyrtidsstegringen från tidpunkten för den senaste höjningen av folkpensionerna uppgår till över 50 %, men pensionärerna ha endast fått en kompensation av 41$^2/_3$ %. I stället för att förbättra folkpensionärernas svåra läge har man sålunda tvingat dem att bringa offer på kristidens altare, offer som i sin mån bidragit till att minska det s. k. skattetrycket för de stackars rika här i landet.

Jag vill i detta sammanhang upprepa vad socialminister Möller sade, då han vid ett tillfälle talade till folkpensionärer i Göteborg: »Det är ovärdigt ett demokratiskt samhälle att inte sörja för sina gamla.» Och jag tillägger för egen del: är det inte snart på tiden att man går från ord till handling och bringar en verklig hjälp åt folkpensionärerna, en hjälp som gör dem oberoende av vad som är alla gamlas fasa — och det är ett dåligt betyg åt institutionen i fråga — nämligen fattigvården? Statsrådet Möller är tyvär inte här, men jag vill ändå hemställa till honom att bringa de pågående utredningarna i denna fråga till ett snabbt slut. Jag vågar påstå, att därest han tillkallade den sakkunskap, som folkpensionärerna själva utgöra, för att biträda med utredningarna, så skulle frågan snart vara löst och detta på ett för folkpensionärerna tillfredsställande sätt. Det skulle inte skada, om utredningsmännen på annat sätt än genom torra siffror konfronterades med nöden bland folkpensionärerna.

Även ett annat slags pensionärer ha fallit offer för den krisbetonade socialpolitiken. Pensionärerna i fråga höra visserligen inte hemma under socialdepartementet, men deras problem äro dock av socialpolitisk karaktär. Jag syftar på de äldre statspensionärerna. Dessa ha faktiskt utsatts för en behandling, som är allt annat än honnett. Vid flera tillfällen ha de matats med utfästelser om att få sina pensionsförhållanden reglerade. Men det var en händelse som såg ut som en tanke att regeringen, trots alla utfästelser, inte gjort något åt frågan innan lönestoppet proklamerades. Först i lönestoppspolitikens atmosfär ansåg man frågan vara mogen för en lösning, och det blev en lösning därefter. Det fanns inte någon saklig anledning att ställa de äldre statspensionärerna i ett sämre läge än dem, som blivit pensionerade efter den 1 juli 1939, men för att spara någon eller några miljoner till statskassan utestängdes massor av pensionärer från förbättringen, och de, som voro berättigade därtill, erhöllo i de flesta fall en spottstyver.

Den svenska socialpolitiken har faktiskt deklinerat i betänklig grad under kriget. Den har mera präglats — det låter hårt, men det är riktigt — av hänsyn till de rika än till de fattiga. Krissvårigheterna ha använts såsom motivering för en socialpolitik, som lämnat stora grupper av befolkningen ohjälpta. Folkpensionärerna äro ett drastiskt exempel på den saken, och flera skulle kunna anföras.

Att handla på ett sådant sätt är enligt vår mening att ställa socialpolitiken

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på huvudet. Under kristider måste socialpolitiken självfallet utvidgas i stället för att begränsas. De ekonomiskt svagare ha naturligtvis det största hjälpbehovet i tryckta tider. Det är dessa grupper, som framför allt behöva skydd mot krisens verkningar. En socialpolitik, som inte tar sikte på dessa fundamentala riktlinjer, blir en socialpolitik i de rikas intresse.

Det finns emellertid ett område inom statsförvaltningen, som i ekonomiskt avseende inte haft någon känning av kristidens svårigheter, nämligen den militära förvaltningen. Aldrig tidigare ha pengarna flödat så rikligt till försvarsväsendet som under nuvarande förhållanden. Det är sant, att vi kommunister inte rest motstånd mot de väldiga militäranslagen i och för sig. Vi ha ansett försvaret av landets frihet och oavhängighet vara en så vital sak, att alla offer måste bringas för detta ändamål. Däremot ha vi alltid — och det är oerhört viktigt i detta sammanhang — krävt ett svar på frågan: vad får svenska folket för miljonerna?

Svaret på den frågan har, i den mån något sådant överhuvud taget lämnats, aldrig blivit tillfredsställande. Den allmänna uppluckring av demokratien, som blivit en följd av statsmakternas antidemokratiska åtgärder under kriget, har inverkat också på de militära myndigheternas handlande. De ha ofta handlat självrådigt och egenmäktigt och visat en ganska anmärkningsvärd nonchalans gentemot givna direktiv. Ett upprörande slöseri har som bekant förekommit och förekommer alltjämt. Stora och mycket tvivelaktiga företag igångsättas på det militära området, ofta utan att man inhämtar föreskrivet tillstånd från regeringen. Skandalen med ombyggnaden av Patricia lever ännu i färskt minne, och under slutet av den sista höstriksdagen erforo vi vissa detaljer kring ombyggnaden av den 52 år gamla kanonbåten Svensksund varav framgick, att ombyggnaden dragit en kostnad av över en halv miljon, en summa som väl i det närmaste räckt för att anskaffa ett nytt fartyg för det ändamål, som det gällde. Vederbörande myndighet hade icke större respekt för regeringen, enkannerligen den starke mannen statsrådet Sköld, än att den startade ombyggandet utan att inhämta vederbörligt tillstånd, och man överskred det begärda anslaget med över 152 000 kronor. Liknande är förhållandet med ombyggandet av pansarkryssaren Fylgia. Här ha kostnaderna överskridit det ursprungligen beräknade beloppet med 3 600 000 kronor. Sammanlagt skall man lägga ned 9 000 000 kronor, om nu ens det räcker, på detta gamla fartyg, som man ansett vara så värdelöst, så föga brukbart, att det varit ur tjänst i sju år. Det är att märka, att regeringen enligt statsrådet Skölds egen förklaring »endast delvis orienterats» angående vad som under ombyggnadstiden framkom rörande fartygets ändrade användning. Det verkar, som om de militära myndigheterna ansåge regering och riksdag som ovidkommande parter i allt utom att anslå pengar till de militära lönerna.

I anslutning till frågan om vad vi få för pengarna på detta område står också frågan om den militära utbildningen. Mot denna ha icke utan fog riktats grava anmärkningar. Det skall erkännas, att de militära myndigheterna självfallet ha stora svårigheter att bemästra, när en militär organisation vuxit fram så hastigt som den svenska, men samtidigt är det dock så, att det numera finns alla tänkbara möjligheter för att nå en hög militär utbildning. Det finns god tillgång på pengar, det finns en utomordentligt stark förståelse bland de meniga för nödvändigheten att inhämta så grundliga militära kunskaper som möjligt, och man har haft en massa erfarenheter från det pågående kriget att bygga på. Under sådana förhållanden och särskilt med tanke på att Sverige ju är ett folkfattigt land är anledningen självfallet så mycket större att ställa kravet på den militära utbildningen högt. Här finns det skäl till kritik. Möjligheterna ha icke tillvaratagits på bästa sätt. Det sysslas inom det militära

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för mycket med onödiga petitesser. Det finns exempel på förband och förläggningar, där man övat en mångfald ting, som åtminstone för lekmannen tett sig såsom onödiga, men på ett uppseendeväckande sätt försummat t. ex. skarpskjutning. Vid en fältartilleriförläggning förekom exempelvis ingen skarpskjutning första sommaren beredskapen började, och året därpå förekom skarpskjutning endast en gång. Skjutning med handvapen förekom endast en halv dag varje månad. Handgranatövningar, kulspruteövningar och camouflageövningar förekommo icke alls. Pistolskytte förekom en gång i månaden och orienteringstävlingar någon enstaka gång. Det är ju ganska påtagligt, att detta är synnerligen otillfredsställande. Det är ju icke alltid så säkert att fältartilleristen befinner sig i säkerhet bakom de egna linjerna. Det kan ju uppstå situationer då också fältartilleristen måste försvara sig i närstrid. Enligt min mening är den militära utbildningen i stort behov av en rationalisering. Tyngdpunkten måste läggas på de praktiska övningarna, och allt meningslöst eller mindre nödvändigt i utbildningen måste bort. Först sedan så skett, kan man tala om att man får valuta för de väldiga summor, som utbildningen inom försvarsväsendet självfallet slukar.

Härvidlag är det av avgörande betydelse, att man anstränger sig för att förverkliga den goda regeln rätt man på rätt plats. Det finns mycket drastiska exempel på hur denna regel omsatts i praktiken. Historien med de två mästerskyttarnas placering är belysande för tillståndet på flera områden. Dessa beredskapsmän, som borde ha satts som instruktörer för att utbilda blivande mästerskyttar, placerades, den ene som postbud och den andre som ammunitionsbärare. Ett par andra exempel på tillämpningen av regeln om rätt man på rätt plats: en särskilt utbildad bilmontör, som blev kompaniets skomakare, och en sockerbagare, som aldrig hade tagit i en bilratt, som blev motorofficer. Sockerbagaren blev därigenom också pikant nog chef för en motoringenjör. För fullständighetens skull bör kanske också erinras om något som vi kunnat läsa i tidningarna, nämligen att våra spanienfrivilliga, som för sin duglighet och tapperhet i krig vunnit löjtnants grad i den spanska folkarmén, kommenderats att kratta grusgångar och hugga ved i särskilt avdelade arbetskompanier, i stället för att deras insikter i praktisk krigföring bort utnyttjas inom armén i instruktivt syfte, icke minst för undervisning av unga fänrikar och löjtnanter, som aldrig luktat krutrök. Man erinrar sig i detta sammanhang det omdöme, Fabian Månsson på sin tid här i riksdagen fällde i anledning av vissa huvudlösa diplomatutnämningar. Det var nämligen så, att det var en på detta område mycket högt utbildad man, som ratats därför att han icke hade den rätta härkomsten, och han måste slutligen för att försörja sig taga ett hotellvaktmästarjobb. Fabian Månsson yttrade: »Den Herren haver utsett till diplomat, haven I utsett till hotellvaktmätsare, och den Herren haver utsett till hotellvaktmästare, haven I utsett till diplomat.» Jag tror, att det försiggår mycket på det militära området, beträffande vilket man skulle kunna tillämpa Fabian Månssons ord. Som ett ytterligare bidrag till karakteristiken av den militära byråkratien och framför allt av reglementsslaveriet bör till sist anföras en händelse, som är så löjlig, att den verkar otrolig. Arméchefen lät på sin tid stämma en löjtnant, en fänrik och en sergeant för att de icke tillräckligt hade vårdat sig om en tjänstehund. Hunden hade fått valpar, och det stred mot reglementet. De tre borde ha förhindrat denna genanta händelse. De anklagade betecknade emellertid det hela som ett rent olycksfall. Hyndan hade krängt av sig halsbandet och begivit sig ut i det fria, där olyckan skett. För avgivande av svaromål hade de anklagade två gånger måst inställa sig inför krigsrätt vid norska gränsen, dit för övrigt en av dem måst resa från sin förläggning i Skåne. Vad jag här anfört utgör bara ett par stickprov, som visa på nödvän-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
digheten för framför allt riksdagen att ägna förhållandena inom militärväsendet en mera ingående granskning. Särskilt nödvändigt är det att åstadkomma en begränsning för de militära myndigheternas och militärbefälets i åtskilliga fall ådagalagda självrådighet, ty det är ju en avgörande förutsättning för att åstadkomma sunda förhållanden på detta område och framför allt för att vinna högsta möjliga effektivitet för minsta möjliga kostnad, att man genomför en verklig demokratisering av försvarsväsendet. Vi ha tidigare här i riksdagen framfört detta krav. I viss mån har det vunnit gehör, men man har ännu icke vågat sig på en demokratisering, som kunnat göra slut på missförhållandena inom försvarsväsendet. Jag vill sluta med att säga, att om man vill ha folkets odelade förtroende för försvaret, så måste folket ha en känsla av att de offer som bringas ge full valuta i form av ett demokratiskt, pålitligt och effektivt försvar.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Mattsson:** Herr vice talman! I åttonde huvudtiteln, ecklesiastikärenden, för år 1944 sid. 447 punkt 180, Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag, har departementschefen uttalat: »Den av 1942 års riksdag (skrivelse nr 8, punkten 147) berörda frågan om införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan torde icke nu böra upptagas till behandling.» Jag kan, herr talman, icke låta detta ecklesiastikministerns uttalande, som vittnar om en negativ inställning till 1942 års riksdags så enhälligt uttalade önskan i denna fråga om införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan, få gå opåtalt förbi.

Efter motion av mig m. fl. här i andra kammaren och av herr Axel Löfvander m. fl. i första kammaren till 1942 års riksdag tillstyrker statsutskottet förslaget och anför i sin motivering, »att de skäl, som tidigare föranlett riksdagen att hemställa om en förutsättningslös utredning angående fri skolmateriel i folk- och fortsättningsskolan, hava en ännu mycket större tyngd i nuvarande läge, då de rådande krisförhållandena medfört alltjämt ökade ekonomiska svårigheter för de föräldrar och målsmän, som hava barn i skolåldern. Utskottet förbiser ingalunda, att svårigheter av statsfinansiell art nu föreligga för ett dylikt förslags realiserande, men anser i trots härav det icke minst ur befolkningspolitiska synpunkter angeläget, att åtgärder såvitt möjligt bliva vidtagna för genomförande av den enligt utskottets mening riktiga principen om fri skolmateriel till alla de barn, som besöka folk- och fortsättningsskolan. Med anledning härav tillstyrker utskottet, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande att med det snaraste för riksdagen framlägga förslag i ämnet.»

Då statsutskottet och riksdagen med så bärande och starka motiveringar hemställt om förslag i ärendet, så tycker jag att vi redan till fjolårets riksdag borde fått emotse förslag härutinnan. Skall nu även år 1944 gå utan att något göres åt frågan, så är det mer än beklagligt. Ja, herr talman, jag tycker verkligen, att ecklesiastikministern i denna fråga handlar på ett emot både riksdagen och folkskolan anmärkningsvärt sätt.

Då jag varit ledamot av 1937 års skolmaterielsakkunniga, har jag haft tillfälle att se, hur nuvarande bestämmelser verka och att de ur alla synpunkter icke äro tillfredsställande. Jag tror att om regeringen ville ägna tillräcklig tid och uppmärksamhet åt vårt kommittébetänkande och förslag till frågans lösning, så skulle det framgå, att det ur undervisningssynpunkt vore ett stort framsteg att frågan löstes samt att förslaget innebär en verklig rationalisering, praktiskt anordnad distribution och förbilligande av den erforderliga un-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dervisningsmaterielen i folk- och fortsättningsskolan, samtidigt som en ekonomisk hjälp bringas de barnrika familjerna.

Då finansministern genom sitt inlägg vid frågans behandling här i kammaren 1942 syntes vara betänksam emot att frågan löstes i nuvarande statsfinansiellt sett svåra tid, så vill jag framhålla följande. De nu för den erforderliga skolmaterielen utgående beloppen, som jag bestämt tror avsevärt kunna nedbringas, om inköp och distribution ordnas så, som vi föreslagit i kommittébetänkandet, få ju nu betalas av de barnrika familjeförsörjarna, som ofta leva i små omständigheter. Att provisoriskt lösa frågan genom att kommunerna åtaga sig kostnaderna för materielen är i många fall otänkbart.

Av en till vårt betänkande fogad bilaga 3 framgår, att vad landsbygdsdistrikten beträffar variera kostnaderna, i distrikt som infört fri skolmateriel mellan lägst 7,5 öre och högst 92,8 öre per skattekrona år 1931, lägst 7,4 öre, högst 1 krona 24 öre år 1934 samt lägst 7 öre, högst 1 krona 48,5 öre år 1936. I städerna variera kostnaderna mellan lägst 1,7 öre, högst 10 à 12 öre per skattekrona och gå sålunda här ej upp till belopp av, relativt sett, större betydelse.

Statens kostnader för fri undervisningsmateriel beräknades enligt betänkandet år 1939 visserligen till ett så relativt stort belopp som 5 200 000 kronor och skulle nu givetvis gå till något mera, men då frågans lösning är av så utomordentligt stor betydelse och härtill kommer, att det skulle skapas rättvisa i fråga om dessa kostnader emellan stad och landsbygd och att de barnrika familjerna skulle erhålla ett ekonomiskt stöd, så hoppas jag, att regeringen tager frågan om fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan till förnyad behandling och framlägger förslag i ämnet till årets riksdag.

Vill man icke direkt höja statens utgifter för denna frågas lösning, så anser jag, att man mycket väl kan inbespara motsvarande belopp på femte huvudtiteln, socialärenden, som nu går på över 508 miljoner kronor, en väg som jag för min del vill rekommendera.

Herr **Johansson** i Öckerö: Herr andre vice talman! Då meddelandet kom om att lejdtrafiken skulle komma i gång på basis av det svensk-tyska handelsavtalet, utlöste det ju allmän tillfredsställelse i vårt land, men man trodde ju bland fiskarena, att inom handelsavtalets ram lejd skulle erhållas även för fiskebåtarna, så att fiskarena skulle kunna få bedriva sitt fiske på de gamla fiskeplatserna, som tyskarna nu så att säga annekterat. Så är enligt vad man har hört ännu icke förhållandet, och vi äro fortfarande utestängda från de fiskevatten, som av svenska fiskare brukats i många år. Det är klart, att vi med bekymmer se mot framtiden, då vi avstängts ifrån de platser, där vi funnit vår bärgning, och drivits in mot den svenska kusten, där möjligheterna till utkomst äro bra mycket mindre än på de gamla fiskeplatserna. Det är icke nog med att plats icke finnes för hela vår fiskeflotta, utan det förhåller sig dessutom så, att den fisk, som fångas på de platser som nu stå till buds, är av en helt annan kvalitet än den fisk, som kan fångas på de gamla fiskeplatserna, och vi kunna således icke förse de svenska hushållen med fisk av lika hög kvalitet som förut. Även för framtiden kommer detta att försämra möjligheterna för försäljning av vår fisk. Fiskarena ha skaffat sig en dyrbar fiskeflotta. En fiskebåt av i dag kostar 125 000 kronor. Före kriget kostade en sådan båt 55 000 à 60 000 kronor. Där kan man ju enligt min mening säga, att priskontrollnämnden icke gripit in såsom den bort göra. Båtarna skola ju betalas med vad som erhålles för den fisk, som drages upp ur havet, och det är ju klart för alla, att när möjligheterna för fiske så beskäras, går det icke att betala dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dyra fiskebåtar. Jag har förut sagt, att vi se med bekymmer mot framtiden. Nu när sillfisket tager slut, och fiskesäsongen västeröver börjar, då äro vi utestängda från de möjligheter, som förut givits, vilket gör, att svårigheterna för att få sin utkomst för fiskarena bliva bra mycket större, om icke lejd kan utverkas för fiske. Härtill kommer, att drivmedelspriset stigit. Jag vill minnas, att för cirka tre år sedan, när fiskarena började använda tjära som drivmedel, voro tjärfabrikanterna nöjda och belåtna med ett pris, som uppgick till omkring 20 öre per kilogram. Sedan dess ha priserna blivit mycket höga, och det har väl, skulle jag tro, motiverats med, att de anläggningar, som ha gjorts, äro krigstidsbetonade och fortast möjligt böra avskrivas. Nu är så lång tid gången, att avskrivning förmodligen skett i sådan utsträckning, att priset på drivmedel kan sänkas. Det är klart, att priset på drivmedel bör stå i relation till fiskpriserna, men i och med att möjligheterna för fisket kringskäras, så bortfaller enligt min mening ett skäl för drivmedelsprisernas höjning. Inom parentes kan jag nämna, att hela vår fiskeflotta icke får plats på de nuvarande fiskeplatserna, utan man måste försöka skifta. Skola vi få vår bärgning ur havet på de fiskeplatser, som nu stå oss till buds, böra vi åtminstone kunna fordra, att drivmedelspriset sänkes, så att omkostnaderna för fiskets drivande minskas. Det är en annan sak, som är mycket angelägen för fiskarena på Västkusten, nämligen byggandet av fiskehamnar. Det har ju i år på sjätte huvudtiteln tagits upp ett något större anslag än förra året, även om höjningen icke är av den storleksordning, att den betyder något nämnvärt för möjligheten att utvidga hamnarna, men å andra sidan är ju en utredning tillsatt, som skall utreda angelägenhetsgraden beträffande anläggandet av fiskehamnar, och jag får hoppas, att icke denna utredning på något sätt fördröjer byggandet av fiskehamnar utan fastmer främjar detta byggande, så att arbetet därpå kan sättas i gång så fort som arbetskraft och material stå till förfogande.

Det är ytterligare en sak, som jag icke kan underlåta att säga här i kammaren, nämligen att ifrån fiskarehåll protesteras det mycket kraftigt mot det från tyskt håll framkomna påståendet, att besättningarna på de beskjutna båtarna Hermod och Västkusten icke kunnat bärgas på grund av minfara. Detta är icke med sanningen överensstämmande. Faktum är, att om fiskarena hade fått tillfälle att själva rädda sig, så hade räddning varit möjlig. Havet låg fullständigt stilla. Fiskebåtarna hade livbåtar ombord. Hade fiskarena fått tillfälle att sätta livbåtarna i sjön, hade de kunnat rädda sina liv. Jag anser, att det bör sägas ifrån här, att det icke är med sanningen överensstämmande, att minfaran eller någon annan omständighet omöjliggjorde bärgning.

Herr **Edberg:** Herr talman! Det kanske icke kan anses alldeles opåkallat i den allmänna debatten att med några ord beröra en fråga kring vilken väl många tal hållits och mycket skrivits men i vilken gärningarna icke alltid stått i relation till de många och vackra orden. Jag syftar på frågan om ett intensifierat nordiskt samarbete. I ett nyligen avgivet sakkunnigbetänkande heter det, att sedan samtliga Nordens länder med undantag av Sverige på olika sätt indragits i den världsomspännande kampen, ha de aktuella möjligheterna till nordisk samverkan starkt förminskats, men det betonas också, att avgörande för framtiden är frågan, huru den nordiska samhörighetsviljan utvecklats under krigets tryck. Det råder ingen tvekan om, att samhörighetskänslan under ofärdsåren stärkts och fördjupats; därom bär den livliga debatten i dag otvetydigt vittne. Den har förts med känsla, och icke minst i Sverige har den förts med en intensitet, som uppenbarligen ökats ju närmare man kommit freden. Olika mer eller mindre vittgående projekt ha dryftats, och vad som bara för några år sedan avfärdades som utopier har för många framstått som en realpolitisk nöd-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vändighet. Flera ledamöter av den svenska regeringen ha tagit del i diskussionen. Statsministern har sålunda i en artikel erinrat om hur diskussionslinjerna i den nordiska frågan kommit att förlängas ända till statsförbundet, och funnit att det icke finnes någon anledning att rygga tillbaka för en prövning även av radikala förslag till lösningar. Försvarsministern har i flera föredrag direkt uttalat sig för en förbundsstat. Ecklesiastikministern har rekommenderat ett politiskt samgående, som kunde börja isolerat mellan att par länder för att sedermera utvidgas. Utrikesministern har i något delfiska ordalag dock sträckt sig så långt, att han medgivit det vanskliga i att i en debatt just nu om Nordens enhet kunna reda ut begreppen, men menat, att om man bara hade detta klart för sig, så kunde frågan gott dryftas och olika synpunkter framföras. Den förutvarande utrikesministern har förordat avgivandet av en nordisk Monroedoktrin i ett lämpligt ögonblick, genom vilken de nordiska staterna samfällt skulle avvisa varje annan stats inblandning i hur de ville ordna för sig inom regionen Norden.

Det är bara rimligt att mot bakgrunden av denna debatt, som genom olika regeringsledamöters deltagande åtminstone delvis fått en officiell anstrykning, ställa frågan, vilka praktiska resultat den ofta deklarerade samhörighetskänslan hittills avsatt. Jag tänker icke taga upp frågan om stödet åt Finland under vinterkriget; det tillhör ett tidigare skede i händelseutvecklingen. Däremot kan det vara på sin plats att erinra om, hur den senaste höstriksdagen på finansministerns initiativ anslog 100 miljoner kronor till återuppbyggnadsarbete företrädesvis i de nordiska länderna. Denna åtgärd har, ehuru summan givetvis icke räcker långt, omedelbart hälsats med stor tillfredsställelse hos grannfolken. I årets statsverksproposition har ecklesiastikministern ägnat 10 sidor åt främjandet av det nordiska kulturella samarbetet och för ändamålet äskat 60 000 kronor. Det är icke överväldigande, men det är i alla fall 9 $^1/_2$ sidor och 55 000 kronor mer än i fjol. Det rör sig i rätt riktning. Till dessa åtgärder, som direkt kunna utläsas ur riksdagstrycket, komma humanitära aktioner av relativt betydande omfattning, diplomatiska manifestationer i ett par uppmärksammade frågor o. s. v.

Samtidigt finnas emellertid vissa drag i den svenska politiken, som verkat i motsatt riktning. Tidningarnas telegrambyrås från Oslo utvisade korrespondent Benkt Jerneck berör i sin bok »Folket utan fruktan» den bitterhet och misstro mot Sverige, som råder på åtskilliga håll i Norge, framför allt i gränstrakterna där man sett permittenttågen passera. Från norskt håll har man visserligen medgivit, att färgerna äro något starkt påbredda. Men att stämningen är tämligen ogynnsam går det nog inte att fördölja.

Det är icke min mening att diskutera, huruvida den eller den eftergiften kunnat undvikas eller ej. Det sista permittenttåget har för länge sedan rullat mot Berlin, och de diplomatiska relationerna mellan Sverige och Norge ha återställts till det normala. De officiella förbindelserna mellan vårt land och det fria Norge ha uppenbarligen utvecklat sig i allt hjärtligare riktning. Redan i september 1942 yttrade för övrigt den norske utrikesministern Trygve Lie, att det visserligen fanns olösta problem mellan det officiella Sverige och det officiella Norge, men att man borde vara enig om att icke göra dem större än att de kunde lösas bröder emellan. I ett tal i går ansåg han sig också med tillfredsställelse kunna fastslå, att de största svårigheterna redan undanröjts.

Det finnes ingen anledning att rota i det förgångna. Men man bör göra klart för sig, att på den norska hemmafronten existerar en tydligen utbredd opinion, som är allt annat än gynnsamt inställd mot vårt land. I den mån detta beror på missförstånd bör det vara Sverige angeläget att snarast söka skingra den. I den mån den härrör ur andra orsaker är det säkerligen endast gärningar,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
praktiska utslag av samhörighetskänsla, som kunna återställa förtroendet. Vi ha för närvarande över 20 000 norska och över 10 000 danska flyktingar i landet. De intryck dessa få under sin nödtvungna Sverigevistelse kunna bli avgörande för stämningen mot oss. Efter hemkomsten komma de att förmedla intrycken var och en inom sin krets. Dessa intryck komma att sprida sig som ringar på vattnet. De finska barnen, som fingo en fristad i vårt land under den värsta påfrestningen, ha efter återkomsten varit mycket goda ambassadörer för Sverige. De många tusen norska och danska flyktingarna skulle i ännu högre grad kunna bli detsamma.

I stort sett ha också dessa gäster blivit väl mottagna i vårt land, något som också betonades i Trygve Lies gårdagstal. En del har beretts möjligheter att sätta sig in i våra problem på ett sådant sätt, att man säkert kan räkna med, att de komma att bidraga till att skingra en del kvardröjande missförstånd. Men alltför många ha blivit mindre väl omhändertagna, trots allt som gjorts från myndigheternas och enskilda korporationers sida. Vi ha dock i stor utsträckning icke tillvaratagit de möjligheter, som erbjudit sig att smida banden ännu starkare. Jag skulle kunna nämna många exempel, men jag inskränker mig till att nämna ett enda. Det berättas ett exempel från skogsförläggningarna om hur några skogshuggares enda andliga spis utgöres av Ny Dag och Trots Allt. Det är en något ensidig kost. Det är ej att förundra sig över, om de, som näras med sådan spis, komma att återvända till sitt land med något karikerad bild av det land, i vilket de under månader och år uppehållit sig. Det är föga fruktbart att söka fördela ansvaret för detta mellan myndigheter och enskilda. Det spelar ingen roll. Man får se det så, att det är ett faktum som föreligger. Faktum är, att vi försummat en stor och betydelsefull chans i många stycken. Nu är det säkerligen för sent att bättra vad som brast. Den manliga norska ungdomen lämnar snabbt sina arbetsanställningar för att utbilda sig för kommande uppgifter. Men i den mån förutsättningar föreligga för att taga skadan igen böra de tillvaratagas. I den mån det ej kan ske, få vi alla nyktert räkna med att underlåtelserna fördryga vårt efterkrigsarbete.

När man talar om omhändertagandet av de många ofrivilliga gästerna i vårt land, kan man ej undgå att tänka på hur situationen varit och vilka möjligheter vi haft i vårt land, om det länge omdiskuterade nordiska institutet stått färdigt, när kriget bröt ut. Ifrån svensk sida har man icke gjort sig någon överdriven brådska, när det gällt att lösa denna fråga. Det är omkring etthundra år sedan Grundtvig publicerade sitt förslag om en gemensam nordisk kulturhärd, som han tänkte sig förlagd någonstädes i västra Sverige. Man har haft god tid på sig. Men medan vi vilat på hanen har det skett en del i andra länder. Sålunda har Hindsgavls slott på Fyen 1924 blivit centralpunkten för nordiskt samarbete i Danmark. Vid Grundtvigs Höjskole i Frederiksborg inrättades 1934, alltså för tio år sedan, en särskild nordisk linje. 1938 tillsatte den danske undervisningsministern Jörgensen en kommitté, som strax före ockupationen var färdig med ett förslag om en nordisk högskola. Från dansk sida var man villig att förlägga skolan till Sverige.

I vårt land har takten varit makligare. 1938 framlade föreningen Norden sitt s. k. Vadstenaprojekt. 1941 anhöll riksdagen om utredning rörande ett nordiskt institut, som man hade tänkt sig anknutet till folkhögskoleidén och som skulle bli en nordisk mötesplats. Flera utredningar ha företagits. Dagen före julafton förra året dagtecknade den senaste — man vågar icke hoppas den sista — utredningskommittén sitt betänkande. Man har här ställt frågan om ett samnordiskt institut, som skulle bli centralpunkten för kulturlivet i hela Norden, på framtiden. De nödvändiga överenskommelser med de andra nordiska länderna, som måste föregå skapandet av en sådan institution, kunna

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av kända skäl nu icke träffas. Säkerligen måste viss tid förflyta även efter krigets slut, innan man kan sätta i gång. De sakkunniga ha därför föreslagit ett svenskt nordiskt institut, närmast ett provisorium, som dock skulle kunna bilda embryot till en större skapelse. Det är klart, att den betydelse, som ett sådant institut skulle kunna få, med naturnödvändighet måste bli ganska begränsad. Det är dock uppenbart, att i den mån man lär känna varandra och varandras problem och förhållanden, bereder man väg för djupare nordisk förståelse och gemenskap. De nordiska folken befinna sig dock i den gynnsamma ställningen, att de äro tillräckligt olika för att ha någonting att lära av varandra men tillräckligt lika för att kunna lära av varandra.

Statsrådet Bagge har icke i statsverkspropositionen framlagt något förslag i frågan, detta därför att han avvaktar remissvaren. I statsministerns deklaration vid inledningen till detta sammanträde finnes det icke heller upptaget på listan över propositioner, som man tänkt framlägga till årets riksdag. Trots detta tillåter jag mig rikta en enträgen vädjan till ecklesiastikministern att icke låta akterna om det nordiska institutet hamna i någon av de djupa skrivbordslådorna utan i stället presentera ett förslag redan för årets riksdag. Allt som kan göras på det kulturella området för att bringa de nordiska folken närmare varandra är betydelsefullt. Man måste bara ha klart för sig, att det gäller verkningar på längre sikt.

Ännu betydelsefullare i en situation, som inom kort kommer att bli aktuell, äro utan tvekan de ekonomiska åtgärder, som från Sveriges sida kunna företagas för att bringa broderländernas krigsskadade näringsliv på fötter igen. När jag förut talat om gärningar, som skulle kunna reparera vad som till äventyrs brustit, var det också närmast ekonomiska åtgärder jag tänkte på. En del kan göras redan nu. Sålunda borde exempelvis de stränga bestämmelserna, när det gäller att sända gåvopaket till något av broderländerna, kunna lättas, så att man i denna situation, när det finnes så många fria näringsmedel, kunde få avstå en del av sina egna ransoner. Hur betydelsefullt detta skulle vara kan man sluta av det mottagande, som den svenska sockergåvan på sin tid fick.

Men ännu väsentligare är vad vi göra efter kriget. Lekmannen ser gärna saken så, att även om vi själva få svårigheter att brottas med vid övergången från beredskap till fredsförhållanden och även om vår egen matsäck icke blir så välpackad, ha vi skyldighet att betala för vår förmånsställning och undantagsställning under kriget genom att hjälpa de krigshärjade grannarna att bygga upp sina länder på nytt, med livsmedel för att lindra den materiella nöden, med rullande materiel för att sätta kommunikationerna i stånd, med maskinell utrustning för att få fabrikerna att fungera o. s. v.

Förra höstens hundramiljonersanslag representerar den första ansatsen. Säkerligen kräves mycket mera. Om den svenska insatsen skall ske på basis av en svensk låne- och uthyrningslag eller under andra former är givetvis regeringens sak att pröva. Men man föregriper icke prövningen, om man samtidigt som man uttalar en förmodan, att förberedande förhandlingar redan inletts, också uttalar önskemålet, att prövningen får omfatta även en gemensam nordisk arbetsmarknad.

Uppenbarligen finnes hos vårt folk ett mycket starkt intresse för dessa ting, och det är därför berättigat att giva uttryck för förhoppningen, att regeringen så snart som möjligt framlägger resultatet av dessa överväganden. Efter alla ordfyrverkerier i den nordiska gemensamhetsfrågan är det med en viss otålighet man avvaktar, att gärningarna skola tala. Allt vad som talats och allt vad som skrivits bör i varje fall ha fyllt den funktionen, att det givit statsmakterna förvissning om att de i sitt nordiska handlande komma att ha en stark opinion bakom sig.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till morgondagens plenum kl. 11 fm.

§ 2.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.15 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Tisdagen den 18 januari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollet för den 12 innevarande januari.

§ 2.

Herr statsrådet *Pehrsson-Bramstorp* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 22, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 11 § förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Herr talmannen meddelade, att herr Malmborg, som vid kammarens sammanträde den 12 innevarande januari med läkarintyg styrkt sig från och med samma dag tills vidare vara förhindrad att deltaga i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 4.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes den från gårdagens sammanträde uppskjutna överläggningen rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1944/45, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44 och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaten; och lämnades därvid ordet enligt förut skedd anteckning till

Herr **Spångberg**, som yttrade: Herr talman! Under gårdagens debatt uppehöllo sig många talare med ett problem, som vi under flera år icke haft någon större anledning att behandla här i riksdagen, nämligen arbetslöshetsfrågan. De lokala arbetslöshetsproblem, som numera uppstått här och var, visa hur

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

välbetänkt det var, när statsmakterna i tid planerade hur man skulle möta arbetslöshetskrisen. Man måste ju dock här säga sig att det måste vara något fel, då det är så svårt att komma i gång med lösningen av problemet. Det vore emellertid bra om detta berodde på att arbetslösheten kom oväntat, men i varje fall vittnar förhållandet om nödvändigheten av att statsmakterna försöka få ett fastare grepp på detta ömtåliga problem än som skett i de nu aktuella fallen. Just nu framhävas ju bristerna så mycket tydligare som många få lämna sina arbeten för att inställa sig i militärtjänst inom olika förband. De anspråk på uppskov med beredskapstjänst, som kunna anses nödvändiga och skäliga, böra medges utan alltför stora svårigheter, naturligtvis dock så att bördan fördelas någorlunda lika mellan de inkallade. Jag tror att litet mera smidighet, än som nu kommer till synes i många fall, betydligt skulle lätta de inkallades bördor.

Vi ha sålunda inom skilda trakter redan fått en försmak av arbetslösheten och vad den kan komma att innebära. Det fria näringslivets män bruka ju alltid säga, att man bör, när det gäller arbetsmarknadsspörsmål och därmed sammanhängande frågor, lita till det fria näringslivets förmåga att lösa dessa problem. Det kan därför med hänsyn till den arbetslöshet, som vi redan kunna konstatera inom vissa ganska stora industrier, vara skäl för riksdagen att nu ställa det fria näringslivet under debatt. Många företag ha ordnat tillfällig sysselsättning och sökt bereda sina anställda arbete på olika sätt. Men det är inte alla som ordnat på detta sätt. Företag, som under kristiden haft stora vinster, ha nu anledning att tänka på sina skyldigheter i detta fall, och statsmakterna borde för sin del kanske mera ingående överväga lämpliga åtgärder för att i kristider framtvinga ett större ansvar för arbetarna från företagens sida. Näringslivets uppgift är väl ändå att åstadkomma en försörjning för hela vårt folk och inte minst för de anställda. Staten borde ju härvidlag givetvis föregå med gott exempel. Fullkomligt förkastligt är det därför, såsom här av flera talare i går påtalades, nämligen att vägdistrikten på en hel del håll i stor utsträckning permitterat sina anställda. I krisprogrammet ha ju vägarbetena i mycket stor omfattning upptagits såsom reservarbeten. Det måste därför te sig något underligt att vi, samtidigt som vi kunna skönja en begynnande arbetslöshet, skola få se permitteringar av anställda vägarbetare. En annan sak skulle jag också vilja beröra i det här sammanhanget, och jag stryker då under nödvändigheten av att man visar litet mera av social anda än vad fallet varit både bland verkstyrelser och bland sådana som i övrigt ha med arbetsmarknadsproblemet att göra.

Från kommunala myndigheter höras ofta klagomål över hur svårt det är att planera arbeten av olika slag på grund av den långt drivna byråkrati som möter både här och var. Statsmakterna böra dock taga hänsyn till kommunalmännens insatser på detta område. Deras möjligheter äro mycket starkt begränsade. Vi veta, att de i regel utföra sitt arbete på fritid och för det mesta för ringa eller ingen betalning. Det är ett uppoffrande arbete i samhällets tjänst. Ständigt måste sparsamhetssynpunkterna beaktas vid planläggningen av olika arbeten. Överordnade myndigheter synas icke alltid vilja underlätta detta arbete. Jag skall be att få ge ett exempel. Det rör icke en kristidsföreteelse utan planläggningen av ett arbete nödvändigt även under normala förhållanden. Exemplet är emellertid därför icke mindre belysande för de svårigheter som vederbörande ha att brottas med. På en plats hade de kommunala myndigheterna och då närmast skolstyrelsen förberett ett skolhusbygge. Man hade kommit så långt att man var på det klara med att bygget var nödvändigt. Det gällde en sjuårig folkskola, vars skolhus visat sig vara för litet. Man vände sig till en skicklig arkitekt, länsarkitekten, och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
fick honom att göra upp ritningar. Av sakkunniga gjorda kostnadsberäkningar visade att skolhusbygget skulle dra en kostnad av omkring 200 000 kronor. Enligt gällande förordning om statsbidrag till skolhusbyggen skickades handlingarna till skolöverstyrelsen, som efter någon tid återremitterade desamma. Det befanns då, att man i skolöverstyrelsen hade ritat och streckat på den plan, som arkitekten gjort upp, så att det hela var en enda tilltrasslad härva, som egentligen ingen längre kunde begripa sig på. Skolstyrelsens ordförande fick då resa till Stockholm för att försöka att genom överläggningar med de ansvariga inom skolöverstyrelsen få bukt på det hela. På avdelningen för byggnadsfrågor inom skolöverstyrelsen förklarades, att man där icke utförde sådana här arbeten, men man lovade att skaffa en privat arkitekt. Skolstyrelsen fick en bestämd känsla av att det överhuvud taget icke lönade sig att anlita någon annan än den privata arkitekt, som skolöverstyrelsen anvisade, och länsarkitekten var därmed helt enkelt ställd åt sidan. Nu tycker man ju annars, att ett skolhusbygge på landsbygden icke skulle behöva göras mera invecklat än att skolstyrelsen med hjälp av länsarkitekten och andra skulle kunna ordna det hela utan alltför stora kostnader. Emellertid stod det i detta fall mycket snart klart för ordföranden, att den vägen icke alls var framkomlig. De gamla ritningarna och beräkningarna måste sålunda läggas åt sidan. Efter någon tid kom från en privat arkitekt ett anbud, att han mot ett arvode av 500 kronor skulle resa till platsen för vidtagande av vissa förberedande arbeten. De sammanlagda kostnaderna för detta arbete med ritningar och kostnadsberäkningar kommo att uppgå till 6 000 kronor, vilket belopp sålunda måste begäras av fullmäktige för att man överhuvud taget skulle kunna framlägga en plan, som kommunalfullmäktige kunde ta ställning till. Man måste nu överväga, om man icke borde uppskjuta hela bygget, då ju 6 000 kronor kunna anses vara ett alltför stort belopp för ritningarna, särskilt som man ju redan tidigare haft en hel del utgifter för samma ändamål. Vi få tänka på, att denna summa, 6 000 kronor, i en landsortskommun motsvarar vad en del arbetare tjänar på ungefär tre år, och vi förstå då, att vederbörande ha anledning att ta sig en grundlig funderare på saken.

En fråga, som även berördes under gårdagens debatt och som ständigt återkommer, är frågan om vårt försvar och utgifterna för detsamma. En sak som jag i det sammanhanget skulle vilja beröra och, som jag knappast tror har påtalats under den tidigare debatten, är det förhållande som råder mellan befäl och manskap, mellan överordnade och underordnade i vår försvarsorganisation. I radion och tidningspressen fingo vi före jul del av överbefälhavarens den 15 december daterade dagorder med anledning av den förestående krigsvintern. Om man lägger försvarspropositionen, militieombudsmannens ämbetsberättelse och överbefälhavarens dagorder sida vid sida, får man ett ganska klart begrepp om vad som menas med uttrycket »folk och försvar». Försvarspropositionen ger besked om vad vårt folk får offra i pengar, och granskar man dagordningen och militieombudsmannens berättelse finner man att allt i denna dyra försvarsorganisation visst icke är som det borde vara och att förhållandet mellan befäl och manskap, mellan överordnade och underordnade icke är så gott. Hos mig, som bor på en plats där mycket folk från olika vapenslag finnas förlagda, väckte överbefälhavarens dagorder blandade känslor. För att icke bli missförstådd vill jag från början framhålla, att jag är den förste att erkänna, att vi ha många synnerligen hyggliga och utmärkta befäl av alla grader. Där sådant befäl kan sätta sin prägel på förläggningarna har jag också tyckt mig finna, att det rått den allra bästa anda inom förbandet. Tyvärr ges det emellertid undantag, och det behövs bara något enstaka fall för att den goda andan skall förstöras inom en hel förläggning. Så bör det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

icke få vara, utan sådana förhållanden böra uppmärksammas såväl här i riksdagen som på annat håll. Man borde ju också kunna begära, att den demokratisering av vår militärorganisation, som vi trodde skulle bli en verklighet, även skulle komma till uttryck i förhållandet mellan befäl och manskap. I stället finner man i överbefälhavarens dagorder, där man väl minst skulle önska finna det, en strävan i motsatt riktning. Jag måste säga, att denna dagorder alltför mycket genomandas av vad vi i dagligt tal bruka kalla preusseri. Jag skall bara ta ett par små stickprov. Det sägs bl. a. på tal om manskapet, att bristande disciplin visat sig bl. a. i olydnad mot befälet eller genom brott mot givna föreskrifter och bristande soldatanda i ovederhäftiga klagomål över befälet eller militärtjänstens obekvämlighet och begränsningar i den personliga friheten. Ja, det är ju ganska underligt, att i en dagorder poängteras just sådana saker som att klagomål anförts mot befälet. Men vad som döljer sig bakom detta allmänna talesätt, koncentrerat i några få ord, får den som bor på en plats, där en militärförläggning finns, eller den som läser militieombudsmannens ämbetsberättelse en god inblick i. För att man skall kunna komma till rätta med det hela säger överbefälhavaren, att det fordras sträng disciplin och god soldatanda, vilket är grundvillkoren för förbandens användbarhet i krig och därför också ett oundgängligt led i vår krigsberedskap. Vidare talas det om, att man ständigt och på allt sätt måste se till att befälets auktoritet upprätthålles. Det är klart att när dylikt tal kommer från överbefälhavaren, få många befäl den uppfattningen, att det är fråga om att de överordnade skola sätta sig i respekt genom att trycka ned underordnade. Det är givet att bland de många tusen befäl det här är fråga om finnas personer, som för att hävda sin auktoritet tillgripa metoder som av manskapet måste uppfattas som rena förföljelser. Jag tror att vårt folk känner ansvar och är villigt att försvara sitt land, men jag tror också, att 30-, 35- och 40-årskarlar, som i sina hemorter deltaga i olika folkrörelser, som sitta i olika kommunala institutioner och bära ansvaret för vårt samhälle — det äro de mogna för — också veta, hur de skola uppträda i det militära. Befälen gör bara skada genom att på det otillständiga sätt, som sker ibland, behandla mogna män. Det är därför ett stort misstag, när man tror att man genom en brutal behandling och ett okamratligt uppträdande skall kunna sätta sig i respekt hos manskapet. I dessa misstag återfinnes många gånger orsaken till den dåliga soldatanda, som överbefälhavaren tror sig finna. Jag tror icke heller, att det är riktigt klokt, när, såsom har hänt, de värnpliktiga första gången de inställa sig av regementschefen mottagas med en hälsning, som tager sig ett sådant uttryck, att vederbörande få den uppfattningen, att de bli rättslösa nummer och ingenting annat och att de, så länge de befinna sig i värnpliktstjänst, icke ha någon som helst rätt. Det är ett psykologiskt fel, då man tager emot människor på ett sådant sätt. Det skadar både förtroendet och utbildningen.

Jag skall taga ett annat exempel som gäller mera mogna män. En officer från en förläggning någonstans vid norska gränsen tog emot ett kompani med att berätta, att han varit framme vid gränsen och där sett en tysk soldat, som gjort en alltigenom ståtlig honnör. När han såg honnören, berättade han, hade han »genast fått en stor respekt för den krigsmakt, som kan fostra sådana käcka soldater». Dylika uttalanden kunna endast skada. Den värnpliktige är nämligen ingen maskin, ingen robot. Vi kände alla stämningen i kammaren i går, när det så helhjärtat talades om förföljelserna mot den norska och den danska befolkningen, vilka bl. a. belystes med ett sådant exempel som mordet på Kaj Munk, så känner svensken förföljelserna mot norska folket. Det går icke under sådana förhållanden att entusiasmera en gränsbo eller en annan svensk man, som ligger inkallad vid norska gränsen, med att berömma den tyske

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
soldaten som man ser på andra sidan gränsen. Man ger manskapet en chock, och man kan avläsa det intryck det gör i ett brev, som jag fick från en av dem som hörde till det manskap, som hälsats på detta sätt. Han skriver: »Hur kompaniet tog upp detta yttrande kan lätt förstås. Vi som vistats i gränstrakterna få på nära håll dagligen se och genom tidningspressen läsa om den tyska militärens framfart i Norge mot vapenlösa medborgare, som endast ha det felet, att de äro norska.» Sedan berättar han, hur »efter denna hälsning majoren företog en stunds exercis med kompaniet och gav betyget: odugliga».

Förklaringen till den dåliga soldatandan är nog att söka i förfaranden sådana som dem jag här lämnat ett par exempel på. Jag vill icke alls generalisera. Jag är som sagt villig att ge det största erkännande åt de många, som vinna aktning hos både manskap och civila, men det behövs så få för att en god stämning skall förstöras, och det fattas därför åtskilligt i att allt är som det skall vara. Det kanske vore önskvärt, att det i försvarspropositionen bereddes något utrymme åt skolning av befäl, som ännu icke lärt sig den pedagogik, som man bör lägga sig till med när man har med tänkande människor att göra, och aktning för den enskilda människan.

Herr talman! Då jag har min bostadsort synnerligen nära Norge, känner jag även ett behov av att framföra ett tack till regeringen för den rakryggade hållning den har visat i samband med de senaste deporteringarna från Norge. Vår ställning till den norska regeringen har ju under det år som gått förbättrats sedan permittent- och transitotrafiken för den tyska försvarsmakten så gott som upphört, och vår ställning till den norska regeringen liksom den norska regeringens ställning till oss har blivit den allra bästa. Det var med mycket stor tillfredställelse man i går tog del av norske utrikesministern Trygve Lies radiotal i söndags från London. Det ger ett starkt intryck av att norska regeringen har förstått våra svårigheter, och jag skulle tro, att den känner och vet, att vårt folk med hela sitt hjärta känner med Norges folk och önskar ge det den hjälp, som överhuvud taget är möjligt, till nytta både för dagen och för de fortsatta förbindelserna mellan Sverige och Norge i framtiden. Jag skulle i detta sammanhang, herr talman, vilja framkomma med ett litet önskemål. Vi känna alla glädjen av den humanitära hjälp, som, visserligen i begränsad omfattning, dock kunnat beredas norrmännen. Det finns särskilt i gränstrakterna mot Norge — kanske beroende på de många släkt- och vänskapsförbindelserna med det norska folket som existera just i dessa trakter — en livlig önskan att de enskilda skulle få större möjligheter att lämna gåvor av livsmedel eller beklädnadsartiklar till behövande och nödlidande bekanta i Norge, gåvor givetvis tagna av den egna ransonen. Norgehjälpen utövar ju sin välgörande verksamhet, och dessutom få paket sändas till släktingar i Norge, men det vore önskvärt och många gånger rent av nödvändigt att få medgivandena i dessa hänseenden något utsträckta. Man får ju numera här i landet disponera fritt över sin egen ranson av livsmedel och kläder. Man har rätt att ge bort av sin tilldelning eller byta till sig andra varor av vissa slag. Om då en gränsbo skulle önska lämna en god vän i Norge, som lider brist på allt, en bit kött, litet bröd, mjöl eller andra livsmedel eller några beklädnadsartiklar, borde detta kunna tillåtas utan alltför stora formella svårigheter. Det finns ännu vid gränsen förbindelser, om än mycket sparsamma, och just där finns ett starkt behov av dylika medgivanden. Det vore som sagt önskligt, att man ville tillgripa litet mindre restriktiva åtgärder när det gäller den humanitära hjälpverksamheten för Norge.

Herr talman! Det är bara ytterligare en sak, som jag vill något beröra. Jag lyssnade i går till herr Hagberg i Luleå. Han skildrade den fientlighet, som regeringen och socialdemokratien visa gentemot Sovjetunionen. Jag vet icke

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vad herr Hagberg närmast syftade på, men nog frågade jag mig vad det egentligen skall tjäna till med dessa oupphörliga upprepningar om hur fientligt vi äro inställda till Ryssland. Jag förmodar, att denna fientlighet icke kan hänföras till Sveriges ställning under det första vinterkriget, vilket väl var ett naturligt uttryck för de små staternas vilja att hävda sig och bevara sin självständighet. Det var ju ändå så, att det icke var Finland som började krig med Sovjetunionen utan tvärtom. Om Moskva skulle lyssna på herr Hagberg — och det är väl troligt att Moskva lyssnar på de kommunistiska representanterna och därigenom vill utläsa den stämning, som råder i landet — kunna hans uttalanden endast skada. Ett dylikt anförande som det han hade i går kan icke gagna Sovjetunionen eller relationerna mellan Sovjetunionen och Sverige. Man skulle lika gärna kunna bevisa, att Sverige har en synnerligen välvillig inställning gentemot Sovjetunionen. Även om Sverige vill ha en annan samhällsform, visar det icke en fientlig ställning till Sovjetunionen som sådan. Det kan här antecknas, hur man, icke minst på socialdemokratiskt håll, gått in mycket tidigt för ett erkännande av Sovjetunionen. Man genomförde under de stora hungeråren i Ryssland i samband med missväxten där en omfattande hjälpaktion från Sveriges sida. Man har vidare genomfört exportkredit till Sovjetunionen, en exportkredit som avbrutits på grund av kriget — ett avbrott som Sverige sålunda icke är skuld till — men som väl fortfarande kan anses vara i kraft och bör vara en grund att bygga vidare på. Det saknas alltså icke vilja till förståelse för de problem det här gäller, och vill man knyta nya förbindelser med Sovjetunionen — jag tror, att den viljan finns i Sverige, och den måste kanhända komma till kraftigare uttryck än som varit möjligt — är herr Hagbergs metod fullständigt förkastlig.

Härefter anförde

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Det har under debatten förekommit en del yttranden rörande försvarsväsendet som ge mig anledning till några uttalanden här.

Först och främst har det, såsom vanligt är, riktats uppmaningar till de militära myndigheterna och befattningshavarna att visa sparsamhet. Man har ropat »i gevär» gentemot det militära slöseriet. Jag är van vid detta. Det får jag höra i remissdebatterna varje år, och jag har aldrig på något sätt sökt bestrida grunden till denna kritik. Det är klart, att det brister i sparsamhet på många håll inom försvarsväsendet liksom på andra områden och att det förekommer slöseri. Men tyvärr måste man väl konstatera, att sådana fall av olämpligt handhavande av medel och materiel alltid komma att finnas. Så idealisk blir aldrig världen, att man kan komma dithän, att man icke skall kunna på det militära området liksom på andra områden peka på exempel, där det ekonomiska handlaget icke har varit det allra bästa. Jag vill också erinra om hurusom jag här mången gång har erkänt, att särskilt under de första beredskapsåren, under brådskan att snabbt skapa en stark krigsmakt många ting skedde, som ur ekonomisk synpunkt voro oförsvarliga men dock förklarliga. Men jag undrar ändå, om icke riksdagens ledamöter märkt, att det utförts och utföres ett oerhört arbete inom försvarsväsendet för att skapa ökad respekt för penningars och materiels användning, att det pågår en uppfostran till sparsamhet, att många långt gående åtgärder redan vidtagits och att många andra äro planerade.

Om jag frågar, vilka konkreta fall av slöseri, som här ha framlagts under debatten, måste jag säga mig, att de enda exempel jag har äro de som framfördes av herr Senander. Vad gällde då hans anmärkningar? Jo, tre ombygg-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
nadsarbeten hos marinförvaltningen, kända, omdiskuterade, stötta och blötta många gånger: Patricia, Svensksund och Fylgia. Det är icke tal om annat än att beträffande dessa tre fartygsbyggen det varit en brist i planläggningen, d. v. s. man har börjat en ombyggnad, under arbetets gång har man ändrat sig, ibland av nödtvång — man vet icke vad man hittar, när man river i ett gammalt fartyg — ibland utan nödtvång, och sådana planlösa ändringar måste leda till ökade kostnader. Jag vill icke bestrida, att i dessa fall har det kommit att användas mera pengar än som varit nödvändigt. Därtill har kommit, att bokföringen icke givit översikt över kostnaderna. För att taga upp fallet Fylgia, som nu föreligger till riksdagens prövning, har detta fartyg varit i sjön i ombyggt skick sedan hösten 1941. Efter den tiden ha vi fått den ena efterräkningen efter den andra att betala. Man får ju säga, att det är uppseendeväckande, att marinförvaltningen icke ens när arbetet är avslutat kan klargöra kostnaderna. Visst kan man alltså anmärka på detta. Men samtidigt har väl ändå icke någon riksdagsman undgått att se, att sedan dess har inträffat både att marinförvaltningen har fått en helt ny organisation och att ledningen är fullständigt ombytt. Det blir under sådana omständigheter icke mycket mening i att draga fram dessa fall. Man får ju erkänna, att det vidtagits så radikala åtgärder i detta fall som överhuvud taget äro möjliga. När nu herr Senander ifrågasatte, huruvida det var ekonomi att offra bortåt 10 miljoner kronor på ett gammalt fartyg som Fylgia, talar han om något som han icke försökt tänka sig in i. Det är klart, att man under en fredsperiod, när man icke har anledning att vänta någon utrikespolitisk fara, drager sig för en sådan ombyggnad. Men nu var det det enklaste sätt, på vilket vi snabbt kunde få en god förstärkning av vår flotta. Genom denna ombyggnad hade vi från och med hösten 1941 ett mycket brukbart örlogsfartyg som inom sina pansrade sidor rymde ett starkt medelsvårt artilleri. Det fanns ingen möjlighet i världen att i denna krissituation ge oss det försvarstillskottet inom flottans område på något annat sätt. Det är ju dock så, att kostnaderna ha icke blivit mer än vad en liten 1 000-tons jagare kostar. Den omedelbara valutan är mycket, mycket större. Under sådana förhållanden kan ingen för vårt försvar ansvarskännande människa säga, att dessa pengar äro bortkastade. Vi skapade genom detta en del av det skyddsvärn, bakom vilket vi leva i fred. Jag vill därför för min del säga, att även om genom oskicklighet dessa 10 miljoner kronor blivit måhända en miljon för mycket, så kan man i stort sätt säga, att det i föreliggande situation var ytterligt väl använda pengar. Och när herr Senander visar sin sakkunskap genom att säga, att för den ombyggnadskostnad på $^1/_2$ miljon kronor, som han kritiserat beträffande Patricia, hade vi kanske kunnat få ett alldeles nytt u-båtsmoderfartyg, så finns det icke någon anledning till polemik. Man tycker ju, att en person, som har en del av sin verksamhet förlagd till Göteborg, skulle ha litet större begrepp om vad fartyg kosta i denna tid.

Herr von Seth hade i går talat om en skruv. Jag vet icke, om skruven hade kommit bort, eller hur det var. Jag hade nämligen icke tillfälle att höra anförandet. Jag har emellertid uppfattat saken så, som om herr von Seth hade velat kritisera det förfarande, som hittills sedan uråldriga tider har tillämpats i det svenska försvarsväsendet, nämligen att försvinnandet av en persedel blir föremål för en mycket noggrann undersökning, och om vederbörande, som har slarvat bort skruven, skall betala eller ej, är en sak som avgöres av krigsrätt. Det är klart att man kan säga, att det är en långt driven byråkrati. Emellertid är det en ordning, som skapades av våra förfäder för att de skulle ha trygghet för att kronans materiel sköttes omsorgs-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fullt. Dessa bestämmelser funnos även på den tiden, när herr von Seths parti hade majoritet i landet; det är alltså en mycket gammal historia.

Emellertid ligger saken så till, att denna byråkratiska ordning har icke förblivit ouppmärksammad. Det har också arbetats på att finna former för att komma fram till en bättre ordning, och det föreligger för närvarande ett förslag, som går ut på att rätt skall tillerkännas varje förbandschef att utan att hänskjuta frågan till högre myndighet avskriva mindre belopp, när det gäller bortkommen materiel. Att icke den saken redan är genomförd sammanhänger med en annan viktig ordning, som jag antar att riksdagen räknar till en av sina demokratiska fri- och rättigheter, nämligen att frågan skall behandlas enligt för allmän lag gällande grunder; frågan berör krigslagarna. Som alla veta, tager det en viss tid, när en lag skall behandlas enligt 87 § regeringsformen. Nu föreligger emellertid ett lagförslag i saken i justitiedepartementet, och det är min förhoppning, att justitieministern skall kunna till denna riksdag framlägga förslag om en sådan lagändring som möjliggör, att man icke längre skall behöva ha samma tunga redovisningsförfarande beträffande småsaker som vi hittills ha haft. Jag skulle därför vilja säga, att även på detta område har det visst vidtagits åtgärder för att komma fram till en bättre ordning och möjliggöra ökad sparsamhet med kronans pengar och materiel.

Herr Senander hade sedan en utläggning om frågan rätt man på rätt plats, och han anförde ju de där exemplen med de tre mästerskyttarna, som blivit felplacerade, och han hade också något exempel om en sockerbagare, som blivit löjtnant och motorofficer och — tänk vilken förskräcklig händelse — överordnad i förhållande till en motoringenjör. Ja, mina vänner, visst kan man peka på sådana exempel. Tror ni icke, att jag skulle kunna berätta om sådana missgrepp i det militära. Det kan jag visst.

Jag kan ju taga ett exempel. Vid ett infanteriregemente fick den civile verkmästaren order om att inom viss tid ställa ett visst antal bilar till förfogande i färdigt skick, och det gjorde han. Men någon timme efteråt kom kompanichefen rytande och förklarade att dessa lastbilar voro alls icke i körbart skick. Verkmästaren, som visste att de voro det, sade då, att det icke kunde bero på bilarna, utan måste bero på chaufförerna. Och så tittade han på chaufförerna och sedan på soldaterna i ledet och frågade: Varför skall den mannen köra bil? Han har ju icke kört bil. Varför icke han, som i det civila är chaufför hos en vägstyrelse? — Och så kom det fram, att när det gällt att taga ut dessa chaufförer, hade vederbörande befälhavare ställt upp sitt kompani och frågat vilka som hade körkort. Då räckte en hel massa upp händerna. Och så plockade befälhavaren ut det antal han behövde, kanske efter hur pass förtroendeingivande de sågo ut men utan att fråga efter vad slags körkort de hade. Resultatet hade blivit, att han i denna flock hade fått med flera, som visserligen hade körkort, men endast för lättviktsmotorcykel, samt en och annan gentlemannachaufför. Däremot hade han uraktlåtit att taga ut vissa, som hade körtillstånd för lastbil.

Visst kan sådant hända. Men kan man icke förstå, att även om detta är beklagligt och en företeelse, som vi skola motarbeta och bekämpa, så är det dock så, att det här gäller att finna rätt placering under en kort tidsperiod. Det är icke som i en fabrik, där människorna finnas år efter år, utan det gäller ju att finna rätt placering för en kort tjänstgöringsperiod för över en miljon svenska män. Kom ihåg att det gäller krigsplaceringen för över en miljon svenska män. Förstår icke var och en, att i denna ofantliga uppgift kommer det alltid att begås misstag. För resten vill jag fråga: var inom det civila livet förekommer det icke sådana misstag? Är det icke mycket

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
vanligt, att vi människor icke komma på rätt plats i livet? När jag här i går t. ex. satt och lyssnade på herr Senander, upptäckte jag ju vilken förfärlig felplacering som där hade hänt. Han var ju så sakkunnig på trupputbildning, att det icke var likt någonting. Jag måste ju säga: vilken utomordentlig trupputbildare har icke gått förlorad för det svenska försvarsväsendet i herr Senander? Men när jag gjorde den reflexionen frågade jag mig ändå, om icke herr Senander som trupputbildare skulle blivit mera lik Himmelstoss än Tom Wintringham. Nu frågar kanske någon: Himmelstoss känner jag till, men vem är Tom Wintringham? — Det var en engelsk officer, som deltog i spanska inbördeskriget på regeringssidan och, sedan han kommit hem till England, försökte få sina officerskolleger att gå med på att man icke skulle fysiskt träna soldaterna genom exercis och långa fältmarscher utan genom att låta dem spela fotboll och baseboll och dylikt. Nu kommer jag genom detta lilla konstgrepp fram till spanska inbördeskriget.

Det ger mig anledning att taga upp en sak, som herr Senander var inne på. Han ansåg ju, när det gällde frågan om rätt man på rätt plats, att det finns en del personer, som deltagit i det spanska inbördeskriget på regeringssidan och som ha stor krigserfarenhet, vilka vi icke här i Sverige utnyttjade på rätt sätt i det militära. Det är alldeles riktigt, men det beror icke på att vi taga avstånd från folk, som deltagit i spanska inbördeskriget på regeringssidan, utan vi taga avstånd från kommunister. I sådana fall, där detta sammanfaller, har nog sådant inträffat som herr Senander talade om. Det föranleder mig att yttra några ord, som icke höra hit, utan egentligen höra till första kammaren, men jag blev icke i tillfälle att beröra det där i går. Där hade nämligen den kommunistiske talaren fällt det uttrycket, att han skulle vara mycket glad om regeringen och framför allt försvarsministern ville behandla de kommunistiska och nazistiska elementen lika. Med anledning därav vill jag bara säga, att om jag kan ge kommunisterna den tillfredsställelsen, så vill jag på det allvarligaste förklara, att i allt vad på mig ankommer, så behandlas nazister och kommunister absolut lika. Den ene får icke någon fördel framför den andre. Det är klart, att det sedan kan begås misstag i båda riktningarna i den stora apparat som försvarsväsendet är. Men i princip och såvitt jag överhuvud taget kan påverka detta, så gör jag icke någon skillnad på dessa kategorier, utan är i det avseendet strängt opartisk.

Så kommer jag över till herr Spångbergs anförande. Han hade mycket att säga om andan i försvarsväsendet och han beklagade sig livligt över att icke den av oss önskade demokratiseringen av försvarsväsendet hade blivit verklighet. Jag vet, att herr Spångberg icke är någon revolutionär utan en sann reformist. Jag tycker, att under sådana omständigheter borde herr Spångberg också förstå, att det tager en viss tid att genomföra stora omvälvningar. I vårt ofullkomliga samhälle är det icke möjligt att gå över från en ordning till en annan i en handvändning, utan det tager sin tid. Människorna måste uppfostras och vänjas vid en ny ordning, vilket som sagt sannerligen tager tid. Jag tror dock, att den som vill vara ärlig får medge, att det har skett mycket stora framsteg i förhållandet mellan befäl och manskap. Men det är klart, att det brister mycket i det avseendet, och när herr Spångberg var så kritiskt inställd mot överbefälhavarens dagorder nu före jul, så undrar jag, om icke herr Spångberg ändå såg litet ensidigt på saken.

Det kan nog icke bestridas, att det finns värnpliktiga, som brista i soldatanda, som icke uppträda på ett värdigt sätt, som maska och som brista i den lydnad, som de äro skyldiga att visa överordnade. Det är icke tal om annat än att det finns sådana brister, och det är väl ganska naturligt, att om man har ansvaret för en apparat och där ser sådana brister, så har man också rätt att påtala dessa. Nu kan man med fullt fog säga, att det också finns brister på den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

andra sidan, att det även bland befälet finns människor som brista i sitt uppträdande. Jag vill gärna medge, att även jag nog tyckte, att överbefälhavaren kunde något starkare än han gjorde ha understrukit de brister, som förekomma på befälssidan. Han nämnde dem dock, fastän, som sagt, jag tyckte, att han skulle kunnat understryka dem bättre. Om vi vilja komma fram till en god anda inom försvarsväsendet, få vi icke ställa oss på den ståndpunkten, att vi betrakta de meniga som oskuldsfulla vita lamm, som göra allt vad de böra göra. Även bland dem finns det svarta får. Det veta vi allesammans. Vi skola icke heller göra allt befäl till svarta får. Att det finns sådana där också är säkert. Men de äro icke en majoritet, utan i stället undantag. Jag tror, att vi gagna soldatandan i detta land bäst, icke genom att tiga stilla med brister, utan genom att vara opartiska och tala om bristerna på båda sidor. Enligt min mening skapar man sannerligen icke fram någon god soldatanda, om alla meniga få den uppfattningen, att deras hugskott och invändningar och deras inställning är det enda som gäller, och att det som går emot vad de anse vara rätt och riktigt är fel. Så kan man icke göra. Det är alldeles meningslöst att förfara på det sättet.

Herr Spångberg hade den uppfattningen, att man skall icke befordra brutalitet och okamratlighet på ett sådant sätt, som överbefälhavaren hade gjort i sin dagorder. Emellertid kan ingen människa, som något känner till saken påstå, att så är fallet. Det är icke så att disciplin och soldatanda är detsamma som brutalitet och okamratlighet. Tvärtom inskärpa alla vår reglementen, att disciplin är ett gott förhållande mellan befäl och manskap, som de på båda sidor skola beflita sig om. Disciplin innesluter också kamratlighet och kamratskap. Det är också starkt understruket i våra reglementen. Jag tror även, att de flesta veta, att det arbetas mycket metodiskt på att tillföra den svenska befälskåren de bästa egenskaper och göra den skickad att handhava den svenska manliga ungdomen. Den uppfattningen är allmän i ledande militära kretsar, och det skulle ju vara märkvärdigt annars.

Det är väl självklart att alla, som ha förstånd i huvudet, inse att man icke kan behandla den fullvuxna manliga ungdomen i ett demokratiskt Sverige hur som helst, och att man icke får behandla den så att dess värdighet kränks eller dess fri- och rättigheter sättas åt sidan. Det är självfallet att det arbetas mycket energiskt på att göra denna uppfattning till allmän egendom hos den svenska befälskåren. Men tro icke att vi här heller kunna komma fram till ett idealtillstånd. Det gäller ju dock flera tiotusental befälspersoner, och att det skulle vara möjligt för oss att undgå att bland dessa skulle finnas en eller annan som uppträder olämpligt är lika omöjligt som att vi skulle kunna garantera, att i militärtjänst skickas värnpliktiga, som icke ha några olater och som icke å sin sida motarbeta ett gott resultat. Men den omständigheten att det finns mörka fläckar kan icke på något sätt få oss att slappas i vår strävan att komma fram till en bättre anda än den som råder. Jag måste för min del säga, att den anda som råder är god, och vill man utnyttja militieombudsmannens ämbetsberättelse som man gör på sina håll, så visar den väl om något, att det är i rena undantagsfall som friktioner uppstå. Jag vill understryka just detta, att det icke blir något gott resultat, om man envisas med att lägga all skuld på befälet och all oskuld på manskapet. Då kommer man ingen väg, ty då håller man sig icke på verklighetens grund. Man måste i stället hjälpa den stora mängden värnpliktiga att komma till rätta med sina sämre kamrater, och på samma sätt måste man hjälpa den stora mängden av gott och lojalt och skickligt befäl att komma till rätta med de undantag bland dem, som nu störa det goda förhållandet mellan befäl och manskap; det är den enda väg vi kunna gå fram på.

Låt mig så till sist som en viss motvikt mot denna kritik säga, att här i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
vårt land har dock under de sista åren något stort skett. Här har skapats ett mycket starkt försvar, det har var och en som något känner till saken klart för sig. Vi ha skapat ett försvar, som duger att använda och som verkligen kan vara ett skydd för vår fred och frihet. Men detta har icke kunnat ske utan stora uppoffringar och har icke kunnat genomföras utan mycket arbete från militärledningens sida och av många militärpersoner i olika grader, ett arbete, som många gånger varit i högsta grad uppoffrande. Detta får man väl ändå lägga i den andra vågskålen, när man bedömer denna sak.

När jag i går hörde herr Hagberg i Luleå tala, märkte jag, hur han ställde det mesta på huvudet, och jag fäste mig särskilt vid denna saltomortal, att Sveriges utrikespolitiska läge är gott, men att detta enligt herr Hagbergs åsikt berodde på vissa svenska åtgärder såsom avskaffandet av permittenttrafiken och krigsmaterieltransiteringen o. s. v. Ja, mina vänner, detta var ju att ställa saken på huvudet, det var ju att göra verkan till orsak och orsak till verkan. Vad är det som gjort det möjligt för oss att slopa permittenttrafiken och transiteringen och att strama upp vår neutralitetspolitik, vad är det som orsakat detta annat än vårt utrikespolitiska läge? Det är ju så man får se saken. Och förbättringen i det utrikespolitiska läget beror naturligtvis väsentligen på händelser utanför vårt lands gränser och krigsutvecklingen där, det ser ju var och en. Men jag tror icke att vi skola vara så blygsamma att vi icke skola göra klart för oss, att en av de faktorer, som gjort det möjligt för oss att föra en stramare politik, är den omständigheten att det har skapats en svensk krigsmakt, som verkligen kan utgöra ett värn för vår fred och frihet. Det är det stora arbete som här utförts, och jag måste säga, att kritiken, som kan vara befogad och som man skall ta hänsyn till, dock väger lätt gent emot det stora som har skett. När jag vidare hörde exempelvis herr Carlström och kanske någon annan också uttrycka den meningen, att här gäller det att få bort oarterna från militärväsendet, om det svenska försvaret skall få det svenska folkets förtroende, fick jag nästan en känsla av att man på sina håll betraktar försvaret såsom någonting som bara till hälften angår det svenska folket och det svenska samhället. Icke säger man från riksdagens sida, att om icke den svenska skolan skötes bättre, så ta vi vårt förtroende från skolan, om icke statens järnvägar skötas bättre, ta vi vårt förtroende från statens järnvägar. Skolan är en livsnödvändighet; huru den är, är det vi som bära ansvaret för. Försvaret är också en livsnödvändighet. Hur försvaret är, är det vi som bära ansvaret för. Detta komma vi aldrig ifrån. Vi kunna icke komma undan bara med anklagelser och negativ kritik. Om icke allt är bra som det är — och det är det icke — är det vår skyldighet icke bara att kritisera utan att också anvisa positivt hållbara vägar till ett bättre läge. Det är en synpunkt, som jag icke kan underlåta att här nu understryka.

Herr **Senander** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När jag anförde mina exempel på det anmärkningsvärda i fråga om ombyggnadsarbetena vid flottan, gjorde jag det framför allt för att påvisa de militära myndigheternas självrådighet och nonchalans, ty i dessa fall gäller det framför allt att de militära myndigheterna satt i gång stora arbeten och mycket tvivelaktiga sådana utan att ha inhämtat Kungl. Maj:ts tillstånd. Jag tycker att statsrådet Sköld, som ju vill gälla för den starke mannen inom försvarsväsendet, icke borde stillatigande finna sig i att de militära myndigheterna på detta sätt nonchalera honom.

Det exempel jag tog för att visa, att man på det militära området gör förfärliga misstag med avseende å regeln att sätta rätt man på rätt plats, anförde jag icke för att generalisera utan, såsom jag också sade ifrån, för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att visa att de militära myndigheterna självfallet ha stora svårigheter att dragas med i en militärorganisation, som vuxit ut så som den svenska. De exempel jag anförde vittna emellertid om en sådan valhänthet och en sådan brist på omdöme, att de äro värda att påtala.

Herr andre vice talmannen **Carlström,** som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag måste nog säga, att den parallell herr statsrådet drog mellan försvaret och andra institutioner, bl. a. statens järnvägar, kan egentligen icke vara hållbar, ty medan de affärsdrivande verken ha att göra med en personal, som blivit vederbörligen antagen, berör försvaret på ett helt annorlunda sätt alla människor i vårt land, som måste inrolleras i detsamma. Jag håller därför alltjämt fast vid vad jag i det avseendet sagt, nämligen att om det skall lyckas att även för framtiden hålla intresset för försvaret levande, så är det ganska nödvändigt, att försvaret omfattas med förståelse av hela folket. Det är uppenbarligen för mycket begärt att vi, som i någon mån våga föra kritik, skola komma med *förslag* till vad som bör göras. Detta måste i första hand vara försvarsministerns och regeringens uppgift.

Herr **Senander** erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag har begärt ordet för ännu en replik med anledning av att statsrådet Sköld i sitt anförande drog en historia om att min partikamrat Linderot i första kammaren skulle ha förklarat att han krävde, att nazister och kommunister skulle behandlas lika. Jag tror att det måste föreligga en grov missuppfattning från herr Skölds sida av vad kamrat Linderot yttrade. Vi ha nämligen alltid hävdat, att vi böra få en annan ställning än nazisterna på det militära området. Men herr Sköld har aldrig behandlat oss kommunister och nazister lika, utan satt nazisterna i en förmånsställning. Det kan visas många exempel på den saken.

Vad beträffar spanienkämparna måste jag säga, att den behandling de fingo röna från herr Skölds sida var en förolämpning mot personer, som redan på Spaniens mark med insatsen av livet ville stoppa nazismens framfart i Europa. Då man, såsom herr Sköld själv säger, behandlar dessa spanienkämpar på samma sätt som man behandlar nazisterna, vittnar det om att man icke kan vara den varme anhängare av demokratien som man ger sig ut för att vara.

Vidare anförde:

Herr **Nilson** i Eskilstuna: Herr talman! I årets trontal gavs åt vårt folk bland annat det trösteordet, att inga nya eller ökade skattepålägg vore att frukta under kommande budgetår. Detta löfte noterades förvisso med tacksamhet av skattebetalarna, ty alla utredningar till trots är sannerligen skattetrycket så kännbart, åtminstone för löntagare av olika kategorier, att det bereder den lojale skattebetalaren betydande svårigheter att fullgöra denna sin medborgarplikt. Man motser därför med väl motiverad förväntan att regeringen, så snart möjligheter därtill förefinnas, söker nedbringa statens utgifter och därigenom skapar förutsättningar för sänkta skatter.

En vital fråga i samband med skattepliktens fullgörande är utan tvivel den tid, som förflyter mellan inkomstförvärvet och skattebetalningen. För närvarande är denna period abnormt lång och ger skatteskolkare stora möjligheter att komma undan. De ansatser som gjorts att genom skattekassor, intressekontor och ekonomitjänst, eller vad namn dessa anordningar nu ha, underlätta skattepliktens fullgörande, ha helt naturligt föga påverkat de osolidariska medborgarnas skattebetalning, varom restlängderna överallt nogsamt bära vittne. Även den mest lojale kan på grund av genom pensionering, sjukdom,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

arbetslöshet med flera orsaker minskade inkomster understundom få ytterst svårt att fullgöra sin skyldighet som skattebetalande medborgare.

Att kunna sammanföra tidpunkten för inkomstförvärvet och skattebetalningen har därför varit ett önskemål sedan länge, vars förverkligande uppenbarligen skulle bereda den enskilde åtskillig lättnad och samhället vissa förmåner. Hittills ha dock alla framförda förslag till skatt vid källan förkastats av olika skäl utan att riksdagen varit i tillfälle att taga ställning till dessa. I de sista av dessa dagar har ett nytt förslag sett dagens ljus, och man trodde sig ha anledning att hoppas på en snabb lösning av detta gamla spörsmål. Men enligt förljudande lär regeringen anse sig varken kunna eller böra till årets riksdag framlägga något förslag i ärendet. Detta är i högsta grad beklagligt, och det finns anledning hoppas, att finansministern tar upp saken till omprövning, innan den lägges åt sidan till en oviss framtid. De rådande krisförhållandena med sin extra arbetsbelastning både för regering och riksdag borde icke få förhindra en snabb och god lösning. När England mitt under brinnande krig haft tid och kraft att ordna upp detta spörsmål och föranstaltat om skatt vid källan, borde väl vi kunna övervinna svårigheterna och bringa frågan i hamn. Det hade varit önskvärt och i högsta grad tacksamt, om ett klarläggande härvidlag kunnat givas från regeringsbänken.

I åttonde huvudtiteln föreslås ökad intagning vid folk- och småskoleseminarierna i år och följande år. De vidfogade tabellerna, som äro avsedda att påvisa nödvändigheten härav, äro intressanta och säkerligen så korrekta som möjligt. Man kan dock icke undgå att förvåna sig över, att departementschefen i detta sammanhang inte haft ett ord att säga om den stora skara obefordrade lärare och lärarinnor vi ha. Särskilt i våra städer har proportionen mellan ordinarie och extra ordinarie anställda numera blivit synnerligen onormal. Det är fråga om personer med genomgående goda betyg och i åtskilliga fall med mer än 10 års oförvitlig tjänstgöring, som år efter år få gå obefordrade. Vederbörande skolstyrelser våga knappast söka ändra en del av dessa extra ordinarie tjänster till ordinarie, emedan man då oftast tvingas besätta dem med äldre krafter från skolor, som skola indragas. Och erfarenheten härav är inte enbart uppmuntrande. Det hade därför varit önskvärt att ecklesiastikministern velat ägna denna fråga en större uppmärksamhet än vad fallet är i årets statsverksproposition. Ty det nuvarande abnorma förhållandet kan väl knappast få fortsätta, vilket det ovillkorligen kommer att göra, när man nu planerar att från seminarierna släppa ut nya kullar i den vilda konkurrens som råder om eventuellt lediga platser. Jag tillåter mig därför uttala en förhoppning, att vederbörande departementschef söker inom en snar framtid få rätsida på detta spörsmål.

En annan fråga av inte ringa betydelse äro de avsnitt i både femte och åttonde huvudtiteln, som behandla anslag till länsnykterhetsnämnderna, nykterhetsnämnderna och upplysningsverksamheten för nykterhetens främjande. Alla för frågan intresserade ha ansett att nykterhetsnämndernas arbete är av den vikt och storleksordning, att de senare årens anslagsbelopp för deras arbete varit alltför blygsamma. För något år sedan nedskars med en vidunderlig motivering anslaget till länsnykterhetsnämndernas verksamhet, vilket, såsom då förutsades, kom att verka betydligt hämmande på deras möjlighet att fullgöra sin uppgift. Från västra delen av vårt land har berättats, att, sedan anslaget minskade, har aldrig suppleant kallats till sammanträdena — ja, inte ens underrättats om sammanträdena — och dock var en av dessa suppleanter tidigare en av nämndens mest verksamma och kunniga krafter. Likaså har försports huru en vice ordförande i en länsnykterhetsnämnd sedan anslaget minskades ej kallats till något sammanträde. Och dock är även han en syn-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nerligen kunnig och intresserad man, som vore i stånd att i högsta grad främja nämndens arbete. Detta ett par talande exempel på huru missriktad sparsamheten ibland kan vara.

I dagens läge på alkoholfronten torde väl alla vara eniga om, att nykterhetsvården måste intensifieras. Samhällets mest lämpliga organ för denna uppgift borde väl nykterhetsnämnderna vara. Att då undanhålla dem nödiga medel för sitt arbete är inte en klok eller framsynt samhällspolitik. Visserligen har departementschefen hänvisat till den pågående nykterhetsutredningen och att man först när den slutförts bör taga upp frågan om ökade anslag. Men i detta fall gäller det dagens ambulansverksamhet, ett samhällets ingripande, som är solklart utan långvarig utredning. Medan gräset växer dör kon, heter det. Här gäller det att handla och handla snabbt, ty den av socialministern åsyftade »snabbutredningen» har mer av snigel- än snälltågsfart över sitt arbete.

Visserligen är det statsfinansiella läget ansträngt och skattebetalarna sucka över tunga bördor. Men den som studerar fakta en smula kommer tvivelsutan till det resultatet, att dessa nämnders insats är en beredskapsåtgärd, som inte får ställas åt sidan eller undervärderas. Vi spänna alla våra krafter för vår yttre beredskap, och då böra vi inte försumma vår inre beredskap.

När det gäller upplysnings- och undervisningsverksamheten, är ju dess uppgift av profylaktisk natur och siktar långt. Om inte den andliga och moraliska förslappningen på detta område skall gripa ytterligare omkring sig och ta märgen ur vår ungdom, måste samhället vakna upp. Åttonde huvudtiteln är ganska frikostig mot bildningsanstalter och vetenskapliga institutioner i allmänhet och det med all rätt. Men när det blir fråga om samhällets stöd åt sådan upplysnings- och undervisningsverksamhet, som avser att klargöra för folket, i första hand vår ungdom, alkoholbrukets konsekvenser, då tar man till orimliga reduktionstabeller och söker stanna vid så mikroskopiska summor som möjligt. Och dock gäller det att stödja ett arbete, som, ehuru det avser samhällets bästa, kostar de intresserade betydande belopp utom offer av tid och krafter.

Som en parallell till detta må blott erinras om att spritbolagens förtroendemän, ordförande och ledamöter i deras styrelser sannerligen inte behöva klaga över knussel i fråga om sina arvoden. Det är visserligen inte staten som direkt utanordnar dessa arvoden, men det rör sig ju om medel, som — om de inte förbrukades — skulle ingå i statens inkomster. I regel har en spritbolagsordförande ett eller annat tusental kronor för ett uppdrag, som kräver ett minimum av tid.Man kan i detta sammanhang utan tvekan tala om arbetsfri inkomst. I spritbolaget i en av våra större städer har ordföranden 4 000 kronor i årligt arvode. Sedan en tid tillbaka hållas — enligt vad som meddelats mig från initierat håll — endast två sammanträden om året. Det blir således den blygsamma ersättningen av 2 000 kronor för varje sammanträde, ty mellan sammanträdena sköter bolagsdirektören det hela. Denna jämförelse talar för sig själv och ett tydligt språk, om hur olika man uppskattar skilda insatser. Anslagen till exempelvis undervisningsverksamheten uppgå till 264 400 kronor och till läns- och de lokala nykterhetsnämnderna till 278 000 kronor. Arvodena till de olika spritbolagsstyrelserna uppgå emellertid till 230 000 kronor.

Slutligen ber jag att få säga några ord om ett nytt och glädjande regeringsinitiativ, nämligen utseendet av en kommitté för att utreda frågan om den andliga vården vid våra sjukhus. Det var inte en dag för tidigt att denna fråga aktualiserades, ty den andliga vården på våra sjukhus har varit och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är under all kritik. För ett par år sedan tillät jag mig i remissdebatten att på grund av personliga erfarenheter påtala denna sak. Under en nära sex veckors vistelse på ett av våra större sjukhus, för att inte säga det största, förekom på den avdelning, där jag vårdades, inte den minsta ansats till själavård, annat än att avdelningens sköterskor varje söndagsmorgon på eget initiativ sjöngo en psalm eller sång i korridoren. Meningarna äro för visso delade i denna fråga, då åtskilliga anse, att den inte hör samman med sjukhusvård. Men även läkare erkänna numera i stor utsträckning betydelsen av andlig vård vid sidan av den sjukhusmässiga behandlingen.

När man läser departementschefens direktiv för utredningsarbetet, blir man emellertid ganska beklämd. Hela frågan synes nämligen gälla en intensifierad förstatligad själavård. Att det i vårt land finnes en stark frikyrklig verksamhet, som omsluter mer än var tionde svensk, och att det inom den finnes ett större antal förkunnare och andliga vårdare, än vad statskyrkans prästerskap uppgår till, och vilka i fråga om begåvning och lämplighet säkerligen tåla en jämförelse, synes departementschefen emellertid vara okunnig om. Det vore i högsta grad önskvärt och skulle säkerligen gagna den goda saken, om den andliga vården vid våra sjukhus inte bleve på detta sätt monopoliserad. Jag är inte blind för de svårigheter, som möta, om man skall lösa frågan efter andra linjer än de i direktiven uppdragna, men ett försök i den av mig påtalade riktningen vore utan tvivel välbetänkt. Min personliga förhoppning är att kommitténs konciliante och insiktsfulle ordförande under arbetets gång skall finna vägar, som leda en smula utöver de snäva direktiven och till en lycklig lösning av denna fråga.

I detta anförande instämde herrar *Norén* och *Andersson* i Alfredshem.

Herr **Mäler:** Herr talman! Vid förra årets riksdag tillät jag mig att i visst sammanhang efterlysa resultat av den år 1940 tillsatta utredningen rörande näringspolitiska och andra förhållanden i Norrland. Sedan dess har den utredningsman, som skulle göra det förberedande arbetet, framlagt sitt betänkande. Detta betänkande innehåller, såsom planen var, emellertid endast en kartläggning av problemen och inga som helst anvisningar om hur problemen böra lösas. Jordbruksministern har i föreliggande statsverksproposition upptagit anslag för fortsättande av denna utrednings verksamhet. Jag vill vid detta tillfälle framhålla nödvändigheten att vad som göres på detta område forceras, så att man i god tid kan få framlagd en plan över vad som från statsmakternas sida bör göras beträffande det norrländska näringslivet. När kriser av det ena eller andra slaget inträffa, skulle man i så fall kunna tillgripa åtgärder, som stå i samklang med en sålunda upprättad generalplan. Det hade varit önskvärt, att det i denna stund hade förelegat ett konkret resultat av utredningens strävanden. Den situation, som just nu råder i Västernorrlands län, visar nämligen i alldeles särskild grad, hur otillfredsställande det är att icke ha ett utarbetat program för åtgärder på längre sikt. Såsom under debatten i går anfördes, är läget just nu vid sågverks- och massaindustrien i Västernorrland synnerligen bekymmersamt. Antalet arbetslösa uppgår till många tusental. Myndigheternas försök att komma de arbetslösa till hjälp bli många gånger mera ett sökande i fåvitsko efter medel och metoder än ett efter en fastställd plan upplagt hjälparbete.

I anledning härav skulle jag vilja rikta en vädjan till chefen för jordbruksdepartementet att sörja för att planläggningen på detta undersökningsområde forceras i största möjliga utsträckning.

När jag i går förmiddag begärde ordet, var min avsikt att här närmare ut-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

veckla de bekymmer, som jag nu endast antytt, nämligen bekymren för försörjningen av de tusentals människor uppe i mina hemtrakter, som för närvarande äro utan arbete och försörjning. Under det dygn, som gått sedan jag begärde ordet, har det emellertid meddelats, att vissa åtgärder redan vidtagits och att andra hålla på att förberedas. Det gäller därför för oss på västernorrlandsbänken att under de närmaste dagarna vänta och se, hur dessa åtgärder komma att utfalla i praktiken.

Jag skulle emellertid i detta sammanhang vilja anknyta några reflexioner till det läge, vari mitt län för närvarande befinner sig. En av inledarna i debatten i går nämnde, att missnöje anmält sig på olika håll i landet och kommit till uttryck till och med alldeles utanför riksdagshuset. Jag vill härtill lägga, att missnöjet kanske även har trätt innanför riksdagshusets väggar. Den svenska arbetarklassen i allmänhet och — jag vågar säga — de västernorrländska arbetarna i synnerhet ha under dessa krisår varit lojala in i »bleka döden» för den ekonomiska, försvars- och utrikespolitik, som samlingsregeringen fört. Arbetarna inom Västernorrlands län, som icke haft samma möjligheter som kanske arbetarna i åtskilliga andra delar av landet att göra landvinningar på grund av konjunkturerna, ha utan knot funnit sig i en avsevärd sänkning av sin reallön. De ha icke knotat, eftersom de ansett det vara lojalt mot samarbetet och lojalt mot landet att vara nöjda och vänta på bättre tider. Utan knot ha de burit sin andel av den militära beredskapsbördan. Den ekonomiska gottgörelse, som försvarsmakten lämnar arbetarna, är genomsnittligt lägre än den ersättning, som utbetalas till andra grupper av inkallade medborgare. Dessa arbetare ha också iakttagit lojalitet, när det gällt omvårdnaden om vår säkerhet på det sättet, att regeringens utrikespolitiska åtgärder ha fått äga vitsord i diskussionen. De svenska arbetarna ha säkerligen i sina hjärtan varit lika upprörda som andra medborgargrupper över exempelvis studentdeportationerna i Norge. Upprördheten hos de svenska arbetarna började redan vid den tidpunkt, då norska fackföreningsledare arresterades och fusiljerades. Arbetarna ha varit minst lika upprörda över den senaste tidens händelser som de grupper, som högljutt ha gjort sig gällande i diskussionen om dessa frågor. Inom arbetarvärlden har man emellertid — i medvetande om att det överensstämde med regeringens önskemål och landets säkerhet — som regel iakttagit måttfullhet i sina uttalanden.

Jag skulle kunna fortsätta denna uppräkning, men det nu anförda torde vara tillräckligt för att visa, vad alla för övrigt säkerligen redan veta, nämligen att den svenska arbetarvärlden under de gångna åren iakttagit en nära nog 100-procentig lojalitet mot den politik, som landets ledning i olika avseenden funnit vara användbar och möjlig. Det är under sådana förhållanden ganska rimligt, om det skulle växa fram missnöje och bitterhet, när belöningen för denna lojalitet blir, att i det ögonblick, då kris sätter in, massor av människor ställas utan möjligheter att få försörjning. Man måste således enligt min uppfattning betrakta den bitterhet, som råder inom den landsända, som jag företräder, mot bakgrunden av den lojalitet, som där iakttagits under de gångna åren.

Detta var i huvudsak de reflexioner, som jag ville göra i detta sammanhang som kommentar till de övriga uttalanden, som i denna debatt gjorts om arbetslösheten i Västernorrland. Jag skall i denna situation icke närmare yttra mig om vad statsmakterna böra göra, eftersom de åtgärder, som för ögonblicket synas vara möjliga, redan hålla på att vidtagas. Jag skulle emellertid i detta sammanhang vilja tillägga, att även om arbetarna anropa samhället om bistånd och hjälp i en svår situation som denna, har man rätt att fordra, att det från arbetsgivarsidan skall göras mera än vad som för närvarande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

göres. En arbetare har svårt att tolerera, att han en morgon endast får ett meddelande om att driften vid fabriken i fråga är nedlagd och att han, när han nästa gång behöver pengar, uteslutande skall vända sig till de lokala organen. Det är ganska rimligt, att det i industriens planläggning bör ingå, att företagsledningen — åtminstone under någon kortare tid efter ett driftsavbrott — skall sörja för de anställdas utkomst. En dylik planläggning har emellertid hittills icke skett.

När det gäller att komma till rätta med detta problem, vill jag här understryka ett par synpunkter, som i går framfördes under debatten. Det nämndes då något om nödvändigheten av att företagsledarna få skyldighet att i god tid underrätta de samhälleliga organen om att en driftsnedläggelse förestår. Vidare anfördes, att företagen under sådana tider, då driften icke kan vara i gång, böra utföra sådana ombyggnader, reparationer och nybyggnader, som i företagets eget intresse äro nödvändiga. I nuvarande läge kunna statsmakterna i detta avseende komma både arbetare och arbetsgivare till hjälp genom att i distrikt med exempelvis Västernorrlands struktur lämna ökad tilldelning av material just för sådana reparations- och nybyggnadsarbeten.

Som slutomdöme i anslutning till vad jag nu anfört skulle jag vilja uttala, att Sveriges arbetare utan tvivel skulle komma att hysa en enstämmig känsla av missnöje, om det, när arbetslöshetskrisen kommer, icke skulle finnas möjligheter att omedelbart komma till rätta med problemen, så att försörjningen av arbetarna tryggas. Arbetarna förvänta, att regeringens samtliga element kunna enas om att vidtaga sådana förebyggande åtgärder, att den lojalitet från arbetarklassens sida, som jag tidigare talat om, icke får som belöning svält och bekymmer.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag skall icke vid detta tillfälle gå in på några speciella sakfrågor. Jag tänkte emellertid få säga några ord mera allmänt om folkvandringen från landsbygden, som ju tycks vara en av huvudlinjerna i denna remissdebatt.

Under 1943 ha 111 städer ökat med sammanlagt ungefär 66 500 invånare. En del av denna ökning beror på städernas eget nativitetsöverskott. I Stockholm får en fjärdedel av ökningen tillskrivas denna företeelse. Men det är tydligt att större delen av folkmängdsökningen beror på invandring från landsbygden. Det är alltså en mycket stor siffra som noteras för föregående år. I övrigt är det ingenting märkvärdigt med denna företeelse — åtminstone är det ingenting nytt. Det är tvärtom en utveckling som vi ha haft att göra med mycket länge.

Vill man göra klart för sig vad som på detta område har förekommit, finner man, att sedan slutet av 1860-talet, alltså redan under en tidrymd av 70 till 80 år, har det flutit en ständig folkström ifrån den svenska landsbygden. Fram till det första världskriget gick en kraftig gren av denna ström över landets gränser till Amerika, medan en ännu kraftigare gren stannade inom den svenska stadsbebyggelsen. Vad denna folkvandring betyder förstår man lättast, om man helt enkelt slår fast, att hela vår stadsbebyggelse praktiskt taget har kommit till efter år 1870. Vad som fanns dessförinnan i den vägen var ju mycket litet i jämförelse med vad vi nu ha. Det är en folkomflyttning, som på många sätt hör samman med Sveriges övergång från en tämligen renodlad jordbrukar- och landsbygdsstat till en blandad industri- och jordbrukarstat.

Professor Heckscher har gjort en undersökning, hur folkvandringen har tett sig i olika länder under mellankrigstiden från 1920 till ett stycke fram på 30-talet. Det har därvid visat sig, att företeelsen finns överallt, där den mo-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

derna tekniska utvecklingen gått fram, ifrån Amerika i väster till Japan i öster. Det är därvid likgiltigt vilken breddgrad det gällt, vilket statssystem och vilken politisk ideologi, som varit förhärskande i respektive länder — denna företeelse förekommer under alla regimer. Den är naturligtvis i mångt och mycket ofrånkomlig. Ifall vi inte vilja bibehålla den levnadstyp, som innebär, att man huvudsakligen levde på naturahushållningens stadium i direkt anknytning till jordbruket, måste folket fördela sig på olika yrken. Med teknikens hjälp kan då en allt mindre del av befolkningen sörja för livsmedelsproduktionen.

Man börjar väl numera också tämligen allmänt inse, att denna företeelse i och för sig är tämligen ofrånkomlig, men man kan kanske i detta sammanhang beträffande de sista årens utveckling påminna om att vi just nu genomleva en situation i det svenska näringslivet, där spänningsförhållandena måste bli särskilt starka av många olika anledningar, som ligga i öppen dag. Det är ju troligt, att företeelsen mattas igen, men den upphör säkerligen inte. Det är därför enligt min mening inte så mycket den akuta situationen, som behöver inge bekymmer — i varje fall finns det väl ingen, som kan göra någonting åt denna. Om man vill intressera sig för frågan, får man ta sikte på den såsom ett problem på lång sikt, som hör samman med det svenska näringslivets konstruktiva utformning överhuvud taget. Även om folkvandringen hittills i stort sett varit nyttig och ofrånkomlig — fastän den naturligtvis har medfört mångahanda svårigheter, som följa med näringslivets växt och omgruppering — och även om man nog får räkna med att den kommer att fortsätta, måste man ändå fråga sig: hur länge och i vilken omfattning skall den fortsätta och vilka former skall den till sist taga? Det är uppenbart att den svenska landsbygdens uttunnande kan gå alldeles för långt, och det är självklart, att om ålders- och könsproportionerna inom landsbygdens och även städernas befolkning därtill fullständigt förryckas, måste detta leda till svårigheter och missförhållanden av mångahanda slag. Det torde därför bli nödvändigt att de svenska statsmakterna tänka igenom detta problem på lång sikt och försöka att göra klart för sig — åtminstone i stora drag — hur det skall behandlas och var man skall försöka att sätta den stoppgräns, där man bjuder ett allvarligt och om möjligt effektivt motstånd mot landsbygdens avfolkning.

Här ha av föregående talare nämnts mångahanda saker, som vi behöva ute på landsbygden. Jag skall inte förlänga denna uppräkning. Men jag skulle vilja erinra om en sak, nämligen huru befolkningen inom det svenska jordbruket är placerad. Enligt 1940 års folkräkning funnos inom det egentliga jordbruket 1 599 000 människor. Av dessa funnos på gårdar med över 100 tunnland, alltså på de stora gårdarna och de medelstora kan man säga — terminologien växlar ju från den ena landsändan till den andra — 165 000 personer, motsvarande knappt $2^1/_2$ procent av rikets folkmängd. Detta är hela folkmängden på denna jordbrukstyp, alltså jordägarna jämte familjemedlemmar och lantarbetare. På gårdar, som omfatta mellan 10 och 50 hektar, alltså ett brett bälte, som skär ned i småbruken eller småbondeställena med sin nedre gräns, funnos 493 000 människor, alltså i runt tal en halv miljon. På de gårdar, som omfatta upp till 10 hektar — alltså arbetarsmåbruk, ofullständiga jordbruk och småbondegårdar eller vad man vill kalla det — funnos 859 000 personer. Då är att märka, att gränsen är satt så lågt ned som 20 tunnland eller 10 hektar — vill man ha med alla småbrukare och småbönder får man flytta gränsen litet grand högre upp. Det är därför inte någon överdrift att säga, att av jordbrukets 1,6 miljoner människor ha vi minst 1 miljon på arbetarsmåbruk och gårdar på upp till något över 20 tunnland, alltså i det närmaste $^2/_3$ av hela den inom jordbruket sysselsatta befolkningen. Tänka vi sedan litet på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
förhållandena inom de olika kategorierna, veta vi ju att inom den större jordbrukargruppen har det alltid förhållit sig så, att de barn, som själva kunna bli jordbrukare, överta en större gård eller komma i befälsställning vid en sådan. De stanna vid jordbruket. Att de andra barnen flytta därifrån har väl alltid betraktats som självklart. För en godsägare eller en större jordbrukare har det väl alltid ansetts som en familjeolycka, ifall något av barnen skulle stanna såsom arbetare i lantbruket, och det kommer det säkerligen att göra även i fortsättningen. När det gäller lantarbetarna vid dessa större gårdar tror jag inte man behöver ha så stora bekymmer. Vi ha haft ett lantarbetarelände, men det tyckas vi vara på väg att komma ifrån. Ty med den moderna teknikens hjälp klara dessa stora gårdar sig ekonomiskt ganska bra. Lönerna stiga och det förefaller därför som om man skulle kunna hålla kvar det fåtal gifta, fasta arbetare, som behövs vid dessa större gårdar. Jag tror därför inte att man på lång sikt behöver vara så orolig för denna grupp.

Men om man skall få tillgång till människor på Sveriges landsbygd, som kunna gå in i den allmänna cirkulationen vid utbyte av arbetskraft, som kunna träda till, där hjälp behövs, och om man överhuvud taget skall få till stånd rimliga förhållanden inom denna breda grupp av småbrukar- och småbondegårdar, kommer detta såvitt jag förstår att för framtiden i huvudsak bli beroende på om vi kunna ställa det så, att det går att leva på småbruket och på småbondegårdarna jämte de olika inkomstkombinationer, som nu finnas och som möjligen kunna komma att finnas på Sveriges landsbygd. *Det är där vi ha det stora problemet.* Vi kunna prata om vattenledningar och elektriskt ljus så mycket vi orka — men om vi inte kunna lägga förhållandena till rätta för denna huvudmassa av jordbrukets folk, så att unga människor kunna stanna på landsbygden och bilda familj, då klaga vi förgäves över flykten från landsbygden. Därmed har jag inte sagt, att inte alla dessa andra förbättringar, som omnämnts här i debatten, även kunna behövas.

Det har glatt mig mycket, att man i denna remissdebatt liksom i fjolårets har utvecklat en betydande småbrukarvänlighet. Det skulle fröjda mig ännu mera, om det visade sig, att denna är så långvarig, att den räcker ända till midsommar. Man har till exempel på detta område att brottas med ett problem, som jag endast skall nämna i förbigående, nämligen på vad sätt man kan tillföra de mindre jordbrukarna en rimlig del av jordbrukets inkomster. Bygger man enbart på generella priser, blir det mindre jordbruket missgynnat. Det kan inte hjälpas — verkligheten är sådan. Man får emellertid höra den ene efter den andre förklara, att anordningen med differentierade priser är en nödfallsutväg, som man bara kan acceptera på mycket kort sikt, helst endast nu under kristiden. Ja, kan man hitta på någonting bättre, så är det ju bara bra, men ifall man ställes i valet mellan att under en följd av år följa denna linje eller inte göra någonting åt detta problem, som alla vilja angripa, tror jag att det finns anledning att överväga, om inte principerna få justeras en smula med hänsyn till den faktiska verkligheten.

Jag tror vidare att vi litet var ofta begå det felet, att vi så gärna vilja mäta landsbygdens förhållanden med städernas måttstock. Vi se på vissa detaljer i den materiella utrustningen och även den andliga — eller oandliga — som kunna finnas i städerna, och så göra vi jämförelser med landsbygden, och finna då, att det är så mycket som saknas. Och så förkunna vi bittida och sent, hur efterbliven landsbygden är, hur mycket som fattas där, som städerna ha. Nu är det självklart, att likhet mellan land och stad kommer aldrig att kunna skapas. Man behöver bara en enda gång se en stad och en typisk ströbebyggelse på svensk landsbygd för att konstatera, att de två samhällstyperna aldrig kunna bli lika. De böra inte heller bli lika, ty då vore ju landsbygdskulturen

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utplånad. Då skulle det ju på landsbygden bara finnas en utflyttad och efterapad stadskultur, och det är ju inte det, som vi vilja rädda och slå vakt om. Det är inte likhet utan *likvärdighet* mellan land och stad, som vi skola eftersträva. En sådan kan inte åstadkommas på annat sätt än genom att man försöker på den svenska landsbygden skapa tillgångar, som staden icke har, vilka kunna läggas i vågskålen för att uppväga de fördelar som staden har men som landsbygden aldrig kan få.

Det är emellertid klart, att om man ständigt inriktar landsbygdsungdomens blickar på vad staden har och landsbygden saknar i stället för att försöka visa den även vad landsbygden har, skapar man en psykologisk bakgrund, som i rätt hög grad främjar folkvandringen ifrån landsbygden. Jag tror att vi litet var på Sveriges landsbygd behöva räta en smula på ryggen och försöka att skapa egna målsättningar för Sveriges landsbygd och inte för varje dag förkunna för landsbygdsungdomen, hur förnämt städerna i alla avseenden ha det. Vi ha en del förnämt på landsbygden också.

För övrigt är ju denna folkvandring inte ett avgränsat problem för sig, utan den är praktiskt taget en sammanstrålning av alla landsbygdens och en god del av städernas problem. Därför finns det kanske inte några generalgrepp, med vilka man kan lösa frågan. Men vad som behövdes vore en analys av problemet så långt det går, en klarläggning av vad som sker, en klar målsättning, och sedan ett fasthållande vid denna i alla de många detaljproblem, som ständigt ligga oss före.

Herr **Lundell:** Herr talman! Det har ju sagts förut i kammaren under denna debatt, att finansministerns finansplan i statsverkspropositionens inkomstdel inte i år innehåller några sensationella nyheter, försåvitt inte redan den omständigheten får anses som en sensation, att inga nya eller skärpta skatter föreslås. Såvitt jag uppfattade framhöll finansministern själv detta som en märkvärdighet, när han häromdagen talade i radio om sitt budgetförslag. Jag är övertygad om att folkets djupa led skulle vara finansministern tacksamma, om han försökte komma tillbaka med samma sensation även nästa år och kanske ytterligare något år framåt och inte omedelbart sjönke tillbaka i sin gamla vana, eller kanske man får säga ovana, att varje år komma med förslag om nya eller skärpta skatter. Jag tror, att belåtenheten skulle vara ändå större, om finansministern till ett annat år komme med den sensationen att föreslå en skattesänkning på någon punkt. Man får ju då ta upp till diskussion på vilket område och i fråga om vilken skatt man först bör företaga sänkningar.

Såsom varit vanligt de senaste åren är finansplanen uppfylld av nationalekonomiska resonemang, somliga övertygande och somliga mindre övertygande. Till de senare hör åtminstone för mitt vidkommande åtskilligt av det som säges om betalningsmedelsförsörjning och om allmänhetens köpkraft. Jag har redan förut någon gång framhållit här i kammaren, att man på detta område rör sig med begrepp, som äro alltför oklart definierade och avgränsade.

I årets finansplan talas inte så mycket som förra året om behovet av sparsamhet och om nödvändigheten av att medborgarna överlämna så mycket som möjligt av sin köpkraft till staten i utbyte mot statsobligationer. Jag tog i fjolårets remissdebatt upp detta tal om sparsamhet till skärskådande och visade då, att för de något högre inkomsttagare, som tidigare brukat spara, fanns det ingen motivering längre att göra det. Den som inte konsumerade hela sin inkomst utan lade av t. ex. 1 000 kronor och köpte sig en $3^1/_2$ procents statsobligation och därmed till följande år ökade sin inkomst med 35 kronor, fick så mycket ökade skatter på denna merinkomst av 35 kronor, att ganska litet eller

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ingenting blev kvar. Låg hans inkomst och förmögenhet på skatteskalornas översta trappsteg, räckte den erhållna merinkomsten, d. v. s. de 35 kronorna, inte till för att betala den skatteökning, som framkallades av denna merinkomst. — Finansministern har genom den ständigt ökade progressiviteten i skatteskalorna tagit död på sparsamheten, och sedan han gjort detta, talade han i sin finansplan vitt och brett om hur nödvändigt det var att sparsamheten ökades.

Nu är det i alla fall faktiskt så, att på våra statslån tecknas ganska stora belopp — det kanske man vill invända gent emot mig. Ja, det gör det visserligen, men det är inte av enskilda sparare som dessa belopp tecknas. Huvuddelen därav tecknas av försäkringsanstalter och pensionskassor och andra juridiska personer, för vilka gälla andra beskattningsregler än för fysiska personer. Vid det senaste, i november förra året utsläppta $3^1/_2$ procentslånet, där cirka 350 miljoner tecknades, var det, enligt en uppgift som varit synlig i pressen, inte mer än 11,7 miljoner, d. v. s. ungefär 3,3 procent, som tecknades av enskilda fysiska personer. — Och åtskilliga av dessa enskilda personer hade säkerligen låtit obligationerna vara, om de vid täckningen blivit upplysta om, hur liten del av ränteavkastningen de på grund av skattetrycket i själva verket skulle tillåtas ha kvar.

På sid. 25 i finansplanen uttalar finansministern farhågor för att en fortsatt finansiering av budgeten med stora lån kan stärka tendenserna till ojämnhet i förmögenhetsfördelningen, och därför bör det budgetunderskott som finansieras genom lån nedbringas så långt som möjligt. — Detta är nog onödiga farhågor så länge som beskattningen är sådan, att det icke finnes någon stimulans för större förmögenhetsägare att teckna obligationer. Den utredning angående fördelningen av den beskattningsbara förmögenheten vid 1938 och 1942 års taxeringar, som riksräkenskapsverket gör i en bilaga till årets finansplan — vid behandlingen av särskild skatt å förmögenhet — visar ju också, att antalet förmögenheter över $^1/_2$ miljon kronor minskat, under det att antalet förmögenheter under denna gräns betydligt ökat. Det är, såvitt jag kan fatta, en utveckling som går tvärt emot den som finansministern befarade skulle bli en följd av den rätt så omfattande finansieringen av budgeten med lån.

Finansministern kommer icke med några nya skatter i år men tar icke heller bort några. Även den, om jag så får säga, monstruösa och landsskadliga krigskonjunkturskatten vill han ha kvar, fastän det är tydligt, att den icke ger någon avkastning netto. Det är gott och väl, såsom finansministern gör, att föra upp den förslagsvis med 50 miljoner kronor brutto. Men hur mycket av detta bruttobelopp faller icke bort redan genom den blivande återbetalningen av s. k. provisoriskt påförd skatt? Och huru mycket skäres icke sedan bort av vad som återstår på grund av besvär i skattedomstolarna? Blir det kanske sedan ett skenbart netto på 10 à 15 miljoner kvar, är detta — och det vill jag understryka — så ofantligt mycket mindre än vad de andra statsskatterna skulle ge i ökad avkastning, därest icke förhandenvaron av krigskonjunkturskatten föranledde många skattedragare att hålla igen sina inkomster och att affärsmässigt öka sina utgifter.

På sid. 9 i riksräkenskapsverkets inkomstberäkning finns en tabell över utvecklingen av sammanlagda taxerade beloppen till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt för hela landet vid de fem sista taxeringarna. Den visar en stegring från ungefär 7 300 miljoner kronor år 1939 till omkring 10 000 miljoner kronor år 1943. Jag skulle tro, att om vi icke haft krigskonjunkturskatten hade siffran för år 1943 i stället varit 12 000 miljoner kronor eller kanske 13 000 miljoner kronor d. v. s. 12 eller 13 miljarder kronor i stället för de 10 miljar-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

der kronor som nu skylta i riksräkenskapsverkets tabell, och detta utan att någon större prisstegring, än den som ändock ägt rum, förekommit. Först sedan man har gjort ett sådant övervägande av nationalinkomstens möjliga utveckling och de taxerade beloppens utveckling, kan man avgöra vad krigskonjunkturskatten givit i verkligt definitivt netto åt statskassan. Man kommer på det sättet fram till att nettot i själva verket är mindre än noll d. v. s. negativt, kanske ett par hundra miljoner kronor i minskning. — Och sedan kommer dessutom en minskning med ungefär liknande belopp av kommunalskatten i landets kommuner sammanlagda. Jag har mer än en gång här i kammaren framhållit hur viktigt det är, att vår skattepolitik inriktas på ett sådant sätt, att den icke förhindrar skatteunderlagets d. v. s. nationalinkomstens tillväxt. Därmed vinner man mycket mera även för statskassan än genom dessa orimliga progressiva skatteformer.

På samma sida — sid. 9 i riksräkenskapsverkets inkomstberäkning — talar ämbetsverket om att ökning av de taxerade beloppen inträtt för fysiska personer och att denna ökning varit väsentligt starkare på landsbygden än i städerna. Av ett yttrande något längre fram på sid. 22 där det gäller prognosen för 1944 års taxering framgår, att riksräkenskapsverket anser, att den starkare stegringen på landsbygden av de taxerade beloppen betingas av de vid prissättningen av jordbruksprodukterna tillämpade principerna. Dessa principer innebära ju, att jordbrukarens intäkter skola stiga i samma proportion som hans omkostnader. Om dessa principer följas i allo, borde, ifall omkostnaderna stege med t. ex. 30 procent och intäkterna också stege med 30 procent, även skillnaden mellan intäkter och omkostnader d. v. s. nettoinkomsten stiga med 30 procent. Det är emellertid icke så säkert, att det är detta som är orsakssammanhanget bakom ökningen av de taxerade beloppen på landsbygden. Intäkter och omkostnader stiga icke i genomsnitt så precis i samma proportion, även om vi ha sådana prisregleringsbestämmelser som vi för närvarande ha för jordbrukets produkter. En bakomliggande orsak till stegringen i de taxerade beloppen på landsbygden är säkerligen den, att lantbrukarna under dyrtiden eftersätta både reparationer av sitt byggnadsbestånd och förnyelsen av sina döda inventarier. I fråga om traktorer och lastbilar t. ex. är det självklart, att beståndet omöjligt kan förnyas på det sätt som skulle vara rimligt vid en affärsmässig drift. Och eftersom jordbrukarna icke i sina deklarationer äga rätt att göra avskrivningar annat än i den mån de köpa nytt i stället för det förslitna, komma dessa underlåtna köp att yttra sig som minskade utgifter på jordbruksbilagan, och därigenom blir det redovisade nettot större. Läget är alltså det, att byggnader och maskiner slitas givetvis såsom förut men deklarationerna komma att visa ett ökat netto. Denna ökning av nettot är givetvis affärsmässigt sett en ren fiktion, men det är väl frågan, om det icke är *den* fiktiva ökningen som riksräkenskapsverket fått tag i och på två ställen fäster uppmärksamheten på.

Utom av riksräkenskapsverkets inkomstberäkning för budgetåret 1944/45 åtföljes finansplanen av fyra andra utredningar, alla på sitt sätt av intresse. Om en av dessa utredningar har redan här i debatten och tidigare på annat håll fällts en del mer eller mindre vackra omdömen. Det gäller den PM angående skattetrycket för olika inkomstklasser år 1943 som är undertecknad av professor Lindahl och amanuensen Lemne. Finansministern kallade i går i debatten en av de utifrån framställda anmärkningarna mot denna PM för en politisk pamflett. Jag vet icke, om den benämningen får anses vara något mera elakartat skällsord. Jag förmodar, att därmed menas sådana skrifter, som äro tillräckligt grundliga för att ej kunna genomskådas eller vederläggas av en genomsnittlig valman. Finansministern har nog skrivit åtskilligt i sina

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
dagar som är mera förtjänt av en sådan rubricering. Finansministern försvarade sig i går i detta sammanhang, såvitt jag förstår, energiskt mot beskyllningen att PM:n skulle till sitt innehåll vara av honom beställd. Jag skulle icke vilja framställa en sådan beskyllning som att PM:n skulle till sitt innehåll vara direkt beställd, men den kan ju eventuellt vara beställd av just professor Lindahl, därför att finansministern då kunde ungefär förutse vad den skulle komma att gå ut på. Nationalekonomerna ha ju så olika uppfattningar i alla möjliga frågor och då kan man ju vända sig med begäran om utredning just till dem som man i varje särskild fråga anser hysa de rätta åsikterna. Professor Lindahls uppfattning var väl någorlunda bekant sedan den förra stora skattetrycksutredningen för åtskilliga år sedan.

Jag skall icke mera utförligt taga upp någon särskild punkt av denna utredning. Herr Hagberg i Malmö gjorde det under gårdagens debatt och belyste därvid åtskilliga av utredningens mera anmärkningsvärda punkter. Emellertid är det i ett avseende som jag skulle vilja komplettera litet vad han sade. Här finns på sid. 12 i skattetrycksutredningen ett avsnitt där det heter: »Såsom exempel på utgifter» — om man direkt läser vad som står i texten — »som särskilt gagna de smärre inkomsttagarna brukar man nämna de subventioner, som i form av livsmedelsrabatter under senare år kommit mindre bemedlade familjer till godo. Till den andra kategorien av utgifter, som företrädesvis ske till förmån för bättre situerade, torde man åter kunna hänföra» — säger PM-författaren — »*åtminstone en del av den ökning av ränteutgifterna, som blivit en följd av att kostnaderna för försvarsberedskapen i stor omfattning finansierats lånevägen i stället för genom nya skatter*». Alltså man jämställer här förmånen att få ränta av obligationer som en person köpt av staten med den förmån som vissa mindre inkomsttagare ha i form av rabatter på livsmedel. Jag undrar, om en vetenskapsman egentligen kan taga på sitt samvete att göra en sådan jämförelse. Räntorna få väl anses vara en motprestation för det särskilda faktum, att långivaren uppskjuter sin konsumtion och lämnar vad han kunde ha konsumerat i lån till staten. Det är *en* sak att denna jämförelse är alldeles orimlig, men sedan tillkommer ytterligare en annan sak, och det är vad jag framhöll i början av mitt anförande, nämligen att dessa långivare som köpa obligationer — det är här fråga om enskilda fysiska personer — knappast få behålla något av räntan, ty de progressiva skatterna äro så konstruerade, att det nästan ingenting blir kvar. För en del blir det alls ingenting kvar, därför att skatten på dessa merinkomster går till mer än själva merinkomsterna. Denna utredningsmännens jämförelse mellan två förmåner är alltså först och främst i högsta grad äventyrlig, och dessutom faller den ena jämförda förmånen bort, om man ser på vad som verkligen sker i fråga om sådana lån från enskilda personer till staten.

På nästa sida — sid. 13 i samma skattetrycksutredning — skall jag tillåta mig att läsa upp en annan passus. Där rör det sig om vem som har nytta av dessa medel som staten tager in och sedan ger ut för olika kategorier av medborgare. Här sägs det: »Det har nämligen synts vara av vikt att hålla isär de offer, som de enskilda förorsakas genom beskattningen, och de förmåner, som tillkomma dem genom skattemedlens användning. Som redan framhållits, äro de senare av mera svårbestämbart slag än de förra. I fråga om de subventioner, som vidtagits för att hålla nere levnadskostnaderna, särskilt för de sämst ställda samhällsgrupperna, kan sålunda göras gällande, att de varit en förutsättning för att lönenivåns uppgång kunnat hållas inom de faktiskt givna gränserna. Därigenom ha de haft viktiga återverkningar också för andra samhällsklasser. Det blir alltså en ganska invecklad uppgift att fördela nyttan av rabattsystemet på olika kategorier av skattedragare. I alla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

händelser kan den icke lösas efter lika enkla principer som här tillämpats vid uppskattningen av skattetryckets storlek.» Det är ju tydligt, att det är svårt att analysera fram vem som har den slutliga nyttan av olika statsutgifter, men i det stora hela är det naturligtvis så, när nationalinkomsten genom att staten tar in skatter och gör utbetalningar blir omfördelad mellan medborgarna, att de lägre inkomstgrupperna erhålla tillbaka vida mer än de lämnat in till staten, under det att de högre inkomstgrupperna få lämna ifrån sig just de överskjutande medel som gå till dessa lägre inkomstgrupper. Alltså få de tillbaka vida mindre än de lämnat in. Skall man därför försöka få fram något slags nettobelastning av samtliga skatter på olika inkomstgrupper, måste man naturligtvis komma fram till att de lägsta inkomstskikten ha ingen nettobelastning av skatterna alls, utan sådan föreligger endast för de högre inkomstskikten och där desto mera ju högre man kommer upp på inkomstskalan. Sedan finns det ett visst jämviktsskikt som vi icke skola försöka att reda ut var det ligger, där man kan räkna, att vederbörande få tillbaka i förmåner av staten lika mycket som de lämnat in i skatter. Sådan är den verkliga fördelningen av skattetrycket d. v. s. nettofördelningen.

Ett annat bihang som är betecknat bil. B till finansplanen handlar om »utgångspunkter för penningpolitiken efter kriget». Jag har icke hunnit med att studera den bilagan så noga, men den tycks rekommendera den politik i fråga om penningväsendet som finansministern rekommenderade som den lämpligaste i sitt radioföredrag i förra veckan och som han även här i debatten i går något försvarade. Jag hörde i går en nationalekonom i första kammaren som framhöll: icke, att detta utlåtande skulle vara direkt beställt, men att finansministern hade lyckats välja ut ett antal nationalekonomiska experter, fem stycken, till sakkunniga och därvid så väl träffat sitt val, att när dessa fem avgivit sitt utlåtande, så befanns icke blott, att de alla fem voro inbördes fullt eniga — vilket är mycket ovanligt mellan nationalekonomer — utan också att finansministern fann sig kunna dela deras uppfattning. Man måste säga, att om valet av dessa fem sakkunniga skett utan att på förhand hava förhört sig om deras åsikter, så har här skett ett sammanträffande av omständigheter för vilket sannolikheten a priori måste anses vara mycket liten. — Nå, ett sådant utseende av sakkunniga för opartiska och förutsättningslösa utredningar hör ju till det parlamentariska systemets små finesser, som vi alla ganska väl känna till och kanske icke behöva taga alltför tragiskt.

Sedan jag sagt detta, är jag glad att kunna framhålla, att jag i allt väsentligt delar finansministerns och de sakkunnigas uppfattning om penningpolitiken efter kriget, nämligen att deflationen icke bör föras ned djupare än ungefär till ett indextal för levnadskostnader av ungefär 130 från nuvarande 140, därest kostnadsnivån före kriget betecknas med 100. Jag har förut varit i tillfälle att här i kammaren klandra det huvudlösa sätt på vilket deflationen genomfördes eller släpptes lös i vårt land efter förra kriget. Det var i den debatt som vi hade här för några månader sedan angående den socialdemokratiska motionen om planering till förebyggande av arbetslöshet efter krigets slut. Jag förstår mycket väl, att nationalekonomer och andra ekonomiskt intresserade personer kunna vara villrådiga om huruvida deflationen bör stanna redan ungefär vid 130, som finansministern och de sakkunniga synas ha tänkt sig, eller om den bör föras ned till 120, till 110 eller kanske ända ned till 100 d. v. s. utgångsläget före kriget. Det är klart, att detta är en mycket viktig fråga för ett antal äldre innehavare av sparmedel i form av penningfordringar och att det kan innebära mycket stora nackdelar, eller begränsade fördelar, om deflationen icke föres ned så djupt som till läget före krigets början. I vad mån dessa sparare kunna anses ha någon rättmätig fordran på att deflationen

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skall föras ned till utgångsläget d. v. s. till 100 kan man diskutera. Emellertid torde samhället i sin helhet må bäst av att deflationen icke föres ned längre än till 130 — åtminstone icke mycket längre ned. En del kommer då givetvis att lida skada eller att få mindre fördel av att deflationen icke föres ned djupare, men då få väl de särskilt ömmande fallen på något sätt tillgodoses genom att staten träder emellan med lindrande åtgärder. Det gäller då närmast mindre försäkringstagare och innehavare av mindre banktillgodohavanden.

Det sista bihanget, betecknat bihang E »angående förslag till omläggning av kapitalbudgeten», innehåller, såvitt jag kan finna, ingenting annat än rekommendabla åtgärder. Vad man här föreslår om en annan läggning av förnyelsefonderna vid affärsverken är en sak som jag under tidigare år en och annan gång efterlyst här i kammaren.

Herr talman! Sedan den förda finanspolitiken nu i några avseenden berörts av mig här i dag, något som väl remissdebatten i icke ringa mån är avsedd för att avhandla, skulle jag såsom slutkonklusion vilja säga, att finansministern tydligen icke bara strävar efter att få ut de skattemedel som staten behöver. Detta är kanske huvudgrunden till hans finanspolitik eller kanske, rättare sagt, den ena av de två huvudgrunderna. Den andra huvudgrunden är den, att han försöker att med skatterna såsom ett instrument utjämna fördelningen av inkomst och förmögenhet i samhället. Frågan är då, om icke den andra huvudgrunden intresserar honom så att han icke så mycket bryr sig om, ifall hela nationalinkomsten därigenom blir mindre än den eljest skulle kunnat vara. Jag har ett bestämt intryck härav, och det har jag redan framfört, när jag talade om krigskonjunkturskattens inverkan på summan av de taxerade beloppen. Men är nu detta användande av skatteinstrumentet till nytta för de små inkomsttagarna i samhället? Jag tror, att han därigenom icke tillgodoser allas varaktiga väl. Ty trots den inkomstöverflyttning eller förmögenhetsöverflyttning, som finansministern söker genomföra, få kanske ändå dessa inkomsttagare, som finansministern särskilt vill tillgodose, mindre realinkomst än de skulle ha fått, om han låtit nationalinkomsten växa obehindrat av oförnuftiga skatteformer eller rent av direkt inriktat sig på en stegring av nationalinkomsten.

Herr talman! Jag skall utöver vad jag sagt om finanspolitiken, därför att att jag är lantbrukare, tillåta mig säga några ord om landsbygdens förhållanden. Jag kan därvid fatta mig mycket kort, därför att det redan talats så mycket om den ström av folk som oavbrutet flyter från landsbygden till städerna. Jag tror, att ett av de viktigaste medlen att få denna ström att bromsa upp i sitt lopp — om också icke direkt få den att vända — skulle vara en radikal förbättring av bostadsbeståndet på landsbygden.

En förbättring av bostadsbeståndet på landsbygden lär väl icke kunna åstadkommas annat än genom att öka rätt avsevärt den marginal som ligger mellan jordbrukarnas intäkter och omkostnader. Man får väl göra ett engångstillägg till de intäkter, som jordbrukarna ha rätt att för närvarande ständigt se växa, i samma mån som omkostnaderna växa. Man får göra ett engångstillägg utöver denna nu medgivna tillväxt — alltså en viss prisökning, som dock icke behöver vara så förfärande stor, på mjölk, kött, fläsk och spannmål. Denna ökning i pris som producenterna få skulle icke behöva betunga konsumenterna så mycket, om man blott kunde få det så ordnat, att icke dessa pristillägg sedan växa undan för undan under distributionen till konsumenterna. Det finns en utredning från föregående år som visar, att om man gör ett tillägg till de priser, som producenterna få för sina jordbruksprodukter, på 10 procent eller något högre, skulle utgifterna för konsumenternas levnadskostnader icke stiga med mer än 2 procent. Ett sådant offer kunde det kanske vara skäl för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

konsumenterna att göra för att därigenom få förhållandet mellan landsbygden och städerna sanerat. Men då skall det naturligtvis också ordnas på ett sådant sätt, att den merinkomst som tillföres lantbrukarna också kommer att användas till förbättring av byggnadsbeståndet — i främsta rummet just bostadsbeståndet, både mangårdsbyggnader och arbetarbostäder. I viss mån böra naturligtvis också ekonomibyggnader, kreatursstallar och logar m. m. förbättras och lantbruket därigenom få genomgå en rationalisering.

Skall man göra några försök för att rycka upp landsbygdens byggnadsbestånd, vore det kanske också på sin plats att vidtaga en liten modifikation på skatteområdet. Lantbrukarnas utgifter för ombyggnad, tillbyggnad och nybyggnad av deras byggnadsbestånd få enligt gällande skatteförfattningar icke dragas av såsom utgifter på jordbruksbilagan, och följden härav blir, med det nuvarande beskattningsläget, att en lantbrukare för att kunna lägga ned 1 000 kronor på en byggnadsförbättring som innebär ny-, till- eller ombyggnad får kanske lov att ha en ökning av inkomsten, sådan den ter sig innan den blir beskattad, på 1 400 kanske 1 500 kronor — de överskjutande 400—500 kronorna tagas bort av de olika skatter som drabba denna inkomst — innan han har det netto kvar som han kan använda på en förbättring av byggnadsbeståndet. Det skulle vara till nytta, om man kunde vidtaga en sådan radikal åtgärd för landsbygdens del som att — låt oss säga under loppet av fem år — man medger rätt till avdrag för alla medel som användas till ny-, till- eller ombyggnad av enbart bostadsbyggnader på landsbygden. Jag tror, att detta är ett förslag som det kunde vara skäl i att kammarkamraterna tänkte igenom och övervägde, huruvida det icke är sådant att det skulle kunna bifallas.

Herr talman! På grund av den tid som jag tagit i anspråk och då ytterligare talare återstå, skall jag icke taga upp något mera av landsbygdens problem till debatt.

Under detta anförande hade herr andre vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Hällgren:** Herr andre vice talman! Jag brukar inte taga till orda i remissdebatten, men det var ett intermezzo i går rörande vägarbetarna och deras permitteringar, som gjorde att jag nu har begärt ordet.

När riksdagen under senare år behandlat frågan om vägväsendets förstatligande, har i propositionerna och i utskottsutlåtandena sagts mycket litet om vad man tänkt göra med de inom vägväsendet anställda arbetarna. Jag tror att det var år 1941 som jag i en debatt frågade, vad man egentligen tänkte göra med vägarbetarna, och då fick till svar av en ledamot av det utskott, som behandlat propositionen, att jag kunde vara förvissad om att arbetarna även i fortsättningen skulle få anställning. Det är kanske litet farligt att lämna sådana löften, därest man inte är i stånd att se till att löftena bli infriade.

Nu är det ju riktigt, såsom kommunikationsministern nämnde här i går, att vid ett förhandlingssammanträde mellan representanter för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och för väg- och vattenbyggnadsarbetareförbundet förklarades från väg- och vattenbyggnadsstyrelsens sida, att man komme att medverka till att vägförvaltningarna i princip övertoge och tills vidare sysselsatte hos vägdistrikten vid årsskiftet 1943/44 anställda och sysselsatta arbetare. Emellertid skulle vissa permitteringar förekomma till följd av väderleksförhållandena, till följd av att en del vägdistrikt hade större arbetsstyrka än normalt o. s. v., saker som statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet i går redogjorde för i korthet.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Detta protokoll skrevs den 23 december 1943, och i dag ha vi den 18 januari 1944. Under debatten i går återgavs här av herr Lindahl en tidningsartikel, där det talas om att 4 000 vägarbetare blivit permitterade. Statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet meddelade i sin tur, att enligt uppgifter, som han fått, var det endast 332 permitteringar. Emellertid lär det förhålla sig på det sättet, att bägge dessa uppgifter äro ungefär riktiga. Det är riktigt, att av de 11 000 vägarbetare, som ha varit anställda i vägdistriktens tjänst för underhållsarbete och vägförbättringar och för vägarbete i distriktens regi, torde för närvarande ungefär 4 000 vara arbetslösa. Den siffra, som statsrådet här lämnade, eller 332 arbetslösa, är en delsiffra och ingenting annat. Av de ungefär 4 000 vägarbetare, som för närvarande äro arbetslösa, torde emellertid cirka 3 000 även under normala förhållanden ha blivit permitterade, därest snöförhållanden och annat inverkat på arbetet med vägarna.

Man kan sålunda anslå det antal vägarbetare, som blivit permitterade till följd av statens övertagande av vägunderhållet, till omkring 1 000. Och jag kanske i detta sammanhang får erinra om att vi nu bara befinna oss i början av den statliga driften av vägarna. Jag skulle vilja ta några konkreta fall för att visa tendensen. Jag tar några stickprov ur uppgifter från fackföreningarna i de olika länen angående permitteringar inom vägväsendet vid årsskiftet 1943—1944 samt därefter.

Från Östergötlands län, vägmästarområde Gusum, meddelas följande. Länets vägförvaltning har i skrivelse till vägmästarna uppmanat dessa att permittera en del av arbetarstyrkorna på så sätt, att alla arbetare skulle permitteras successivt 7 till 17 dagar i taget. Under vägstyrelsens regim kunde det nuvarande arbetarantalet hållas i arbete året runt. Från vägmästarområde Tranås i Jönköpings län rapporteras det, att vägarbetare med 15 års anställning ej fått börja efter nyår, under det att arbetare med inte fullt tre års anställning blivit intagna. Från Malmöhus län finns det en rapport avseende vägmästarområde Sövestad, där det heter: 6 man ha permitterats. Under tidigare år ha dessa arbetare aldrig varit permitterade vid denna årstid. Tillgången på arbete nu är riklig. De permitterade ha anställningstid sedan 1927—1930.

Jag rör mig här med uppgifter från sådana län i södra Sverige, där underhållsarbetet kunnat pågå året runt. I fråga om ett vägmästarområde i Göteborgs och Bohus län meddelas: I förutvarande vägdistriktet voro intill julen 1943 55 man anställda. Under tidigare år har arbetet återtagits efter uppehåll mellan jul- och trettondagshelgerna. I år ha blott 42 man återanställts. Bland de 13 icke återanställda äro sex med anställningstid på 13—16 år. Det heter i en rapport från vägmästarområde i Älvsborgs län: Under tiden $^{1}/_{1}$ till $^{10}/_{1}$ 1944 ha så gott som alla arbetare utom 4 vid krossen permitterats. Detta förekom aldrig under vägstyrelsens tid. I ett meddelande från vägmästarområde Färgelanda, likaledes i Älvsborgs län, sägs det: Halva arbetsstyrkan, 13 man, har permitterats på order från vägdirektionen. Ingen arbetsbrist föreligger. Under vägstyrelsens regi permitterades aldrig i denna omfattning. Arbetare med upp till 10 års anställning ha permitterats. Så har jag här en rapport från Skaraborgs län, avseende vägmästarområde Hova: Vid underhållet voro före jul anställda 34 st., av vilka blott 13 fingo arbete efter årsskiftet. Vid nybyggnaderna arbetade före jul 22 st., efter årsskiftet inga, trots att nybyggnadsarbete med arbetstillstånd och lämpligt som vinterarbete (bergsprängning) finnes. Förut om åren ha nybyggnadsarbetarna brukat få anställning vid gruskrossen i största möjliga utsträckning; i år får krossen stå över vintern. I detta vägdistrikt var alltså totala arbetsstyrkan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

före julen 1943 56 st., av vilka blott 13 arbeta efter nyår. Minskningen är mer än 75 %.

Från vägmästarområde Askersund i Örebro län rapporteras, att vid årsskiftet ha ej mindre än 22 man avskedats, därav många med 12—15 års anställningstid inom vägväsendet. Ett meddelande från Gävleborgs län, vägmästarområde Nybo och Storvik, lyder: Samtliga timavlönade arbetare avskedades den $^{31}/_{12}$ 1943. Lämpliga nybyggnadsarbeten äro klara för igångsättande, men detta sker ej förrän tidigast i mars månad. Från vägmästarområde Bollnäs i samma län meddelas: Vid julen 1943 permitterades 7 arbetare med en anställningstid av 15—19 år. Med enstaka undantag ha de under tidigare år varit anställda hela året vid underhållet.

Så ha vi en rapport från Västernorrlands län, avseende vägmästarområde Stavreviken, där det heter: Den $^{2}/_{1}$ 1944 anställdes blott 5 av grovarbetarna, och dessa 5 permitterades redan efter en vecka. Inga grovarbetare äro nu i arbete. I ett meddelande avseende vägmästarområde Strömsund i Jämtlands län sägs det: Under tidigare år ha arbetare med längre anställningstid haft arbete året om. Då underhållet måst inställas för året, ha de sålunda arbetat med krossning om vintern. Innevarande säsong har all krossning upphört. Dock har vägmästaren fått rätt att låta krossningen fortsätta, därest ackordspriset ej blir högre än om sommaren. Anställningsfrågan har alltså gjorts till lönefråga.

Jag skall bara ta ett par exempel till. I Kopparbergs län har avdelningen i Leksand inom Rättviks vägmästarområde den $^{13}/_{1}$ 1944 meddelat: Arbetsstyrkan för vägunderhållet har förut bestått av 19 man. Nu äro blott 9 anställda, samtliga maskinpersonal. Anställningen hos vägförvaltningen har ej skett efter anställningstiden konsekvent, utan en del med längre anställningstid ha förbigåtts. Från Kronobergs län föreligger ett meddelande, avseende Markaryds och Kånna vägmästarområde, där avdelningen i Ljungby rapporterar, att den $^{1}/_{10}$ 1943 voro anställda 96 underhållsarbetare och 32 nybyggnadsarbetare. Av dem voro den $^{15}/_{1}$ 1944 inom vägmästarområdet anställda 22 st, och bland de permitterade voro arbetare med över 20 års anställning. Detta är uppgifter från fackföreningarna på de olika platserna.

Om man söker få en förklaring till dessa förhållanden, så ligger den ganska nära till. Förut har inom ett vägdistrikt som utgjort ett arbetsområde vägdistriktets arbetsledning haft hand om både grustag och maskiner, underhållsarbeten och mindre vägförbättringsarbeten. Följaktligen har man, när arbetarna inte haft full sysselsättning vid t. ex. barmarksunderhåll eller vintervägsunderhåll, kunnat utdryga arbetet med en eller annan mindre vägförbättring. Beträffande vägförbättringar lär det vara på det sättet, att gränsen mellan en liten vägförbättring och vad som kallas vägunderhåll är ganska svävande. På det sättet har man kunnat hålla arbetsstyrkan någorlunda i arbete året runt. Det är givetvis litet svårare under den nya regimen.

Inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har man en förrådsavdelning, som har hand om grustag, vägmaskiner och vad därtill hör, en underhållsavdelning, som har till uppgift att se till underhållet av vägarna, och en byggnadsavdelning, som skall handha vägförbättringar. De som skola sköta underhållet hyra maskiner av förrådsavdelningen. Skall en liten vägförbättring göras, så skall det först bestämmas här uppe i Stockholm av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Om en enskild väg är i dåligt skick och man vill köpa ett lass vägmaterial av vägförvaltningen eller ledningen för vägmästarområdet, så har det förr gått ganska lätt för sig. Vägdistriktet har då låtit köra ut gruset till vägen, lastat av och tagit betalt. Numera skall det avgöras i Stockholm av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, huruvida man skall få köpa ett lass grus och vad detta lass

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skall kosta. Vi förstå, att det är en sak att sitta här i riksdagen och fatta beslut, att låta sakkunniga och myndigheter rita upp linjerna för en organisation, men att det är en annan sak att föra ut denna organisation i det praktiska, levande livet och få fram resultat därav.

Jag skulle vilja vädja till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t ville se till, att de lokala förvaltningarna få litet större möjligheter att »laga efter läglighet», om jag så får säga, att ta hänsyn till de rent praktiska förhållandena, att inte vara tvungna i detaljer för mycket gå efter anvisningar, som ha gjorts upp här i Stockholm vid skrivbordet o. s. v. Det förekommer ju så mycket vägarbete, att en del distrikt ha haft sådana nästan året runt. Jag tänker nu särskilt på grovarbetarna. De andra arbetarna ha kunnat ha litet mera fast anställning över hela landet. I 42 distrikt har man emellertid sysselsatt grovarbetarna året runt. De ha under 1943 haft 277 arbetsdagar och förtjänat 2 739 kronor, allt i genomsnitt. I de vägdistrikt — det är 104 stycken — där man inte har haft arbete åt grovarbetarna under hela året, ha de enligt socialstyrelsens uppgifter kommit upp till i genomsnitt 216 arbetsdagar och en inkomst på 2 238 kronor om året. Skillnaden i förtjänst mellan dem som ha haft arbete året runt och dem som varit s. k. tidsanställda är inte så stor. I och för sig äro dock dessa inkomster av den storleksordningen, att man om möjligt bör försöka bereda denna arbetarkår sysselsättning året runt. Det tror jag, man skulle kunna göra genom att komplettera underhållsarbetena med mindre vägförbättringar. Men det förutsätter en god vilja, inte bara från Kungl. Maj:ts och väg- och vattenbyggnadsstyrelsens sida utan också hos de lokala vägförvaltningarna ute i länet, och det förutsätter även en god vilja hos den andra statsmakten, nämligen riksdagen.

Det var väl ingen människa i detta land som trodde, att man skulle kunna klara vägunderhållet för framtiden med de kostnader, som åtminstone en av de sakkunnigkommittéer som utrett denna fråga räknat med. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har i sina petita till Kungl. Maj:t för nästa budgetår som grund för beräkningen av kostnaderna lagt de siffror, som finnas i inkomst- och utgiftsstaterna för vägdistrikten 1943. Härom är naturligtvis ingenting att säga. Men jag är litet skeptisk, huruvida anslagen äro av den storleksordningen, att man skulle kunna bereda full sysselsättning åt vägarbetarkåren. Man kan ju tänka sig, att därest de svåra förhållandena i fråga om material till trafikfordon och annat, som varit rådande den sista tiden, skulle förändras dithän, att tillgången på sådant material bleve riklig, trafiken komme att öka. Då skulle kraven från allmänhetens sida på att ha bra vägar givetvis inte bli mindre, därför att staten övertagit vägunderhållet. Jag är inte säker på att man i fråga om kostnadsberäkningarna tagit till en tillräckligt stor marginal för att kunna möta sådana påfrestningar.

Kungl. Maj:t har på väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förslag — Kungl. Maj:t har givetvis icke haft någon motivering för att göra några ändringar däri — begärt $1^1/_2$ miljon kronor till oförutsedda utgifter. Om man beräknar kostnaderna för de olika projekten snävt, så måste ändå denna summa på $1^1/_2$ miljon kronor vara för liten för att man därmed skall kunna tillgodose de eventuellt ökade kraven, och $1^1/_2$ miljon kronor till vägförbättringar må väl dock sägas vara en ganska snävt tilltagen summa, därest man vill hålla den gamla arbetarstammen i arbete.

Jag skall icke hålla på längre, utan vill sluta med att, som man gjorde här i går, vädja till Kungl. Maj:t att se till, att det inte blir för mycket skada utav att staten har övertagit vägunderhållet, utan att man försöker att i den situation vari vi äro göra det bästa möjliga; och däri måste också ligga att se

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till, att den gamla vägarbetarstammen kommer att få arbete i statens tjänst, liksom när den förut varit anställd i vägdistriktets tjänst.

Det är en annan sak jag vill framhålla. Höstriksdagen fattade beslut om pensioner åt vägarbetare, och det gjordes också i fjol något uttalande i fråga om sådana arbetare, som icke kunde erhålla pension, att de, om de varit i vägdistriktens tjänst, skulle kunna erhålla understöd på förslag av Kungl. Maj:t och efter beslut av riksdagen. Jag undrar, hur det ställer sig för alla dessa arbetare, som den 1 januari i år inte fingo börja i statens tjänst, huruvida dessa, av vilka många förut i 15 års tid arbetat i vägväsendet, skulle ha någon möjlighet att erhålla understöd på gamla dagar, därest de icke bleve anställda i statens tjänst som vägarbetare.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson:** Herr talman! Utöver vad jag anförde i denna sak i går har jag icke mycket att tillägga. Jag lovade då att undersöka de fall av permitteringar som ha förekommit och att, därest det visade sig, att någon mannamån begåtts och att äldre permitterats före yngre, det givetvis komme att rättas till.

Emellertid tror jag, att det är oriktigt att, som den föregående talaren gjorde, röra sig med begreppen avskedade, icke återanställda o. s. v. Självfallet blir det väl så, att när det blir vår och grusning, röjning, dikning och allt sådant arbete kan sättas i gång, komma de flesta av dessa arbetare att på nytt få arbete. Jag tror därför, att det är oriktigt att tala om avskedande. Herr Hällgren medgav ju själv, att normalt måste ett stort antal vägarbetare vara sysslolösa under vintern.

Jag har alltid räknat med att de som voro motståndare till vägreformen skulle nogsamt aktgiva på varje tillfälle att komma efteråt och klanka på vad som skett. Det har jag varit beredd på. Dock får jag säga, att jag är något överrraskad över att det kommer fram så mycket klander redan innan den nya vägorganisationen har hunnit fungera mer än två veckor. Skulle man inte kunna vänta till litet längre fram på året och se, hur det går, innan man från en offentlig tribun som riksdagens andra kammares talarstol fäller omdömen, som kanske till slut visa sig vara förhastade och ogrundade.

Herr **Hällgren** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast replikera, att jag har sett saken ur vägarbetarnas synpunkt, och jag tror, att vägarbetarna ha fått ganska litet reda på hur förhållandena skola bli för dem under den kommande tiden. De ha dock tvingats att gå ifrån en anställning, som de haft under många år. Då de skola leva på en liten inkomst, som de ha av sina händers arbete, äro de ganska bekymrade för hur framtiden kommer att te sig för dem.

Vidare anförde:

Herr **Hallberg:** Herr talman! Försvarsministern konstaterade för en liten stund sedan här i kammaren, att herr Hagberg i Luleå under sitt gårdagsanförande ställde de flesta ting på huvudet, när han yttrade sig om utrikespolitiken. Jag skulle vilja säga, att herr Hagberg i Luleå ställde också många andra ting på huvudet i sitt rekordlånga anförande under gårdagens remissdebatt. Jag har begärt ordet för att något tillrättalägga, vad herr Hagberg yttrade om alkoholisterna, beträffande vilka han gjorde det förbluffande påståendet, att de skulle kunna straffas med prygel.

Han stödde detta påstående på justitieombudsmannens berättelse till riksdagen 1944. Jag har läst denna berättelse, och jag satte mig i går eftermid-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
dag i förbindelse med socialstyrelsen för att höra, hur det förhöll sig härmed. Jag gjorde detta, därför att jag är mångårig ledamot av den kommunala nykterhetsnämnden och ordförande i länets nykterhetsnämnd, samt därför att jag icke förut hört talas om att man straffar alkoholister på någon anstalt med prygelstraff. Jag fick bekräftat av socialstyrelsen, att något sådant aldrig förekommer och aldrig har förekommit vid någon anstalt. Men det finns en liten fjäder, som herr Hagberg fick, jag vill icke säga en höna, men en stor fet anka av här inför kammaren i går, och det är ett fall som justitieombudsmannen relaterat från Svartsjö, där det numera finns en alkoholistanstalt, kombinerad med tvångsarbetsanstalten. Det förhåller sig så — det var herr Hagbergs exempel på hur man straffar alkoholister för förseelser med prygelstraff — att en man som varit intagen på Svartsjö blivit ådömd 30 dagars cellstraff för en förseelse. När han utstått denna bestraffning, klagade han hos justitieombudsmannen, inte över att han fått prygelstraff, ty det hade han inte fått, utan över att han icke någon gång på dessa 30 dygn i cell förts ut i det fria och fått lapa litet frisk luft. Detta har justitieombudsmannen funnit vara så pass anmärkningsvärt, att han hemställt hos Kungl. Maj:t, att det måtte bli en ändring i stadgan för Svartsjö i denna sak. Samtidigt har justitieombudsmannen tagit upp en gammal bestämmelse i stadgan för svartsjöanstalten, en bestämmelse som dock inte har tillämpats i något fall sedan januari 1929. Justitieombudsmannen hemställer, att det också måtte bli en ändring i fråga om bestämmelsen om aga eller prygel för viss förseelse. Denna bestämmelse är en gammal kvarleva i stadgan för Svartsjö anstalt, men såsom jag nämnde har den icke tillämpats sedan i januari 1929. Detta är det hela.

Jag har tyckt det vara skäl i att herr Hagbergs i Luleå alldeles felaktiga påstående inte skall få stå oemotsagt, utan att det åtminstone finnes antecknat till riksdagens protokoll, att han på denna punkt vilselett kammaren ganska ordentligt. Alkoholisterna vid våra alkoholistanstalter behandlas icke som brottslingar utan som sjuklingar, som alkoholsjuka människor, och prygel kan då icke komma i fråga.

När jag ändå har ordet, herr talman, ber jag att få säga något om en annan sak. I berättelsen till 1944 års riksdag över vad sig i riket tilldragit heter det under rubriken socialdepartementet, att länsnykterhetsnämnderna under det gångna året arbetat på samma sätt som tillförne, och så tillägges det, att på grund av det alltmer tilltagande alkoholmissbruket länsnykterhetsnämndernas arbete ökats. Jag vill stryka under detta och i anslutning härtill uttala en förhoppning om att socialministern, när han i sinom tid kommer med den i hans huvudtitel signalerade propositionen om anslag till nykterhetsnämndernas verksamhet, skall finna det möjligt att rätt väsentligt öka anslagen till bland annat länsnykterhetsnämnderna, som särskilt under det gångna året — tendensen går i den riktningen — ha fått allt flera arbetsuppgifter, av vilka de ha måst avsäga sig en del, särskilt i slutet av budgetåret, på grund av brist på medel. Det bör icke vara på det sättet i tider, då Kungl. Maj:t själv konstaterar, att nykterhetstillståndet blir alltmer försämrat.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården: Herr talman! Jag vill begagna tillfället att säga några ord i en enda fråga, och då jag vågar taga kammarens tid i anspråk under remissdebatten, vill jag förutskicka, att jag endast behöver några få minuter för att säga vad jag avsett.

Vårt försörjningsläge har ju här under debatten betecknats såsom tillfredsställande, och jag tror inte, att detta är någon överdrift. Att vårt försörjningsläge är gott beror väl inte bara på en enda omständighet utan på många sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

verkande faktorer, som jag i detta sammanhang inte behöver närmare ingå på. En sak, som emellertid måste erkännas, är att statens livsmedelskommission har, vad på den ankommit, på ett alldeles utomordentligt sätt lyckats i sina strävanden att få allt att räcka, att planlägga produktionen på ett riktigt sätt och att rättvist fördela vad som producerats.

Hur omtänksamt man emellertid inom livsmedelskommissionen än ordnar det hela, kan det ju inte undgås, att den enskilde i en eller annan detalj kan se vissa brister och ha vissa önskemål om ändringar. En fråga, som jag på sista tiden tänkt rätt mycket på, är, huruvida det inte nu skulle vara möjligt att lätta på ransoneringen av vissa varor eller kanske i några fall rent av alldeles upphäva densamma. Man kan inte komma ifrån att detta i en hel del fall skulle kunna förbättra konsumenternas läge utan att det skulle behöva betyda några risker med hänsyn till folkförsörjningen eller de reserver, som måste finnas. Jag tänker t. ex. på havregrynen, som ju nu köpas på kort. Det är endast en obetydlig procent av havreskörden, som åtgår för framställning av denna vara, och om det skulle, därest havregrynen vore fria, gå åt något mera, skulle det ju bara innebära, att människorna kunnat tillgodogöra sig den i den form, då man utvinner det allra mesta därav. Skulle djuren, t. ex. gödsvinen, därigenom få något mindre havre, har det, omsatt i fläsk, inte någon betydelse.

Det är ännu en sak, som jag vill beröra. Den 1 oktober 1943 hade vi i vårt land ett potatismjölslager, som var större än någon gång tidigare. Vi voro nämligen uppe i en lagerhållning av cirka 170 000 deciton, under det att den normala lagerhållningen brukar vara omkring 40 000 deciton. Kommissionens uppmaning till jordbrukarna att odla potatis hade hörsammats, och arealerna hade utökats. Då dessutom inskränkningar i brännvinstillverkningen vidtagits, hade tillverkningen av stärkelse förekommit i mycket större omfattning än normalt. Enbart av potatisöverskottet under våren och sommaren 1943 tillverkades omkring 90 000 deciton.

Nog kan det då tyckas, som om ransoneringen av potatismjöl skulle vara överflödig. Ransonerna äro visserligen rikligt tilltagna, och jag har ingen anledning tro, att inte industrien får praktiskt taget vad den behöver. Men jag är inte heller främmande för att man i de fall, då ersättningsmedel kunna användas, köper av dessa, då man för det mesta inte kan få licenserna klara och få fram potatismjölet lika fort som ersättningsmedlen, som ju äro fria.

Nu finns det — tyvärr, skulle jag vilja säga — också en annan produkt, som framställes av potatis, nämligen potatisflingor. I nuvarande försörjningsläge äro ju dessa synnerligen svårsålda, och att livsmedelskommissionen därför vill ha ut dem i första hand, är inte annat än naturligt. Flingorna äro emellertid en ren krisprodukt och kunna säkerligen inte finna avsättning för det ändamål, vartill de äro tillverkade, om inte försörjningsläget åter blir ungefär likadant som det vi hade för ett eller ett par år sedan. De väldiga kvantiteter potatisflingor, som nu finnas, ta stora lagringsutrymmen i anspråk, då denna vara till sin struktur närmast kan jämföras med fodercellulosan. Jag tror för min del, att dessa flingor till sist komma att användas till svinfoder, och ju förr de kunde säljas till detta ändamål ju bättre skulle det vara. Att i dessa tider, då det ju behövs ökad produktion av fläsk, förvandla flingorna till fläsk, tror jag vore välbetänkt; att göra det, när det åter finns spannmål och potatis i överflöd kanske blir värre.

Det skulle sålunda vara önskvärt, att potatisflingorna i fortsättningen icke tryckte potatismjölsmarknaden och att potatismjölet finge fritt säljas för det ändamål, vartill det är tillverkat.

Att överskottet av potatismjöl bekymrar mig beror i första hand på att detta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
överskott kommer att hämma tillverkningen under kommande år. Och i de jordbruksdistrikt, som beröras härav, består jorden till övervägande delen av sandjord, och där kan inte någon annan växt ersätta potatisen.

Herr Hagberg i Malmö sade i går, att varest två eller tre äro församlade, talar man om statens finanser. Jag skulle beträffande dem, som odla potatis i de södra landskapen, vilja säga, att där två eller tre jordbrukare äro församlade talar man om överskottet på potatis och potatismjöl. Lagringen tillgår nu för det mesta så, att man, då alla lagerhus äro fyllda, börjar hyra jordbrukarnas sädeslador för att lägga in årets produktion där.

Jag är för min del, herr talman, inte heller främmande för att vi i en framtid kunna få ett prisfall, och skulle detta komma då stärkelsefabrikernas försäljningsorganisation ligger inne med onormalt stora lager, blir det säkerligen svårt att bemästra läget. Jag skulle vilja vädja till herr folkhushållningsministern att beakta detta.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! En fråga, som även under denna remissdebatt i hög grad sysselsatt talarna, har varit frågan om landsbygdens avfolkning.

Det har talats så mycket om landsbygdens avfolkning, att detta kanske blivit såsom ett slagord, men är inte verkligheten skrämmande? Den stora avfolkning, som skett på landsbygden, har skapat stora luckor i bondehemmen, särskilt när det gäller den kvinnliga arbetskraften. Husmödrarna ha ju sedan årtionden tillbaka haft en alldeles för tung arbetsbörda, men denna har nu blivit ännu tyngre. På samma gång som husmödrarna blivit överansträngda av det tunga arbetet, ha de emellertid nu mist allt hopp om att det skall kunna bli någon bättring. Det har ju också tidigare rått brist på arbetskraft på landsbygden, men då har man alltid räknat med att detta skulle vara något övergående och att det i sinom tid skulle bli en ändring till det bättre. Men avfolkningen har nu tagit en sådan omfattning, att alla förhoppningar om att det skulle bli lättare för jordbruket att skaffa arbetskraft måst skrinläggas.

Var och en, som är jordbrukare, måste säga sig, att det är något fel i det hela, när det å ena sidan går tiotusentals människor arbetslösa och å andra sidan inte finns arbetskraft att skaffa till jordbruket. Orsaken till detta förhållande få vi nog delvis söka i den politik, som i alla tider förts beträffande jordbruksnäringen. Ty vi skola ha klart för oss, att om jordbruksnäringen kunnat betala arbetskraften på samma sätt som andra näringar, skulle vi inte ha behövt befara så stor avfolkning av landsbygden. Men när det gäller den sociala och ekonomiska lagstiftningen, föreligger en lucka till jordbrukarnas nackdel. Jordbrukarna ha blivit eftersatta i olika avseenden. Prisstoppet t. ex. har kanske verkat hårdast för jordbrukets vidkommande. Jag har inte något emot att det är prisstopp, men, märk väl, då skall detta verka lika för alla företagare. Men hur är det med den saken?

Jag har här ett brev från en jordbrukare, som skickat sin traktor på reparation. När traktorn reparerades, satte man dit begagnade delar — såväl vevaxeln som blocket var sönder — och jordbrukaren räknade med att det hela inte skulle bli så dyrt. Han fick emellertid en räkning på 1 483 kronor. Som han säger i brevet, anser han inte traktorn, som han haft i många år, vara värd stort mer än detta, och han har därför sökt få nedsättning av priset för reparationen, men det har inte gått. Han tänker nu skicka upp räkningen till priskontrollnämnden för att söka få rättelse, men det är sannolikt föga utsikt att han kan få det.

Landsbygdens avfolkning för också med sig, att jordbrukarna själva börja resignera inför svårigheterna att nöjaktigt kunna sköta sina jordbruk, och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man hör mycket ofta sägas, att vederbörande tänker hålla auktion och sluta. Då är frågan, om vårt land har råd att lägga ned en näring som jordbruksnäringen, ty det blir i alla fall följden — sedan få vi resonera hur vi vilja i denna sak. Kan inte jordbruket betala sin arbetskraft likadant som andra näringar och kan det inte skapas samma sociala förhållanden för jordbrukets folk som för andra grupper, blir avfolkningen ett faktum. Problemet kan således inte bemästras annat än genom verkliga kraftansträngningar från statsmakternas sida.

När det gäller de sociala olikheterna mellan landsbygd och stad kunna vi bara såsom exempel ta en sådan sak som det elektriska ljuset. Dagarna före jul gick jag här i Stockholm på den ena stora gatan efter den andra och såg, hurusom där fanns en belysning som var mer än lyx. Men ute i avlägset liggande bostads- och bondehem får man reda sig med karbidlampor, fastän man även där fått vara med om att ge sin tribut till samhället, när det gällt att bygga ut vattenfall och uppföra kraftverk. Ty om det begäres, att vi skola försöka förse även dessa hem med elektriskt ljus, så skyller man på kostnaderna, och att det inte finns material, och försöker på allt sätt göra det hela omöjligt. Det borde emellertid utan vidare vara samhällets plikt att se till, att det blir elektriskt ljus i varje hem.

På samma sätt förhåller det sig med telefon. Det är inte ovanligt, att man på ett kontor har två, tre telefoner, bara för att det skall finnas en apparat till hands, när man vrider kroppen åt det ena eller andra hållet. Sådant anses nödvändigt. Men ute i bygderna, där man har långt till läkare, där skulle telefon vara mest nödvändig.

Likadant är det med posten. Vi ha försökt få ordnad postgång på landsbygden, men det är omöjligt. Då skall en familj skicka och mottaga ett visst antal brev, för att man skall få ordnad postgång. I Stockholm, där det snart finns en miljon människor, skall man ha s. k. lokalporto, som bara är hälften så stort som portot på landsbygden, och där skall posten lämnas ut vid dörrarna 2 gånger om dagen. Men hur är det på landsbygden, där vi ha dubbelt så stort porto? Hos oss ha vi fyra kilometers väg efter posten, och det är likadant på många andra håll. Men till sådant tar man inte någon hänsyn, utan man räknar bara med de ekonomiska konsekvenser, som en brevbäring för med sig.

Det är emellertid alldeles givet att såväl de unga som de äldre på landsbygden reflektera över dessa orättvisor.

En annan sådan punkt, där socialministern inte heller, såsom framgår av statsverkspropositionen, velat bryta med denna praxis, är bidraget till sommarvistelse på landet för städernas barn. Om den saken kommer det emellertid åter en motion, och vi kanske framdeles få möjlighet att diskutera den. Tendensen här som annars är, att en likvärdig förmån inte ges landsbygdens folk. Men landsbygdens folk reflekterar nu mer än tidigare över saker och ting, och det gör, att man är medveten om att man tydligt blir satt i efterhand. Följden är, att man tar sin Mats ur skolan och söker sig andra arbetsmöjligheter.

Det var egentligen emedan statsrådet Domö tidigare satt här, som jag tänkte taga upp en annan fråga, men trots att han nu avlägsnat sig vill jag i alla fall göra det. Man talar om landsbygdens avfolkning, men man bryr sig inte om att råda bot på de svårigheter, som möta drivandet av jordbruksnäringen. Det är nu tre år sedan det beslöts en skrivelse angående den dämningsrätt, som finns stadgad för gamla kvarnar. I höstas efter de hårda regnen var det många fält på Uppsalaslätten, som stodo under vatten och faktiskt bildade små insjöar — jag såg på ett ställe, att av en plog, som stod på fältet, stack bara

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
handtaget upp. Orsaken härtill är den gamla dämningsrätten. För något hundratal år sedan, då det inte fanns elektrisk kraft, var det nödvändigt att genom dämning utnyttja vattenkraften. Nu äro förhållandena annorlunda, och man tycker, att det skulle var överflödigt med dämningsrätten. Därmed har jag inte sagt, att jag vill att de människor, som ha sådan rätt, skola mista den utan vederlag. Men med de vederlagsbestämmelser, som finnas, ställa sig kostnaderna för att få bort dammarna alltför stora i jämförelse med jordvärdesstegringen. Det behövs därför en lagändring, och jag hoppas, att statsrådet Domö inte lagt skrivelsen så djupt ned i någon av sina stora lådor, att vi kanske aldrig få se något resultat därav.

En fråga, som i mycket hög grad berör oss på landsbygden, är omorganisationen av skolväsendet. Ofta får man ute i socknarna och på annat sätt höra, att barnens skolgång därigenom blivit en verkligt bekymmersam fråga. Jag har ett brev med mig från en far, som skriver, att han nu inte kan skicka sitt barn till skolan, ty barnet skulle då först och främst ha att gå den fyra kilometer långa vägen till den gamla skolan — vilket räknas som en normal skolväg — och därifrån få skjuts till den nya skolan. Man förstår vilken tid det under sådana förhållanden tar för barnen att komma från och till skolan. Under den mörka tiden få de gå före ljusets inbrott och komma hem sedan det blivit mörkt. Vi förstå, hur det skall fresta på barnens hälsa, och föräldrarna säga också själva, att de måste flytta för barnens skull.

Avfolkningen av landsbygden har fört med sig oerhört betydelsefulla konsekvenser. Endast ett fåtal människor stanna kvar på landet, och de få brottas med så stora svårigheter, att det icke vore underligt, om avfolkningen bleve total. Till avfolkningen bidrager också den väldiga bostadsbrist med ty åtföljande nybyggnadsverksamhet, som förekommer i städer och tätorter. Jag är alldeles säker om att om vi skulle försöka skapa litet mera social rättvisa mellan stad och land, så att betalningsmöjligheterna bleve lika och man kunde betala arbetare, som äro anställda i jordbruket, lika höga löner som en arbetare i städer och näringarna kan påräkna, så skulle avfolkningen icke bli så stor som den för närvarande är. Den konkurrens, som inom andra yrken råder om arbetstillfällena, kommer till sist att framkalla arbetslöshet. Jag skulle gärna vilja framhålla önskvärdheten av att de politiska ledare, som voro med för ett tiotal år sedan, när vi hade stora svårigheter att brottas med, möttes på nytt för att diskutera dessa problem. Behovet av åtgärder är kanske i dag ändå icke så skriande, som det kommer att bli, när arbetslösheten ökats och landsbygdens folk i stor utsträckning avflyttat och det blivit tyst i byarna. Jag har vid tidigare tillfällen nämnt, att en del gårdar i min hemtrakt faktiskt äro övergivna. Detsamma gäller om skolorna. Herr Kyling yttrade i går, att skolorna på landsbygden undan för undan avfolkas. När man är ute och åker i avlägsna trakter på landsbygden och får syn på en skola, där det arbetas, så tycker man, att man skådat en ljushärd, någonting upplyftande, men får man syn på en ödeskola, som redan börjat förfalla, blir intrycket det motsatta.

Jag vill ännu en gång framhålla, att vi i Sverige inte ha råd att föra en sådan politik emot landsbygdens folk, som vi hittills fört, och därför få vi verkligen på allvar taga upp och diskutera hithörande frågor. De ha kanske icke så stor betydelse i dagens läge, men de ha så mycket större betydelse för hela svenska folkets framtid, för detta är risken större. Vi ha icke råd att underlåta att bruka den svenska jorden till det ändamål, för vilket den är avsedd. Nej, mina kamrater här i riksdagen, vi måste avvisa den tanke, som många gånger kommit till uttryck, att de svenska jordbrukarna äro överkompenserade. Det kan man icke säga, att bönder och småbrukare äro. Vi måste

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

försöka sätta oss in i varandras levnadsförhållanden. Besinna, hur jordbrukarna ha det i karga trakter i Norrland och i Mellansverige. Ingen är i våra dagar så oklok, att han överger en näring, som ger honom en god inkomst, men det ligger i den mänskliga naturen, att folk försöker förbättra sin ställning. Både pojkar och flickor på landsbygden tröttna på det tunga arbetet vid jorden och söka sig till städerna, och inga andra komma i stället. Problemet är så pass allvarligt för det svenska samhället, att vi böra utan att träda varandras intressen för nära diskutera det. Det är en stor fosterländsk fråga.

Herr **Thapper:** Herr andre vice talman! Jag skall först lova att icke taga kammarens tid i anspråk länge. Även det som jag nu kommer att säga har sagts tidigare under debatten, men jag har ändå känt behov av att framföra mina synpunkter.

Om det är någonting, som väckt oro ute i landet särskilt bland arbetarna, så är det den på vissa orter uppdykande arbetslösheten. Man kan ju icke på något sätt påstå, att de sifferuppgifter, som hittills framkommit rörande arbetslösheten, äro alarmerande. Men vad som dock framkallat en viss oro det är, att myndigheterna knappast synas ha reagerat snabbt. Det är därför oerhört viktigt för förtroendet till statliga åtgärder överhuvud taget, att vederbörande i god tid planera snabba och framförallt effektiva åtgärder mot den arbetslöshet, som kan väntas, då den s. k. fredskrisen kommer. Att döma av de uppgifter, som hittills framkommit rörande arbetslösheten på vissa platser i landet, förefaller det, som om myndigheternas handlande skulle präglats av en viss byråkratisk långsamhet. Åtminsone har jag icke kunnat frigöra mig från det intrycket. Det är ju gott och väl, att ett stort antal arbetsprojekt planerats, men vad som är det allra viktigaste är ju, att de också kunna sättas i gång omedelbart, när arbetslöshet inträder.

I en intervju, varom jag läste i dagens nummer av Morgon-Tidningen, förklarade landshövding Elof Lindberg, att den ömma punkten just vore den allt starkare centraliseringen till huvudstaden av krisförberedelserna. Varken länsstyrelser eller länsarbetsnämnder ha någon större möjlighet att ingripa positivt. Jag befarar således, att man väntar så länge med att utforma planerna för de åtgärder, som till förekommande av arbetslöshet böra vidtagas, då fredskrisen kommer, att arbetslösheten kommer som en överraskning och innan man fått till stånd en effektiv planering. Det gäller särskilt tillskapandet av organ, som ha möjligheter ingripa snabbt och effektivt, så snart arbetslöshet börjar att uppstå. När jag säger detta, är jag ingalunda ovetande om de skyldigheter, som åvila de kommunala organen i vårt land i detta hänseende, men vi äro ju medvetna om att även deras resurser äro strängt begränsade. De behöva klara direktiv från den statliga centralmyndigheten, när det gäller att vidtaga åtgärder snabbt och riktigt. Jag har i detta hänseende förtroende för regeringens politik, och särskilt fäster jag förhoppningar vid socialministerns goda vilja, när det gäller att komma till rätta med en begynnande arbetslöshet, men jag har velat framhålla nyss angivna synpunkter för att giva uttryck för den oro, som vi arbetare känna, när vi se, hur arbetslöshet börjar uppkomma här och där i landet.

Jag skulle vilja som min uppfattning uttala, att samlingsregeringen hittills fört en politik, som hos det överväldigande flertalet medborgare har stärkt tilltron till vår förmåga av självstyrelse och till vår demokrati. Trots att jag ser, att kommunisterna för ögonblicket icke äro närvarande i kammaren, kan jag icke underlåta att i detta stycke anmäla avvikande mening gentemot den, som herr Senander i går gav uttryck för. Herr Senander kritiserade vår demokrati och påstod, att den vore angripen av vad han kallade lagröta. Jag gjorde

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
den reflexionen, att när man från kommunistiskt håll söker framställa sig som demokratiens speciella förkämpe, så kan det icke annat än väcka löje, inte bara bland oss här på Helgeandsholmen utan även ute i landet. Detsamma gäller beträffande herr Senanders försök att framställa kommunisterna som förföljda oskulder, när det gäller det bekanta cirkulär nr 3. Herr Senander kan vara övertygad om att det svenska fackföreningsfolket har betydligt bättre minne beträffande den roll kommunisterna spelat än han tycks förutsätta.

Jag har velat framhålla detta för att herr Senanders påstående icke skulle stå oemotsagt. Vad jag framför allt velat understryka med detta inlägg, herr andre vice talman, det är, att ingenting skulle så skada vårt samhälle och demokratien, som om man icke tillräckligt snabbt och effektivt kunde komma till rätta med en begynnande arbetslöshet. När det gäller snabba och effektiva åtgärder i detta avseende, är det naturligt, att arbetarnas förhoppningar i första hand riktas mot regeringen.

Herr **Mosesson:** Herr talman! Fastän vad jag i dag skall låta föra till kammarens protokoll har bränt i mitt sinne i ett par tre års tid, har jag icke vid remissdebatten velat taga upp saken förr. Anledningen därtill är att jag som varm försvarsvän har varit rädd för att vad jag sade skulle komma att skada vårt försvar, som jag — det tror jag, jag vågar påstå — är lika intresserad för som försvarsministern.

Jag syftar på den omständigheten, att gudstjänstlokaler i så stor utsträckning som skett blivit rekvirerade såsom förläggningsplatser för de inkallade. Att så måste ske åren 1939 och 1940, när inkallelserna kommo över oss på en enda gång, det säger sig självt, och det säger sig också självt, att Sveriges kristna folk måste behjärta angelägenheten av att deras söner och bröder, som plötsligt kallats in till landets försvar, hade någonstans att taga vägen. Men att ännu efter tre—fyra år sådana lokaler användas för detta ändamål, det är enligt min mening ett missförhållande, och jag kan icke förstå annat än att detta missförhållande i många fall beror på att man har anlagt rent materialistiska synpunkter. Det har funnits lokaler, som kanske en gång i veckan använts till biograflokaler, och när en missionsförsamling eller en baptistförsamling har frågat, om icke dessa lokaler också kunde rekvireras för förläggning av militär, så har man svarat: det kostar för mycket pengar för staten, ty vederbörande ägare har kontrakt om uthyrning med filmuthyrningsbolaget, och om staten rekvirerar lokalerna, får staten hålla respektive ägare skadeslösa för vad de förlora genom att de bliva ur stånd att uppfylla kontraktsbestämmelserna. Man rekvirerar gudstjänstlokaler utan att besinna, att en kristlig verksamhet omöjligt kan bedrivas på ett tillfredsställande sätt, om den kristna församlingen saknar gudstjänstlokal. På sådana platser, där militär permanent ligger förlagd, borde väl provisoriska baracker kunna uppföras, så att man sluppe att taga i anspråk gudstjänstlokaler, som på sina håll ständigt och jämt skett. Jag vill icke draga in kyrkopolitik i debatten, men jag kan icke underlåta att framhålla, att jag tror mig känna till dessa förhållanden ganska väl, och att jag har reda på ett par fall, då församlingshem blivit tagna i anspråk, men i övriga fall har man i stället rekvirerat för gudstjänstbruk invigda lokaler, vilka blivit uppförda för medel, som tillskjutits genom frivilliga sammanskott.

Det skulle vara mig en glädje, om jag kunde sluta med att sanningsenligt säga, att de gossar, som blivit förlagda i dylika lokaler, ha skött sig på ett sådant sätt, att lokalernas ägare kunnat konstatera, att man visat pietet och lämnat lokalerna ifrån sig i så gott skick, som det varit möjligt efter en användning av ifrågavarande art. Jag måste dock i den delen, herr talman,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

trots att det bjuder mig emot, säga, att det förekommit scener — låt vara sporadiskt; jag är naturligtvis glad åt att det varit sporadiskt — som varit sådana, att om jag här i andra kammaren skulle sanningsenligt beskriva dem, skulle jag utsätta mig för risken att talmannen kallade mig till ordningen och ifrågasatte, huruvida det vore tillbörligt att berätta sådana saker. Jag har varit i Finland och sett, hur ryssarna, när de dragit in i Karelen, betett sig med kyrkor och andra gudstjänstlokaler, vilka, sedan Karelen återerövrats av finnarna, visats för besökare såsom exempel på, hur ryssarna skändat finnarnas helgedomar. Skulle man kunna tro, att någonting motsvarande verkligen skulle kunna ske i ett land, där riksdagen börjar varje år med Guds ords läsning och predikan, ett land, som kallar sig ett kristet land? Och dock har även i vårt land inträffat utomordentligt sorgliga fall av vanhelgande utav gudstjänstlokaler. Om det även i fortsättningen är nödvändigt, att gudstjänstlokaler användas såsom logement, så bör det vara ett oeftergivligt krav, att dessa lokaler användas på ett sådant sätt, att icke den religiösa känslan och anständighetskänslan därigenom kränkas.

Herr **Hammarlund:** Herr andre vice talman! Det yttrades i går av en av kammarens ledamöter, att vi borde mera syssla med statsverkets tillstånd och behov än syssla med dessa detaljfrågor. Detta kan vara riktigt. Men det kan var en detaljfråga från ens egen hembygd, som man anser mycket viktig, men som en annan ledamot av kammaren anser mindre viktig. Med herr andre vice talmannens tillstånd skall jag be att få komma med några små detaljfrågor.

Jag skulle för det första vilja tacka folkhushållningsministern för att han satt i gång en inventering av potatisen den 7 januari. Det var ett steg i rätt riktning. När resultatet av denna inventering kommer fram, veta vi ju lättare, hur vi skola handla i denna sak.

Sedan skulle jag vilja säga till folkhushållningsministern: Vore det icke lämpligt att genast sätta i gång med torkning av de grönsaker, som riksdagen redan beslutit fastställa pris på? Det är ju så, att på vitkål och morötter ha vi garanterade pris.

Det yttrades någon gång strax före jul i ett interpellationssvar här av folkhushållningsministern, att han icke hade någon förutfattad mening, utan om det var någonting, som var oriktigt, var han villig att rätta till detsamma. Jag blev mycket glad över detta hans resonemang, och han steg ytterligare i min aktning. Med anledning därav skulle jag vilja säga, att då borde man kanske nu sätta i gång. Ty det var ju så i fjol, att man satte i gång för sent med torkningen av dessa livsmedel. Jag tror, att vi ha ett ännu större överskott av dessa livsmedel i år än i fjol.

Därtill kommer, att dessa grönsaker icke äro så hållbara i år som i fjol på grund av att vi hade vissa frostnätter i höstas strax före skörden. Behöva vi dem icke själva, skulle vi kunna exportera dem till Finland och Norge. Det framgår av tidningarna, att man har mycket ont om livsmedel i dessa länder. Det har ju skrivits i tidningarna, att vi svenskar ha en mycket stor goodwill på grund av att vi ha skänkt så många miljoner både till finländare och norrmän. Men jag är säker på, att denna good-will kommer att minskas hos dessa världens mäktige, som väl säkert komma att vinna kriget, om de veta, att vi haft ett stort överskott av livsmedel, som vi låtit ruttna ner. Jag tror icke, att man den sista våren gjorde detta med vett och vilja, men man satte i gång torkningen för sent. Det tog så lång tid, innan man blev färdig, att det skedde först långt fram på sommaren. På så sätt förstördes tusentals ton av dessa livsmedel.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det har av flera talare resonerats om vad man skulle göra med småbrukarna. Jag tror, att det vore att uppmuntra småbrukarna, om man följde det råd jag givit, därför att det är icke någon odling, som är så lämplig för småbruket här i landet som just grönsaksodlingen.

Sedan har det under denna debatt resonerats ganska mycket om flykten från landsbygden. Jag har suttit här i två dagar och med mycket stort intresse lyssnat på allt som kommit fram, men jag har sannerligen icke blivit mycket klokare än jag var förut, därför att det har kommit fram så många projekt från alla håll. Det sista projektet, som jag hörde, var från herr Svensson i Ljungskile. Han kom med sitt gamla önskemål om differentiering av prisen på jordbruksprodukter. Jag vet icke, om det blir så väldigt bra med detta. Han anförde själv ett exempel och påvisade, att det var en miljon jordbruksfolk, som bodde på egendomar upp till, som han trodde, något över 20 tunnland. Men vi kunde kanske gå något högre och säga, att vi komma upp till 28 tunnland. Det är ett jordbruk av den storleksordning, som jag själv har, ett riktigt bondejordbruk, där familjen icke behöver ha lejd arbetskraft utan kan sköta jordbruket och reda sig därpå. Hur blir det med de differentierade priserna på dessa bondejordbruk? Det kan jag tala om, därför att den nyordning, som vi beslutat i kammaren om mjölkbidragen, har kommit till min gräns: jag får intet mjölkbidrag. Det spelar ingen roll för mig och mitt jordbruk, men det är klart, att jordbrukare i min hembygd, som ha vanliga bondejordbruk, måste hjälpa till att betala mjökpriserna för dem, som ha mycket mindre jordbruk. Många gånger är det så för den lille jordbrukaren, att han lever ej på jordbruket. Han har det många gånger som hobby, han är tjänsteman i staten, yrkesman eller något annat. Det kan bero på att han en gång gifte sig med en bondflicka och tyckte det vara lämpligt att köpa ett litet jordbruk, därför att det icke var dyrare än att köpa ett bostadshus. Han har bosatt sig på detta lilla jordbruk, men han har kanske stora inkomster på annat håll.

Det är ett tveeggat svärd detta, när man talar om differentierade priser. Jag menar, att regeringen får vara mycket försiktig, när man kommer fram med förslag om differentierade priser, därför att det är ett oriktigt system. Det är icke så i världen, att de fattiga skola hjälpa de fattiga, utan i stället skall man taga litet från dem, som ha litet mera, och giva de fattiga.

När man hör detta resonemang om de differentierade priserna, kommer man ovillkorligen att tänka på den gamla historien om vaktmästaren, som gick till sin byråchef och ville ha honom att skriva på borgen. Då sade byråchefen: »Jag är så fattig.» — »Det gör ingenting», sade vaktmästaren, »det är de fattiga, som skola hjälpa varandra.»

Som sagt, det är många orsaker, som inverka på flykten från landsbygden. Jag läste med stort intresse häromdagen i en tidning, att ordföranden i husmödrarnas organisation, d. v. s. Husmodersföreningarnas förbund, skrev, att hon ansåg för sin del, att det var ingen, som behövde det elektriska ljuset och elektrisk kraft så väl som husmödrarna på landsbygden. När jag läste detta, tyckte jag, att det var ett riktigt hån, därför att jag suttit i kammaren många gånger och hört, hur man talade om, att vi ville skänka så och så många miljoner kronor till elektriska ledningar. Jag har tänkt: När dessa elektriska ledningar en gång bli färdiga att leverera ström på landsbygden, ha husmödrarna icke råd att använda strömmen på grund av att det elektriska ljuset och kraften i landet kommit i rövarhänder. Det kan man ju kalla denna kedjehandel med elektrisk energi. Ett samhälle köper ljuset för några ören av kraftverket och säljer det igen för pris, som äro 4—5 gånger högre än vad det givit. Sedan kommer distributionsföreningen och köper, och så fordrar den igen ett 3—4 gånger så högt pris som den själv betalat. Det finnes tusen-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tals husmödrar på landsbygden, arbetarkvinnor och bondhustrur, som ha elektriskt ljus men icke ha råd att koka kaffe med användning av den elektriska kraften. De ha icke råd att begagna sig av en sådan sak som ett kylskåp, som man använder i städerna, eller att tända ljus i hönshuset, därför att de anse det för dyrt.

Jag skall lämna ett litet exempel från min egen by. Där betalar folket 25 öre för att få använda elektrisk kraft från belysningsnätet till kokning. Själv betalar jag icke mera än 15 öre, därför att jag kopplar kokapparaten på kraften direkt, så att jag får denna för 15 öre. Men det är många i byn, som ej ha elektrisk kraft. Då få de betala med 25 öre. Det ligger en stad tre kilometer därifrån, där vissa industriidkare endast betala 4 öre för kokning, och folket i gemen betalar endast 8 öre, under det att på den rena landsbygden man får betala 25 öre.

När vi i kammaren i fjol diskuterat denna fråga, blev jag uppvaktad av flera elektricitetsmän, som sade till mig: »Icke kan väl du gå med på en sådan sak som socialisering av elektriciteten i landet?» Jag svarade, att det är ingenting, som jag skulle hälsa med så stor glädje som just en socialisering av elektriciteten. Jag menar, att det är oriktigt som det är, att vissa samhällen och städer skola tjäna stora summor på försäljning av ljus och kraft till småfolket.

Detta är kanske en orsak till flykten från landsbygden. Jag skulle kunna peka på en annan punkt: postgången ute på landsbygden. Det var någon gång i fjol, som min bänkkamrat och gode vän herr Andersson i Munkaljungby och jag gingo till generalpoststyrelsen och begärde att två små postbrevbäringsturer på landsbygden skulle sammanknytas; på så vis skulle en större arrendegård och dess arbetare samt även en del småbrukare och lösarbetare få postgången ordnad. Men man svarade i generalpoststyrelsen, att man icke kunde gå med på en sådan sak, därför att det vore krigstid; herrarna finge komma igen efter kriget.

Hemma på min egen gård brukade vi förr få posten klockan en kvart före ett om dagarna. Det var mycket lämpligt, därför att vi hålla fritt mellan klockan tolv och ett för att äta lunch eller, som vi kalla det, middag. Då hann man skumma tidningen litet grand före klockan ett. Men någon gång i höstas började posten komma senare, och till sist kom den icke före kl. 2 på dagen. Då ringde jag till postmästaren och frågade, varför vi fingo posten så sent. Vad sade han? Jo, att lantbrevbärarna skulle ha semester, och för övrigt skulle vi icke ha posten före två, därför att man hade upprättat postbrevbäringsrouten efter detta. För övrigt borde vi vara glada över att vi icke fingo posten dagen efter, som man finge mångenstädes här i landet.

Jag nöjde mig med svaret. Men samtidigt låg det en stockholmstidning på skrivbordet. Jag tittade på den litet närmare. Det framgick, att en del affärsmän i Stockholm intervjuats av tidningsfolk, och affärsmännen hade uttalat sin stora tillfredsställelse över att de fingo posten klockan nio i stället för klockan tio som förut. Jag blev litet förargad och tyckte, att man här behandlat landsbygdens folk oriktigt. När vi komma upp i generalpoststyrelsen, svarar man oss, att så länge kriget varar kunna vi icke få bättre postgång, men så tar man utan vidare och framflyttar tiden med en timme i Stockholm.

Vi hade i fjol en debatt i kammaren just om en sådan fråga. Det var nämligen meningen att draga in vissa postbrevbäringsturer på landsbygden. En ledamot av kammaren var mycket bekymrad och interpellerade kommunikationsministern. Då svarade kommunikationsministern, att det vore icke så farligt med detta; dessa lantbrevbäringsturer komme icke att bli indragna. Jag vill fråga kommunikationsministern, är det med kommunikationsminis-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

terns goda minne som man framflyttat tiden i Stockholm med en hel timme?

Ja, som sagt, det är många saker som äro orsak till flykten från landsbygden. Ytterligare en orsak är, att tjänstemännen på landsbygden börja att bli litet oroliga över det nuvarande systemet med dyrortsgruppering. Vi ha resonerat om denna sak så många gånger här i kammaren, men det har blivit värre för folket på landsbygden nu än förut på grund av gummibristen. Dagligen får man höra, att bussarna indraga sina turer. Det inverkar så, att tjänstemännen eller andra, som ha barn i städerna för skolgång eller fortsatt utbildning, icke kunna ha barnen hemma utan måste skicka in dem till städerna och betala för dem där. Det är också andra saker, som redan påpekats i kammaren, såsom kostnaderna för läkarhjälp och dylikt. Jag hörde i julas från en grannkommun därhemma, att en läkare hade varit och tittat en patient i munnen; det kostade 25 kronor. Det blir sådana orättvisor på landsbygden, som göra, att folk försöker komma därifrån så fort som möjligt.

Jag menar, att statsmakterna få nog vidtaga alla möjliga kraftåtgärder. Det duger ej med att som strutsen sticka huvudet under vingen och tro, att allt är bra som det är. Det är det visst icke. En sak, som vi jordbrukare sätta mycket stort värde på, är naturligtvis, att vi få hyggligt betalt för våra produkter. Men det är ej nog med detta, utan det finnes även dessa andra saker, som jag skisserat upp. Jag tror, att det numera icke räcker med att folk får det lika bra på landsbygden som i städerna, utan jag tror, att statsmakterna få lov att gå in för att skapa ännu bättre möjligheter för folket på landsbygden, så att folket där får bättre än i städerna. Då tror jag helt säkert, att många komma att stanna kvar.

Herr Svensson i Ljungskile nämnde en sak, som kanske inte var så oriktig. Det var, att om man kunde skapa bättre förhållanden för folket på landsbygden, behövde man icke så stora anslag för slask- och vattenledningar och sådant. Jag är av samma mening, att kan man skapa bättre förhållanden för folket på landsbygden, komma dessa detaljfrågor att ordna sig av sig själva.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få instämma i yrkandet om remiss.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Ifrågavarande propositioner hänvisades till statsutskottet, varjämte propositionerna nr 1 och 2 i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen

propositionen nr 1:

i vad propositionen angick de procenttal, varmed bottenskatt enligt 18 § förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skall för år 1944 utgå, till bevillningsutskottet;

såvitt propositionen rörde pensionsväsendet (tolfte huvudtiteln, dock med undantag av anslagen under avdelningen C. Allmänna indragningsstaten) samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet; och

i vad propositionen avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet; samt

propositionen nr 2, i vad den angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren angivna yttrandena.

§ 5.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 19, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva visst undantag från gällande villkor för åtnjutande av rätt till varvsindustrirestitution; samt

till behandling av lagutskott propositionen, nr 20, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

§ 6.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till konstitutionsutskottet motionerna nr 34 och 35 av herr *Wiberg;*

till statsutskottet motionerna:
nr 36 av herr *Lundgren m. fl.;*
nr 37 av herr *Andersson* i Hyssna *m. fl.;*
nr 38 av herr *Sundström* i Vikmanshyttan *m. fl.;* och
nr 39 av herr *Hansson* i Skediga *m. fl.;*

till bankoutskottet motionerna:
nr 40 av herrar *Pettersson* i Hällbacken och *Hallberg;*
nr 41 av herr *Jonsson* i Haverö *m. fl.;*
nr 42 av herr *Törnkvist m. fl.;*

till behandling av lagutskott motionerna:
nr 43 av herr *Pettersson* i Norregård *m. fl.;*
nr 44 av herr *Spångberg m. fl.;*
nr 45 av herrar *Andersson* i Eskilstuna och *Sundström* i Vikmanshyttan;
nr 46 av herr *Nilsson* i Landskrona *m. fl.;* och
nr 47 av herr *Andersson* i Malmö *m. fl.;*

till jordbruksutskottet motionen nr 48 av herrar *Lundberg* i Uppsala och *Hansson* i Skediga; samt

till tillfälligt utskott motionen nr 49 av herr *Hansson* i Skediga *m. fl.*

§ 7.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 23, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 6 mars 1942 (nr 63) angående rätt för Konungen att åsätta särskild tullavgift; samt

till statsutskottet propositionerna:
nr 24, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; och
nr 25, angående fortsatt disposition av två äldre reservationsanslag.

§ 8.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till statsutskottet motionerna nr 50 och 51 av herr *Jacobson;*

till bevillningsutskottet motionen nr 52 av herr *Brandt m. fl.;*

till statsutskottet motionerna:
nr 53 av herrar *Lindahl* och *Cruse;*
nr 54 av herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.;*

nr 55 av herrar *Lundgren* och *Lindberg;*
nr 56 av herr *Hoppe m. fl.;*
nr 57 av herr *Nilsson* i Steneberg *m. fl.;*
nr 58 av herr *Bladh m. fl.;*
nr 59 av herr *Nilsson* i Steneberg; och
nr 60 av herr *Johnsson* i Kastanjegården *m. fl.;*

till bankoutskottet motionen nr 61 av herr *Hällgren m. fl.;*

till statsutskottet motionerna:
nr 62 av herr *Eriksson* i Sandby *m. fl.;* och
nr 63 av herr *Norup;*

till konstitutionsutskottet motionerna:
nr 64 av herr *von Friesen;*
nr 65 av herrar *Lundberg* i Uppsala och *Wallentheim;* samt
nr 66 av herr *Thapper;*

till bevillningsutskottet motionerna:
nr 67 av herr *Thapper;* och
nr 68 av herr *Wallén;*

till bankoutskottet motionerna:
nr 69 av fru *Nordgren m. fl.;*
nr 70 av herr *Wallentheim m. fl.,* och
nr 71 av herr *Mäler;*

till behandling av lagutskott motionerna:
nr 72 av herr *von Friesen m. fl.;*
nr 73 av herr *Andersson* i Tungelsta *m. fl.;*
nr 74 av herr *Senander m. fl.;*
nr 75 av herr *Karlsson* i Grängesberg;
nr 76 av herr *von Seth;* och
nr 77 av herrar *Gavelin* och *Karlsson* i Grängesberg; samt

till jordbruksutskottet motionerna:
nr 78 av herr *Gustafson* i Dädesjö *m. fl.;*
nr 79 av herrar *Gustafson* i Dädesjö och *Persson* i Växjö;
nr 80 av herr *Johansson* i Torp *m. fl.;* och
nr 81 av herr *Andersson* i Gisselås *m. fl.*

§ 9.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta att för behandling av sådana ärenden, som tillhöra tillfälligt utskott, tillsätta tre tillfälliga utskott, vart och ett bestående av tio ledamöter och tio suppleanter, samt att val till dessa utskott måtte företagas onsdagen den 26 innevarande januari.

Denna hemställan bifölls.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

fru *Rydh Munck af Rosenschöld m. fl.,* nr 82, angående utredning om ändring i gällande lagstiftning i vad angår kvinnas förvärvande och förlust av svenskt medborgarskap;

herr *Hall m. fl.*, nr 83, med förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen;

herr *Nilsson* i Göteborg *m. fl.*, nr 84, angående utredning om utläggande av cykelbanor vid infartsvägarna till städerna m. m.;

herr *Isacsson m. fl.*, nr 85, angående utredning av frågan om utbildningen av tandläkare, tandtekniker och tandsköterskor;

herr *Fröderberg m. fl.*, nr 86, om statsbidrag till bestridande av kostnader för centralisering av undervisningen i folkskolans sjunde klass;

fröken *Nygren* och herr *Hedlund* i Östersund, nr 87, angående utredning om statsbidrag till bestridande av kostnader för steriliseringen enligt lagen om steriliseringen;

herr *Nilson* i Spånstad *m. fl.*, nr 88, om anslag till stipendier för korrespondenssstudier för obemedlade eller mindre bemedlade studiebegåvade ungdomar, m. m.;

herr *Jansson* i Hällefors *m. fl.*:

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet; och

nr 90, angående utredning om statsbidrag till byggande och underhåll av utfartsvägar till ensligt belägna småbruk och skogsarbetarboställen;

herrar *Ekdahl* och *von Friesen*, nr 91, om lönetillägg åt de vikarierande underordnade läkarna vid statens kroppssjukhus;

herr *Lundberg* i Hälsingborg *m. fl.*:

nr 92, angående utredning rörande omarbetning och utvidgning av gällande lagstiftning om rätt att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till investeringsfond; och

nr 93, om rätt att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till investeringsfond för bostadsbyggnader;

herr *Lundberg* i Hälsingborg, nr 94, om ändring av 2 § 2 mom. förordningen den 12 juni 1942 om rätt att vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för avsättning till investeringsfond;

herr *Svensson* i Alingsås, nr 95, om årligt understöd åt värnpliktige G. V. Ljungs dödsbodelägare;

herr *Hallén m. fl.*, nr 96, om höjda pensioner åt de lärare vid folk- och småskolor, vilka åtnjuta pension av statens pensionsanstalt enligt före den 1 juli 1939 gällande grunder;

herrar *Wiberg* och *Gezelius*, nr 97, angående utredning om sådan ändring i gällande lagstiftning, att förverkande av egendom m. m. måtte kunna ådömas brottsling, som förklaras strafflös på grund av sådana omständigheter, som omförmälas i 5 kap. strafflagen;

herr *Nilsson* i Stockholm, nr 98, om ändring av 11 § förordningen om erkända arbetslöshetskassor; och

herr *Blombäck*, nr 99, om höjning av anslaget till fraktlindring för kalk m. m.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.29 em.

In fidem

Sune Norrman.